Coperta de *Tudor Mironescu*

TINEREŢEA UNUI ARTIST

R O M A N

1 9 6 6 EDITUdRA

PENTXU LITERATURA

m

Nu s-ar putea afirma cu exactitate din ce moment a început să se spună despre Lucian Teodoru că este „băiat deştept". Poate că la scurt timp după primii paşi, cînd, în curte, alunga cu o nuia cîrduî de gîste strigînd : ga, ga, ga !, sau cîncL^azînd un tablou ce înfăţişa un cal în galop, făcus^ain buze : *tprrr l* Mai plauzibil e însă că această calificare a prins să se răspîndească după /€cenaj(cu J lumînarea. Era bolnav (n-avea încă un ani şi juiratate) şi doctorul voia sa i se uite în gît. Maică-sa îl ţinea în braţe, tatăl stătea lîngă el cu lumînarea ridicată la o înălţime potrivită, căci era seara, iar doctorul se apropie şi-i vîrî coada

linguriţei între buze să-i deschidă gura. Gestul acesta[1], nu păru a fi pe placul copilului, care îşi trase capul< înapoi, cercînd să îndepărteze cu mîinile linguriţa. j

— Ţine-i braţele, Magdaleno, spuse tatăl,

\

Dar imobilizarea braţelor micuţe, în loc să curme

împotrivirea Iui Lucian, o îndîrji. începu o luptă în care copilul zvîrlea din picioare, îşi da capul pe spate, se zvîrcolea la pieptul maică-si, pe cînd doctorul, ţi-nîndu-l de creştet, se căznea să-i descleşteze dinţii. In ochii copilului se citeau spaima şi — parcă — sforţarea de a găsi ceva care să-l scape de tortură. Pe faţa doctorului apăreau semne de enervare şi, un moment, coada linguriţei şovăi, se retrase. Atîta fu de ajuns pentru ca Lucian să-şi repeadă capul spre taică-său şi să sufle în lumînare.

Ideea asta, zămislită într-un creier de şaisprezece luni, stupefia pe părinţi şi pe medic.

— Mi se pare că băiatul ăsta e mai deştept decît noi toţi, opina medicul. Să-l lăsăm în pace.

Scena fu povestită probabil de mamă vecinilor, iar[1] de la aceştia ajunse pe celelalte uliţi. Datorită valorii imuabile pe care o au în provincie epitetele, Lucian Teodoru rămase pentru întreg oraşul „băiat deştept", deşi cu trecerea vremii nu toate faptele lui dovediră deşteptaciune sau, mai exact, o deşteptăciune utilă care să se poată încadra frumos în conformismul social.: Insă pentru el calificarea asta avu avantajul de a-ij aduce încă din vîrsta cea mai fragedă o oarecare liber-j ţaţe, căci, după cum spunea sentenţios tatăl sau, unf copil deştept trebuie lăsat să crească în voie.

Curtea părintească era un patrulater vast, mărginiţi într-o parte de corpul de case vechi, cu un rînd dej odăi spaţioase şi un subsol, iar în cealaltă parte de o{ boltă de viţa înaltă, mătăhăloasă, ce o despărţea dej

ograda brutăriei vecine. Prin grilajul de fier de la stradă se vedeau peste drum largile porţi de lemn ale cazărmii pompierilor. Fundul curţii era alcătuit din nişte uluci de înălţimea omului, dincolo de care se întindea grădina şcolii primare de băieţi — şi de cîteva şandramale scunde : un şopron, o magazie cu boarfe şi o încăpere de paianta în care dormea Dumitru, un băiat de vreo doisprezece ani, orfan, pripăşit aici de mic şi căruia Lucian îi spunea Dîdă. Numele acesta de Dîdă fu primul pe care copilul îl pronunţă după „mamă" şi „tată" ; căci Dumitru, folosit la felurite treburi prin casă şi curte, venea mereu să-i hîţîne leagănul şi să se joace cu el.

Curtea, bătătorită în partea din faţă, cotropită de iarbă rară şi umbrită de cîţiva copaci mai înapoi, era năpădită cînd şi cînd de butoaie, lăzi, stive de saci plini, căci domnul Ştefan Teodoru, tatăl lui Lucian, era comerciant. *Teodoru şi fiu* era cel mai mare magazin de coloniale al oraşului, aşezat în piaţă, în pieptul unei clădiri impunătoare al cărei parter îl ocupa în întregime. Pivniţa magazinului era destul de încăpătoare, însă cînd soseau transporturile de la Galaţi nu putea cuprinde toată marfa, aşa ca o parte din butoaiele cu untdelemn grecesc, cu scrumbii olandeze, cu măsline de Volo, jumătate din sacii cu cafea, din lăzile cu lămîi şi portocale, cu smochine şi curmale era descărcată şi aşezată vremelnic sub bolta de viţă, pe sub copaci, pe bîăni de brad, şi acoperită cu prelate. Lăzile şi butoaiele acestea răspîndeau mirosuri diferite, aţîţă-toare, aduceau cu ele parcă boarea sărată a mărilor pe care le străbătuseră, adierile dulci ale ţinuturilor calde cu păduri îmbătătoare şi misterioase. Pe stradă, trecătorii, cînd ajungeau în dreptul grilajului de fier, întorceau capul, nările h' vibrau, ochii li se închideau pe

jumătate, figura li se lumina de un zîmbet pofticios şi fugitiv.

— I-au sosit trufandalei.; lui Teodora ! îşi spuneau ei*; şi* grăbeau spre magazinul lui să cumpere o bucată de lacherdă, o roată de smochine sau o pungă cu mandarine.

Cu toate că oraşul continua să spună *Teodoru şi fiu,* pe firma albastră cu litere albe a magazinului cuvîntul *şi* era şters de doi ani. Ştergerea acestui cuvînt urmase Ia o lună după despărţirea dintre Ştefan Teodoru şi tatăl său Haraîambie, fondatorul firmei.

Acest Haraîambie Teodoru începuse prin a fi vîn-zător într-o mică băcănie din mahalaua sîrbească; în decursul anilor^ cîştigase încrederea stăpînului, un armean bolnăvicios, care la un moment dat îl luase asociat, iar mai tîrziu îi cedase prăvălia. Spirit negustoresc înnăscut, deşi cu vederi înguste, cu apucături meschine, se îmbogăţise încetul cu încetul. „Cîştigul negustorului începe Ia cumpărătură", spunea el; şi în adevăr, cea mai mare atenţie o da acestor cumpărături, adulmecînd partidele de mărfuri avantajoase, tocmin-du-se cu înverşunare, luptîndu-se să obţină termene lungi pentru plăţi, pentru a realiza un nou cîştig prin reducerea datoriilor atunci cînd plătea înainte de scadenţă.

Cînd îşi simţise situaţia comercială statornicită, se căsătorise cu fiica unui bogasier din Obor şi, în primii ani de căsătorie, căpătase un băiat şi o fiica. Zestrea nevestei îi rotunjise averea şi îi sporise prestigiul, începea să se gîndească să părăsească mahalaua sîrbească în interesul viitor al copiilor; ceea ce şi făcu în **cu-**rînd, mutîndu-şi prăvălia în centra. Chiar aici însă, în inima oraşului, îşi păstră vederile mărunte de mic

negustor obişnuit să vînda mahalagiilor cîte un sfert de oca de brînză sau o sută de grame de ghiuden.

Pentru copii avea următoarele ambiţii: fata, Poli-xenia, să intre la pension *şi* apoi să se mărite cu un doctor sau cu un ofiţer ; băiatul, Ştefan, să-i continue comerţul. Nevastă-sa n-avea opinie personală în această privinţa ; de altfel muri de scarlatină chiar în iarna anului cînd Polixenia intră în „pension". Văduv, Ha-ralambie Teodoru se văzu silit să-şi dea băiatul intern la şcoala comercială.

Din acest moment viaţa lui se scurse fără zguduiri, cel puţin pînă la un punct. Nu se recăsători. Negustoria mergea bine şi-i umplea viaţa. Deverul zilei sporea de la an la an. închine şi prăvălia din stingă lui „pentru ca muşteriul să se poată mişca în voie". Din cînd în cînd cumpăra cîte o pereche de case în diferite cartiere, pe la răspîntii sau pe uliţe liniştite, luptîndu-se la licitaţii cu strășnicia cu care adjudeca la Constanţa sau la Galaţi cîte o partidă de marfă la sosirea vapoarelor. Copiii creşteau, îi vedea rar, cîte doua-trei ceasuri, duminica, în vacanţe se simţea stingherit lîngă ei, îi lăsa mai mult singuri, să zburde pe maidane, sau în seama slugilor. De altminteri acasă se plictisea întotdeauna. Nu se simţea bine decît îndărătul tejghelei, lîngă rafturile pline, în mirosul de scrumbii, de cafea, de mezeluri, sau cînd — deşi negustor bogat, cu trei vînzători destoinici — vîra el însuşi scafa în sacul de orez *glace* să toarne două ocale în pungoci.

în privinţa Polixeniei, visul i se înfăptui întocmai, ori aproape întocmai. Fata ieşi din pension, cuminte şi cu note bune, şi la scurt timp se mărită — dacă nu cu un doctor — cu un căpitan din geniu atras de banii „băcanului" şi care, Ia trei luni după nuntă, fu mutat în garnizoana Craiovei. Cu Ştefan însă lucrurile nu

merseră atît de simplu. Mai întîi, cînd Haralambie Teodoru vru sa-l scoată din şcoală la sfîrşitul a patru clase secundare şi să-l ia în prăvălie, băiatul se împotrivi, cerînd cu o vehemenţă surprinzătoare să fie lăsat să isprăvească liceul. Tatăl protestă, apoi, după lungi şovăieli şi cu părere de rău, cedă. La terminarea liceului comercial, Ştefan consimţi să intre în prăvălie „să facă practică", însă atitudinea lui îl nelinişti **pe** bătrîn. Băiatul nu voia să servească muşteriii, să ia cu scafa de lemn măslinele din butoi şi să le dea drumul în punga pentru domnul poliţai, să-şi vîre mîna în putinile cu brînză pentru a scoate o bucată de telemea pentru soţia domnului director al liceului, să apuce clondirul unsuros al soacrei domnului procuror şi să-l umple cu untdelemn prin pîlnia de tinichea. Vorbea de anumite reforme ce trebuiau introduse în magazin, de „modernizarea comerţului", dorea să aplice în negustoria tatălui ceea ce învăţase la şcoală. Haralambie Teodoru îl privea încruntat, bătînd cu degetele groase în fundul de lemn pe care tăia salamul, ori mutînd de colo pînă colo, fără rost, greutăţile tereziei de pe tejghea. Cînd nu se mai putea stăpîni, izbucnea :

—• Să mă slăbeşti l Crezi că cu bazaconii de-astea mi-ara cumpărat patru perechi de case ? Ştefan ridica din umeri şi nu răspundea. Hărţuielile acestea fură întrerupte de cei trei ani de serviciu militar al băiatului. Haralambie Teodoru îşi putea vedea din nou de treabă în voie. Profitînd de strîmtoarea vecinului său din dreapta — un sticlar bătrîn căzut, din pricina unor necazuri familiale, în patima băuturii —, cumpără cambiile acestuia de pe piaţă şi, la scadenţă, îl execută fără mila, aducîndu-1 la faliment; apoi îi luă prăvălia. Acum magazinul era într-adevăr cel mai mare din oraş „în branşă" ; cu cinci

vînzătorî, gemea de marfă, aprovizionat în permanenţă cu toate „delicatesele" ; înfăţişarea lui păstra însă ceva întunecos, neprimitor, cu rafturile vechi cumpărate de ocazie, cu tejghelele slinoase, cu ungherele sumbre care sugerau foiala gîndacilor graşi şi a şobolanilor nesăţioşi.

Bătrînul Teodora se gîndea cu oarecare teamă la revenirea băiatului acasă după terminarea milităriei, la reapariţia lui în magazin, unde avea să-1 sîcîie iarăşi cu nazurile, cu ideile „aiurite" scoase din cărţi.

„Mutra lui morocănoasă şi traznelile de comersant modern o să-mi gonească toţi muşteriii !" îşi spunea el.

Insa Ştefan îi rezerva o surpriză, o „traznaie" care le întrecea pe toate. Abia sosit, declara cu un ton apăsat că, înainte de a-şi relua activitatea în prăvălie, vrea să se ducă pentru cîteva luni în străinătate.

— Ce să faci acolo ? îl întrebă taică-său, după ce
rămăsese un minut cu gura căscată.

— Să văd cum se lucrează şi acolo, să-mi însuşesc progresele comerţului modern. Am să stau două luni la Viena, două la Lipsea şi am să merg poate şi mai
departe.

— Vrei să arunci în vînt pentru gărgăunii tai bani agonisiţi cu trudă ? Ce ? Comerţul meu n-a mers destul de bine şi fără străinătate ?

— Uite, tată, nu vreau să te supăr, dar am să ţi-o spun verde. Dumneata ai vederi mărunte şi cam îna poiate. Cu procedee moderne...

Trei săptămîni îi fură necesare bătrînului pentru a se obişnui cu dorinţa băiatului şi a se hotărî să jert-fească banii trebuincioşi.

Ştefan Teodoru stătu în străinătate opt luni şi se reîntoarse mai serios, grav. Avea douăzeci şi cinci de ani, dar părea mai în vîrstă, complet maturizat. Fusese

întotdeauna tăcut, închis în sine ; acum părea şi mai întunecat, aproape ursuz. Era mai scund decît tatăl său, cu mădulare mai delicate şi trăsături mai fine. Pe taica-său îl găsi mult îmbătrînit, iar oraşul i se păru mic, murdar şi plicticos. Uliţele nepavate, acoperite cu pulbere şi desfundate de ploi, cu noroiul gros scrijelat de roţile cotiugilor şi birjelor îi încreţeau fruntea. Cîteva zile ramase acasă, învîrtindu-se de colo pînă colo sau tolănit pe sofa şi fumînd; apoi reapăru în prăvălie. Spre mirarea lui Haralambie Teodoru, se abţinu de data asta de la observaţii despre extinderea afacerilor, îi supraveghea pe vînzători, sta aplecat pe registre în mica încăpere din fundul prăvăliei numită pompos *birou.*

„S-a potolit... vîrsta îl cuminţeşte, reflecta bătrînul. Şi-a dat seama că tot eu ştiu să scot mai multi bani din negustorie, încă puţin şi o să-1 pun în firmă, ca să se poată însura".

Cu toate acestea nu era liniştit. Ştefan nu-i plăcea cu totul; nu vorbea, pleca din cînd în cînd în capitală, de unde se întorcea distrat, gînditor. Cînd, după încă un an, taică-său îl încunoştinţă c-a sosit timpul să-1 ia ca asociat, primi cu mulţumiri, însă nu cu acea căldură recunoscătoare Ia care se aştepta bătrînul.

— Trebuie să ştii, tată, că sînt logodit cu o fată
din capitală şi că intenţionez ca după sărbătorile Paşti lor să fac nunta.

— Cum ? Te-ai logodit fără să-mi spui ?

— De fapt e mai mult o înţelegere decît o logodna şi aşteptam momentul potrivit să...

— Cine-i fata ?

Auzind că e fiica unui toptangiu de cereale, Haralambie Teodoru se descruntă. îl bătuse de cîteva ori gîndul că posomoreala fiului său se datora unui amor

nefericit — vreo legătura cu o spurcăciune de femeie care-i macină sănătatea şi cinstea. Dacă-şi găsise o fată şi se însura cu ea, ca tot omul, era bine.

_ Aş fi vrut să faci lucrurile cum trebuie, spuse el, netezindu-şi barba cu palma, adică sa-mi ceri părerea înainte de a te angaja. Dar dacă fata e bună şi-ţi place... şi dacă e din părinţi cumsecade şi cu stare, am s-o primesc cu toată dragostea.

Nunta avu loc în prima duminică de mai şi tmăra pereche se instala în Strada Pompierilor, peste drum de cazarmă, într-o casă arătoasă cumpărată cu o parte din banii zestrei. Bătrînul îşi găsi nora pe plac ; poate nu destul de grăsuţă. îşi mărturisea el. Era o fată de statură mijlocie, cu păr bogat şi castaniu, cu faţa limpede, cu ochi surîzători şi sinceri şi care-şi luă în primire cu mult elan rolul de gospodină. Haralambie Teodoru o privea cu o mulţumire vizibilă cum trebă-luieşte prin odăi, cu cheile dulapurilor atîrnate de cingătoare.

— îmi mai trebuie un nepot, îşi zicea el, un nepot... sau mai bine doi...

I *se* părea că de aci înainte viaţa avea să i se scurgă calm, satisfăcător. Dar în aceeaşi iarnă, stînd cam mult în pivniţă, îmbrăcat uşor, sa arate cum să se rînduiască putinile cu brînză, butoaiele cu cherci, sticlele cu băuturi fine, răci (doctorii vorbeau de o congestie a plămînilor) şi boala, cu toate complicaţiile ei, îl ţinu în pat pînă în primăvară. Cînd reîncepu să umble, cînd se duse prima oară la prăvălie, rămase înmărmurit văzînd obloanele trase peste vitrine.

închis pentru renovaţiune scria pe un carton spîn-zurat la intrare.

Ocoli clădirea şi pătrunse în magazin prin uşa dindărăt, pe unde obişnuia să vîndă, în ascuns, muşteriilor

duminica ori în zilele de Sărbătoare. Nu-î venea să creadă ceea ce vedea. Rafturile erau trase de lîngă pereţi, sacii, butoaiele, lăzile cu mărfuri stăteau claie 'J peste grămadă în mijlocul prăvăliei. Pe lîngă tejghelele ' mutate din loc forfoteau lucrători în haine murdare, tîmplari cu plaivaze după urechi, zugravi cu chivăre de hîrtie pe cap, iar printre ei fiul său stătea de vorba cu un meşter arătînd cu degetul un plan întins peste o ladă de lamîi.

— Ce... ce se petrece aici ? se oţărî bătrînul.

— Renovaţie, tată.

•— Renovaţie ? Ce-i aia ?

— Prea era totul vechi, murdar şi îmbîcsit. Ochiul clientului... Cerinţele igienei... Punem podea de mozaic. Vopsim pereţii cu ulei, facem rafturi noi, aducem tej ghele de marmură albă...

Figura lui Haralarabie Teodoru deveni stacojie, barba îi tremură, bastonul i se clătină în mînă.

— Cum ai îndrăznit ? Ce ? Eşti singur stăpîn aici ? îţi faci de cap ? Nici n-aştepţi măcar să mă-ngropi ?

— Dar bine, tata, e în interesul magazinului... Să i
vezi ce frumos o să fie... cum o să se-mbulzească *
muşteriii..,

Bătrînul îi întoarse spatele şi ieşi. Plimbarea prea « lungă de acasă pînă ia prăvălie, cele văzute acolo, ' schimbul de cuvinte cu fiul său îl vlăguiră. Trebui să stea iarăşi în casă două săptămîni. în tot acest timp j nu voi să-şi vadă nici fiul, nici nora. în sfîrşit, într-o ! seară îî chema pe Ştefan.

— Ascultă, am chibzuit îndelung şi mi-am dat seama j că noi nu ne putem înţelege. Mă retrag şi-ţi las pră vălia,

—- Cum, tată ? Să renunţi la prăvălie ? E opera '
dumitale de o viaţă... oreaţia dumitale.

_ . Am făcut rău că te-am ţinut atîta în şcoală. Ai prins gust de vorbe mari. Te laşi ameţit de ele.

— Şi-apoi eşti încă în plină putere...

_ , Am şaizeci şi cinci de ani... şi nu uita că am ve deri mărunte... înapoiate.

_ Ei, te-agăţi şi dumneata de nişte vorbe ! Dum neata n-ai să poţi trai fără activitate, fără să cumperi marfă, fără să ai de-a face toată ziua cu muşterii.

—• Cine-ţi spune că n-am să mai cumpăr marfă, că n-o să...?

— Nu-nţeleg.

— îmi deschid altă prăvălie.

Ştefan Teodoru rămase perplex.

— Cum ? Vrei să faci concurenţă propriului dumi-taîe fiu ?

Bătrînuî îşi plecă privirile şi începu să se învîrtească prin odaie.

— Nu te teme. Prăvălia mea va fi pe o stradă lătu ralnică.,, pot să-ţi spun şi unde : pe Strada Pompieri lor, Ia douăzeci de paşi de locuinţa ta. Cumpăr băcă-nioara lui Panaiotis... mi s-a plîns că-i merge prost. O cedează ieftin.

— Am impresia că glumeşti. Dumneata... o dugheană ca a lui Panaiotis, dumneata, unul din cei mai mari negustori din oraş ?

Haralambie Teodoru se opri şi îşi ridică fruntea :

— Fiule, un comersant nu e mare prin dimensiunile prăvăliei, ci prin temeinicia şi chibzuiala comerţului lui. Prefer să mor negustor nepătat în Strada Pompierilor decît falit în inima pieţei. Te las să-ţi aplici în voie ideile pe care şcoala şi străinătatea ţi le-au băgat în cap. Ştiu c-o să duci firma de rîpă, dar mi-am dat
seama că nu te pot opri. Să dea Dumnezeu să fiu proroc mincinos.

Haralambie Teodoru făcu întocmai cum spusese. Acum vindea iarăşi cincizeci de grame de tobă timpla-rului de după colţ, ori „o jumătate de litra de magiun" cizmarului de alături, ca la douăzeci de ani, în mahalaua sîrbească, în băcănia armeanului, însă tăia toba cu mîna Iui, scotea singur din bute magiunul cu lopa-ţica de lemn şi se vedea bine că asta-i făcea plăcere. Dugheana era cam întunecoasă, dar curată şi mirosea frumos a Mocca şi a scorţişoară. Cum îndărătul ei se aflau două odăi, se mută în ele, luîndu-şi o femeie bătrînă sa-i facă menajul. Ar fi putut sa trăiască boiereşte din venitul caselor sale, dar nu se atingea de el, îl depunea Ia bancă, îşi deschidea obloanele de lemn singur şi stătea din zori *şi pînă* seara înapoia tejghelei. Befuză orice „mînă de ajutor" din partea fiului său sau a oamenilor Iui şi, pînă la naşterea Iui Lucian, mult aşteptatul nepot, Ia patru ani după căsătoria lui Ştefan, nu calcă" în casa acestuia.

Ştefan Teodoru se întorsese din străinătate cu „idei" nu numai în privinţa comerţului, ci şi în alte probleme ale vieţii, bunăoară în aceea a creşterii copiilor. Principala preocupare trebuia să fie întărirea fizică — *abhărten,* cum auzise el la Lipsea —, iar mijlocul de căpetenie al acestei întăriri, mai ales cînd copilul e deştept, libertatea, în Urnitele domestice, libertatea însemna pînă la cinci ani curtea, iar de la cinci ani pînă Ia începerea şcolii, maidanul.

Micului Lucian curtea i se părea imensă şi cu posibilităţi nesfîrşite de activitate, cu bolta ei de viţă înaltă cit casa, cu copacii, cu butoaiele şi stivele de saci

doldora, cu odăiţa Iui Dîdă *şi* mai ales cu şopronul la. şi magazia îndesată cu bulendre. De dimineaţă p seara, cu excepţia timpului petrecut la masa şi a ori de după prînz, cînd, spre părerea lui de rău, era *sili* să stea culcat în pat, paşii neastîmpăraţi îi tropăia prin toate ungherele. Era voinic şi creştea cu repezi ciune ; la doi ani părea de trei, la cinci de şapte, Sp dezolarea mamei lui, poznele şi isprăvile i se ţinea lanţ, stîrneau nu ilaritate ca la ceilalţi copii, ci uimii şi îngrijorare. Aşa bunăoară, într-o zi (avea doi an găsind în odăiţa lui Dumitru o pungă cu cuie de sil şi un ciocan, se apucă sa le bată în podea, nu de to ci cu capetele rămase afară; le-ar fi bătut pe toatt dacă Ia un moment dat nu şi-ar fi dat cu ciocanul î propria-i mînă şi n-ar fi început să ţipe din răsputer Maică-sa şi Frusina, servitoarea, s-au repezit din casi 1-au ridicat de pe podea şi I-au dus în bucătărie, und i-au cufundat mîna într-un lighean cu apă rece. D mitru, cfnd s-a întors acasă, a trebuit să calce pe cui| ca să ajungă la pat.

Degetul umflat al lui Lucian nu-1 impresiona şi nu supără pe taică-său : un copil nu trebuie cocoloşi corpul lui are nevoie să primească şi lovituri pentru se întări.

— O sa se facă inginer, spuse un vecin, aflînd isprava Iui Lucian; profesie care nu fu de Ioc placul lui Ştefan Teodorii, doritor ca Lucian să dev negustor ca şi el, ca şi bătrînul, să duca — la timpt! lui — spre alte succese *Marele magazin de colonii şi delicatese Teodorii*. Cît despre soţia sa, tremu mereu să nu-şi vadă băiatul cu capul spart, ori c[1] vreo aşchie a ulucilor înfiptiă în palmă. Magdaîen Teodoru era o fiinţă harnică şi paşnică. Despre copi avea — ca fată — idei livreşti, romantice ; şi-i îpuîa ca *pe* iiişte păpuşi trandafirii, surâzătoare in ocenţa lor absolută şi cărora le lipseau doar aripile entru. a fi întocmai acelor îngeri ai lui Rafael văzuti n albumul cu reproduceri dintr-im muzeu, album 'nrimit ca premiu la ieşirea din pensionul *Notre-Dame*. în imaginaţia ei candidă, ideea vaporoasă a căsătoriei fusese intim legată de căpătarea cîtorva dintre aceşti îngeri vii cărora să se devoteze într-un trai pacific, de o linişte aproape monahală, îndemnul părinţilor de a se mărita cu Ştefan Teodoru nu se lovise de vreo aversiune faţă de bărbatul care-i cerea mîna, ori de şovăiala de a se izola în atmosfera provincială, ci numai de frica vagă de necunoscut, de timiditatea de a intra în domeniul realităţii. Insă imediat după nuntă se adaptase cu desăvîrşire noilor condiţii de viaţă. Gospodăria nu-i era uşoară, cu toate că avea ca ajutoare o ser <> itoare şi bucătăreasă (trebuiau hrănite unsprezece guri, căci de la bătrînul Haralambie Teodoru rămăsese obiceiul ca vînzătorilor din magazin să Ii se dea masa de piînz şi seara, costul lor retinîndu-Ii-se, bineînţeles, din sim-rie). Magdalena Teodoru dovedi sîrg şi destoinicie —• [totul în menaj mergea pe roate şi, după naşterea copi-ului, bărbatul ei simţea cum, în locul văpăii amoroase care-I mistuise la început şi care se potolea cu încetul, Creştea în el un sentiment de mulţumire, de siguranţă odihnitoare.

Cu toată munca grea din zori şi pînă seara, cu toată răspunderea ce apăsa pe umerii ei, Magdalena Teodoru n-ar fi găsit nimic nesatisfăcător în viaţă, dacă n-ar fi fost mereu hărţuită, înspăimîntată de firea, de „isprăvile" lui Lucian.

îi poruncea mereu lui Dumitru sa supravegheze copilul în curte ; dar Dumitru era pus mereu pe drumuri Qe Teodoru, trimis după cumpărături în piaţă sau cu

ilíiiiltillitliiiiiiik

pacnete cu marfa îa domiciliile muşteriilor de Vaza magazinului. E drept că atunci cînd ramînea acasă învîrtea pe lîngă Lucian, dar nu pentru a-1 ţine în frîJ ci pentru a-i încuraja parcă nebuniile, **îi** strujea săbii ghioage de lemn, îi făcea praştii din bucăţi de pif veche, îi culegea din uliţe pietricele rotunde cu CF să picnească în creştet orătăniile şi se lua cu el întrecere la căţăratul pe cuşacii bolţii de viţă. Se vecU limpede ca Dîdă era marea afecţiune a copilului (coi tinua sa-i spuie Dîdă, deşi de mult vorbea bine, -„un băiat mare").

Singurele ceasuri în care casa şi curtea nu erau *rl* turnate de Lucian erau acelea în care pompierii < peste drum se agitau pentru stingerea vreunui incendii De cum auzea semnalul de alarmă, copilul fugea î salonul de la stradă şi, stînd în genunchi pe un fotolii la fereastră, ramînea cu ochii pe forfota de peste dn atent, încordat, pasionat.

Zidul mărunt al cazarmei pompierilor se întindea un sfert de stradă, întrerupt la mijloc de o poartă m de lemn cu două canaturi, îndărătul acestui zid grămădeau dormitoaiele, remizele pentru sacale, gri durile ce mărgineau curtea largă, pătrată, în mijlo căreia se înălţa foişorul, cît un minaret, avînd în v postul de observaţie din care omul de veghe supi veghea acoperişurile întregului oraş. îndată ce zări undeva o flacără sau numai un fum suspect, omul ^ veghe trăgea de sîrma ce unea foişorul cu clopotul lîngă poartă. Dangătul subţire şi precipitat stîrnea inima lui Lucian fiori de plăcere. Cînd poarta de Ier se deschidea, ochii lui se măreau şi deveneau ficşi.] pompier ieşea călare pe un cal alb, strîngea burta lului în pinteni, se pleca pe coama argintie şi por vîrtej în lungul străzii; copitele grele scoteau scîi din caldarîm. Era gonaciul (aşa ştia Lucian că-1 cneamă) care se repezea la faţa locului sa verifice dacă omul de veffhe nu se înşelase. Nu treceau nici zece minute şi reapărea, mereu culcat pe greabănul calului, a cărui crupă lucea de naduşeală spumoasă. Atunci, cu acelaşi gonaci în frunte, începeau să iasă pe poartă, una după alta, sacalele trase repede de cai graşi, roibi sau suri. Erau pîntecoase şi grele, unele pe doua, altele pe patru roţi, ale căror şine uruiau surd pe pietrele netede; din canelele lor apa picura, lăsînd o dîră de-a lungul întregii uliţi. Lumea ieşea pe Ia porţi, capete curioase se iveau în ferestre. Pe capra fiecărei sacale stăteau ţepeni cîte trei pompieri, cu coifurile de alamă scăpărînd sub soare, cu colacul de frînghie în diagonală pe piept şi cu toporul scurt spînzurat de centironul de cînepă. Lucian le număra : una, două, trei... şase, şapte ; apoi veneau Dompele cu pîrghiile de mînă ridicate pieziş în aer, [cotigile cu scări, cu furtunuri.

Alaiul dispărea, ropotul copitelor se stingea departe, Iar Lucian nu se clintea de Ia fereastră. Mintea lui ur-lărea goana prin întortocherea stiăzilor, panica prăvăliaşilor în praguri, agitaţia de la răspîntii, sosirea la aprinsă. Casa asta nu şi-o putea închipui bine — ;ra doar învăluită în fum —, dar vedea flăcări roşii şi ibastre izbucnind prin goluri de ferestre şi fîlfîind în er ca nişte steaguri. (Trecînd odată prin Obor, dus e mînă de Dumitru, văzuse *un* asemenea foc.) Scările ibţiri se propteau pe ziduri, umbrele pompierilor ju-|au pe acoperiş, în vîlvătaia trandafirie, şuvoaie lumi-loase ţişneau din tulumbe pînă în înălţime, se încovoiau, ladeau ca o ploaie scînteietoare peste valma stacojie. Tîrziu alaiul revenea — domol, obosit, posomorit. Paraenii nu mai stăteau ţepeni pe capre, ci cocîrjaţi, bărbiile în piept, cu tunicile sfîşiate, cu feţele în-

P' iort

negrite, cu coifuiiîe pe ceafă; caii mergeau la plictisiţi, sacalele goale hodorogeau pe caldarîm însuşi gonaciul venea în coadă, moale, dezarticulat în iar armăsarul lui alb necheza a iesle, a ovăz.

Magdalena Teodoru se împotrivise, de teama unui accident de stradă, ca Dumitru să-1 ia cu si pe Lucian cînd avea de făcut un drum. Lucian " era copilul care sa meargă liniştit pe trotuar, ţ de mînă; îl vedea furişîndu-se prin curţi, muşcat vreun cîine turbat sau zbenguindu-se prin praful ţelor, răsturnat şi călcat de un vehicul. Insă Şt Teodoru se încruntase : „Nu-1 cocoloşi l Merge pe c ani I" şi ea trebuise să se resemneze. Ii ticăia to inima cît timp copilul lipsea; şi cînd îl vedea nou acasă, îi pipăia toate oasele, să se convingă

se întorcea teafăr.

Cînd nu-1 avea pe Dumitru, Lucian fugea pe maid Maidanul acesta numit maidanul Scrînciobului, d" scheletul unui scrînciob care se ridica de vreo d zeci de ani la o extremitate a lui, cu lemnăria i cată şi putrezită de intemperii, nu se afla depal Stătea lăbărţat la răspîntia cîtorva străzi care d vergeau spre el ca nişte braţe contorsionate spre tuf unei caracatiţe, întinderea lui netedă era acope' vara de o plapumă de praf, iar toamna cotropită nişte noroaie în care intrai pînă la glezne. Cu exc< ţia lunilor aspre de iarnă, maidanul vuia de hărmăl copiilor care se hîrjoneau, jucau turca sau oină ori

încăierau.

Pe Lucian forfota asta gălăgioasă, turbulent, atrăgea nespus. Maidanul era de fapt stăpînit d mînă de derbedei precoci, numită „banda Bîlb: lui". Erau elevi deocheaţi ai şcolii primare şi ai ' naziului sau băieţi fără căpătîi, haimanale între

• cincisprezece ani pe care nici o autoritate, începînd Şl u cea părintească *şi* terminând cu cea comunală, nu C" u să,t disciplineze. Singura fiinţă care putea să îeiinpunâ — în oarecare măsură — o lege era un lungan deşirat şi lingav, în mod vădit crescut mult în raport cu vîrsta pe care trebuia s-o aibă, cu faţa gălbejită şi năpădită de acnee şi care se bîlbîia, mai ales cînd se înfuria — şi se-nfuria des. Cum putuse, cu asemenea însuşiri, deveni „şef" era greu de lămurit. E drept că-i întrecea pe toţi Ia fugă şi că, atunci cînd apuca de beregată pe vreunul din bandă, ochii lui scăpărau scîntei.

Dacă banda Bîlbîitului juca oină alandala, număra cîteva elemente „de mîna-ntîia" la turcă. Printre aceştia se remarca Fane, băiatul croitorului Bulugă, ca-re-şi avea atelierul lipit de casa lui Ştefan Teodoru. Fane avea vreo zece ani, era îndesat, grăsun, cu o faţă lătăreaţă în care nasul stătea borcănat, iar ochii priveau apoşi şi placizi. Din toată banda era acela care se vînzolea mai avan şi avea o predilecţie să se bălăcească în şanţuri şi băltoace. Cînd se întorcea acasă, ghetele lui aduceau cu ele parca tot noroiul maidanului.

— Fane, scoate ghetele! se auzea atunci glasul mînios al croitorului Bulugă ieşit în pragul dughenii, după care urmau două sunete invariabile : trosc I pleosc I urmate la rîndul lor de un plîns sacadat. Fraza aceasta, „Fane, scoate ghetele !", precum şi palmele părinteşti erau auzite pînă tn curţile vecinilor de două, trei ori pe zi; aşa că toată strada, maianul, şcoala nu-i mai spuneau băiatului decît *Fane, scoate ghetele.* Asta nu-1 împiedica pe Lucian să-î iueascâ şi sa se minuneze cînd îl vedea săltînd **cu** măiestrie turca pe lopăţica de lemn mai înainte de

a-i da lovitura care trebuia s-o arunce hăt l departf Cu cei şase ani ai Iui, Lucian nu putea avea un roi bine determinat în jocurile celorlalţi băieţi, cu toţi mai în vîrstă şi care cu cele două apostrofe: tiule î ori Lucică l îl îndepărtau de la orice competi ţie „sportivă" şi de la organizarea „isprăvilor", însăj voinic şi întreprinzător cum era, el nu putea rămîne[1] inactiv. Se agita de Ia un capăt la altul aî maidanului, ochea cu praştia vrăbiile ori ciorile, prindea minge, de cîrpa a jucătorilor de oină şi o rostogolea în băl toace, punea piedică celui ce alerga mai repede elanul jocului, iar cînd îl vedea lungit la pămînt încăleca şi-i turna ţărînă în păr. îndeletnicirile aceste se terminau uneori pentru el cu cîţiva ghionti î: coaste, ori în fălci; dar asta nu-i displăcea şi riposfc cu energie, cu un pumn a cărui greutate uimea la „puşti". S-ar fi zis chiar că toate poznele pe care L făcea, toate renghiurile jucate membrilor „bandei aveau ca scop să-1 aducă în situaţia de a se bate căci trupul lui vînjos, dezvoltat repede şi exageraţi avea nevoie de încordarea luptei, de învîrtoşarea î apărare, de sforţarea de a lovi. Pe lînga el, copiii d aceeaşi vîrstă păreau mărunţei, prizăriţi şi nevolnici

Jocurile bandei aveau şi spectatori, băieţei şi între patru şi şase ani, rezemaţi de ulucile muitoare, ori aşezaţi la o parte, pe marginea şanţuri lor, desculţi, murdari, cu pantalonii ferfeniţoşi, cu ro chii peticite şi boţite. Găseau ochii Ia agitaţia cele; „mari", se jucau ei înşişi din cînd *în* cînd cu pietn cele, ori făcînd construcţii minuscule de pămînt, Cînd Lucian nu-şi mai putea trage sufletul de oboseală, venea şi se lungea alături de ei. Se lega îndeosebi de o fată de vreo cinci ani, Brînduşa, fiica legatorului de cărţi Niculae Mihuţ din Uliţa Cavafilor, pe care o

c mereu, o trăgea de *cozi.* Brînduşa era bă-, x -ţ rotofeie ; provocările Iui Lucian nu păreau s-o supere; dimpotrivă, s-ar fi spus că abia aşteaptă să j se bîrjonească cu el.

Brînduşa îl adusese într-o zi la ea acasă şi de atun-| ci băiatul nu şovăia să se abată pe Cavafî ori de cîte ori i se năzărea. Atelierul se afla Ia stradă — o odaie strimtă în care ajungeai coborînd două trepte interioare. Mihuţ era un om scund şi îndesat, cu braţe vînjoase ce strîngeau bine presa sub care punea cărţile, după ce Ie cosea foile, le tăia corect marginile cu maşina şi le încleia cotorul. Nu învăţase decît patru clase primare, fiind din părinţi săraci lipiţi, însă obişnuia să citească toate cărţile ce i se aduceau la legat, fie ele de ştiinţă ori de literatura, şi noianul de cunoştinţe acumulat astfel în decursul anilor stîrnea în el regretul arzător că nu putuse studia, s-ajungă „om învăţat," Regretul acesta îl făcea să nutrească ambiţia de a o ţine pe Brînduşa la învăţătura, cu orice jertfe, în liceu şi Ia Universitate, pentru a deveni „o adevărată intelectuală" — de preferinţă profesoară. *în* hoinăreala lui, Lucian ajungea şi pe Ia alţi copii acasă, prin mahalaua Maica Domnului, ori pe uliţele alăturate Căii Oilor, cale numită astfel pentru că pe ea treceau ciobanii, primăvara, cînd urcau cu turmele spre păşunile din munţi, ori, toamna, cînd coborau cu ele să ierneze în cîmpie. Copiii aceştia locuiau în cocioabele ce mărgineau ogrăzi năpădite de dudaie ori înecate, ca şi maidanul, în praf sau noroi. Sărăcia striga în gura mare aici — din odăile scunde şi dărăpănate, din cămăşile peticite puse la zbicit pe frîn-ghie, din zdrenţele plozilor aşezaţi cu şezutul gol pe pămînt şi rozînd o coaja de pepene lîngă maldărul de gunoi, ori troaca porcului jigărit şi hămesit. Femei

palide treceau cu o găleată sau un braţ de lemne; dinspre magaziile cu uşile vraişte, ori se plecau peste albii, cu mîinile roşii vîrîte în zoile fierbinţi.

Lucian se juca şi cu aceşti copii, Insa cînd vieunul din ei apărea în curtea dm Strada Pompierilor, ferfe-niţos şi murdar, Magdalena şi Ştefan Teodoru îl: alungau, iar pe Lucian îl certau şi-1 îndemnau să aibă de-a face numai cu copu „de familie bună".

— Merele putrede strică pe cele bune, spunea tai-că-său; fereşte-te de haimanalele astea sărace şi prost ciescute.

De aceeaşi părere era şi mătuşa Amelie, care pica. Ia răstimpuri din capitală. Mătuşa Amelie — sora mai mare a mamei Magdalenei — era o femeie înaltă, de vreo şaizeci de ani, cu figura bărbătească, cu voce,; groasă *şi* gesturi energice, văduva unui căpitan de cavalerie care-şi frînsese gîtul cu douăzeci de ani în urmă într-un concurs hipic cu obstacole. Văduva purta de atunci numai rochii de tafta neagră — elegante de altfel şi care foşneau autoritar. Mătuşa Amelie fuma ţigări fine, duse la gură cu un cleştişor de argint spre a nu-şi păta cu nicotină degetele cu unghii lăcuite şi vorbea cu predilecţie franţuzeşte. Averea | considerabilă, atitudinea rigida, tonul masculin şi superior îi dădeau în familie o prestanţă care-i impunea pîna şi lui Ştefan Teodoru, mai ales că, din anumite; insinuări vagi strecurate în conversaţie, i se părea a înţelege că văduva are anumite intenţii testamentare în favoarea lui Lucian.

Cînd îl vedea intrînd pe poarta pe Lucian, maică-sa ori Ema, bucătăreasa, exclama :

— Doamne, uite în ce hal e I

Si grăbeau amîndouă, una s-aducă un lighean cu apă să-i spele genunchii jupuiţi şi acoperiţi de praf, alta să-i pună o batistă udă pe vînătaia de sub ochi.

_. Ce-ai făcut din pantalonii ăştia nouţi! se vaită Magdalena Teodoru.

Si se ducea spre dulapuri să-i aducă alţii.

_ Ema, mi-ai pregătit cărbunele ? o întreba Lucian repede pe bucătăreasă.

—. Iar vrei sa mîzgăleşti casa ?

— Haide, da-mi cărbunele.

Femeia îl lua de pe o policioară şi i-I dădea. Era un tăciune stins şi răzuit cu cuţitul ca să fie bun pentru desenat. Intre băiat şi Ema se înfiripase mai de mult complicitatea asta: numai dînsa ştia să scoată la timp tăciunele din foc, să-1 pună la răcit, să-1 rotunjească şi să-1 ascută. Auzind paşii mamei cai e venea cu altă pereche de pantaloni, Lucian ascundea cărbunele ; apoi spălat, primenit, îmbrăcat din nou, ieşea în curte, atras de zidurile albe ale casei în care bătea soarele.

Mania asta de a „mîzgăh" o avea de mic de tot. împlinise abia doi ani cînd, aflîndu-se în bucătărie, luase de sub maşina de gătii o bucată de cărbune căzută prin grătar şi începuse să tragă fel de fel de îinii pe duşumea. Mai tîrziu trecuse Ia pereţi şi apoi în curte, Ia zidurile casei. La început liniile astea nu aveau nici o noimă, se încrucişau sau se încîlceau după capriciul mîiniî mici care se plimba de colo pînă colo pe spoiala albă; însă încetul cu încetul ele se organizau, începeau să înfăţişeze parcă uri arbore ori o casa cu o uşă, cu ferestre, cu un coş, din care se înălţa r fumul. Frusina, care trebuia să şteargă mereu „rnîzgălehle" cu şomoiogul de cîrpa, certa băiatul, maică-sa căuta să-1 dezveţe cu binişorul, explicîndu-i ca nu e frumos să murdărească pereţii. Cînd Ştefan

Teodoru văzu într-o zi pe zid desenată cu destula n tuialeţă, una din gîştele care gîgîiau piin curte, ră-[1] mase pe gînduri. Nu cumva Lucian avea „vocaţie" pentru desen, pentru artă ? Ceea ce-l clatină mai mult era răbdarea cu care băiatul zăbovea sa deseneze, plăcerea vădită cu care se deda acestei îndeletniciri liniştite, inocente, el altminteri veşnic neastâmpărat, zvînturat. Faptul că această bucată de cărbune îi anihila vremelnic impetuozitatea temperamentală nu dovedea oare o înclinaţie cu rădăcini adînci şi puternice ? Fiul său, pictor ? Asta, desigur, nu-i convenea de loc. Tot ce-şi închipuia că e legat de profesiunea de artist, sărăcia, dezordinea, destrăbălarea, desconsiderarea socială, îi trecu fulgerător prin minte, fă-cîndu-I să se încrunte.

De fapt, deşi aprecierea de „băiat deştept" stăruia, pe măsura ce creştea, devenea vizibil pentru orişicine că ceea ce-I atrăgea mai presus de orice pe Lucian erau sforţările fizice la care îl îmboldea însăşi constituţia lui. Picioarele îi erau lungi şi musculoase, ceafa lata, rminîle puternice cu încheieturi solide. Dovedise de nenumărate ori că într-o încăierare putea doborî deodată doi-trei băieţi de vîrsta Iui. Cum se trezea şi cobora în curte, îl stîrnea pe Dumitru :

— Dîdă, hai Ia trîntă !

— Fii cuminte, Lucian. Am treabă. Trebuie sa mă tur curtea.

— Nu vreau să faci treabă. Vreau sa ne luăm la
trîntă.

Dumitru ştia că nu poate scăpa şi primea.

Domnul Covaliu, directorul şcolii primare, era un om de o urâţenie izbitoare, cu un craniu pleşuv în forma de ogiva, cu un nas scurt oprit la jumătatea distanţei dintre sprîncene şi gură şi o bărbie lata şi rotunjită ca un cartof. Mustăţile i se întindeau orizontal, rare şi incolore. Lentilele ochelarilor săi erau atit de tari încît, înapoia lor, amănuntele ochilor se diformau, se învălmăşeau ; numai cînd întorcea capul în profil se putea vedea că aceşti ochi erau bulbucaţi şi cenuşii. Din motive greu de precizat, ceea ce displăcuse mai mult în "gura asta nenumăratelor generaţii de şcolari era

nasul; cel puţin aşa reieşea din porecla lui ramasăj imuabilă de treizeci de ani: Cîrnul.

în momentul de faţa domnul Covaliu şedea la birou său directorial şi-i înşira lui Ştefan Teodoru condiţiile înscrierii unui copil în şcoala de sub conducerea sa,1 precum şi obligaţiile ulterioare ale elevului şi ale pă-i rinţilor. Vorbea abundent, pedant şi solemn. Teodoru îl asculta politicos, cufundat într-un fotoliu de piele; însă Lucian, aşezat pe un scaun la capătul biroului, începea sa-şi piardă răbdarea. Muta obiectele de pe birou dintr-un loc într-aîtul, ciocănea cu degetele suprafaţa netedă de stejar afumat. Neastîmpărul acesta nu fu pe placul directorului.

— Băiatul dumneavoastră pare nervos, observă el cu o strâmbătura.

— Stai frumos, Lucian.

— După cum vă spuneam, taxele se plătesc tri
mestrial cu anticipaţie. Elevul trebuie sa...

Directorul se porni iarăşi să amănunţească îndatoririle noilor înscrişi ca şi cum ar fi citit, cu un ton doctoral, grav, toate articolele şi paragrafele regulamentului instituţiei. Se adinei atît de mult în aceste detalii, încît nu observă ca Lucian luase un creion şi o foaie de hîrtie de pe birou şi începuse să-1 deseneze, Cînd, întorcînd capul, văzu noua ocupaţie a băiatului, întinse mîna, smulse hîrtia şi o privi. Din cîteva trăsături de creion, deşi stingace, Lucian realizase capul ţuguiat şi dizgraţios al domnului Covaliu, cu o asemănare caii-caturală uimitoare pentru mîna unui copil.

-— Asta... asta e obrăznicie ! izbucni directorul, în-roşindu-se şi pierzîndu-şi cu totul solemnitatea atitu-dinii. Hotărît, aveţi un fiu... *sui generis I* (Rînjetuî strîmb reapăru.)

Mototoli hîrtia *şi o* aruncă furios Ia coş, apoi începu sa ciocănească el însuşi biroul.

ă întreb, domnule Teodoru, dacă n-ar fi mai bine sa mă mai gîndesc... să discut şi cu comitetul... înainte de a înscrie în şcoala noastră un element atît de impulsiv... de ireverenţios ca fiul dumneavoastră...

_ Vă rog sa fiţi indulgent, domnule director. La urma urmei e un copil.

_ Hm ! Un copil, e adevărat,., dar un copil care promite...

— Mă bizui pe efectele salutare atît de cunoscute ale metodelor -corpului dumneavoastră profesoral...

— Hm ! Nu-mi face impresia că se va acomoda uşor disciplinei noastie şi mă simt obligat ca vă atrag aten ţia că, la nevoie, nu vom ezita să ne servim de mij loace forte. Deviza noastră e : disciplina înainte de
toate I

Tonuî îi scădea totuşi, probabil la gîndul ca era vorba de copilul unuia din marii negustori ai oraşului — om cu greutate şi vază, consilier comunal — , despre care se şoptea de Ia un timp ca, într-un viitor nu prea depărtat, ar putea fi ales primar.

— In definitiv, de ce nu I-aţi dat Ia scoală pîna acum ?

— Păi, abia a împlinit şapte ani.

— Şapte ani ? Pare de zece.

— • Da, e bine dezvoltat. Creşte înalt, seamănă cu
bunicul său.

Şcoala era o clădire veche, pătrată. Parterul cuprin-dea clasele şi sala de gimnastică. In fundul holului, o scară de stejar cu trepte tocite urca spre etajul în care se aflau cancelaria, biroul şi apartamentul directoru-lui, precum şi odăile oamenilor de serviciu. Curtea se întindea îndărătul clădirii, pietruită mărunt şi neted

r

şi continuată cu „grădina", un spaţiu care copiilor se părea nesfîrşit *şi* în care alei cu iarbă îşi făceau Ic anevoie printre nenumăraţii plopi, fagi şi carpeni î
ghesuiti ca într-un petic de pădure. Un gard de seu! duri despărţea fundul curţii Iui Ştefan Teodoru de grădina asta şi Lucian îl sărea de două ori pe zi, cu ghiojj danul la spate. j

— Să nu te mai prind sărind ulucile ca hoţii, se ră| tea la el domnul director, care-î mai păstra, pică pent portretul făcut în ziua înscrierii. Ce fel de apucaţi sînt astea ? Nu poţi veni pe stradă ca toţi elevii cui secade ?

•— Da, domnule director.

Continua însă să vină la şcoală în acelaşi mod, avîn grijă, odată călare pe creasta gardului, să scormi! nească cu ochii grădina şi curtea spre a se încredinţ că nu putea fi văzut de Cîrn.

Orele de clasă se scurgeau pentru Lucian greu plicticos. Nu se simţea de Ioc în largul Iui între c< patru pereţi vopsiţi în cafeniu pînă Ia jumătate şi apt văruiţi Ia fel cu tavanul. Banca era prea strîmtă pentd mădularele Iui; trebuise să ocupe unul din locurilJ de la capăt, spre a-si putea întinde picioarele în *voi* în spaţiul ce despărţea cele două rînduri de bănci Lucian căsca, se uita pe fereastra deschisă, trăgea îi piept aerul proaspăt de toamnă blajină, încărcat cd boarea păduratică ce venea dinspre copacii grădinii] Dar *şi* asta îl plictisea.

Rămăsese surprins cînd îl văzuse întîia oară pe şeful bandei de pe maidanul Scrînciobuîui în curtea şcottiJ Bîlbîitul, pe nume Cotiugă Ilie, avea vreo cincispre-jj zece ani: cum era în clasa a patra, însemna că făcuse fiecare clasă în doi ani, ceea ce ar fi putut explica alegerea Iui ca şef al „bandei". După cum avea să 32

f\e mai târziu Lucian, era foarte sărac, fiul unei spălătorese. Dintre prietenii de pe maidan, mai întîîni aici *pane, scoate ghetele,* elev în clasa a treia, pe Nuţă Sîsoc, al şaselea copil al unui negustor de ouă din Obor — odraslă de batrîneţe, gălbejit şi bolnăvicios —, pe Ion Hortopoleanu, un drac neastîmpărat, mare specialist în a prinde vrăbii şi a Ie suci gîtul, pe Paraschiv potroacă, băiatul cîrciumarului, slăbănog, limfatic, mototol şi căruia din cauza laţelor negre şi a sfiiciunii de fetiţă i se spunea Paraschivuţă.

Cîteodata, după-amiaza, cînd se întorceau spre casa şi cotea colţul Străzii Pompierilor, îl vedea pe bunicu-său stînd în pragul dughenii, sub firma neagră de tinichea : *Haralambie Teodoru — Băcănie.*

•— Sărut mîna, tată mare.

— Să creşti mare, Lucian. Ei, cum a mers azi la
şcoală ?

— Bine, tată mare.

-— Hai'nSuntru, sa-ţi dau nişte bomboane.

Lucian intra şi îşi trîntea ghiozdanul pe tejghea. Prăvălioara era strîmtă, cu rafturi pînă în tavanul scund, cufundată într-un semiîntuneric din care emanau mirosuri plăcute, de cafea, de salam, de scorţişoară. Haralambie Teodoru părea acum un adevărat moşneag, nu-şi mai tăia cu atîta îngrijire barba, care-i crescuse mult şi i se ascuţise, însă statura înaltă i se menţinea dreaptă. Trecea îndărătul tejghelei si lua din raft un borcan de sticlă în care bomboane turtite începeau să se lipească între ele într-un conglomerat multicolor. Cu o linguriţă înnegrită de vechime scotea cîteva şi le vîra într-un cornet de hîrtie albă răsucit la repezeală cu îndemînare. Apoi se aşeza pe un scaun, *Şi lua nepotul pe genunchi şi se uita îndelung la el, mîngîindu-i părul.

într-o zi, pe la cinci după-amiază, bătrînul îi spuse lui Lucian :

— Hai să mergem la plimbare.

— Cum, tată-mare, nu mai stai să vinzi halva ?

_ Astăzi n-am chef. Haidem să ne dezmorţin picioarele.

închise oblonul, îşi luă nepotul de mînă şi cu paşii]! lui lungi o porni spre „centru". Lucian trebuia să| meargă repede ca sa rămînă în rînd cu el; oricît „bine dezvoltat" era, i se părea ca e mic de tot cin<! îşi ridica ochii şi privea statura înaltă a bunicului! Trecură pe lîngă prăvăliile din Strada Franceză, farmacia *La crucea albă* a lui Şerpescu, a cărei uşă des-| chisă lăsa să se raspîndeasca un miros de acid fenic librăria Tomulescu unde i se cumpăraseră lui Lucia^ primele cărţi de şcoala, blănăria *La tigrul din Bengc* „bazarul" de stofe şi mătăsuri *La mireasa,* cofetării Pandelache pe trotuarul din faţa căreia stăteau cîtevfl mese mici şi rotunde de marmoră sub un umbrar pînză, ceasornicăria Apfelbaum, magazinul de haind gata *La doi Englezi.* Lucian le cunoştea mai pe toate] căcî de multe ori, în hoinărelile lui nesfîrşite, zăbovea' cu ochii pe vitrinele lor, atras de jderul împăiat din fereastra blănăriei, ori de ceasornicele cu cuc şi pendulele cu lanţuri ale bătrînului Apfelbaum. Unii prăvăliaşi stăteau în prag sprijiniţi cu un cot în pervazul uşii, ori cu braţele încrucişate şi la vederea băcanului îi strigau :

— Salutare, domnule Haraîambie.

— Salutare, Pandelache, Cum merge vînzarea ?

— Slab.

Trecătorii erau rari, bărbaţi prizăriţi, cu mustăţi ^i barbete, cu demijoben sau pălării de paie în ciuda anotimpului întîrziat, cu gherocuri încheiate pîna

proape de gît, cu pantaloni strimţi şi rotunzi ca burlanele, femei, unele sărăcăcioase cu barejuri decolorate peste rochiile de bogasiu, altele mai ,.elegante", cu talia exagerat de strînsa în sforile corsetului sub abundenţa pieptului, cu fuste lungi ce măturau trotuarul şi cu pălării voluminoase încărcate cu flori ori păsări. Un bragagiu păşea obosit, ţinîndu-şi cu o mînă coşul cu acadele, corăbioare şi sugiuc, iar cu cealaltă doniţa de braga.

_ Braga reci! striga el la intervale şi, din cînd în cînd, se oprea, îşi aşeza pe marginea trotuarului coşul şi doniţa şi îşi ştergea fruntea de sudoare cu mmeca larga a cămăşii. Cîte o trăsură trecea la pas, cu birjarul cocîrjat pe capră cu un ochi adormit şi cu altul în căutarea unui voiajor comercial pe care să-l ducă la gara ; sau vreun camion cu saci ori cu lăzi pe care scria *Fragile,*

La capătul Străzii Franceze ajunseră în piaţă. Era un spaţiu vast, mărginit într-o parte de palatul primăriei, iar în celelalte trei părţi, pe străzi cu caldarîm din pietie de rîu, de magazinele mai importante ale oraşului, în mijlocul acestui spaţiu pavat neted se înălţa statuia simbolică a „Artelor şi meseriilor", grup hibrid de bronz, înfăţişînd o femeie goală într-o atitudine de „înălţare", într-o mînă cu o liră şi într-alta cu o paletă de pictură, deasupra cîtorva „meseriaşi" încremeniţi solemn unul Hngă o nicovală, altul înapoia unui strung, altul în faţa unui război de ţesut. De jur împrejurul postamentului de marmoră al acestui monument, zarzavagioaicele îşi întindeau pînă aproape de treptele primăriei, de-a dreptul pe pavaj ori pe rogojini, mormanele de cartofi, grămezile de roşii, snopii grei de praz. Pe lungi tarabe, strugurii, perele perga-mute, cantalupii galbeni luceau sub razele apusului.

Haralambie Teodoru, ţinîndu-şi mereu nepotul de mînă, ocoli vălmăşagul acesta şi se apropie de prăvălia fiului său, lat-o, formînd pieptul străzii, care, de o parte şi de alta a ei, se încovoia, depărtîndu-se de vuietul pieţei. Se întindea larg, cu cinci vitrine încăpătoare despărţite între ele de firme verticale de sticlă, adevărate tablouri pe care se vedeau pictate bucăţi de lacherdă, languste voluminoase, şunci trandafirii, roate de şvaiţer mari cit pietrele de moară, căpăţîni de zahăr, sticle de lichioruri străine, salamuri tăiate oblic arătîndu-şi carnea roşie şi îndesată împănată cu stropi de grăsime albă. Pe firma orizontală de sticlă roşie, lunga de zece metri, se citea în litere aurite: *Teodorii fiu, Coloniale şi delicatese.*

Bătrînul îl trase pe Lucian după sine şi, căutînd sa nu fie văzut dinăuntiu, şi-aruncă privirile pe una din uşile deschise. Vînzători în halate negre stăteau înapoia tejghelelor de marmoră, servind muşteriii numeroşi, cîntărind marfa pe nişte cumpene de alama delicate şi ciudate ; din loc în loc, pe rafturile înalte şi lăcuite, se sprijineau scări subţiri de lemn galben. O casieriţă şedea deoparte, la un ghişeu împrejmuit ,de geamuri de cristal. Totul era curat în magazin, treaba se făcea în ordine, repede şi fără zgomot, s-ar fi zis că toată lumea vorbea în şoaptă.

— Hm l Hm l făcu Haralambie Teodoru, trăgîn-
du-se cu ciudă de barbă. Uită-te cum şi-au bătut joc de prăvălia mea ! Asta nu mai e băcănie, ci spiţeiie l Aici te-aştepţi ca măslinele să miroasă a aţifenic. Mă mir că muşteriilor nu li-i silă să-i calce pragul. Haidem acasă, Lucian. Totul e spoială şi lustru ; într-o bună zi o să aflăm c-a dat faliment.

— Ce-i aia faliment, tată-mare ?

— Cum ? Hm ! Lasă... Mai birîe să nu ştii. Taică-tău o să-şi frîngă gîtul... Tu, cînd ai să te faci mare şi ai să conduci prăvălia să nu faci ca el, m-auzi ? Tu sa mergi pe drum bine bătut şi sigur, aşa cum am făcut eu o viaţă întreagă.

Lucian nu pricepea bine cum putea tatăl său să-şi fiîngă gîtul. Poate că va aluneca pe podeaua de piatră lucioasă cu picăţele galbene. Cum tata mare părea înfuriat şi-l trăgea de mînă repede, nu îndrăzni să mai pună întrebări. Cîteva zile, cînd Ştefan Teodoru venea acasă la prînz sau seara, Lucian îi privi gîtul spre a se încredinţa că e întieg. Dar curînd uită de prorocirea bunicului său.

în aceste patru clase primare, Lucian rămase un eîei mediocru „fără tragere de inimă la carte, cu note bune doar la dexterităţi", după aprecierea profesorilor, „eîe-j ment turbulent, recalcitrant care descurajează ori« bunăvoinţă", după părerea domnului director, care conchidea :

— Din asemenea caractere se formează clementei*
care minează societatea.

Ştefan Teodoru înclina să explice mediocritatea fiului său Ia învăţătură prin cusururile metodelor de în-văţămînt, prin nepriceperea pedagogică a profesorilor^ Nu era prea afectat de lipsa de strălucire a lui Luciai în clasa ; citise biografia unor oameni mari care îi copilărie fuseseră elevi codaşi ; nu se putea ca deştep-taciunea lui Lucian să nu-1 ajute la timpul oportun să devină un negustor remarcabil. De altfel, nu dădea mare importanţă acestei probleme. Comerţul său îl absorbea ; afară de asta, de mai multă vreme avea şi altei preocupări, de „politică gospodărească", în consiliul co-l munal, pe care îl îmboldea prin exemplele de urba-j nistică văzute în străinătate.

Imboldiiea asta spre înfăptuiri edilitare nu se datora de fapt spiritului de progres ori unui patriotism local, ci grijii de propriile interese. Căci aşa cum „renova-ţiunea" magazinului său avusese în vedere numai creşterea deverului, modernizarea oraşului trebuia să-i mărească fără îndoială cifra de afaceri prin îmbunătăţirea circulaţiei pietonilor şi a vehiculelor de transport, prin sporirea prestigiului şi atracţiei oraşului faţa de comunele rurale şi tîrgurile învecinate, ai căror locuitori puteau deveni, cel puţin în parte, noi muşterii pentru firma *Teodoru fiu.* Această „politică gospodărească" îşi arăta de altminteri roadele : în faţa magazinului se înşirau încă din zori tot mai multe căruţe cu coviltir ; cîrciumarii şi negustorii satelor veneau în număr tot mai mare să se aprovizioneze la Teodoru cu peştele sărat, cu măslinele, zahărul, boiaua şi untdelemnul pe care le vindeau cu preţ îndoit sau întreit ţăranilor.

Pe doamna Teodoru reaua preţuire de care se bucura Lucian la şcoală o întrista. Dragostea ei pentru el nu scădea totuşi; dimpotrivă, lipsa de aptitudine a băiatului pentru învăţătură îi apărea ca o slăbiciune şi era bucuroasă că inferioritatea asta îi dădea un motiv să-l îngrijească cu mai multa ardoare, să-i arate mai multă duioşie. Sentimentele acestea se integrau de altminteri natural în firea ei pacifică şi aptă pentru devotament.

Aproape de treizeci de ani, părul ei de un castaniu cu reflexe arămii îşi păstra unduirea şi luciul, trupul nu prea înalt îşi menţinea mobilitatea elastică; avea în ochi aceeaşi lumină candidă cu care apăruse, la nouăsprezece ani, dinaintea bătrînului Haralambie Teodoru. Viaţa i se scurgea monoton, copleşită de treabă. Clinchetul cheilor atîrnate de cingătoare i se auzea

peste tot, în cămară, în pivniţă, în curte, în pod, în magazie.

Seara, după culcarea băiatului, îşi făcea socotelile gospodăreşti, ghemuită în colţul canapelei, pe cînd bărbatul, cufundat în fotoliu, îşi citea gazeta. Ştefan Teo-doru părea foarte pasionat de cele scrise în ziar, mai ales de cînd avea preocupări politice ; nu scotea un cuvînt, îşi mîngîia cu degetele mîinii stîngi mustaţa, fruntea i se încrunta din timp în timp a mirare sau a dezaprobare la citirea anumitor articole. Cînd termina. lăsa gazeta să-i lunece pe covor şi rămînea cîteva minute pe gînduri. Cîteodată i se întîmpla ca privirile să-i cadă pe nevastă-sa. Părea absorbită de cifre, cu picioarele îndoite pe canapea sub poalele capodului de catifea vişinie; umbra figurii aplecate cădea în adîncitura ce se pierdea între sîni. Avea aceleaşi urechi micuţe, acelaşi aer de modestie nevinovată, aceeaşi frăgezime care-1 cuceriseră de la prima vedere. Cu un fel de uimire, cu un sentiment de surpriză fericită, realiza mintal faptul că-i era nevastă. Se ridica din fotoliu. Se apropia de dînsa.

— Destul, Magdaleno. Ţi-ajunge pentru azi.

Brusc o lua în braţe şi o săruta cu lăcomie. Ea simţea pe pielea înfiorată a gîtului lunecarea mustăţilor lui mătăsoase ; trupul istovit de muncă, dar încă încordat i se moleşea, ochii i se tulburau, caietul îi cădea din mînă şi se lăsa tîrîtă în dormitor de braţele lui nerăbdătoare. Insă aceste elanuri izbucneau la intervale mari, fără ca soţii să-şi dea seama; căci dînsa avea un temperament potolit şi — după unsprezece ani de căsătorie — se menţinea castă sufleteşte şi exagerat de pudică, iar el simţea numai sporadic îndemn spre plăcerile patului, cărora, de altfel, le acorda, în concepţia sa conjugală, un rol modest, secundar.

Aspiraţiile politice îl făcuseră pe Ştefan Teodora să „primească", în fiecare sîmbătă seara, mai ales în sezonul de iarna, avea cîte şapte-opt invitaţi la cină, care ramîneau apoi la taifas pînă aproape de miezul nopţii. Musafirii aceştia se recrutau dintre notabilităţile şi negustorii oraşului. Cei mai intimi erau Vasilica Anasta-siu, patronul blănăriei la *Tigrul din Bengal,* doctorul Huţu, Gherghel, ajutorul de primar cu nevasta, Tomu-lescu, librarul din Strada Franceză, tot cu nevasta, inginerul lorganda de la fabrica de cazane şi Bercaru, negustorul de porţelanuri din piaţa; însă Teodoru avea grijă să invite din cînd în cînd şi oameni cu care era mai puţin legat, dar care puteau la momentul oportun să-i fie de folos, cum erau lorgu Misăila", fabricantul de luminări din suburbia Sfîntul Haralambie, Toma Covîrîici, proprietarul *Primei fabrici române cu abur de producte chimice* dindărătul abatorului, şi cerealistul Tomazian.

La cinele acestea se discuta politică, se puneau la cale combinaţii de coterie şi se exprimau camuflat satisfacţii, ori dimpotrivă se protesta zgomotos, după cum interesele comesenilor erau favorizate ori prejudiciate. Ştefan Teodoru, Gherghel, Tomulescu, Misăilă şi Bercaru fuseseră liberali, credincioşi lui Brătianu pînă în 1887, cînd, urmîndu-1 pe George Vernescu (numit de adversari „cameleonul brăilean"), trecuseră în disidenţa „liberalilor sinceri". Nu mai citeau decît *Binele public,* gazeta grupului nou, şi luptau alături de conservatori să răstoarne guvernul lui Brătianu, Doctorul Huţu, Vasilica Anastasiu, lorganda şi Covîrlici erau conservatori „puri".

Toate grupările politice ale oraşului se urau între ele, se combăteau, se defăimau reciproc; însă ura cea mai înverşunată era aceea dintre liberalii „adevăraţi" conduşi de Radu Porumboiu, mare moşier şi cartofor pasionat, şi cei care îi părăsiseră, adică liberalii sinceri. De curînd Porumboiu şi oamenii lui convocaseră în sala *Baccus* o întrunire pentru „a-i veşteji pe transfugi". Dar Teodoru, Misăilă şi Bercaru tocmiră nişte haimanale care zădărniciră întrunirea prin întreruperi, fluierături şi sunete de clopot, al căror vacarm făcea neauzită vocea oratorilor. Porumboiu se răzbună peste trei săptămîni cînd liberalii sinceri îşi ţinură întrunirea lor în sala liceului. Pe cînd vorbea Teodoru, în bănci se produse tumult, numeroşi bătăuşi se aruncară asupra ascultătorilor, lovindu-i cu bastoanele în cap cu atîta sete, încît unii dintre ei nu se putură salva decît sărind pe ferestre.

Cum conservatorii — „prin cumetrii lor junimişti" spuneau liberalii — propuneau să se înfiinţeze monopolul luminărilor de ceară „pentru a îmbunătăţi Starea preoţilor de mir", lorgu Misăilă, între *consomme şi entree,* la cină, la Teodoru, fierbea :

— Şi noi, industriaşii care ne ocupăm cu fabricarea acestor luminări, să rămînem ţuţi ? Sutele de familii
de angrosişti în branşă să ajungă pe drumuri ? Să ni se ia pîinea copilaşilor ? Nouă... nouă, care...

— Se iau măsuri fără cap ! i se alătură Toma Covîr lici. Iată, am citit la gazetă că se intenţionează a se reînfiinţa porturile-france. Prin urmare două oraşe au sa capete un privilegiu nedrept şi păgubitor restului ţării.

— De ce păgubitor ? întrebă Huţu. Mă iertaţi, eu, ca doctor, nu mă pricep bine în chestie de afaceri...

— Lasă, că te pricepi mai bine ca noi, îl opri Covîr lici. De altmintrelea şi un copil ar înţelege. Porto-
francul va da o lovitură de moarte industriei indigene care a început să ridice capul de cînd cu tariful auto-

nom. Uite, paregzamplu, eu, în fabrica mea cu abur de producte chimice, produc vacsuri în cutii de tinichea şi de lemn, oleiuri pentru machine, unsori pentru pielari, arme şi trăsuri cu care pot ţine concurenţă cu orice fabrică din străinătate, atît în preţ, cit şi în cuaîitate, avînd angajat un chimic de mîna întîi. Pentru ce dară să încurajăm prin porturile-france aducerea vacsurilor străine ?

— Aha I Va să zică de-aia ziceai că-i păgubită ţara, pentru că eşti păgubit dumneata ! îl tachina Tomulescu.

— Ei, da I La urma urmei ce e ţara ? Ţara sînt eu, eşti dumneata, e amicul nostru Misăilă, e scumpul nos tru amfitrion Teodoru, care va să zică noi toţi laolaltă. Dacă sînt în pagubă eu, e în pagubă ţara.

In iarna aceasta generalul Mânu formase un nou guvern, ceea ce îi nemulţumise pe Teodoru şi pe prietenii lui, care socoteau ca Lascăr Catargiu fusese nedreptăţit de vodă, dar mai ales se temeau ca noul prefect sa nu Ie primejduiască o mare afacere înjghebată împreună în dauna statului — o concesie a lemnului de construcţie din principalele păduri ale judeţului. In această afacere, ca şi îndeobşte în mai toate combinaţiile lucrative, Teodoru şi grupul său de prieteni îl aveau de adversar pe avocatul Calotă primarul, un bondoc bărbos şi apoplectic, care se califica independent ; în realitate „independenţa" lui consta în faptul că, neaparţinînd nici unuia din cele două mari partide politice, se putea vinde cînd unuia, cînd altuia, după importanţa beneficiilor ce i se ofereau. In lupta asta crîncenă pentru ascensiune politică şi pentru îmbogăţire, Calotă nu era singur în faţa „taberei Teodoru", ci avea cîţiva acoliţi, pe bogasierul toptangiu Cristache Bărbulescu din Obor, pe farmacistul Şerpescu şi alţii, e drept, de speţă mai joasă, cum erau Strelescu şi Ar-

mangiu, primul — fost avocat, expulzat din barou, ac-| tualmente misit de moşii *şi* imobile, al doilea — agent local al unei societăţi de asigurare din Viena, amator de scrisori anonime şi şantajuri.

La cinele de sîmbătă discuţiile politice se prelungeau pînă ce preopinenţii băgau de seamă că doamnele se plictiseau. Atunci conversaţia se îndrepta pe alt făgaş.

Tomulescu, un lungan bolnăvicios, îngălbenit între! rafturile lui cu cărţi şi rechizite de birou, îl tachina pe Bercaru, care, privind cu o pătrundere de expert farfuria în care i se servea maioneza de şalău, spunea:!

— Frumos porţelan ! Astea ţi le-am vîndut acum trei ani, nu-i aşa, Teodorule ? Ei, dragă doctore, eu nu ţin în magazinul meu decît marfă de Sevres, de Rosenthal şi Pirkenhammer.

Blănarul Anastasiu surîdea. Era un holtei vînjos cuî tendinţă la pleşuvie precoce şi al cărui nas reacţiona! printr-o coloraţie intensă la primul pahar de vin. Se împrietenise cu Teodoru îa Lipsea, nimerinclu-se să vie la tîrgul anual după cumpărături de vulpi şi astrahan tocmai cînd Teodoru se familiariza acolo cu „progresele comerţului modern." Făcea îndeobgi&—spirite nereuşite. Cel care întreţinea bima-disdoziţie la masa era doctorul Huţu — scund, ropfei/ciyp bărbuţă terminată în coadă de rîndunea, pe (care şi-o parfuma discret cînd era chemat la căpătîiul femeilor. Verva lui se simţea la larg şi în sala de consiliu a primăriei şi în sufrageriile caselor în care era invitat. El fusese acela care, cu zece ani în urmă, vrînd sa examineze lat, lumina luminării gîtul lui Lucian, îl decretase pe copilj „băiat deştept".

Liceul de băieţi se afla la începutul Bulevardului Gării. Era o clădire cenuşie, fără etaj, dar destul de vastă şi cu o scară impunătoare de piatră ce urca de pe trotuar spre cele doua uşi de stejar, una pentru profesori, alta pentru elevi.

Acest bulevard era una din mîndriile oraşului. Larg, drept, se întindea pe o lungime de doi kilometri şi jumătate între grădina publică şi gara construită de curînd. Era mărginit, de o parte şi de alta, de trotuare late pietruite mărunt şi din care se ridicau cîte două raiduri de castani burrîni, cu coroane bogate. Cam pe la jumătatea lui, într-un spaţiu circular, se

înălţa monumentul soldaţilor căzuţi în războiul pentru independenţă şi la cîţiva paşi de acesta se afla chioşcul unde în fiecare zi de vară, între cinci şi şapte, cînta muzica militară pentru lumea ce se plimba pe sub copaci. Se vedeau în aceste ore dădace împingînd cărucioare albe în care se lafăiau copiii dolofani, cu jucării de carton în minutele grăscene ; femei cu rochii crem, havai sau pembe, cu turnură, ţinîndu-şi graţios umbrelele de soare cu volan alb deasupra pălăriilor de paie încărcate cu flori, umblînd domol, două cîte două, vorbind şi chicotind, ori aruncînd priviri piezişe spre toaletele cunoştinţelor lor ; ofiţeri cu chipiul cu pompon aplecat pe o sprinceană, bine strînşi în uniformele cu brandenbur-guri şi vipuşti ţipătoare. Cîte o pereche trecea la braţ, el cu giobenul cenuşiu pe ceafă, răsucindu-şi vîrful ascuţit al mustăţii pomădate, ea cu pieptul înfoiat deasupra taliei de viespe, cu faţa luminată de satisfacţia provocată de valsurile ce răzbăteau dinspre chioşc, *Poveşti din pădurea vieneză* ori *La frumoasa Dunăre albastră,* compuse de un capelmaistru de la Viena oare era de la un timp la modă.

Duminica era aici îmbulzeală. Cei bogaţi treceiu în trăsurile proprii în susul şi în josul bulevardului, de nenumărate ori, spre a fi văzuţi de toata lumea, bărbaţii tolăniţi pe pernele de catifea albastră, picior peste picior, cu ghete de lac, ascuţite şi cu nasturi, femeile ţepene în corsete, cu tărtănaşe pe umeri, salutînd cu un surîs condescendent pietonii care se descopereau. Pe capra înaltă vizitiii răsuceau simbolic un bici cu fundă albă deasupra crupelor grase ale cailor cu cozi lungi şi cu coama împletită în codiţe subţiri şi împanglicate.

Bulevardul nu-i plăcea prea mult lui Lucian. Locul acesta de plimbare, curat şi liniştit, cu copaci înşiraţi într-o ordine perfectă, cu vile elegante în care locuiau

marii bogătaşi ai oraşului, ori erau instalate birourile societăţilor comerciale străine, cu vardisti la fiecare răs-pîntie, nu era propice pentru joacă şi isprăvi. Cînd cobora treptele liceului, pornea repede spre casă cu ghiozdanul la subţioară, trecea pe lîngă grădina publică dominată de un Atlas de bronz ce ducea în spinare un lighean enorm în care încropea apa ultimei ploi şi, ocolind piaţa, o lua pe Strada Fianceză spre casă. De altfel nici nu avea cu cine sa zburde, cel puţin în primele luni de liceu, căci cei mai turbulenţi dintre băieţii şcolii primare îşi luaseră adio de la învăţătură. Aici mai era cu gălbejitul de Sîsoc, cu mototolul de Potroacă şi cu toată „pleava" claselor primare, băieţi molatici şi sfioşi, „silitori", pieocupaţi numai de nota pe care „domnu" le-o va pune în catalog; dar Bîlbîituî şi *Fane scoate ghetele şi* isteţul de Ionică Hortopeleanu, ca şi atîţia alţii, fuseseră daţi de părinţii lor „la meserie". E drept că se mai întîlnea cu ei pe maidanul Scrîncio-bului, însă ieşirile zgomotoase de la şcoala, în grup, cu fugărelile în mijlocul uliţei se isprăviseră.

Chiar şi timpul pe care şi-1 petrecea pe maidan se reducea. Ştefan Teodoru socotise că era momentul ca băiatul să înceapă să înveţe limbi străine, căci — spunea el — comerţ modern fără cunoaşterea acestor limbi nu se putea concepe, în acest scop angajase un neamţ, Hinke, să vie o dată la două zile în Strada Pompierilor să-i dea lecţii lui Lucian. Domnul Hinke se rătăcise pe aceste meleaguri mai de mult, nimeni nu ştia bine în ce împrejurări. Era un bărbat scund, dar voinic, de vreo cincizeci de ani; piciorul stîng, de la mijlocul coapsei, îi era de lemn, fixat de corp prin numeroase tije metalice şi curele. Faţa, de culoarea nisipului, îi era lătăreaţă, cu ochi mici înapoia unor ochelari petrecuţi cu sîrmă după urechi, cu o ţăcălie firavă rămasă bălană

în pofida vîrstei. Cu tot accidentul care-l lăsase infirm, îşi păstrase jovialitatea înnăscută; rîdea cu uşurinţa, arătîndu-şi dinţii laţi, îngălbeniţi de tutun, căci foarte rar îşi scotea luleaua din gură. Luleaua aceasta *şi* halbele de bere sorbite cu nesaţ în fiecare după-amiaza la berăria *La eroul de la Plevna,* de lingă primărie, erau marile lui plăceri care făceau ca viaţa să merite a fi trăită,

Domnul Hinke era ceea ce el însuşi numea un *Tau-sendkilnstler* [1]. Ştia de toate, se pricepea Ia toate. Existenţa şi-o cîştiga dînd lecţii de pian, de flaut, de vioara, de limbi străine, dar mai putea să repare o lampă de gaz cu capsulă de alama, o pendulă cu cuc, o cutie cu muzică, să facă păpuşi, să vindece caii de rapăn şi oiîe de gălbează. Orice dificultate de mecanică grosolană, de tehnică subtilă, de zootehnie, în întreg cartierul Maica Domnului în care locuia, era rezolvată de el prompt, spre uimirea şi satisfacţia obştească.

In ce priveşte limbile străine (poseda vreo cinci sau şase) avea o metodă strict personală. Cînd trebuia să înveţe pe vreun elev două sau trei dintre ele, nu le preda pe rînd, ci dintr-o dată, cam în felul următor :

— Ce-i asta ? întreba el pe elev, arătîndu-şi capul.

— Cap, răspundea elevul.

— Atenţiune : cap, *Kopf* pe nemţeşte, *tete* pe fran ţuzeşte. Ai auzit ? Cap, *Kopf, ţâţe.* Repetă.

— Cap, copf, tet.

— Bravo. Asta ce-i ?

— Mînă.

— Atenţiune : mînă, *hand, main.* Ai auzit ? Repetă.

— Mînă, hand, men.

— Bravo. Repetă. Cap, Kopf, *tete.* Mînă, *hand, main.*

Scamator.

Ortografia şi gramatica veneau pe uimă, după ce copilul stăpînea un număr considerabil de cuvinte.

Lui Lucian lecţiile acestea nu-i displăceau, mai întîi pentru că metoda domnului Hinke i se părea nostimă, îi zgîndărea imaginaţia, şi apoi pentru că „neamţul" avea ceva lipicios, era prietenos şi glumeţ, gata oricînd de şotii şi pozne.

— Mă, Luţian, spunea el, după douăzeci de minute de lecţie, ce am cu aici în mină ?

— O batistă.

— Eşti sigur că e batistă ? stăiuia Hinke, ducîndu-şi mîinile la spate. Eşti sigur că e batistă ?

— Da, domnule Hinke.

— Hop I

în mîna neamţului batista se transformase într-un buchet cu flori roşii,

— în buzunarul ăsta ce ai, Luţian ?

— Nimic, domnule Hinke.

— Asta-i nimic ? Nu-i frumos să spui minciuni.

Şi degetele groase scoteau din buzunarul tunicii de liceu a lui Lucian trei bani de aramă, un fluier şi un ceasornic.

Lucian rîdea cu hohote.

— Cum ai făcut, domnule Hinke ? învaţă-mă şi pe mine.

— *Ach l Wurst l* Crezi că domnul Teodoru mă plă teşte să te-nvăţ scamatorii ? Atenţiune, *Achtung, attention!* Carte, *Bucii, livre.* Repetă l

Orele cu Hinke îi făceau şederea acasă interesantă. Dar ele erau numai de trei ori pe săptămînă. In celelalte zile, cînd se întorcea de la liceu, se plictisea; căci după două ceasuri de istorie ori fizică n-avea chef să se aşeze la masă şi să-şi înveţe lecţiile pentru a doua zi. S-ar fi repezit pe maidan, dar Hortopeleanu

şi Bîlbîitul, reţinuţi la atelierele unde intraseră ucenici, nu-şi făceau apariţia decît tîrziu, la apusul soarelui, iar în jurul sciînciobului se învălmăşeau copii mai mici, cu care nu era „prieten". Nici Brînduşa Mihuţ nu mai venea pe acolo ; fusese dată la pension. Lucian trebuia să rămînă acasă. Dîdă era dus pe la muşteriii magazinului, cu coşul cu pachete ori butelci, aşa că nu era rost de o trîntă, ori de o căţărare pe acoperişul şopronului sau magaziei. Maică-sa era plecată în vizita la madam Gherghel, nevasta ajutorului de primar, ori la soţia librarului Tomulescu. (Magdalenei Teodoru nu-i plăcea să-şi lase casa, dar băibatul ei o îmboldea la aceste vizite care trebuiau să servească planurilor Iui politice.) Lucian intra în bucătărie, unde Ema, mai grasa ca totdeauna, cu negii voluminoşi pe faţă, cu cocul cenuşiu ascuns de tulpanul alb, îi ungea cu magiun de gutui o felie de pîine. Pe măsură ce băiatul creştea, bucătăreasa îl privea cu mai mult drag, nu pentru ca „isprăvile" lui încetaseră, ci pentru că ele deveneau, după părerea ei, mai puţin nebuneşti. De mult nu-i mai pregătea tăciunele cu care să mîzgalească zidurile casei, căci el se folosea acum numai de creioane, umplînd caiete întregi cu desene, pe care, de altfel, nu le arăta nimănui.

După ce-şi mînca felia de pîine, Lucian îşi căuta o distracţie prin curte ori pleca la bunicu-său. Haralam-bie Teodoru şedea ca totdeauna îndărătul tejghelei lui, lîngă cecmegea, pregătindu-şi cafeaua la maşina de spirt, ori răsucindu-şi o ţigară groasă din tutun bectimis, un tutun blond, mătăsos pe care şi-I păstra într-o cutie de tablă roşie.

— A, ce faci, Lucian ? Cum a mers azi la şcoală ?

— Bine, tată-mare.

— Vin'aici, lîngă mine.

II lua pe genunchi, îl mîngîia, îi oferea invariabilele bomboane lipite între ele în borcanul de sticlă din raft. Apoi îşi pregătea ceaşca de cafea, şi-o sorbea tacticos. — Hai să ne plimbăm puţin, Luciart, Cu toate preocupările vîrstei lui, lui Lucian nu-i putu scăpa aerul din ce în ce mai îmbătrînit, mai bolnăvicios al lui Haralambie Teodoru. Statura înaltă şi dreaptă începea să se încovoaie, faţa îi slăbea şi se îngălbenea. Fâşii lui mari nu rnai călcau atît de zdravăn cînd îl tîra după sine pe Strada Franceză ; mîinile îi tremurau cînd ducea la gură ţigara răsucită gros să-i lipească foiţa cu vîrful limbii.

In primăvara următoare slăbiciunea asta a bătrî-nului merse atît de departe, încît nu-i mai îngădui să părăsească patul. Oblonul dughenii ramînea închis, vecinii care nu voiau să meargă pînă în piaţă trebuiau *sa-şi* facă cumpărăturile pe Strada Şcolii, la băcănia Iui Ghiculescu. Ştefan Teodoru, îngrijorat, îl ruga într-o zi pe doctorul Huţu sa se duca să-l vadă pe bătrîn.

Medicul ciocăni spatele şi pieptul bolnavului, apoi puse urechea, îi pipăi pîntecele cu de-amănuntul. îşi împăna examenul cu glume, însă cînd ajunse cu degetele sub coastele din dreapta faţa i se întunecă.

—• Te doare aici ? îl întrebă el, ciufulindu-şi cu cealaltă mînă bărbuţa terminată în coada de rîndunea.

— Mă doare, dar nu prea tare.

— Aha l Ei gata am isprăvit. N-ai nimic, o să mai trăieşti vreo douăzeci de ani, dar bine faci ca stai la pat o bucată de vreme. Nu-ţi scriu, nici o doctorie.

Poţi să mănînci ce-ai poftă.

-— Apăi, nu prea am poftă de nimic. Ieri am pus-o pe femeia care ma-ngrijeşte să-mi facă nişte icre de

ştiuca aşa cum îmi plac mie, cu untdelemn Puget, cu ceapă tocată mărunt şi cu piper, dar n-am putut să mă ating de ele. Mi-e lehamite de orice mîncare.

—O să-ţî treacă.

— Tutun pot să fumez ?

— Dacă-ţi face plăcere...

— Da, un păhărel de vin pot sa beau ?

— Poţi.

A doua zi, la masă, Ştefan Teodoru părea necăjit şi nevastă-sa îi spunea cuvinte de îmbărbătare. Lucian care, între două feluri de mîncare, frunzărea un caiet cu „abţibilduri", prindea crîmpeie de fraze: „Săracul de el... rac la ficat... Bietul tata î" Va să zică era vorba de bunic. Dar nu putea pricepe cum putuse intra un rac în ficatul bunicului.

Văzînd că băiatul trage cu urechea, Teodoru îi spuse ;

— Tata-mare e bolnav. Vezi sa te duci mai des pe la el, să-i ţii de urît.

El însuşi, care venea în dugheana bătrînului foarte rar, începu să se oprească la taică-său în fiecare zi cînd se ducea spre magazin, deşi bătrînul îl primea cu răceală şi-i spunea să-şi vadă de treburi că el nu-i bolnav şi are tot ce-i trebuie.

—• Nu vrei să te luăm la noi, tată, pînă te faci sănătos ? Ai fi îngrijit mai bine.

— Mulţumesc. Mă simt foarte bine aicea.

Şi Magdalena venea în fiecare după-amiaza, făcea bolnavului ceai sau limonada, îi împingea pernele sub şale să nu amorţească. Pe ea, Harlambie Teodoru o primea mai blajin j se lăsa chiar răsfăţat de îngri-i jirile ei.

— Mi-a dat Dumnezeu o noră bună, îi spunea el; dar fiu-meu nu merita o nevastă ca tine.

Cel mai mult se bucura însă bătrînuî cînd îl vedea pe Lucian.

— Ce faci, voinicule ? Cum a mers pe ziua de astăzi la şcoală ?

— Bine, tată-mare. Domnul de la matematică a spus că sînt un prostălau.

— Prostalău e el, cu tat-su care 1-a făcut, nu ne-potu-meu l Şi de ce ţi-a spus aşa ?

— Mi-a dat o *problemă.*

— Ce-i aia ?

— Zicea că un cîrciumar a umplut în patru zile treizeci şi şase de sticle de drojdie. Cîte sticle a umplut în trei săptămîni ?

— Păi, de unde să ştii tu ? Ce, ai fost la el, în cîrciumă ? Du-te în prăvălie şi i-aţi bomboane din borcan.

Dar conversaţia îl istovea pe Haralambie Teodoru. îşi adîncea spatele în pernă, sufla greu, închidea ocliii. Acum pielea îi era de culoarea pergamentului şi stătea întinsă pe oasele de dedesubt. Ochii i se adînceau în orbite, barba alba, îngălbenită de tutun în jurul gurii, i se resfira peste piept, nepieptănată, neîngrijită. Aţipea, în tăcerea care se lasă, Lucian auzea cotrobăitul femeii în bucătărie, ori ronţăitul unui şobolan undeva în vreun raft al băcăniei, începea să i se facă frică, aşa, singur în odaia asta cu bunicul care dormea cu tichia vînătă căzută pe frunte, cu mîinile zgîrcite pe plapomă, gemînd şi tresărind în somn ca scuturat de un vis urît. Simţea imboldul sa iasă afară, la soare, să alerge pe uliţă, să se ducă pe maidan spre a se lua la bătaie cu cineva. Dar bătrînuî icnea şi se trezea.

— Lucian, unde eşti ?

— Aici, tată-mare...

Cupeul doctorului se oprea din cînd în cînd dinaintea dughenii. Huţu stătea de vorbă zece minute cu bolnavul, îl pipăia sub coastele din dreapta, glumea şi pleca.

— Cum îi merge, doctore ? îl întreba Ştefan
Teodoru.

-— Cred c-o mai duce o lună, cel mult două. Norocul lui că n-are dureri. E un caz rar şi fericit. -— Nu putem face nimic să-l salvăm ?

— Absolut nimic.

La trei săptamîni după Paşti, Lucian stătea cufundat în fotoliu, la doi paşi de patul bolnavului. Era miercuri, zi în care n-avea lecţie cu domnul Hinke. Afară ploua de doua zile, o ploaie rece şi deasa ca de toamnă şi prin reţeaua ferestrei înguste, ce da spre curtea mică a băcăniei, se strecura lumina cenuşie, tristă a înserării. Haralambie Teodoru zăcea nemişcat în adîncitura pernelor, o mină îi atîrna peste marginea patului, o mînă galbenă, osoasa, cu degetele îndoite, ca o gheară ciudata. Lucian îl privea, dar nu-şi putea da seama dacă era treaz ori dormea. Deodată auzi glasul stins al bătrînului:

— Lucian, spune-i Revecăi s-aducă o lampă. S-a
întunecat de-a binelea.

Femeia aduse lampa de gaz, în a cărei sticlă bon-doacă juca flacăra albăstruie, şi o puse pe o comodă veche de lîngă fereastră.

— Vin şi întoarce-mă pe spate, Reveco, c-am înţepe nit. Ah l Aşa I încă puţin. Niciodată nu mi-aş fi închi puit că trupul omului poate fi atît de greu. N-am
putere nici să-mi ridic mma.

Femeia se retrase în bucătărie şi Lucian rămase de veghe pînă ce avea sa vina maică-sa.

Acum batrînul dormea. Răsuflarea îi era rara şi hîrîită. Gura îi stătea căscată, sub nasul ce părea mai proeminent, mai încovoiat şi mai ascuţit — ca un ciont. Lumina lămpii de pe comoda îi proiecta profilul pe peretele opus, un profil mărit, de pasăre de pradă enormă şi grotescă şi pe care tremurul flăcării îl făcea să se mişte sacadat, fantastic. Chircit în fotoliu, Lucian nu-şi lua ochii de pe umbra asta care-l înfricoşa. Brusc, patul de lemn scîrţîi sub o zvîrcolire a bolnavului şi glasul lui învăluit, aproape horcăit, înfiora urechile băiatului:

— Lucian, unde eşti ?

— Aici, tata-mare.

— Vino lingă mine. Simt c-am să mor.

Pentru Lucian cuvintele „am să mor" aveau ceva ascuns, necunoscut. Auzise uneori pe părinţi spunînd : „Giuvăţ a murit azi dimineaţă, lovit de dambla"... „Fetiţa lui Sarafide a murit azi noapte de difterie" şi înţelegea tulbure că era vorba de un sfîrşit, de o încremenire pentru totdeauna, urmată de o slujbă cu popi şi de coborîrea într-o groapă care se acoperea cu pămînt. Dar cum „se murea" ? Cum trecea cineva de la vorbă şi mişcare la muţenie şi înţepenire ? Avea oare sa afle acum, văzînd cum „moare" bunicul ? O curiozitate uşor temătoare se înstapînea în el, în acelaşi timp cu un sentiment de vagă vinovăţie la gîndul că va cunoaşte ceva neîngăduit, va descoperi ceva ce trebuia să rămînă neştiut de un copil.

— Lucian... Lucian...

Se apropie de pat cu un tremur al membrelor şi batrînul îl apucă de un braţ.

— Lucian.,.

— Sînt aici, tată-mare.

— Ascultă-..

âtfj
MB

Se ridicase într-o rină. Cu o mînă se crampona cu o putere nebănuită de umărul Iui Lucian, pe cealaltă o agita în aer ca şi cum voia să dezmintă ceva ori să se apere de un vrăjmaş nevăzut.

— Asculta... Nu sînt sigur... Nu sînt sigur cine are dreptate în negustorie, eu sau taică-tău.

îşi mărturisea astfel, în pragul morţii, îndoiala care-1 chinuise luni sau, poate, ani de zile. Capul îi recăzu pe perne şi din ochii adînciţi în fundul orbitelor două lacrimi i se prelinseră pe obrajii descărnaţi, i se pierdură în barbă, în momentul acesta uşa se deschise şi Magdalena Teodoru se ivi în pervaz. Lucian se repezi şi îşi ascunse faţa la pieptul ei.

— Mamă... mamă...

A doua zi sosiră de la Craiova, chemaţi prin telegramă, Polixenia şi soţul ei Alexandru Cluceru, acum maior. Ştefan Teodoru se duse, însoţit de Magdalena, să-şi întîmpine sora şi cumnatul la gară şi, în trăsură, îi încunoştinţă de starea disperată ia bătrînilui. Polixenia, care în ultimii doisprezece ani, furată de viaţa măruntă şi tiranică a oraşului în care se stabilise, dar şi din lipsă de simţ familial, nu-şi văzuse părintele de-cît o singură dată, cu prilejul unor manevre făcute de bărbatul ei prin apropierea oraşului natal, plîngea acuma, ştergîndu-şi ochii cu batista de linon pe sub voaleta cu buline negre.

— Săracul tata!... Putea să mai trăiască încă mult, N-are nici şaptezeci de ani.

— Abia a împlinit la Buna Vestire şaizeci şi opt.

— Şi sînteţi siguri că nu se mai poate vindeca ? se informă maiorul, cu o gravitate de circumstanţă.

— Doctorul e categoric. De altfel o să vă daţi sin guri seama cînd o să-1 vedeţi.

în camera pe care le-o pregătise Magdalena, soţii Cluceru îşi desfăcură bagajele, se spălară, apoi, după o scurtă gustare, se duseră împreună cu Ştefan la bă-trîn. Polixenia rămase înmărmurită văzîndu-i chipul supt. Obrajii scobiţi ai bolnavului erau pămîntii sub ochii închişi, gura stătea căscată, lăsînd să răzbată la intervale rare o răsuflare superficială şi aspra,

— Tată l rosti Polixenia, apucînd una din mîinile
zgîrcite pe plapomă. Tată l Eu sînt, Polixenia.

Dar bătrînul n-o auzea. Dormea, ori intrase în întunericul agoniei ? Fiică-sa începu să plîngă ; se depărta de pat şi veni să-şi culce faţa pe umărul Iui Ştefan, căruia durerea îi făcea să-i joace nodul beregatei. Alexandru Cluceru, nemişcat în uniforma-i cafenie, cu o mîna sprijinită pe centiron, păstra o atitudine compătimitoare, dar calma, de ofiţer menit să privească cu sînge rece chiar şi scene îngrozitoare.

— Stăpîneşte-te, Polixenio! spuse el după cîteva
minute. O sa capeţi o criză de nervi, fără a H de folos tatălui tău. Nu-i aşa, Ştefane ?

— Alexandru are dreptate. Cred că nu mai are rost să rămîi aici. Sa mergem acasă.

O chemă pe Reveca şi-i porunci să se aşeze pe un scaun lîngă bolnav şi să nu se mişte de lîîiga el pînă dimineaţa.

— Dacă se-ntîmpla ceva, să vii sa ne dai numaidecît de veste. Uite nişte bani, poate ai nevoie de ceva...

La cină, conversaţia se îndepărtă cu încetul de bolnav. Polixenia îşi schimbase rochia şi gusta cîte puţin din mmcări, discutînd cu cumnată-sa despre gospodărie, despre Lucian, în timp ce cei doi bărbaţi alunecau în politică. Se interesă de notele nepotului pe care-1 găsea uimitor de dezvoltat, de aptitudinile ce le arăta, dîad unele sugestii şi sfaturi cu autoritatea pe care

credea că i-o confereau cei cinci ani cu care era mai în vîrstă decît Magdalena. In cei cincisprezece ani de căsnicie, se îngrăşase şi căpătase un aer afectat, de maioreasă de provincie, care străbătea prin tristeţea ocazională. Trăsăturile feţei ei, de altfel corecte, agreabile ca *şi* ale fratelui ei, începeau să anticipeze printr-o anumită mimică teatrală suficienţa, morga pe care aveau să le afişeze peste douăzeci de ani, cînd avea să fie generaleasă.

In ce-1 priveşte pe soţul ei, asculta vorbele lui Ştefan Teodoru cu o curiozitate factice, detaşată. Banda îngustă de celuloid alb care-i mărginea gulerul tunicii îi încercuia strîns gîtul. Mustăţile de un blond roşcat **îi** erau îndoite în sus şi răsucite ascuţit, ca la noul împărat al Germaniei. Purta monoclu cu ramă neagră, din care cobora un şnur de mătase de aceeaşi culoare pînă la un buton al tunicii. (Căpătase încuviinţarea regimentului pentru acest monoclu nereglementar, sub pretextul că avea un ochi mai slab.) Jocul politic al notabilităţilor acestei urbe de negustori îl interesa mediocru, ba chiar îi apărea deşănţat. De altminteri contracţia, devenită involuntară, a muşchilor jumătăţii drepte a feţei, pentru a-i menţine monoclul, îi dădea un permanent aer de vag sarcasm.

Haralambie Teodoru se stinse după două zile, fără sa-şi recapete cunoştinţa, întorcîndu-se spre casă, de Ia liceu, la amiază, Lucian văzu dugheana bunicului îmbrăcată în pînză neagră. Un prapur stătea înfipt lîngă uşă, iar pe zăbranice, de o parte şi de alta a oblonului, erau prinse două tăbliţe de tinichea argintie în formă de blazon, pe care fuseseră scrise cu vopsea neagră iniţialele H.T. Lucian rămase un minut nemişcat pe trotuar, privind cu ochi uimiţi înfăţişarea asta ciu-

dată a băcăniei. Vru să intre înăuntru, dar taică-său îi ieşi în prag, îmbrăcat în doliu, cu crep la pălărie.

—. Haidem acasă, Lucian. Tata-mare a murit. Dumnezeu să4 ierte I

Din acel moment şi pînă la înmormîntare îi fu interzis să meargă la prăvălia bunicului. Ca niciodată fu îmboldit să se plimbe, să se joace, să se ducă pe la colegi acasă. Dumitru primi poruncă să stea cît mai mult cu băiatul. De fapt Lucian nici n-avea nevoie să fie îndemnat la hoinăreală : în aceste două zile nu-şi putea găsi rostul în casă ; se mînca pe apucate, oameni în negru intrau şi ieşeau, părinţii îşi vorbeau în şoapte ; pînă şi Ema şi Frusina se fîstîciseră.

Testamentul, deschis a doua *zi* după îngropăciune, în casa avocatului Nisipeanu, în prezenţa întregii familii, lăsa Magdalenei giuvaerurile din casa de fier, iar lui Ştefan Teodoru edecurile şi marfa băcăniei. Casele din Strada Dogarilor le lăsa Polixeniei Cluceru, iar celelalte trei perechi de case din străzile Poştei, Sfînta Treime şi Alexandru cel Bun, cu toate acareturile lor, lui Lucian, cu condiţia să-şi închine viaţa comerţului de coloniale. Testamentul glăsuia mai departe : „Dacă nepotul meu Lucian îşi va alege altă îndeletnicire decît aceea de comersant de coloniale continuator al firmei *Teodoru fiu,* atunci aceste trei imobile vor deveni proprietatea primăriei".

In pofida tristeţii care-l copleşea, Ştefan Teodoru nu-şi putu stăpîni o schiţă de surîs la ideea că tatăl său îi lăsase, cu toată seriozitatea, „edecurile şi mărfurile" dughenii lui.

Soţii Cluceru îşi ascunseră însă numai cu mari silinţe dezamăgirea. Fără să şi-o mărturisească, amîndoi se gîndiseră, aflînd că bătrîmu e greu bolnav, că vor moşteni două din cele patru perechi de case. Ce idee

pe el să lase partea leului acestui mucos de Lucian, despre care, de altfel, toată lumea spunea că era o haimana care cu siguranţă avea să dezonoreze familia ! Şi apoi, din toate giuvaericalele ce umpleau casa de fier, să nu lase fiicei sale nici una ? Era printre acestea un lanţ lung şi greu de aur, cu o pafta de safire, pe care Polixenia îl jinduia de mult. Şi-aducea aminte de el din copilărie, cum, petrecut după gîtul maicii sale, îi cobora pînă la cingătoare pentru a se ridica din nou şi a se prinde cu paftaua de *jabot.* In definitiv Magda-lena era o străină în familie !

Profesorii pe care Lucian îi avu în liceu îi oieiiră acea bogăţie de amănunte pitoreşti, de manii şi ticuri, cărora elevii le sînt îndeobşte {oarte sensibili. Printre aceştia se evidenţiau însuşi directorul Plapămărescu, om de statură mijlocie, chel şi cu o barba neagră prelungă şi care părea ca n-are alta grijă decît ca elevii să fie mereu tunşi, aplicînd pedepse severe celor ce nu se supuneau acestui imperativ; Pădureanu, profesorul' de limba germana, un uriaş pîutecos, cu favorite mă-j runte ce-i dezgoleau bărbia teşită, cu o tichie de mătase neagră în cap şi care avea obiceiul ca, după ce clopotul vestea sfîrşitul recreaţiei, să se apropie de clasă în vîrful picioarelor spre a surprinde pe elevii care nu luaseră loc, frumos, în bănci, şi să-i lovească în creştet cu catalogul cu scoarţe tari; Hîndău, profesorul de fizică şi chimie, un omuleţ prizărit şi morocănos, cu un ochi saşiu şi care, de pe catedră, făcînd o gaură în gazeta pe care o citea, vedea pe cei ce copiau la extemporal şi se repezea să-i tragă de urechi pînă ce le dădeau lacrimile. Elevii suportau aceste excese ca ceva obişnuit, firesc într-o şcoală, cu excepţia cîtorva temperamente mai dîrze ; însă apariţia lui Lucian scutură, cel puţin în clasa lui, apatia generală şi chiar din primele săptămîni corpul profesoral şi direcţia constatară un vînt de fronda. Lucian refuză cu bărbăţie sa se tundă, cu toate pedepsele gradate ce i se aplicară : copierea de treizeci de ori a fabulei *Boul şi viţelul,* arestul în podul liceului şi eliminarea pe cinci zile ; şi pînă la urmă învinse, căci Plăpămărescu ştia că Ştefan Teodoru era un om cu influenţă şi-i putea ameninţa directoratul.

Simpatia pe care Lucian o resimţi faţă de trei dintre profesorii săi se datora, bineînţeles, persoanei lor, modului lor de a se purta în clasă, dar şi unor cauze de natură specială. Era mai întîi domnul Vasiu, profesorul de istorie, un bărbat voinic şi roşcovan, care-şi cucerea elevii prin amănuntele sugestive şi impresionante împănate în lecţiile sale despre vicisitudinile patriei, despre gîlcevile, -intrigile şi încăierările perfide şi sîn-geroase dintre boierii doritori a-şi aduce şi menţine pe scaunul domnesc pe favoritul lor şi despre luptele cu turcii, grijulii să nu scape din mîini ţărişoarele astea bune de stors pînă la vlăguire. Vasiu le vorbea mereu despre norod, despre norodul truditor şi răbdător care,

deşi încovoiat de povara birurilor şi flămînd, sărea de la vetre ori de cîte ori era nevoie şi punea nrîna pe securi şi pe flinte spre a apăra pămîntul strămoşesc.

Apoi era domnul Sever Florîan, profesorul de geografie, un om înalt, cu faţa palidă şi mustăţi pleoştite şi cu un aer bolnăvicios. Hărţile erau pasiunea lui. Punea pe elevi sa deseneze harta Europei, împărţita m state, şi să coloreze fiecare stat cu alt creion, însuşi faptul de a fi introdus în clasă aceste creioane colorate era de ajuns pentru a-1 face plăcut elevilor. Deosebit, avea un fel de a vorbi domol, aproape şoptit şi totdeauna blajin, chiar cînd era nemulţumit. Hărţile prezentate de elevi erau grosolane, statele apăreau ca nişte pete colorate stîngaci, neomogen, muTdat.

N-aveţi fineţe şi pace l se tînguia domnul Florian cu o mimică de suferinţa •, şi aceste cuvinte : n-aveţi fineţe!, repetate la fiecare lecţie, erau singura lui mustrare, singura sancţiune.

Pe Lucian altceva îl mişca, îl lega de profesor -. revelaţia culorii. Harta lui era desigur mai corect desenată, nu pentru că învăţase mai mult în manual, ci din siguranţa folosirii creionului; însă primele lui state colorate tură departe de a-1 satisface pe domnul Florian. Galbenul, cafeniul, roşul, verdele, albastrul pe care le avea la îndemîna, stîrneau în Lucian o emoţie vagă ce oscila între frică şi admiraţie, ca o comoară ce i S", dezvăluia pe neaşteptate. Putea dispune cum voia eh aceste culori, să. le apropie după plac, dar îi era parc. teamă să nu le rînduiască greşit, sa nu le facă un î§-. printr-o alăturare nepotrivită. Mîna i se resimţea de aceste şovăieli, Karta lui n-avea nici ea „fineţe". Franţa o făcea albastră; dar ce culoare să-i dea Elveţiei ? Ca-1| feniul nu-i plăcea lîngă albastru. Să încerce roşul. Da,t aşa era frumos. Apoi să coloreze în galben Germania,;

iar Italia în verde. La început băieţii se foloseau direct de creioane, trăgînd dungi apropiate pînă ce umpleau tot spaţiul dintre graniţe ; mai tîrziu, după cum îi învăţa domnul Florian, se obişnuiră să razuiască cu briceagul vîrful creioanelor şi să aplice pe hîrtie, cu bucăţele de vată, răzatura colorată; în modul acesta culoarea era raspîndită mai otova şi mai delicat. Pe Lucian treaba asta îl pasiona mai mult decît pe ceilalţi ; înainte de a arăta profesorului harta, încerca să potrivească culorile în mai multe feluri, să găsească alăturări care erau mai plăcute la privit; şi adesea, acasă, renunţa să mai se ducă pe maidan, pentru a se ocupa de caietele cu hîrtie groasă şi de creioanele multicolore. Cel care avea sa-i înrîurească în mod hotărîtor viaţa fu domnul Zenobie Milotin, profesorul de desen din clasa a doua. Lucian zăcuse bolnav de anghina difte-rică la începutul acestui al doilea an de liceu, aşa că atunci cînd se prezentă la şcoală cursurile începuseră de două săptămîni. Profesorul era la catedră, citind catalogul, cînd Lucian deschise uşa clasei.

— Bună ziua, domnule, spuse el; şi rămase lîngă uşa, încurcat de întîrziere.

— Bună ziua. Cu ce vă putem servi ?

— Am... am întîrziat... Am fost bolnav.

— Nu cumva vrei sa spui că faci parte din clasa asta ?

— Da, domnule. Sînt elevul Teodoru Lucian din clasa doua.

— Sfinte Dumnezeule ! S-ar spune mai degrabă că eşti din a cincea. în cîte clase ai rămas repetent ?

— In nici una, domnule.

—• Ce vorbeşti ? Mare minunăţie ! în tot cazul mă-n-treb unde o să-ţi bagi ciolanele astea. Ai să fărîmi banca. O sa trebuiască să-ţi aduci un fotoliu de-acasă.

Se auziră chicoteli, rîsete.

— Linişte ! Cum ai spus că te cheamă ?

— Teodoru Lucian.

— Treci şi ocupă locul acela, în banca a patra. Şi să ştii că — daca n-ai nimic împotriva — prefer ca elevii să fie prezenţi în clasa înainte de sosirea mea.

Bisetele reîncepură.

— Am spus linişte ! Acum, trecem la tieabă.

Domnul Milotin se ridică, luă scaunul pe care şezuse şi îl urca pe catedră.

— Toată lumea sa deseneze acest scaun. La lucru l Aveţi timp jumătate oră.

Cu mîinile la spate sub pulpanele redingotei vechi şi uşor decolorate, începu să se plimbe în spaţiul dintre cele două rînduri de bănci şi în cel dintre bănci şi ferestre. Era corpolent, cu o faţa intens colorată, cu o chelie în formă de farfurioară în creştetul capului, atît de perfect conturată, încît ar fi putut fi luată drept tonsura unui călugăr franciscan. La ceafă şi peste urechi, părul cărunt îi cădea abundent şi ciufulit, iar pe frunte îi forma un fel de breton. Gulerul verzui al redingotei era mereu plin de mătreaţă. Deşi obişnuia să fie ironic în clasa şi sfichiuia elevii cu observaţii şi apostrofe usturătoare, era din fire taciturn, preocupat parcă de probleme intime, lăuntrice ; ramînea minute întregi cu ochii pierduţi în gol sau cu fruntea încreţită, cu toate că nici un incident nu îndreptăţea această po-somorîre. Cu faţa complet rasă, avea cînd şi cînd un gest absurd, un fel de mîngîiere a unor mustăţi invizibile, gest devenit mecanic, reflex prin repetarea lui timp de treizeci de ani, căci fusese posesorul unor mustăţi impunătoare la care renunţase cînd începuseră a albi.

Plimbîndu-se pe lîngă bănci, nici nu catadicsea s-a-, runce vreo privire asupra htrtiilor de desenat întinse pe ş

pupitre ; făcea impresia că e cu gîndurîle foarte departe de aceste degete neîndemînatice care duceau creionul la gură, pe cînd ochii se uitau la scaunul de pe catedră ca la un obiect straniu, nemaivăzut şi a cărui menire părea cu neputinţă de identificat. Deodată domnul Milotin păru că se reintegrează în împrejurare, *îşi* scoase din buzunarul jiletcii ceasornicul pîntecos *Roskopf-Pa-tent* şi exclamă :

—• Gata I Toata lumea îmi prezintă desenele.

Luă scaunul de pe catedră, se aşeză pe el şi aşteptă. Elevii ieşiră din bănci şi se apropiată de treapta estradei, cu desenul în mînă, sfioşi, aruncîndu-şi ochiade îngrijorate unul altuia. In sfîrşit, teancul de foi groase se afla în mîinile domnului Milotin.

•— Acum staţi frumos în bănci şi să n-aud nici bîzîit de muscă.

începu să privească pe rînd desenele şi să le pună note în colţul de sus, din dreapta. Cele mai multe înfăţişau scaunul schematic, stîngaci, cu două dimensiuni, adevărate schiţe puerile ca acelea ce se vad în abecedare ; altele, ale căror autori voiseră să se arate pricepuţi şi se aventuraseră pînă la a treia dimensiune, făcuseră din scaun un obiect diform, lipsit de orice proporţii şi de pe care, dacă te-ai fi aşezat — presu-punînd că ar fi putut fi realizat în mod material —, te-ai fi răsturnat cu capul de duşumele. Profesorul zîmbea strîmb, se hlizea: colecţia asta părea că-1 amuză giozav. Din cînd în cînd făcea :

— He, he, he I Bravo, Hîrtopane ! Aşa desenam eu cînd aveam trei ani... Hi, hi, hi... Mă, Săndoiule, ai s-ajungi meşter mare... cu tîrnul. Daca afli că primăria caută un măturător de stradă te sfătuiesc să te angajezi.

Cel mai mult îi stîrni însă rîsul opera lui Vasile Cerbu, un băiat roşcovan, cu nas lung şi ochi sperioşi,

— Ha, ha, ha ! Ha, lia, ha ! Asta-i scaun, mă, Cerbule, sau pălărie ? La păscut, Cerbule, nu la şcoală ! La păscut

Pe neaşteptate figura domnului Miîotin se-întunecă, nişte cute i se adunară între sprîncene, privirile îi rămaseră parca ţintuite pe foia de hîrtie,

— Al cui e desenul asta neiscălit ?

îl flutura în aer, să-l vadă toată clasa şi aştepte, răspunsul cu o nerăbdare agitată, aproape cu nelinişte.

— Mi se pare că-i al meu, domnule, spuse Lucian, ridicîndu-se anevoie din strînsoarea băncii.

— Cum ,,ţi se pare" ? E al tău sau nu ?

— E al meu.

— Al iau ? De ce nu mi~ai spus c-ai mai luat lecţii de desen ?

N-am luat nici o lecţie.

— Cum ? Ia vino-ncoace.

— Da, domnule.

— Cum ai spus că te cheamă ?

— Teodoru Lucian.

— Care Teodoru ? Cu coloniale ?

— Da, domnule.

— Cîţi ani ai ?

— Ani împlinit la Sfîntu Petru doisprezece.

Zenobie Miîotin îl privi pe băiat îndelung, cu o seriozitate atentă, îi amănunţi statura, mîinile mari, privirea limpede, uşor sfidătoare.

— Apropie-te.

Lucian urcă treapta estradei. Profesorul, cu trăsăturile feţei destinse, cu un surîs nou. pe buze, îi puse mîna pe umăr, îl mîngîie pe un obraz.

— îţi place să desenezi ?
— Da, domnule,
— Bine, treci la loc.

Şi, ridicînd şi ţinînd desenul cu amîndouă mîiniîe, î] arătă elevilor.

— Iată un scaun, adevărat, blegilor. Uitaţi-va bine
la el, sa ştiţi cum trebuie să desenaţi.

Peste trei zile Zenobie Milotin veni în clasă cu un mic geamantan pe care-1 puse cu băgare de seamă pe estradă, lîngă scaun, la îndemînă. După ce făcu apelul, deschise geamantanul şi scoase din el o ulcea, un sfeşnic, o strachină, o pîine, un cuţit şi un şervet. Sub privirile holbate ale elevilor întinse şervetul pe catedră şi începu să rînduîască pe el cu încetineală toate cele aduse. Se depărta de catedră spre uşa, se uita la ele prin pleoapele deschise numai pe jumătate, venea şi muta sfeşnicul mai la- stînga, se ducea lîngă fereastră, privea, revenea şi schimba poziţia pîinii. In cele din urma spuse scurt:

— Desnaţi cu toţii sfeşnicul. Tu, Teodomle, să-mi
desenezi tot ce vezi pe catedră.

Privirile stupefiate ale băieţilor oscilară de la profesor la Lucian. Se vedea că „blegii", adică Nicu Hor-topan, Apostol Săndoiu şi Vasile Cerbu, socoteau că pretenţia domnului Milotin era nechibzuită chiar daca Teodoru se pricepea mai bine ca ei să ţie creionul în mînă. însă profesorul nu părea de loc preocupat de această problemă. Spre deosebire de data trecută, nu se mai plimbă pe lîngă bănci, ci se propti în picioare lîngă pupitrul lui Lucian şi, cu mîinile la spate sub pulpanele redingotei, nu se mai clinti de acolo, cu ochii pe creionul băiatului. Mimica Iui fu extrem de mobilă în această jumătate de oră : ridicări de sprîn-cene, ţuguit de buze, închiderea unui ochi, lărgirea

gurii, iar mustăţile invizibile fura mîngîiate mai des ca de obicei şi cu oarecare nervozitate. Către sfîrşitul timpului fixat, agitaţia trăsăturilor i se molcomi însă şi faţa i se lumină sub bretonul cărunt. Smulse foaia de liîrtie din mumie lui Lucian şi se duse s-o privească în lumina unei ferestre. O expresie de mulţumire, aproape de fericire i se întipărea pe figura rotundă ; şi aşa, corpolent, cu laţele cenuşii căzute peste urechi şi pe ceafa din marginea circulară a pleşuviei în care se răsfiîngeau razele de soare, îi lipseau rasa de lînă aspră şi frînghia petrecută peste convexitatea pîntecului pentru a părea cu. adevărat un călugăr franciscan într-un moment de graţie.

— Strînge toate desenele, Sîsoc şi da-mi-le, spuse el într-un tîrziu, Sînteţi liberi. Tu, Teodorule, vino cu mine.

în timp ce elevii se repezeau pe uşă, grămadă, ca mieii pe poarta ţarcului, domnul Milotin începu să-şi vîre la loc în geamantan ulceaua, sfeşnicul şi celelalte obiecte de pe catedră; îşi luă catalogul şi desenele adunate de Nuţă Sîsoc. Apoi ieşi, urmat la un pas de Lucian, care se uita cu coada ochiului la ceilalţi băieţi care, în curte, începuseră să joace *capra.*

Pe coridorul lung ce ducea spre cancelaria profesorilor, Milotin spuse :

— Să ştii că ai mare talent la desen. Dacă ai avea tragere de mimă k muncă, ai putea să devii un adevărat artist. Ştii ce-i aia artist ?

— Da, domnule, unul care joacă teatru.

— Da, e şi ăla artist, dar se cheamă actor. Un artist în general înseamnă..., dar lasă c-o să mai vorbim noi despre asta. Aş dori să-mî arăţi ce ai mai lucrat în timpul liber. Vrei sa vii duminică k cinci după-masă la mine acasă cu caietele tale de desen ?

— Da, domnule.

— Locuiesc în Strada Măgurei numărul douăzeci şi unu. Te aştept. Nu uita caietele. Şi acum, du-te şi
te joacă.

Lucian porni în fugă spre curte. Ca totdeauna mădularele lui, chinuite de poziţia obositoare în care trebuiau sa stea din cauza dimensiunilor nepotrivite ale băncii şi pupitrului, simţeau o nevoie irezistibilă de mişcare, de sforţări puternice, violente. Ah I Dacă s-ar afla acum pe maidanul Scrînciobului cu Bîlbîitul, cu Hortopeleanu şi cu *Pane scoate ghetele l* Cel puţin dacă l-ar avea aici pe Dîdă, să-si îndrepte oasele în-tr-un pui de tiîntă ! Capra asta era piea molatică ; îndeobşte colegii de clasă, afară de doi sau de trei, erau nişte scofîlciţi, nişte adormiţi.

Ceea ce îl mai reţinea oarecum de la joaca celorlalţi în momentul de faţă erau vorbele domnului Milotin care-i mai sunau în mechi: „Să ştii ca ai mare talent". Ce era aia talent ? Şi de ce zîmbea atît de bucuros profesorul cînd îi privea desenul? Doar nu făcuse altceva decît să puie pe hîrtie ulceaua, strachina şi pîinea aşa cum le văzuse pe catedră... Ce mare lucru era asta ?

De fapt nu numai capra îi displăcea de la un timp, ci şi celelalte jocuri. In clasa nu mai putea să-şî fixeze atenţia ; în recreaţii se învîrtea de colo pînă colo dus parca pe gînduri. Erau stări tulburi în care mijeau rîvne noi, nelămurite, capricioase şi fugitive, fără nici o consistenţă, dar care îl desfăceau din rutina sufletească satisfăcătoare de pînă acum şi-1 împingeau spre altceva, spre un necunoscut îmbietor. Colegii îl plic tiseau. Fără să-şi dea seama începea să evite grupu să nu mai fie atras de ispiăvile în „bandă", devenea taciturn, morocănos. Mai râu ca oriunde se simţea acasă, Dumitru îi lipsea. Dîdă trăsese la sorţi cu trei

ani in urma şi avea să mai zăbovească mult, căci făcea, armata la marină. Lucian căuta să şi-1 închipuie acolo, la gurile Dunării, spălînd puntea unui mic vapor de război ori cățărîndu-se pe cordaje spre vîrfurile catargelor. Dîdă fusese trist la plecare şi, cînd Lucian îl îmbrățişase de adio, lacrimile i se prelinseseră pe obrajii gălbui şi proeminenți. Cînd se va întoarce oare să care iarăşi în spate la domiciliile muşteriilor „graşi", în coşul de mlajă, butelcile înfundate, racii vii, cutiile de Camembert, căpățîniîe de zahăr ? Cînd se va putea lua din nou la trîntă cu Lucian şi va reîncepe să-i acopere toate poznele, cînd îi va veghea din nou orişice mişcare, cu ochii blajini de cîine credincios ?

în după-amiaza asta Lucian încerca să înțeleagă motivele pentru care Vasile Lupu îl ataca pe Matei Ba-sarab, dar, cu toate explicațiile profesorului, nu izbutea. Toamna se apropia de sfîrşit, o toamnă uscată a cărei răceală mirosea a iarnă de munte. Cîte o fiunză de un verde mort se răsucea în aer şi venea, împinsă de vînt, să se aşeze pe fereastra clasei. Lucian o urmărea cu privirea, ca şi cum s-ar fi aşteptat ca frunza aceasta să se ridice iarăşi în aer, să facă ceva neobişnuit, neînchipuit. Dar frunza rămînea pe tocul ferestrei, de parcă s-ar fi lipit de el. Nu. Nimic neobişnuit nu se putea petrece în clasa asta, în curtea liceului, în preajma lui; cele mai mici amănunte se repetau aidoma zi cu zi, rin-duite parcă după un tipic monoton, maniac. Cîteodată Lucian se gîndea cu un sentiment de copleşire că trebuia să suporte încă cinci ani explicațiile „domnului profesor" la catedră, clopotul recreației şi îmbulzeala băieților spre uşă, capra şi bîz-ul 'din curte, facerea lecțiilor acasă ; şi fruntea i se încreţea.

Pornind spre Strada Pompierilor, căuta să rămînă în urma grupurilor gălăgioase de elevi; n-avea chef de

vorbă astăzi. La această ora tîrzie a după-arniezii, trecătorii erau rari pe bulevard, castanii stăteau posomoriţi, ramurile le foşneau cu intermitenţă, nervos, lăsînd să cadă cîte o foaie lunguiaţă şi zimţată de culoarea tutunului ori a aramei. Ajungînd k poarta grădinii publice, Lucian intră şi o luă pe una din alei. Grădina era pustie ; numai vara se vedeau aici cîteva *Frăulein* veghind cărucioare cu copii ce dormeau în umbră, ori cîte o servitoare schimbînd pe o bancă oftaturi amoroase cu un vistavoi; locuitorii oraşului preferau îndeobşte, în anotimpul frumos, bulevardul ori grădinile în care se mînca şi se bea. Pe spinarea Atlas-uiui de bronz, ligheanul enorm mai păstra apa ploii de alaltăieri; cîte un porumbel negru, cu pieptul înrolat, venea pe marginea circulară, îşi pleca ritmic ciocul şi bea ; apoi, cu un fîlfîit zgomotos, îşi lua zborul ca să se aşeze pe prundişul mărunt al aleii, cu un uguit satisfăcut. Aici răceala se simţea mai tare şi avea un iz de umezeală, de miez de pădure întunecoasă. Deodată Lucian se pomeni faţă în faţă cu Brînduşa Mihuţ, în uniforma-i cenuşie, cu ghiozdanul la subsuoară. Fata roşi,

— Bună ziua, Brînduşa.

— Bună ziua, Lucian.

îşi strînseră mîna stingheriţi. In decursul anilor jocurile lor continuaseră, trecînd treptat, o dată cu înaintarea în vîrsta, de la hîrjonelile echivoce de pe maidanul Scrînciobului la partide de *croquet* în curtea lui Teo-doru ori la şedinţe de traforaj. Lucian era stîngaci şi la unele şi la altele ; părea caraghios cînd îşi apleca spinarea vînjoasă să izbească bilele de lemn şi rupea totdeauna pînza fină a ferăstrăului de traforaj cu mîinile-i grosolane ; aşa că, dîndu-şi seama de lipsa de îndernî-nare, se înfuria şi o trăgea pe Brînduşa de cozi. Cozile acestea crescuseră între timp şi se îngroşaseră ; Lucian,

jut> arţarii grădinii publice, stătea acum şi le privea, mari şi grele, de un blond roşcat, împletite cu grijă şi lăsate sa atîrne în voie pe umeri, pînă mai jos de cingătoare. Brînduşa mai avea lucruri surprinzătoare, de pilda un licăr tremurător în apele verzi ale ochilor şi nişte sîni mici care împingeau înainte bluza uniformei; însă Lucian părea fascinat numai de cozi şi rămînea cu ochii ţintuiţi pe ele, pe cînd buzele i se uscau şi o fierbinţeală îi aprindea sfîrcurile urechilor.

Brusc, Brînduşa făcu cîţiva paşi şi se aşeză pe o bancă, punîndu-şi ghiozdanul alături. Lucian veni lîngă ea.

— Nu te-am văzut de mult, Brînduşa.

— Am atîta de învăţat I Avem profesoare rele.

— Dă-le naibii de profesoare l Ce, crezi că noi avem profesori mai brezi ? Păcat că nu-l cunoşti pe căpcăunul de Pădureanu, de germană, care pentru orice greşeală îţi dă cu catalogul în cap, sau pe zbanghiul de Hîndău, de fizică şi chimie, Ilieş Nicolae o să iasă din liceu fără urechi din cauza lui. Totul, fetiţo, este să tragi la fit cît poţi. Tu ştii să tragi la fit ?

— Ştiu, dar nu se poate.

— De ce ?

— La liceu merge. Dar tu n-ai fost la pension de maici.

—• La pension de maici ?

Lucian izbucni în rîs. Bîdea cu hohote, facînd să se clatine banca. Cîteva vrăbii de prin crengi se speriară şi se risipiră în aer. Brînduşa părea mirată de veselia asta fără motiv, apoi risetul o podidi şi pe ea. Da, ideea ca Lucian să înveţe într-un pension de călugăriţe era tare nostimă I Ce ochi ar ii făcut *mere* Celestine în faţa unui asemenea elev I

Continuară să rîdă amîndoi, apoi, pe nesimţite re-deveniră serioşi, tăcuţi. Cîte o trăsură trecea, dincolo de zăpiazul grădinii; şina roţilor uruia pe caldarîm, silueta birjarului de pe capră apărea şi dispărea repede printre trunchiurile arborilor. Larma oraşului se micşora, se potolea în frunzişul coroanelor, în desişurile de trandafir cîinesc. Brînduşa îşi lăsase o mîna pe ghiozdanul de pînză neagră, în timp ce privea în gol. Pe acest fond întunecos, mîna, cu pielea palidă şi transparentă a roşcovanelor tinere, părea de un alb ireal. Degetele erau subţiri şi lungi şi Lucian observă lingă unghia arătătorului o pată de cerneală violetă. Fără să vrea întinse şi el mîna pe ghiozdan. Contrastul între această mîna voluminoasă, osoasă, cu degete groase, ce păreau făcute anume pentru a se strînge pe mînerul unui ciocan sau al unei cazmale, şi mîna Brînduşei era atît de izbitor, încît stîrnea un sentiment de stingherealã, de aprehensiune, ca apropierea a două făpturi de specii oselite şi antagonice. Lucian era gata s-atingă unghiile U-andafirii, cînd şovăi, se opri.

— Biînduşa...

•— Ce e ? întieba ea, iară a-1 privi.

— Mă laşi să-ţi mîngîi cozile ?

Ea roşi inai tare ca adineaori, cînd Si văzuse ivin-du-se pe alee.

— Nu te las.

— Numai un minut...

— Nici un minut.

— De ce ?

Uînsa se încruntă şi se ridică de pe banca, în atitudinea ei se vădea o nelinişte, un fel de teamă — poate intuiţia că nu se cuvenea să răspundă ceea ce ar fi dorit.

Tu... tu mă tragi întotdeauna de cozi şi mă doare.

Stăteau acum în picioare, unul în faţa altuia. Aveau amîndoi patrusprezece ani, dar el părea mai vîrstnic şi statura sa o făcea să para firavă, o copleşea. Privirile lui oscilară de la cozile ei la mîiniîe lui. Cu un gest înciudat şi le duse pe acestea la spate, spre a şi le ascunde, ca ceva diform, ruşinos. Ea-şi luă ghiozdanul de pe bancă.

— Tata mă ceartă totdeauna cînd vin tîrziu. Mă duc.

Dar tonul îi era tărăgănat şi picioarele-i nu voiau parcă sa se clintească. Pe neaşteptate, îl sărută fugitiv pe un obraz şi fugi. Paşii i se pierdură printre copaci.

Sfîntul Dumitru trecuse, acum se apropiau sărbătorile Crăciunului şi Lucian nu se dusese încă la domnul Milotin. Erau trei luni de la acea duminică în care profesorul de desen îl invitase la el acasă şi-1 aşteptase în zadar. Cînd îl văzuse peste doua zile în clasă, Ze-nobie Milotin nu-1 întrebase pe Lucian de ce nu venise ; nu-i mai repetase invitaţia, însă în atitudinea lui nu se vedea nici o supărare şi continua să stea în spatele băiatului ori de cîte ori desena ceva — un grup de obiecte, o natură moartă —, subiecte cu totul deosebite de frunza de coriandru ori piciorul de ipsos care serveau invariabil de model restului clasei, în sfîrşit, în duminica după Sfîntul Niculae, Lucian se hotărî să meargă în Strada Măgurei. Nu-1 îmboldea nicidecum dorinţa de a-i arăta profesorului — aşa cum îi ceruse — „desenele" făcute în momente de răgaz, acasă, ci un simţămmt vag de vinovăţie faţa de Milotin, stînjeneala fără precedent pentru el de a răspunde atîta timp cu o necuviinţă unui om care-1 deosebea de ceilalţi elevi. Astfel, ajunse în faţa locuinţei lui Milotin cu o senzaţie de uşurare, cu impresia unei împăcări cu sine însuşi.

Locuinţa aceasta se afla îndărătul unei porţi streşi-nate ca la ţară, de care o despărţea o grădiniţă — uscată şi posomorită în după-amiaza asta —, dar în care vara se-nghesuiau nalbele şi gladioleîe udate cu meticulozitate, în zori şi la asfinţit, de Rozalia, servitoarea casei. Un dud voinic îşi întindea o parte din ramuri peste acoperişul de tinichea. Cînd Lucian trase de minerul din dreapta porţii, se auzi sunetul unui clopoţel dogit, urmat imediat de un lătrat, după care o femeie scundă, între două vîrste, veni să deschidă.

— Aici sade domnul piofesor Milotin ?

-— Aicea. Dar cine eşti matale ?

— Sînt elevul Teodoru Lucian.

— Pofteşte şi intra în antret.

Un cîine mărunt, negricios şi miţos, se repezi să miroasă ghetele noului venit.

— Marş, Vândică, marş ! îl certă femeia.

Cîinele mîrîi puţin şi dispăru îndărătul casei.

Zenobie Milotin nu întârziase să se arate. Era îmbrăcat într-un halat de casa de postav cafeniu, lung pînă în căîcîie şi răpănos, încins cu un şnur gros cît o frînghie, care se termina cu două ghinde de os. Fi-gura-i rotundă, încadrată de bretonul cărunt şi de laţele ce-i cădeau peste urechi tocmai din marginile cheliei în formă de farfurioară, se lumină la vederea lui Lucian.

— Va să zică, le-ai hotărît să vii I Ia scoate-ţi, rogu-te, mantaua şi sprînzur-o colo, în cui. îmi pare bine că te văd. (Spunea asta ca şi cum nu-1 vedea de trei ori pe săptămînă la liceu.) Hai să intrăm în odaia mea, că e mai cald.

Milotin puse mîna pe o clanţă, dar în acel moment se auzi dindărătul altei uşi un glas plîngăreţ ; *— Zenobie,,, Zenobie...

— Mă ierţi doua minute, Teodorule, mă cheamă fra tele meu. E bolnav. Dar poţi să intri şi tu. O să faceţi cunoştinţă.

Pătrunseră amîndoi în odaia alăturată.

— Ce este, Calistrat ? Uite, dumnealui e Lucian
Teodoru, elevul meu preferat. Băiat foarte talentat.

— îmi pare bine de cunoştinţă, tinere, spuse cu un glas subţiratic Calistrat Milotin. îmi pare foarte bine. Mă scuzi că nu te pot primi cum trebuie. La mine nu prea vin musafiri.

Zăcea într-un pat de vergele de fier vopsite în verde şi plapuma îi stătea boltită peste pîntece.

— Fratele meu e bolnav de doi am, are apă în
pîntece. Doctorul vine cam la trei săptămîni de-i
scoate apa.

— Ultima oară cînd mi-a pus cepul mi-a scos o
vadră, spuse bolnavul. Asta-i apa pusă de hoţii de cîrciumari în vinul pe care 1-am băut treizeci de ani. He, he, he L.

Rîdea înfundat, cu un aer prostesc, absent. In contrast cu pîntecele enorm, faţa nebărbierită de cîteva zile, braţele culcate peste plapumă îi erau de o slăbiciune scheletică. Cu mîna dreaptă se ţinea de un brîu al cărui capăt opus era legat de o vergea a patului, dincolo de picioarele ce-i ieşeau de sub plapumă, îmbrăcate în tîrlici; cînd voia să se întoarcă pe o parte, se ajuta trăgînd de brîu. Cu blocul de desen sub braţ, Lucian se uita la el fără a şti ce sa spună. Cum putea cineva să aibă apă în pîntece ? Cu gieu izbuti să înfiripeze o frază care i se părea potrivită :

— Dar în curînd o să va faceţi bine, domnule.

— Bine ? He, he, he. O să mă fac bine, e drept, dar pe lumea ailaltă.

r

In odaia profesorului patul era răvăşit, se vedea ca atunci cînd Lucian sunase Milotin îşi isprăvea tocmai somnul de după-masă.

— Fa-rai plăcerea, roga-te, şi aşază-te în fotoliul ceîa de lîngă fereastră.

Se aplecă şi scormoni cu vătraiul jeraticul din soba cu olane, zvîrli un lemn în foc. Apoi îşi frecă palmele pentru a îndepărta pămîntul ce-i rămăsese pe degete.

— Calistiat e rău bolnav, prietene, doctorul mi-a spus că nu-i mai dă decît cîteva luni. Ficatul îi este uscat ca iasca.

In fotoliu, Lucian tresări. Era întâia oara că cineva îi spunea „prietene". Nu ştia care era înţelesul exact al acestui cuvînt; ceea ce simţise pentiu băieţii de pe maidan şi mai simţea pentru doi sau trei dintre colegii de liceu nu avea nume pentru el; intuia totuşi ca e un cuvînt preţios, cu un sens pe care trebuia abia să-1 descopere şi care în gura unui profesor avea ceva deosebit de măgulitor.

— Inii pare foarte rău, domnule profesor. Şi bunicul meu a murit de ficat. Dar ficatul lui nu era ca iasca, avea rac.

— Da, da. Ei, dar să lăsăm lucrurile triste. Vrei să-mi dai blocul, să mă uit prin el ?

— Poftim.

— Mulţumesc. Dar ştii că e greu ? Trebuie să ai multe desene ! Ia să le vedem.

Milotin se aşează şi el într-un fotoliu, deznoda legătura scoarţelor şi începu să privească îndelung foaie după îoaie. Lucian se uita prin reţeau ferestrei afară. Era o reţea albă cu porumbei lucraţi cu igliţa, mărginită de două lăicere vîrstate. Ce răbdare avea domnul Milotin să zăbovească atîta asupra fiecărei foi! Erau nişte schiţe prinse în fugă în felurite împrejurări, cu un caracter vag caricatural, care uneori devia spre o observaţie serioasă a mişcării şi a expresiei; el, Lucian, nu le da o importanţă mai mare decît acelor „mîz-găleli" de altădată cu cărbunele pe pereţii casei şi care exasperaseră ani de zile pe Ema şi pe Frusina. Desenele acestea continuau „şotiile" — jocurile şi poznele cu care instinctiv răscolea liniştea conformismului provincial

Din cînd în cînd Milotin exclama :

— Hm ! Bravo, dragul meu... Ei, ăsta-i nostim !...

Asta trebuie să fie bucătăreasa cînd taie pîine pentru masă.

Apropia foaia, o depărta, se uita la ea cu un singur ochi.

— Bine i-ai prins mişcarea ! Şi sacaua asta ! Calul trăieşte, parcă aştepţi să-1 auzi cum nechează.

Vorbea ca pentru sine. Lucian nici n-auzea unele exclamaţii, cu ochii pe statueta de bronz de pe comoda din dreapta patului, o scenă de animale, o luptă între un tigru şi un elefant. Un fior îl stiăbătca privind mişcarea furioasă a elefantului care încerca să străpungă cu colţii de fildeş pîntecele tigiului cramponat cu ghearele şi cu colţii de trompa colosală. Statueta asta sugera o întreagă lume misleiioasă, lumea pădurilor neumblate din continente inaccesibile, cu vegetaţia lor luxuriantă şi încăierările pe viaţă şi pe moarte între fiare înspăimântătoare. Artistul care făcuse statueta avea curaj, nu gluma l Lucian şi-1 închipuia cocoţat pe un copac, cu creionul într-o mînă şi caietul într-alta, urmărind calm lupta înverşunată.

In sfîrşit, domnul Milotin lăsă blocul din mînă. Un minut se uită lung la Lucian, apoi se ridică, veni lîngă el, se aplecă şi-1 sărută pe amîndoi obrajii.

— Dragul meu, tu-mi răscumperi douăzeci de ani

de beîferie cu toţi băieţii ăştia blegi şi cretini ai oraşului. Să ţii minte ce-ţi spune Zenobie Milotîn : ai să ajungi un artist... un artist mare.

în acest moment, de dincolo de uşă răzbătură lătratul cîinelui şi glasul Rozaîiei:

— Marş, Vândică l Marş, javră I]

Un fel de rîcîit se auzi pe canaturile uşii şi Milotin se duse sa deschidă. Cîinele se repezi înăuntru şi, dînd din coadă, începu să se frece de halatul de postav ai profesorului; apoi veni să miroasă din nou ghetele lui Lucian.

— Nu te mai latră, observă Milotin. E un cîine so ciabil.

— Dar are un nume ciudat. Nu mai cunosc nici un cîine pe care să-î cheme Vândică.

Zenobie Milotin începu să rîdă.

— Nici nu-1 cheamă aşa. Am văzut odată într-un tablou al lui Van Dyck un cîine care semăna leit cu el; de aceea 1-am botezat Van Dyck.

— Van Dic ?

— Da. E un pictor foarte mare pe care sînt sigur c-o să-1 cunoşti mai tîrziu. Din Van Dyck, Rozalia a făcut Vândică.

— Am să-1 cunosc ? Unde locuieşte pictorul ăsta ?

Milotin zîmbi.

— Nu mai locuieşte nicăieri pentru c-a murit de 250 de ani.

— Atunci de ce spuneţi c-o să-1 cunosc ?

— O să-i cunoşti tablourile cînd te vei duce în străinătate.

Lucian căscă ochii mari.

— Da, pnetene, ai să te duci în străinătate să-nveţi pictura, s-ajungi un arlist... Un băiat cu talentul tău nu trebuie să mucezească într-un orăşel ca ăsta.

-— Bunicul spunea că trebuie să fac negoţ ca şi dînsul, ca şi lata.

— Să vinzi brînzâ şi măsline ? Nu, dragul meu, asta nu se poate. La timp o să stau de vorba cu domnul Teodoru,

începu să se învîrtească prin odaie, cu mîinile la spate, aşa cum făcea prin clasa cînd era supărat.

— Nu, asta nu se poate... Ar fi o crima, continuă el să spună, bătîndu-şi dosul unei mîini de palma cea
laltă. O adevărată crima I

încetul cu încetul se linişti însă şi se opri dinaintea Iui Lucian.

— Vino, rogu-te, cu mine. Vreau sa-ţi arat ceva.

Ieşiră în antreu, cu Vândică după ei. Antreul acesta avea cinci uşi: aceea de la intrare, uşa domnului Mi-lotin, a lui Calistrat, una mai mică ce dădea spre de pendinte, rămasă întredeschisă şi prin care Vândică se făcu nevăzut, şi, în sfîrşit, în fund, o ultimă uşă în faţa căreia Milotîn se opri. Scoase dintr-un buzunar o cheie, o vîrî în broască, o răsuci, dar, înainte de a apăsa ivărul, îl întrebă cu gravitate pe Lucian :

— Ştii să păstrezi un secret ?

Şi cum Lucian nu răspundea, surprins de întrebarea asta neaşteptată, adăugă cu un ton solemn, deşi încet ca să nu fie cumva auzit de Calistrat:

— Dragul meu, ca să-ţi arăt prietenia ce-ţi port şi cît de mult te preţuiesc, îţi voi împărtăşi o taină. Dar tiebuie sa-ţi dai cuvîntul de onoare că n-ai să spui ni mănui, nici chiar propriilor dumitale părinţi, ceea ce
vei vedea în această cameră.

Niciodată Lucian nu-şi mai dăduse „cuvîntul de onoare", pentru că nimeni nu-i mai ceruse aşa ceva. Acest profesor gras şi cu chelie în formă de farfurioară îl descumpănea nu cu simpatia pe care i-o arăta,

cu laudele aduse desenelor lui, ci prin felul de a-i vorbi ca unui om vîrstnic. Prietenie, cuvînt de onoare... Mi-lotin aştepta privindu-1 ţinta, emoţionat parca, în cele din urmă îi întinse mîna.

— Haide, îţi dai cuvîntul ?

—• Da, domnule profesor.

Milotin îi strînse mîna., apoi rosti uşurat:

— Acum putem intra.

La început Lucian fu dezamăgit. Atitudinea enigmatică a lui Zenobie Miîotin, tonul lui solemn îl făcuseră să creadă că îndărătul uşii va vedea ceva neobişnuit, ceva misterios, ori poate îngrozitor, încăperea era dreptunghiulară şi, din cauza, lipsei de mobilier, nu putea fi socotită nici dormitor, nici sufragerie, nici salon. Nimeni nu se afla înăuntru şi aveai impresia că îndeobşte era nelocuită. Două ferestre se tăiau în zidul dinspre drum, dar storurile de pînză cenuşie erau trase, cufundând ungherele în întuneric.

Domnul Milotin încuie uşa, se duse k una din ferestre, îi ridică puţin storul cu precauţie, apoi, prin geam, se uită în stradă să vadă dacă nu se ivea cumva vreun trecător. Nevăzînd pe nimeni şi neauzind nici un pas, ridică pînă sus ammdouă perdelele şi lumina potolită a după-amiezii de decembrie pătrunse în odaie. Abia acum putu observa Lucian că pereţii erau acoperiţi cu nenumărate tablouri şi că o pînză albastră prinsă cu inele de o sîrmă ascundea vederii o parte a încăperii.

Milotin îl luă de mîna pe Lucian şi se opri cu el dinaintea unui tablou ce înfăţişa un crap mare zvîrlit pe o masă de bucătărie. Cuţitul ce trebuia să-1 spintece îi stătea alături.

— Ce spui, Teodorule, seamănă a peşte ?

—• Da, domnule, e un crap ou care Ema, bucătăreasa noastră, iar fi bucuroasă să aibă de-a face.

— Serios ? Va sa zică te face să te gîndeşti c-ar fi bun de plachie.

— Mie îmi place prăjit.

Zenobie Milotin îl trase după sine în faţa altui tablou, apoi a altuia. Mai toate erau naturi moarte, obiecte casnice şi flori. Flori multe. Lalele, garoafe, albăstrele, bujori, stînjenei. Niciodată Lucian nu văzuse atîtea picturi. Acasă nu erau tablouri; doar nişte gravuri, un interior de biserică şi un salepgiu cu coşul într-o mînă şi doniţa într-alta, în salon ; un cal în galop în odaia de lucru a lui Ştefan Teodoru, acel cal în faţa căruia Lucian, la vîrsta de un an, făcuse, tprrr! Pereţii erau în general împodobiţi ou oglinzi, covoare şi etajere cu faianţe. Prin alte case prin care mai fusese, Lucian nu văzuse decît portrete de familie, cîte o litografie cu scene de război, ori icoane mari zugrăvite pe lemn. în camera aceasta a domnului Milotin tablourile stăteau unul lîngă altul, din tavan pînă aproape de podea. Lucian era foarte impresionat de culorile vii ; îşi muta privirile cu o plăcere evidentă, cu un fel de fascinaţie de la gutuile galbene răsturnate pe o tipsie la mănunchiul de garoafe albe ce se răsfira într-o glastră de ciistal aşezată pe faţa de plisă roşie a unei mese. Milotin gusta cu o mare satisfacţie plăcerea asta oglindită atît de grăitor în ochii băiatului.

— Cine a făcut tablourile astea, domnule ? întrebă Lucian.

— Vino-ncoace.

Urmat de băiat, Zenobie Milotin se duse şi trase într-o parte pînza albastră. Lucian rămase nemişcat. In dreptul altei ferestre se afla un fel de litera mare *A* făcută din lemn, mai înaltă decît un om şi la mijlocul

ei, prinsă de-a curmezişul cu doua scoabe de alama, stătea o pînză. albă, zgrunţuroasă, pe care erau desenate nişte mere într-o fructieră ; două dintre ele erau pictate, două mere mari, domneşti, din care Lucian era ispitit să muşte. Modelul aievea stătea pe un gheridon lingă fereastră, în dreapta pînzei, pe o mescioară plină de pete colorate, se aflau două ulcele în care se înfigeau pensule de felurite grosimi, cu părul în sus ; alături de ele se vedea un fel de scîndurică ovală şi cafenie, subţire de tot şi netedă, găurită într-o parte şi pe care erau înşirate, de-a lungul unei margini, mici grămăjoare de vopsea. Un băţ negru terminat cu un fel de pămătuf se sprijinea pe mescioara.

— Dumneavoastră... Dumneavoastră aţi făcut ta
blourile I

— Da, prietene, dar nu trebuie să ştie nimeni. Nu uita: ţi-ai dat cuvîntul de onoare. Să mă ferească
Dumnezeu să afle negustorii oraşului că sînt pictor ;
mi-ar lua numaidecît catedra şi m-ar arunca în stradă. Profesorii trebuie să fie oameni „serioşi", nu „artişti". Artiştii, zic ei, sînt dezordonaţi, nişte coate-goale, nişte lunatici, pot fi o pildă rea pentru odiasîele lor, viitori toptangii, amploaiaţi de banca, doctori sau avocaţi — mă rog dumitale, oameni onorabili. De mine nu-mi
pasă, mi-aş lua o traistă cu merinde în spate, cîteva pînze şi cutia cu paleta, pensule şi culori şi aş hoinări prin crînguri ori pe malul unui rîu de munte. M-am plictisit să pictez numai poame şi flori în glastre. Dar mi-este de Calistrat. Am nevoie de leafă ca să-1 pot îngriji pe el. Nu mă are decît pe mine.

— Vă înţeleg, domnule.

— In încăperea asta n-a intrat nimeni, afara de mine si dumneata. Nici Rozalia nu ştie ce boscorodesc eu aici. Eu îmi mătur atelierul şi eu fac focul iarna. De aceea nu vezi nici un tablou care să-nfăţişeze un om ori un dobitoc. Mă tem s-aduc aici un model viu» să nu mă trădeze.

Făcu doi paşi, apoi reluă :

— Uite, asta se cheamă şevalet. Asta-i paletă. Ăsta-i bastonul pe care-ţi sprijini uneori mîna dreapta
cînd pictezi. Colo sînt tuburile cu culori, cutiuţa cu
ulei. Uită-te bine la ele... Cu ele o să-ţi faci viaţa.

Da, Lucian se uita la ele, nu era nevoie ca domnul Milotin să-1 îndemne, întinse mîna, mîna sa de vlăjgan învăţata să lovească greu, şi atinse cu degete emoţionate lemnul subţire, lucios al şevaletului, marginea netedă, teşită a paletei, beţele delicate ale pensulelor. Grămăjoarele de culori, pe jumătate uscate, îi momeau privirile ca nişte pietre scumpe. Părea pierdut în el însuşi. In cele din urmă spuse cu sfiiciune :

— îmi daţi voie sa mai privesc tablourile ?

— Desigur, prietene. Dar cred că nu mai ai destulă lumină. Ziua s-a făcut scurtă de tot.

Lucian mai rărnase aproape un ceas în „atelier", pînă ce înseiarea şterse culori şi linii, înfăşură în ceaţa toate cadrele ; cînd ieşi însă în strada, tablourile îi în-viară în minte, i se perindară pe dinaintea ochilor, mai vii ca în încăperea tainică a domnului Milotin, însufleţite de imaginaţia lui înflăcărată. Umbrele lor păreau mai calde, petele deschise zvîcneau mai luminos, culorile se alăturau în tonuri înrudite, oii în contraste ce izbeau, alcătuind un caleidoscop tulburător, fascinant. Ce depărtate, ce meschine erau rosurile albicioase, al-bastrurile inegale, galbenurile murdare de pe hărţile făcute pentru domnul Sever Florlan, cu răzătură de creioane colorate : „N-aveţi fineţe, spunea trist profesorul de geografie, n-aveţi fineţe şi pace I" Ce însemna fi-aeţe ? Poate că nici Zenobie Milotin **nu** ştia ce înseamnă

acest cuvînt; se uita la două-trei fructe de pe o tipsie sau la cîteva fire de muşcată şi le zugrăvea pe pînză, dar ele aveau viaţă, te urmăreau şi după ce le întorceai spatele şi porneai pe străzi cu privirile într-aiurea, ele parcă erai buimac,

Vizita aceasta la Milotin avu asupra lui Lucian ur-maii asemănătoare celor ale unei boli acute şi grave ; cel puţin aşa apăru el în ochii Magdalenei şi ai lui Ştefan Teodoru şi ai tuturor celor care îl înconjurau. Cîtva timp păru mai palid, mai moltic, fără poftă de mîncare. Fu văzut umblînd singur pe uliţe sau rămî-nînd în odaia lui, culcat pe spate, cu mîinile la căpă-tîi şi cu privirile în gol. Teodoru îi împărtăşi doctorului Huţu îngrijorarea, mai ales că „băiatul atinsese vârsta periculoasă" ; şi Huţu, în timpul unei vizite, intra la Lucian, stătu de vorbă cu el, îl rugă să-1 lase să-1 examineze, ceea ce băiatul primi cu pasivitate.

— Au trebuit să treacă paisprezece ani ca să mă laşi sa te examinez, glumi doctorul, referindu-se la înde părtata şi neuitata scenă cu luminarea.

Soţilor Teodoru le spuse după aceea :

— N-are nici o boală. Lăsaţi-1 în pace. Sîntem pro babil în faţa dezechilibrului organic trecător al pu bertăţii.

Adevărat, Lucian nu era bolnav. Dar nimănui nu-i scăpă schimbarea „caracterului" lui. încetul cu încetul îşi reluă felul de trai obişnuit, însă era evident că începea sa se complacă în singurătate şi devenea din ce în ce mai tăcut Nimic nu părea sa-î fie pe plac, se supăra uşor şi răspundea arţăgos observaţiilor blajine ale mamei sale.

Uneori simţea imboldul sa se ducă din nou în Strada Măgurei; dar cînd pornea într-acolo, ceva îl oprea, îl reţinea, îl făcea să-şi întoarcă paşii, în clasă Milotin

nu-şi modificase £aţă de el atitudinea pe care o avea înainte de vizită, nu-i făcea nici o aluzie la secretul ce-i lega ca o complicitate. Timp de cîteva săptămîni nu-l mai chema la dîasul. Dar încăperea cu tablouri apărea mereu înaintea lui Lucian. Aşadar, din culori, din cîteva culori, zece, cincisprezece poate, se putea face şi altceva decît nişte mici hărţi şcolare ! Domnul Milotin aşeza cîţiva maci într-un borcan, îi privea de la distanţă, în razele de soare ale ferestrei, şi, întin-gînd pensula în grămăjoarele de vopsele, îi aducea pe pînză mai proaspeţi, mai aprinşi decît erau aievea. Atunci, în acelaşi fel, s-ar putea aduce pe pînză un colţ al grădinii, un petic de pădure sau oameni în mişcare... Dar a prinde în marginile strimte ale pînzei tale un crîmpei din frumuseţile care ne înconjură, a reda cu mîna ta, prin tragerea unor linii şi potrivirea unor culori, viaţa însăşi, este ceva minunat! Cum pot să facă asta unii oameni ? Ce fel de oameni sînt aceştia ?

Aci Lucian ajungea la alte întrebări. Pentru ce spunea domnul Milotin că va ajunge un „artist" ? De unde putea şti ? II îndreptăţea faptul că el, Lucian, lua cînd şi cînd creionul şi desena, cu fruntea încreţită, cu faţa întunecată ? Ori poate mărturisirea ca nu era atras de nici o altă îndeletnicire ? Era drept că, spre deosebire de alţi colegi care spuneau : „Eu am să mă fac doctor", „Mie-mi place să fiu căpitan de vapor", el nu ştia încă limpede ce voia. Cuvîntul „carieră" auzit în conversaţiile musafirilor de acasă sau din gura vreunui profesor era pentru el un fel de gogoriţă, ceva necunoscut, întunecos, greu de neplăceri şi primejdii.

Pentru a-şi risipi tulburarea produsă în el de vizita la Milotîn, Lucian hoinări ceasuri întregi prin oraş, în zilele următoare, căutînd, prin atenţia data amănuntelor străzii, să-şi primenească gînduriîe. Rătăcea prin bariere, prin cartierul Tabaci, prin Piaţa Sîrbească. Aici lumea nu prea forfotea ; dughenile stăteau cu uşile deschise în aşteptarea cumpărătorilor ; de uşorii lor spîn-zurau mărfuri: marame, cămăşi îmbrebenate, pantaloni de aba, plăpumi de copii, de atlaz albastru ori conabiu, hamuri, luminări, pastrama de capră, sape, ţăpoaie, că-păţîni de zahăr, ghiudenuri vinete şi prăfuite. La „salonul de coafură" al lui Istrate Ciupoc, de un lanţ de

fier bătut în zid atîrnau un lighenuş galben, de alamă, de pus sub bărbie, şi un prosop ; sub ele, pe un scaun, şedea bărbierul cu picioarele goale în papuci, citind ziarul umoristic bilunar *Perdaful,* mîncînd în acelaşi timp seminţe de dovleac, ale căror coji le scuipa cu dexteritate. Un sacagiu trecea trăgînd hăţurile calului pipernicit şi strigînd : Aria ooo ! Ooo ! şi cîte o femeie răsărea din prăvălii cu o doniţă în mina, să cumpere apă.

— Da* ce-i aşa murdară astăzi ? se mira femeia, dînd sacagiului cinci parale.

— Las* că-i bună. O baţi cu piatră acra.

Uneori intra în prăvălia lui Agarici, tatăl colegului său de liceu Eftimie Agarici. Bătrînul stătea îndărătul tejghelei de lemn şi măsura cu cotul stamba pe care o vindea unei ţărănci. Era gras şi negricios şi purta barbete tăiate mărunt; avea mînecile cămăşii suflecate pentru a nu fi stingherit la măsurătoare, tichia de pînză neagră îi aluneca pe ceafă.

— Ce face domnul Teodoru ? îl întreba el pe Lucian.

— Mulţumesc, e bine.

— Să-i spui că-1 salut.

Şi îşi vedea mai departe de treabă.

Eftimie îi oferea lui Lucian un scaun. Prăvălia se afla nu departe de fosta băcănie a armeanului unde-şi începuse negoţul răposatul Haralambie Teodoru. Ţăranii care-şi vindeau găinile ori purceii în piaţa obişnuiau sa se oprească, în drum spre casă, Ia marchita-nia lui Agarici, să cumpere cîţiva coţi de americă sau de stambă ori vreo basma. Din rafturile ei venea un miros de pînzeturi noi. O litografie îngălbenită stătea bătuta într-un perete, înfăţişîndu-1 pe Gulliver culcat îa pămînt, legat fedeleş, în timp ce piticii mişunau în

jurul îui. #-o să scape. £ *legai cu aţa* Coate. Folos/J» *numai aţa Coats,* scria pe marginea de jos a litografiei.

— Opt, nouă, zece, număra bătrînul Agarici.

Ţin&a stamba de un capăt cu degetele mîinii stingi şi o întindea pînă la cot; punctul acesta al stambei îl ducea cu mîna dreaptă k degetele mîinii stingi şi repeta mişcarea automat, numărînd mereu :

•— Treisprezece, paisprezece...

Lucian observa că iuţeala mişcării avea drept scop să-i ascundă incorectitudinea: negustorul o fura pe ţărancă la măsurătoare.

In sfîrşit, bătrînul se oprea, rostea: „S-o porţi sănătoasă !", făcea o mică tăietură cu foarfecă şi sfîşia stamba în linie dreaptă cu un fîşîit scurt.

Lucian venea des la Milo ţin, o dată ori de două ori pe săptămînă, însă, deşi devenit intim al casei, ritualul vizitelor lui rămînea acelaşi. Mai întîi intra pentru cîteva minute la Calistrat, urmărit de lătratul amical al lui Văndică.

— Dacă vii vreodată la Zenobie fără să intri la
mine, voi socoti aceasta ca un afront, tinere, îi spusese odată bolnavul. Eu am apa în pîntece — n-am ciumă l

Lucian nu mai ştia, deschizînd uşa lui Calistrat, dacă era îmboldit de milă, ori de teama de a nu comite un „afront". Capul lui Calistrat se adîncea din ce în ce mai mult în perne, mîna-i descărnată, aşezată peste convexitatea plăpumii, stătea mereu cramponată de capătul brîului legat de vergelele patului şi de care trăgea cînd voia să se sucească de pe o parte pe alta.

— Ieri a fost iarăşi doctorul şi mi-a pus cepul.
Doisprezece litri a scos. Mă simt uşurat, dar burta mi-e ciuruită şi sacîzul cu care mă lipeşte după ce scoate acul mă mănîncă al dracului.

Sub pielea pămîntîe tigva i se desena cu o precizie plastică. S-ar fi întins mai mult la descrierea suferinţelor lui, daca Zenobie Milotin nu-1 oprea.

— Draga Calistrat, tînărul Lucian are de lucru cu mine, aşa că te rog să-1 ierţi.

— Dar nu 1-am întrebat încă ce noutăţi mi-aduce din oraş...

— Lasă că ţi le spun eu diseară.

— Vă urez sănătate, domnule, spunea invariabil Lucian, înainte de a ieşi.

Dinaintea uşii atelierului, Milotin îl întreba pe şoptite :

— N-ai văzut pe nimeni pe stradă cînd ai venit ?

— Nu era nimeni.

— Bine, să intram. Dar nu uiţi cuvîntul de onoare pe care mi 1-ai dat, nu-i aşa ?

— Desigur, domnule profesor.

— Cea mai mare băgare de seamă, Lucian I Nu cumva să afle iubiţii noştri concetăţeni.

— Puteţi fi liniştit.

— Să intrăm.

înăuntru Milotin se repezea la una din ferestre, îi ridica storul şi se uita într-o parte şi alta a străzii. Abia atunci trăsăturile feţei i se destindeau, dădea perdeaua la o parte şi se apropia de şevalet.

Nu s-ar fi putut spune că erau lecţii. Profesorul îşi îmbrăca un halat de pînză cenuşie şi începea să lucreze la tabloul schiţat în ajun, de cele mai multe ori o natură moartă ; modelul era rînduit pe o masa în dreptul ferestrei prin care lumina de afară cădea într-un mod favorabil.

— A rîndui bine obiectele pe care vrei sa le pictezi înseamnă a-ţi asigura jumătate $a reuşită, spunea el.

Cîte un sfert de ceas lucra în tăcere, în picioare, apropiindu-se şi depărtîndu-se de şevalet, pentru a vedea mai bine un amănunt ori ansamblul.

— Ar trebui să stau pe scaun pentru că mi se umflă vinele picioarelor, dar ce vrei ? Nu pot picta fără să mă mişc mereu.

Brusc, lăsa paleta din mînă, îşi ştergea degetele pe o cîrpă şi venea lîngă Lucian.

— Ce rău îmi pare ca nu te pot învăţa nimic I La drept vorbind eu sînt un diletant, va veni timpul cînd vei lucra ou maeştri, cînd vei fi iniţiat cu metodă în tehnica picturii. Eu n-am avut mijloace să studiez
vreme îndelungată şi temeinic. Â trebuit să-mi cîştig pîinea de tînăr, să fac hamalîc profesoral. Aş putea
spune ca sînt ca ţiganul care cîntă după ureche... Dacă uneori iese ceva frumos din pensulele mele, asta se
datoreşte unui oarecare simţ al culorilor.

Cu toată această modestie, ştia să-l ţie încordat pe Lucian vorbindu-i fără şir despre meşteşugul de a picta. De la pregătiri materiale, pînză, amestecul vopselei cu ulei, terpentin ori sicativ, întinderea vernisului, sărea la principii generale :

— Să ţii minte, Lucian, să cauţi să lucrezi mereu cu tonuri calde, să te fereşti de culorile reci.

— Ce înseamnă ton, domnule ?

•— Ton se numeşte... caracterul... gradul de putere... strălucirea unei culori.

— Şi curn poate fi un ton cald sau rece ?

— Culorile reci sînt cele ce tind spre albastru, iar cele calde cele ce merg spre galben... Uite, vezi caisele astea ? Galbenul lor, cafeniul mesei şi roşul închis al draperiei alcătuiesc un tot cald...

Continua tot aşa, dar depdată se oprea.

*- A I Prostii I Asta-i teorie... Ai să-nveţi lucrurile astea singur, observînd, muncind...

B venea oare greu să facă „teorie", ori îşi dădea seama că tot ce spunea era deplasat faţă de un profan, un băiat de şaisprezece ani, fie el şi „talentat" ? începea să se plimbe agitat pe lingă pereţii încărcaţi cu tablouri. Apoi revenea la şevalet, îşi trecea degetul cel mare al mîinii stingi în gaura paletei, lua una din pensulele înfipte, cu parul în sus, în borcanul de lut şi lucra tăcut, fără a-i mai da atenţie lui Lucian, ca şi cum s-ar fi aflat singur.

N-avea însă răbdare.

— Iţi repet, m-am plictisit să pictez numai flori şi fructe, spunea el, întrerupîndu-şi lucrul. Desigur, un artist poate scoate efecte emoţionante din cel mai modest subiect, dintr-o bagatelă. Dar nu se poate mărgini Ia atîta. Ah l Cîte scene de viaţă adevărată aş fi putut realiza, poate, în alte condiţii.

Oftă. Tăcu un moment.

— E, dar prea vorbesc mult despre mine...

Cîteodată îi arăta lui Lucian unele albumuri cu reproduceri de pictori celebri. (Avea o colecţie întreagă, cumpărată din capitală în decursul anilor.) Lucian fu impresionat îndeosebi de tablourile lui Ilia Repin, de scenele istorice ale pictorului rus, de portretul lui Lev Tolstoi, în bluză de culoare închisă, făcut în 1887.

— Iată ce înseamnă mari artişti l comenta Milotin.

Intr-o zi se întrerupse din lucru şi-i spuse lui Lucian :

— Hai! Mărul acela din farfurie pictează-1 tu,

— Eu?

— Da... ia paleta şi pensula.

— Bine, dar...

— Nimic! Treci la şevalet.

Lucian îl mai privi un moment, şovăitor, apoi apucă paleta cu stîngăcie. Pensula îi tremura în mînă.

• — Dar nu mă pricep... Nu ştiu cum să lucrez cu vopsele.

— Curaj ! O data trebuie să începi ! Sînt sigur c-ai să pictezi mărul tot atît de bine ca mine.

,-s6,itiâ atirt$e-pî5fea ou pensula muiată în vopsea, Lu-eian îşf sirrfţi irfima batîndu-i cu putere. Se uită lung Ta măr. Era, «n rifăr ţmare, domnesc, verzui, cu pete roşoate în jftrul depresiunii din care ieşea coada.

— -Nn' văd verde- £ici, pe paletă, domnule.

Se poafe. P'Atuhci fii bun şi amestecă puţin gal-* *

*- -Lucian amestecă vopselele, dar pe pînză verdele lui era prea închis, mărul părea de smarald.

— Nu e bine, domnule profesor, culoarea e prea
închisă.

— Ce vorbeşti ?

Milotin pufni în rîs.

— Ai pus prea mult albastru. Mai adaugă galben.

Dar nici de data asta Lucian nu putu căpăta acel verde palid, uşor cenuşiu al mărului. Afară de asta fructul de pe tablou părea turtit, nu ieşea de loc în relief, nu te îmbia să-l iei în mînă ca acela de pe far-furia de îîngă fereastră.

— Nu iese bine, domnule,

Milotin rîdea mereu.

— Partea din dreapta fă-o mai întunecoasă şi pune aici, în stingă, o pata de lumină, spuse el, apropiin-du-se de şevalet.

— O pată de lumină ?

Aşa începu Lucian Teodoru să se lupte cu culorile. După jumătate de oră de cazna trebui să constate ca ceea ce zugrăvise el semăna foarte vag a măr ; şi asta-1

făcea să rămînă încruntat, cu un sentiment penibil de neputinţă şi ciudă. Cînd ieşi pe poarta streşinată jură să nu mai calce la Milotin. Se înăbuşise două ore în aerul închis al atelierului, degetele îi înţepeniseră pe pensulă, fără a izbuti să „picteze" un simplu măr. încă puţin şi ar fi trîntit un pumn în pînză, s-o crape, ar fi doborît şevaletul cu lovituri de picior. RîsuLJui Milotin îl urmărea zeflemitor. Fără îndoial sise o plăcere să-şi bată joc de găcia lui.

Dar, cu toata hotărîrea, cu ftt ju/ămîn|fll „nu mai călca la Milotin", în s»Ăna urmatbţti făcu din nou Apariţia în Strada de vopsea, înşirate una după alta paletei îi apăreau mereu dinaintea ochilorT ca mărgelele multicolore şi sclipitoare pe o fată. în pofida împotrivirii lui instinctive, culorile acestea îl obsedau, îi zgîndăreau imaginaţia ; ele se cereau amestecate, întinse pe pînza alba care le aştepta, alăturate corect ori potrivnic, suprapuse îndrăzneţ, fecundate într-o eflorescentă luminoasă. Degetele lui butucănoase trebuiau să săvîrşeasca minunea asta şi ele se înfiorau de "teamă, de sentimentul nimicniciei profane, dar şi de tentaţia, de dorinţa de a încerca imposibilul, între ispita asta absurdă şi subtila şi temperamentul său aspru, sălbatic şi vehement începea o luptă surdă, în singurătatea odăii lui, atelierul lui Zenobie Milotin, înfăşurat într-o tăcere misterioasă, cu aerul lui închis şi mirosul de ulei, cu cadrul alb al pînzei de pe şevalet şi cu modelul „naturii moarte" în lumina potolită a ferestrei, căpăta un farmec îmbietor, hărţuitor; odată ajuns acolo, totul i se părea apăsător, nefiresc, cu neputinţă de suportat ; impresia de copleşire, de sufocare devenea in-

tolerabilă, tulburmdu-i privirile, stîrnind în el nevoia unei descărcări brutale de energie.

Milotin îl înţelegea.

— Să nu-ţi închipui, Lucian, că trebuie să pictezi numai aşa, între patru pereţi. Adu-ţi aminte de idealul meu pe care, vai l nu mi-1 pot înfăptui: o traistă cu merinde în spate, cutia cu culori şi hoinăreala prin crînguri sau pe malul unui rîu de munte... Trebuie să desenezi, ori să pictezi şi altceva decît naturi moarte... Tot ce vezi. Un pictor, un artist în general nu-şi poate dezvolta personalitatea dacă nu se mişcă, dacă nu vagabondează în largul lumii.

Gîndindu-se la vorbele astea, Lucian ieşi într-o după-amiază din oraş. împrejurimile erau turtite, banale. Un pîrîu firav şerpuia la un kilometru de ultimele case ale mahalalelor. Lucian înainta de-a lungul lui. Nu plouase de mult şi apa scăzută lăsa să se vadă petele albicioase ale pietrelor albiei, ca nişte solzi mari pe trupul unei reptile. Din loc în loc pietrele acestea creşteau, ieşeau cu totul din apă, formau vaduri prin care puteai trece de pe un mal pe celălalt. Copaci puţini: salcîmi mărunţi, cîţiva meri pădureţi, cîte un plop. Cu tot îndemnul lui Milotin de a desena „tot ce vezi", Lucian nu se simţea de fel ispitit să-şi deschidă blocul. Unde erau crîngurile, unde rîul de munte despre care visa profesorul ? Cît vedeai cu ochii, cîmp smălţuit de flori sălbatice, deasupra căiora bîzîiau bondarii. Cîteva stoguri de fin ici, colo. Case răzleţe pe marginea unei şosele prăfuite, pe care înainta spre bariera oraşului un car cu strujeni tras de boi sau vreo căruţă cu pepeni.

Chiar lîngă pîrîu se ivi un fel de cocioabă cu un burlan strîmb din care fumul ieşea leneş, diafan; dinaintea ei un meşter ţigan potcovea calul unui cotiugar. Meşterul avea plete negre şi lungi ca zlătarii; mîinile

cotiugarului ţineau strîns chişiţa calului, cu copita în sus. Lucian se întieba daca scena nu merita să fie schiţată, cînd ochii îi fură atraşi de un spectacol neaşteptat: dincolo de această cocioabă se vedea o pajişte în care florile de cîmp erau mai dese şi, risipite pe pajiştea asta, vreo cincisprezece sau douăzeci de fete, în uniformă şcolară, se mişcau cu capul plecat de parcă ar fi căutat ceva. Din cînd în cînd una smulgea o floare, o privea şi o punea în geanta de pînză ce-i atîrna de umăr. Lucian recunoscu uniforma pensionului de maici. Te pomeneşti că şi Brînduşa Mihuţ era printre ele l O călugăriţa în rasă cenuşie şi bonetă albă însemna ceva într-un caiet. Lucian se opri în umbra bordeiului; nu departe de el zărise, lucind în bătaia soarelui, cozile roşcate ale Brînduşei. Fata stătea îndoită din mij* loc şi se uita cu mare atenţie la ceva, buruiană sau gîză. Calul era acum gata potcovit, cotiugarul îl împinse de-a îndaratelea între hulubele cotiugii, îl înhamă şi porni spre şosea, trăgîndu-l de căpăstru. Meşterul intrase în cocioabă ; liniştea se întinse peste apă şi maluri. Soarele dogorea, uniformele negre ale fetelor se mişcau încet pe verdele împestriţat al cîmpului.

— Brînduşa, rosti Lucian, cu teamă să nu fie auzit de călugăriţă. Brînduşa !

Ea-şi înălţă capul, mirată de a auzi glasul acesta aici, afară din oraş, la ora asta. Era în adevăr glasul lui Lucian, ori i se păruse ? îşi întorcea privirile în toate pârţile, luptînd cu dorinţa de a se încredinţa dacă Lucian era într-adevăr pe acolo şi teama de a nu trezi vreo bănuială în *mere* Celestine. Călugăriţa se îndrepta spre şosea şi fetele o urmau.

— *On rentre*[1], auzi Brînduşa.

[1] Ne întoarcem.

In clipa asta îl văzu pe "Lucian lingă bordei, făcîn-du-i semne. Instinctiv se trînti la pămînt printre dudae şi flori şi rămase aşa nemişcată, cu o mînă crispată pe geanta de pînza, cu inima bătîndu-i violent. Cînd şi cînd ridica uşor capul si se uita în direcţia grupului de fete. Fumul burlanului deveni mai negricios şi mai agitat, presărat cu scîntei; apoi se auzi deodată, zgomotul loviturilor de ciocan pe nicovală. Două Uarabale cu coviltir se desprinseră de pe drum şi o luară de-a curmezişul cîmpului încoace, spre potcovar, mascînd astfel pe *mere* Celestine şi pe eleve. Brînduşa se ridica încet şi, mai tîrmdu-se, mai mergînd de-a buşîlea, ajunse lingă Lucian. Acolo se trase îndărătul bordeiului şi rămase în picioare dinaintea lui, suflînd din greu, f&ra a scoate un cuvînt,

— Va să zică nu m-am înşelat, tu erai, spuse el, cu ochii pe cozile ei. Dar ce faceţi, aici, pe cîmp ?

— Culegem plante pentru ierbar. Toate fetele tre buie să ne alcătuim un ierbar şi cel mai bogat şi mai îrumos va H premiat la serbarea şcolară. *Mere* Celes tine ne explică din ce *familie* şi ce *specie* face parte fiecare Eoare. Acasă le presăm în ierbar, îa te uita ce am cules eu,

— Lasă, o să-mi arăţi pe urmă. Hai să ne plimbăm puţin pe cîmp,

— Mi-e frica sa nu mă vadă *mere* Celestine.

— Aş l Mi-ai spus că e mioapă.

Călugăriţa se vedea acum departe, pe şosea ; pro-babil că era cu nasul tot în caiet; fetele o urmau la oarecare distanţă. Tot grupul dispăru după nişte arbori, îndată aveau să ajungă la barieră. Brînduşa răsuflă uşurată.

— Hai să mergem.

Porniră domol. Căldura apăsa greu, loviturile de

ciocan pe nicovală răzbăteau din ce în. ce mai surd, mai depărtat; cuiînd nu se mai auzi decît bîzîitul insectelor îmbătate de soare şi un ciripit intermitent în frunzăria vreunui copac.

— Dar tu ce cauţi pe cîmp în dupa-amiaza asta ? întrebă Brînduşa, mutîndu-şi geanta de pe un umăr pe altul

— Domnul Mîlotin, profesorul meu de desen, mă îndeamnă mereu să ies în mijlocul naturii, să desenez peisaje... Şi-a pus de gînd în mod serios să facă din mine un pictor... Nu găseşti că e ceva caraghios ? Dar nu vreau sa-l supăr, se poartă atît de frumos cu mine şi din cînd în cînd îi fac pe plac.

— De ce vrea să te faci pictor ?

— Cum să-ţi explic ?...

Lucian fu cît pe aci să-i spuie ca Milotin însuşi era pictor, că făcea tablouri minunate, dar şi-aduse aminte de „cuvîntul de onoare".

— Cum să-ţi explic ? repetă el, stânjenit. Zice că am talent. Dar cînd îl întreb ce înseamnă talent încurcă o mulţime de fraze fără să mă poată lămuri.

— Şi *mere* Celestine spune că lolanda Sabău are talent... talent la brodat.

Ajungeau în dreptul unui stog care-şi culca umbra pe iarba înconjurătoare. Stogul era cuprinzător şi înalt şi pe creştetul lui se încrucişau două prăjini ca să împiedice spulberarea finului la vînt.

— Hai să ne aşezăm cîteva minute la umbră. Mi-e cald de nu mai pot.

— Ar fi timpul să mă-ntorc spre casa, se împotrivi ea. O să se facă tîrziu.

— Cîteva minute... Nu eşti obosită ?

— Oho l M£re C&lestine ne-a pornit de la şcoală
de la ceasurile două. Abia mă ţin pe picioare.

— Tolăneşte-te aici puţin, lîngă mine, şi arată-mi ce ai cules.

Ea se aşează pe iarbă, îşi rîndui frumos poala uniformei peste ghete, deschise geanta şi scoase dintre foile unui caiet o frunză dinţată, cotropită de pete mici cafenii.

— Asta şti ce e... Ferigă... *Felix mas,* cum zice mare Celestine. Creşte, după cum ştie oiişicine, prin păduri şi locuri umede. Ceastălaltă cu floare galbenă e măselariţă. *Hjjosciamus niger,* E bună îa dureri de dinţi.,
dar e otrăvicioasa. Uite, asta e o tulpină de colilie... Am uitat cum se cheamă pe latineşte,.. Aha, *Stipa pennata...*

înşira toate acestea cu un aer foarte serios, vag profesoral şi cu o nuanţă de mîndrie. Obrajii îi erau înroşiţi de căldură, cozile îi cădeau grele pe dinaintea umerilor, culoarea lor ca a mierei căpăta strălucire pe negrul uniformei, cu tonuri roşcate, cu sclipiri de chihlimbar. Lucian, lungit foarte aproape de ea, cu capul sprijinit într-o mînă, nu părea de loc atent la vorbele ei. îşi descheiase gulerul tunicii şi, ca de obicei cînd îi stătea alături, îşi fixase privirile pe cozi. Mirosul finului se amesteca cu boarea ei tînără. Deodată fraza lui obişnuită răsună în urechile Brînduşei.

— Mă laşi să-ţi mîngîi cozile ?

Ea se uită ca întotdeauna cu oarecare teamă la mîna lui mare, cu încheietură solidă şi voi sa-i răspundă ca şi în alte daţi: „Nu, că mă tragi de ele şi mă doare" ; dar el nu-i mai aşteptă răspunsul şi începu să-şi plimbe vîrful degetelor pe şuviţele împletite, întîi încet, şovăielnic, apoi cu mai mult curaj. Le pipăia, le dezmierda, le strîngea cu un fel de curiozitate fermecată, dar şi cu preocuparea vizibilă de a-şi stăpîni imboldul de a tiage de ele, cu hotărîrea să evite s-o facă „s-o doară". Ea-1

privea cu un surîs blajin, îngăduitor. Erau de aceeaşi vîrstă — dar pe lîngă *el* părea mică, subţire, prizărită. Lucian o sărută. O moleşeală plăcută urca în ea dinspre picioare spre şale, în timp ce pieptul îi sălta,

— De ce mă săruţi ? întrebă ea încet, închizînd
ochii.

— Tu de ce m-ai sărutat cînd ne-am despărţit ultima oară, în grădina publică ?

— O, Lucian, era altfel de sărutare...

El n-o mai asculta şi o săruta mereu pe obraji, pe gît. Stătea strîns lipit de *ea,* cuprinzmd-o cu braţele *şi* trecîndu-şi buzele înfrigurate pe pielea caldă şi tină. în îmbrăţişarea asta îi simţea cozile şi sînii şi palpitarea întregii ei fiinţe şi o stare de extaz, de fericire îi umplea sufletul. Ea se culcă pe spate : cu ochii mereu închişi, se împotrivea din ce în ce mai puţin sărutărilor lui, cu reţinerea, cu voinţa toropite, topite, îndărătul pleoapelor coborîte i se învălmăşeau crîmpeie din copilăria lor, îmbrăţişările deghizate în lupte pe maidanul Scrînciobuluî.., Dintotdeaima, de ciad începuse să fie în stare a percepe o senzaţie ori un simţămînt, fusese atrasă de Lucian, stăpînîtă de nevoia de a-1 vedea, de a sta în preajma lui, de a se alipi de el. Acum se făcuseră mari şi el o ţinea în braţe şi o săruta pe obraji şi pe gît, în după-amiaza asta zăpuşitoare, în mirosul aromitor al finului, în liniştea adormită a cîmpului şi ea se pierdea în tăcerea şi căldura asta a pămîntuhn, în transparenţa adîncă şi albastră a cerului. Sîngele îi bătea în artere rar si plin, inima îi era uşoară, toată făptura ei pirotea într-un vis nelămurit şi dulce. Deodată tresaltă, strivită de o greutate şi văzu deasupra ei pieptul lat, figura aprinsă a lui Lucian.

— Nu ! Nu ! strigă ea, încordîndu-se toata, luptînd să se ridice, să scape de strmsoare. Nu, Lucian, nu !

Apoi puterile o părăsiră, glasul i se stinse, cerul se întunecă ; şi întunecimea asta fu despicată de zborul unui erete ca de o săgeată albă. Zumzetul bondarilor crescu, îi sună în urechi ca vuietul mării în scoici, stogul păru că se prăvăleşte peste ea.

Acum stătea fărîraată, acoperindu-şi ochii cu un braţ, în timp ce lacrimile i se prelingeau pe bărbie. Era un plîns molcom, uşor, singura reacţie posibilă a trupului ei încremenit într-o sfîrşire absolută. Mădularele îi erau atît de grele, încît eventualitatea unei mişcări nu-i apărea cu putinţă. Picioarele îi rămîneau îndepărtate unul de altul, ghetele înalte cu nasturi, ale căror tocuri striveau iarba, stăteau cu vârfurile plecate în afară. Cum una din mîinile ei rămăsese culcată în iarbă, departe de corp, inertă, Lucian îşi apropie gura de ea şi începu s-o sărute. Erau altfel de sărutări acum, rare, liniştite şi el le simţea mai bine dulceaţa. Ar fi vrut să-i spuie ceva Brînduşei sau s-o dezmierde, dar nu ştia dacă trebuie, daca nu şi-ar fi mărit vinovăţia faţă de ea. înseşi sărutările acestea repetate, pe mînă în momentul de faţa nu erau o nedelicateţe ?

îşi ridică ochii de pe Brînduşa şi privi în jur. Cîmpul, şoseaua, copacii, oraşul din depărtare erau ca şi cu un ceas în urmă ; şi totuşi îi apăreau parcă altfel, în înfăţişarea lor era ceva mai precis, mai clar, mai plastic, un aer de prospeţime. Ceea ce va face cînd va veni acasă, atitudinea faţa de părinţi şi mîine, la şcoală, şi îndeobşte tot ce va urma pentru el de aci înainte i se proiecta într-o lumina nouă. Era ca şi cum raporturile dinţi e el şi lumea înconjurătoare se modificaseră subit, ca şi cum dintr-un element pasiv, neînsemnat, devenise o forţă activa în stare să opună acestei lumi o voinţă proprie, de care trebuia să se ţină seama ; şi el lua cunoştinţă de acest fapt uluitor cu o mîndrie uşor ame-

ţită. Inima îi era năpădită de ceva necunoscut, un sentiment de siguranţă nebănuit pînă acum îi umplea sufletul; în acelaşi timp o duioşie, un fel de milă iubitoare îl îndemna să se aplece asupra Brînduşei, s-o ia în braţe pentru a o apăra de primejdii, pentru a o mîngîia şi a o simţi mereu strînsă de el. Tîrît de un elan impetuos îşi coborî gura la urechea ei;

— lartă-mă, Brînduşa... lartă-mă, draga mea.

Ea-şi descoperi ochii. Prin ceaţa lacrimilor îl privi lung şi surîsul ei blajin, îngăduitor reapăru, îşi încolăci braţele în jurul cefei lui şi-1 sărută pe buze.

— O, Lucian...

Apoi i se ghemui la piept. Mai mult ca niciodată se simţea alături de el mică, nevolnică. Nici un gînd despre urmările pentru viaţa ei a ceea ce se întîmplase nu i se înfiripa în minte. Trupul îi era zdrobit, dar în-lăuntrul ei creştea dragostea pentru Lucian, nevoia poruncitoare de a-1 avea veşnic lîngă ea, de a-i urma fiece pas, de a fi femeia, slujitoarea lui. *M&re* Celestine, pensionul de maici, tatăl ei nu mai aveau nici o însemnătate, dispăreau. Se integra din nou în armonia împrejmuitoare, percepea iarăşi înălţimea senină şi vibratoare a cerului, mireasma finului, zumzetul muzical al insectelor, zborul fluturilor peste stropii albi, albaştri, galbeni ai florilor. Viaţa începea parcă acum şi ea era sigură că nu putea fi decît frumoasă, îmbătătoare.,.

8

Ştefan Teodora lucra k biroul de mahon din cabinetul său de primar, încăpere vastă, cu trei ferestre-uşi mărginite de draperii cenuşii, cu parchetul acoperit de scoarţe cu ozoare naţionale.

Aplecat asupra unui dosar pe care-1 citea cu atenţie, avea aerul grav. Tenul îi era tot atît de brun şi trasă-[1] turile tot atît de fine ca şi în tinereţe, cînd se întorsese din străinătate, dar mustaţile-i prelungi, cu vârfurile uşor coborîte, fixate în fiecare dimineaţă de *presse-moustache* într-o linie corectă, îi deveniseră cenuşii. Cu toate sforţările perseverente de a ajunge în fruntea oraşului, rivalitatea concurenţilor politici, uneltirile gospodăreşti

locale şi sforăria provincială l-ar fi împiedicat încă multa vreme să reuşească fără scandalul rămas în analele urbei sub denumirea de „afacerea cu birjarii".

Iată în puţine cuvinte această afacere. De mai înalt timp se făcuse simţită necesitatea unui mijloc de locomoţie ieftin între centrul oraşului şi gara aflată la capitul bulevardului lung de doi kilometri şi jumătate ; căci birjarii cereau şaptezeci şi cinci de bani pentru cursă, sumă prea mare pentru oamenii săraci. Primăria încercase să pună la dispoziţia cetăţenilor un brec care să facă cursa la gară de trei ori pe zi, cu un tarif de patruzeci de bani, dar mijlocul nu se dovedise satisfăcător, brecul nu voia să pornească din piaţa pînă nu se ocupau toate cele şaisprezece locuri, oamenii se impacientau, scăpau trenul. Era evident că cea mai bună soluţie era construirea unei linii de tramvai cu cai, ca în capitală. Dar asta ar fi însemnat pieirea birjarilor, care trăiau numai din cursele la gară. Proiectul construirii liniei de tramvai ajunsese aproape de înfăptuire, cînd, deodată, fără nici un motiv, primăria îl abandonă ; de cîţiva ani nu se mai pomenea un cuvînt despre el, ca şi cum problema pe care trebuia s-o rezolve nu mai exista. Lucrurile ar fi mers aşa mai departe dacă un consilier comunal, îmbătîndu-se cu prilejul unui bal la *Baccus,* n-ar fi mărturisit în gura mare că birjarii se uniseră între ei şi mituiseră din gros pe primar si pe unii consilieri ca să lase linia de tramvai baltă. Scandalul în oraş fu grozav ; geamurile casei domnului primar fură sparte în dimineaţa următoare, iar doi consilieri bătuţi mar de cetăţenii indignaţi şi furioşi, unul cînd ieşea din baia municipală, iar altul pe Calea Ru-dului. Tărăboiul dură cîteva zile, producînd o mare nemulţumire în „forurile înalte" ; din capitală sosi un personaj jobenat şi cu barbete cănite spre a face o an-

chetă discretă. Domnul primar Calotă îşi prezentă demisia „din motive de sănătate", iar la alegerile care urmară la scurt timp Ştefan Teodora fu ales în fruntea comunei.

Calotă rămăsese convins că cel care provocase răsturnarea lui fusese Ştefan Teodoru, care „neînţelegînd să se dea în lături de la nimic pentru a ajunge primar" îl plătise pe consilierul în chestiune să facă destăinuirile de la *Bacctis.* De aceea, a doua zi după alegerea lui Teodoru, îl pîndise pe Strada Pompierilor şi-1 apostrofase violent:

— Canalie ! Ai montat împotriva mea o cabală perfidă. Poftim I Cine-1 face pe moralistul, pe apărătorul cinstei publice I Crezi că nu ştiu cum ai devenit furnizorul regimentelor din garnizoană, cărora le vinzi slănină mucegăită şi brînză cu viermi ? Ştiu pînă la ultima centimă cît ai dat mită şi cine-ţi sînt complicii. Am să te ţintuiesc la stîlpul infamiei! Am să te distrugi

Teodoru îşi păstrase tot calmul.

— Puţină stăpînire, puţină demnitate, domnule avocat I Chestia cu brînză cu viermi este exagerată, crede-mă. Şi-apoi ce legătură au treburile publice cu negustoria mea ? Afacerile sînt afaceri!

— Şi escrocheria cu terenurile petrolifere e tot negustorie ? rînjise celălalt.

De data asta Teodoru se întunecase. Banditul ăsta de Calotă îl atingea la partea simţitoare. Deşi termenul de escrocherie i se părea nepotrivit, nedrept, deşi nu i se putea reproşa nimic din punct de vedere strict legal, chestiunea cu terenurile de lîngă Buştenari îl punea în încurcătură în faţa obştei şi-1 făcea vulnerabil în lupta cu adversarii. Evocarea ei, într-o discuţie înveninată, îl ustura întotdeauna. Lucrurile se petrecuseră în felul următor : profitînd de prietenia lui strînsă cu Hîrgu,

prefectul judeţului, obţinuse de Ia săteni, prin presiunile acestuia, pe un preţ derizoriu, terenuri vaste în regiunea asta cu un subsol atît de bogat. Apoi imediat Ie concesionase noii Societăţi româno-olandeze cu un preţ înzecit, rezervîndu-şi puncte de redevenţă de fiecare sondă care avea să răzbească. Gurile rele spuneau că de fapt el nu fusese, din capul locului, decît un interpus al olandezilor. Acum, ţăranii se uitau posomoriţi cum păcura lor ţîşnea şuvoi din pămînt, umplînd cu aur casele de fier ale societăţii străine şi buzunarele lui Ştefan Teodoru.

— Ai văzut l spusese Calotă. Ţi^am luat piuitul.

Escrocule I

Teodora îşi lungise buzele cu dispreţ.

— N-o să mă mînjesc raspunzînd la infamii şi lun gind vorba cu un individ de asemenea teapă.

Şi-i întorsese spatele.

Dar cu acest gest emfatic lucrurile nu se liniştiseră. Calotă îşi dăduse seama că „independenţa" prezenta avantaje, dar şi mari riscuri, ceea ce îi spusese de mai multe ori si Forumboiu, şeful liberalilor din judeţ.

— Mă, Calotă, ai vrut să fii independent şi ai facut-o de oaie. Dacă erai de-ai noştri, altfel ar fi fost povestea, Inscrie-te-n partid ; *mieux vaut tară que jamaîs*[1]. Ştii că noi, liberalii, nu sîntem ingraţi cu cei ce ne susţin.

Cum liberalii alternau mereu la putere cu conservatorii, vorbele lui Porumboiu căpătau oarecare greutate pentru Calota. După o „matură chibzuinţă" se lăsă sedus şî-i prezentă lui Porumboiu cererea sa de înscriere şi aceea a amicilor săi, bogasierul toptangiu Cristache Bărbulescu, Şerpescu, farmacistul de pe Strada Franceză, inevitabilii Armangiu şi Strelescu şi alţi cîţiva cu situa-

[1] Mai bine mai tîrziu decât niciodată.

ţii şi rosturi dubioase. Porumboiu îl sărută pe amîndoi obrajii bărboşi în plin Club, în salonul de lux din primul etaj al hotelului *Muntenia,* la sfârşitul unei partide de poker şi-l gratifică, teatral, cu cîteva cuvinte pompoase de bun venit, aplaudate zgomotos de toţi cei de faţa. Calotă răspunse mişcat că se simţea fericit să se alăture „unei forţe politice ce avea ca singur ţel propăşirea poporului şi care era unica nădejde a ţării". A doua zi, acestor fraze le urmară pertractări mai puţin lirice. Calotă îi ceru lui Porumboiu să-i promită că la primul prilej îl va matura pe Ştefan Teodoru de la primărie şi-1 va readuce pe dînsul.

— Cer cu atît mai mult acest lucru, cu cît şnapanul de Teodoru e un trădător,

— Cum adicătelea. ? se miră Porumboiu.

— N-a trădat el partidul dumneavoastră în 1887,
cînd v-a băgat cuţitul pe la spate, intrînd cu lichelele de Gherghel, Tomulescu şi Bercaru în disidenta libera lilor sinceri ? Un om care e capabil de asemenea per fidie este sau nu este un trădător ?

— Trădător, nici vorba.

— Atunci ce aşteptaţi ca să-1 sugrumaţi ?

— Vezi că e un trădător cu influenţă în urbe. Şi eu, unul, prefer un trădător cu influenţă unui om de treabă pe care nimeni nu-1 ia în seama.

— Care va să zică îi ţii parte ?

— Ferească sfîntul l însă trebuie să procedăm cu
circumspecţie. Nu uita, dragă Calotă, că, dacă prefectul e numit de guvern, primarul e ales de oraş. însă fii liniştit, n-o sa lăsăm noi multă vreme neîntrebuinţate strălucitele dumitale calităţi...

— Da, dar vezi că predilecţia, aş spune pasiunea
mea, sînt treburile primăriei. Simt că sînt născut pen tru a fi părintele oraşului

— Pe drept cuvînt. Insa Constituţia e Constituţie şi te asigur că, în cadrul ei, îţi vom da posibilitatea să arăţi ce poţi, spre mulţumirea dumitale şi binele ţării.

Calotă, căruia puţin îi păsa de Constituţie, nu fu satisfăcut de aceste promisiuni.

— Promisiunile în politică — vacs! spuse el în
aceeaşi zi aghiotanţilor săi Strelescu şi Armangiu.

Şi se hotărî să acţioneze singur, îşi făcu un adevărat plan de campanie pentru a-1 dobori pe Teodoru. Slre-lescu umbla din prăvălie în prăvălie sa denunţe ,.potlogăriile actualei conduceri a primăriei", iar Armangiu nu mai avea altă ocupaţie decît să-i lămurească pe „bravii cetăţeni" în piaţă şi pe uliţi.

— Ştiţi dumneavoastră ca Teodoru, în cîrdăşie cu
cei de la abator — inclusiv veterinarul —, închide ochii cînd se taie vite bolnave ? Luna trecută s-a vîndut în Obor o cireada întreagă atinsă de dalac... Aţi auzit
că Teodoru, cu consilierii lui, au luatără patru mii de lei de la Mînjoacă, antreprenorul de binale, pentru a-i primi oferta de construcţie a şcolii de fete de pe Calea Rudului ? Sînteţi la curent dumneavoastră ca a plătit lămpile Vaşington pentru oraş cu cincizeci la sută mai mult decît costă pe-adevăratelea ?

De fapt „campania" asta găsea un teren favorabil. Populaţia oraşului fusese bucuroasă de răsturnarea lui Calotă şi de alegerea lui Teodoru în care-şi pusese oarecare speranţe. In discursul ţinut la instalarea sa la primărie, Ştefan Teodoru făgăduise că „va construi la grajdurile comunale un nou pavilion şi doua remize ; va înfiinţa un atelier mecanic pentru sporirea şi întreţinerea materialului de salubritate, va clădi o baie populara pentru oamenii săraci şi un ospel comunal în stil românesc ; va face două canale colectoare în jurul oraşului dinspre bariera Ghighiului pînă la Tabaci, va

săpa puţuri ca acelea văzute în străinătate şi care sa serve la stropirea oraşului şi pentru cazuri de incendiu atunci cînd sacalele pompierilor nu sînt de ajuns ; va mai construi o aripă la abator şi va pietrui străzile mărginaşe şi mahalaua Găgenilor".

Toate aceste făgăduieli rămăseseră simple vorbe şi bucuriei cetăţenilor îi urmase dezamăgirea. Ştefan Teo-doru mări mult dările comunale „pentru a se putea înfăptui importantele lucrări". Oamenii se sforţau să plătească dările, dar lucrările edilitare nu se vedeau şi, chiar dacă se începea vreuna, condiţiile în care se făcea licitaţia (cu oferte nesigilate ce îngăduiau consiliului comunal să favorizeze pe anumiţi concurenţi), precum şi materialele întrebuinţate, dădeau temei acuzaţiilor de „matrapazlîc" lansate de Calotă şi de acoliţii lui. Se urcă acsîzul pentru fiece căruţă cu nisip, pietriş, zar-zavat ori pepeni ce intra în oraş, se înfiinţară fel de fel de taxe noi, pe mesele de pe trotuar ale cofetarilor şi lăptăriilor, pe foile fierarilor, pe cobiliţele oltenilor, pe doniţele bragagiilor, pe caii birjarilor, pe capetele de porci din cocină.

— încă puţin şi o să reînvie fumăritul, ca pe vremea fanarioţilor, protesta lumea.

Niciodată nu se mai văzuse pe treptele, pe coridoarele primăriei un asemenea du-te-vino de prăvăliaşi mofluji, de amploiaţi pricăjiţi, de agenţi electorali, antreprenori voraci, emisari ai societăţilor petrolifere străine, procu-rişti de bancă, trepăduşi ai cluburilor politice, podgoreni din judeţ, revoltaţi de taxele pe decalitru, avocaţi deocheaţi, toptangii, misiţi, pezevenghi — un adevărat furnicar spre care trecătorii îşi ridicau ochii cu un sentiment de consternare şi nemulţumire. Ştefan Teo-doru percepea nemulţumirea asta colectivă în felul cum

oamenii îl priveau de Ia o vreme, cum îi vorbeau ; ridica din umeri însă *şi* îşi vedea de treabă.

...Teodoru închise dosarul şi îşi trecu palmele peste ochi. Era obosit. Se ridică de la birou şi veni la una din uşile-ferestre care dădeau în balconul primăriei, balcon de mare însemnătate în viaţa publică a oraşului, căci din el se ţineau, în momentele de cumpănă politică ori la ocazii festive, discursuri ascultate de lumea grămădită din curiozitate, ori adunată cu de-a sila de ipistaţi în spaţiul larg al pieţei. Acum, în piaţă forfota obişnuită a zilei încetase ; întinderea vastă stătea răscolită de bătălia negustorească cotidiană, pri-hanită de resturile şi cojile legumelor, de murdăriile mieilor, păsărilor şi porcilor. Pe rogojinile întinse pe pavaj, mormanele de cartofi, de pepeni deveniseră mici movile, tarabele stăteau goale de verdeţuri şi fructe, iar precupeţii roşcovani, negustoresele buhăite şi guralive şedeau pe scaune în preajma lor şi-şi numărau banii deverului. Ca de obicei, porumbei se zburătăceau deasupra statuii „Artelor şi meseriilor", a cărei femeie goală se „înălţa" mereu cu lira într-o mînă şi paleta de pictură într-alta, peste meseriaşii de bronz încremeniţi unul lîngă nicovală, altul înapoia strungului şi altul dinaintea războiului de ţesut. Dar, dincolo de tarabe şi de statuie, Ştefan Teodoru vedea firma mare şi roşie de sticlă, cu litere aurite *Teodoru fiu, Coloniale şi delicatese.*

La ora asta prăvălia trebuia să geamă de muşterii ; urmărea în închipuire mişcările vînzătorilor în halate negre îndărătul tejghelelor de marmură albă, jocul talgerelor, cumpenelor de alamă sub greutatea mărfii, scările subţiri de lemn galbene sprijinite din loc în loc de rafturile înalte şi lăcuite, ghişeul cu geamuri de cristal al casieriţei. Putea spune că magazinul lui era

aidoma cu acela al lui Rottenbeck din Piaţa Veche din Lipsea î Nările lui adulmecau parcă mirosul lacherdei, aroma cafelei de Rio, mireasma portocalelor din Jaffa ; şi ceva din mulţumirea, din satisfacţia ce pîlptia altădată în ochii tatălui său Haralambie, cînd pătrundea în băcănia lui modestă cu mărfuri „prima", îi lumină propriii ochi, îi risipi din minte cîteva minute preocupările şi ambiţiile dregătoriei sale. Da, comerţul său mergea binişor, ca şi afacerile de la primărie ; dar nu acelaşi lucru putea spune despre treburile ţării.

Era evident că, dedesubtul unor aspecte mulţumitoare, mocnea ceva. El urmărea cu atenţie ziarele şi găsea în ele din ce în ce mai puţine motive să fie mulţumit. Recoltele erau în multe regiuni ale ţarii bune şi exportul lor aducea moşierilor bani grei, pe care de altfel îi cheltuiau în străinătate, în lux şi petreceri, însă în capitală era fierbere ; la *Dacia* şi la *Eforie* se striga: „Jos regimul bîtei şi al chinorozului!" Cu toate că *Constituţionalul* vorbea de îmbunătăţirea stării ţăranilor, mînia acestora nu se stinsese, acea mînie provocată cu patru ani în urmă de comisiile de recensămînt care evaluaseră venitul pogonului marilor moşii la nouă lei şi şaizeci, iar al pogonului micilor proprietăţi ţărăneşti la patrusprezece lei, într-unele judeţe la optsprezece lei şi într-altele chiar la douăzeci şi trei.

Puţinele ziare independente denunţau mereu nedreptăţile şi samavolniciile guvernanţilor, pe care, de altminteri, nu-i deosebeau de cei liberali. ,,Guvern de ciocoi, scriau ele, şi ciocoiul tot ciocoi rămîne, ori i-ai zice conservator, ori i-ai zice liberal", însăşi Constituţia era dăracită şi mai ales sistemul electoral. „Cum să fie dreptate cu un sistem electoral care face ca treizeci de mii de oameni, dintre care douăzeci de mii cîrciumari, să rînduiască soarta ţării şi a celor cinci

milioane de cetăţeni care au numai datorii şi nici un drept ?"

Criza economică lovea mai cu seamă industria bunurilor de larg consuni, fabricarea zahărului, morăritul. Prăvăliaşii oraşului nu erau mulţumiţi. Se plângeau de scăderea deverului. Negoţul tînjea, cu excepţia celui alimentar şi chiar şi acesta... Lucrătorii, cu salarii neîndestulătoare, protestau ; cei de la fabrica de cazane, de la rafinăriile de petrol de dincolo de liniile gării se puneau în grevă.

în capitală muncitorimea se grupa în jurul societăţii *Munca şi* în jurul *Clubului muncitorilor;* de altfel în tot mai multe oraşe de provincie se înfiinţau asemenea cluburi muncitoreşti pentru a face faţa, prin organizare, apăsării regimului şi proiectelor de uniuni monopoliste în industria petrolului, zahărului, varului, cimentului, sticlei şi hîrtiei.

Pendula mare a cabinetului bătu ora şapte. Teodoru tresări. Era timpul să pornească spre casă. Zenobie Milotin, profesorul de desen al liceului de băieţi, îi ceruse din ajun să-l primească, avînd a-i vorbi într-o chestiune importantă, şi acum îl aştepta desigur. Afară de aceasta trebuia să se ocupe de mătuşa Amelie care picase de dimineaţă din capitală, pentru un proces de concesiuni petrolifere cu nişte ţărani din fudeţ.

Se duse la birou, apucă clopoţelul şi-l scutură cu putere, căci aprodul era cam surd.

— Porunca, domnu' primar.

— Dă-mi pălăria, mânuşile şi bastonul şi să-i spui lui Şişcă să vie la mine mîine dimineaţă Ia orele opt.

— Prea bine.

Acasă fu întîmpmat de Magdalena.

— Milotin te aşteaptă de jumătate oră. Este în odaia ta de lucru.

•— Ce face *tante* Amelie ?

— S-^a dus la avocat. Pînă termini cu profesorul, vine şi ea.

Milotin se învîrtea cu mîinile la spate între bibliotecă şi dulapul cu registre şi dosare comerciale.

— Bună seara, domnule profesor.

— Respectele mele, domnule primar.

— Vă rog să mă iertaţi că v-am făcut să aşteptaţi.

— Aş l îmi pot închipui ce mult aveţi de lucru la primărie. Dumneavoastră nu rezolvaţi treburile oraşu lui la berărie, cum făcea Calotă, însă să ştiţi, toată lumea apreciază...

— Mulţumesc. Dar nu vreţi să luaţi loc ? Aşa. V-ascult. Bănuiesc de fapt ce v-aduce la mine. V-a rugat directorul să-mi vorbiţi de vreo nevoie a liceului... sau poate sînt în măsură să vă fac vreun mic serviciu personal...

— Nici una, nici alta, domnule primar. Mi-am îngăduit să vă deranjez pentru a va arăta ceva.

— Ce anume ?

Milotin se ridică de pe scaunul pe care abia se aşezase, se duse înapoia dulapului cu registre şi luă un pachet mare, pătrat şi turtit, învelit în liîrtie de ziar şi legat cu sfoară.

— V-am adus nişte tablouri şi v-aş ruga s^aveţi bunăvoinţa să v-aruncaţi o privire asupra lor.

Sub ochii miraţi ai lui Teodoru, deznodă sfoara, înlătură cu băgare de seama ziaiele şi aşeza pe scaune două pînze, înfăţişînd una o ulcea de faianţă cu nişte garoafe albe, pe fondul unei draperii albastre, alta o tipsie cu pere mari şi galbene, lîngă care stătea un cuţit cu mîner de os.

— Nu cumva sînt pictate de dumneavoastră ? în trebă, politicos, Teodoru.

Şi, 'după o pauză, adăugă cu un suris abia perceptibil :

— Dacă doriţi să vi le cumpăr, o fac cu cea mai mare plăcere si vă rog să fixaţi preţul. E loc pentru ele în sufragerie, în dreapta şi în stînga bufetului.

— Ce părere aveţi despre aceste pînze ?

— Hm I... Cea mai bună părere. Sînt foarte natu rale... Nu ştiam însă că vă ocupaţi ou pictura.

Milotin reîncepu să meargă de la un capăt la altul al încăperii, cu mîinile la spate sub pulpana redingotei sale vechi şi decolorate, aşa cum făcea prinţi e băncile cu elevii săi. Faţa îi era şi mai intens colorată, pîntecul mai proeminent, creţurile din jurul ochilor mai adînci; ceea ce nu se modificase de loc în cursul anilor era chelia în formă de farfurioară, înconjurată de părul cărunt căzut peste urechi şi formîndu-i pe frunte bretonul de călugăr franciscan.

— Da, domnule primar, mă ocup cu pictura. Trei zeci de ani am ţinut ascuns acest lucru pe care concetăţenii, părinţii elevilor mei, nu 1-ar fi văzut cu ochi buni şi care desigur mi-ar fi periclitat catedra. Acum însă pot să-mi divulg secretul; îmi aranjez drepturile la pensie. Nu mai risc nimic şi nici nu mai mi-e teamă de oprobriu.

— Eu, unul, regret c-aţi ţinut ascunsă arta dumnea voastră care ar fi făcut cinste urbei. Tablourile acestea dovedesc o măiestrie 1... Vă lepet, vă rog să le fixaţi preţul.

Milotin se opri deodată dinaintea lui.

— Domnule primar, tablourile acestea nu sînt făcute de mine.

— Nu ? Atunci nu-nţeleg... De cine sînt făcute ?

— De fiul dumneavoastră.

Cîteva minute Teodorii îl privi perplex, ca şi cum i s-ar fi adus la cunoştinţă o veste absurdă ori o enormitate. Apoi se ridică din fotoliu şi, palid, îşi aţinti privirile cu o fixitate febrilă asupra celor două pînze. De bună seamă era o farsă a lui Milotin. Lucian desena de mic, o ştia bine ; îşi reamintea de mîzgălelile cu cărbune pe pereţii casei, cînd era copil, şi de blocul lui cu schiţe de mai tîrziu, dar de la aceste desene naive la tablourile de faţa... Cu lipsa lui de pricepere în arta, Teodoru ar fi fost probabil incapabil de o apreciere dreaptă dacă ar fi avut dinaintea ochilor vreo compoziţie ori chiar un peisaj ; însă despre florile sau despre perele Acestea care ar fi stat cu cinste şi în-tr-una din vitiinele magazinului său putea să-şi dea părerea. Fără discuţie, îţi venea parcă s-apuci cuţitul, să tai una din pergamutele astea coapte şi să-i striveşti cu dinţii pulpa dulce şi zemoasă.

— Nu cumva glumiţi, domnule profesor ?

— Nu. Nu mi-aş permite. Ceea ce vedeţi e opera
fiului dumneavoastră, fără nici o atingere străină.

— Bine, dar cum e posibil ? Cum a putut ?...

— Are un talent excepţional şi de cîţiva ani a lucrat mereu cu mine, în atelierul meu.

—• Nu mi-a spus niciodată nimic.

— Sper că n-o să fiţi supărat pe el. Eu 1-am rugat să păstreze tăcere... Secretul de care v-am vorbit
adineaori.

— Mărturisesc că sint uimit.

Teodoru, care fuma rar, simţi nevoia s-aprindă o ţigară. Ceea ce-1 mişca era în adevăr uimire, dar mai era şi altceva, mai adînc, mai tulbure — un sentiment apăsător, neliniştitor. Cutele frunţii, nervozitatea cu care fuma îi trădau silinţa zadarnică de a-şi lămuri

impresiile. Milotin mu-şi lua ochii de pe dînsul, părea el însuşi frămîntat,

— Aş putea să vă-ntreb ce proiecte aţi făcut în privinţa viitorului fiului dumneavoastră ? reluă el, cu oarecare sforţare.

— Eu ?.,. Mă mir că-mi puneţi întrebarea asta.
Ce-ar putea face fiul unui comerciant de seama a cărui firma este înfloritoare, decît să continue comerţul tatălui său — comerţ care-i va asigura un trai larg şi
onorabil ?

— Nimic de zis împotriva comerţului dumnea
voastră, domnule primar, însă vă rog să vă gîndiţi bine. Fiul dumneavoastră este înzestrat cu un mare clar
artistic. Eu, personal, nu sînt cine ştie ce meşter... Da, nu-i mare lucru de capul rneu, dar mă pricep în artele plastice, despre asta nu-ncape îndoială. Lucian poate
ajunge un artist de seamă, care sa facă fala ţării. V-aţi putea lua răspunderea, în faţa lui şi a dumneavoastră, de a-1 lega pe viaţa de acest oraş anost de provincie, de a-i înăbuşi harul artei şi a-1 sili să-şi petreacă anii vînzînd iubiţilor noştri concetăţeni scrumbii şi
măsline ?

Glasul lui Milotin creştea, devenea vehement, ochii i se aprindeau.

— Nu, domniile primar, sînt convins că nu veţi
putea face asta. Ar fi o greşeală de neiertat, mai mult : ar fi o crimă !

Acum Teodoru era lămurit. Sentimentul de apăsare, de îngrijorare tulbure stîrnit de vederea tablourilor pictate de Lucian îi fusese dat de presimţirea concluziei logice pe care avea s-o rostească, ritos, Milotin. Simţi o iritaţie obtuză, un imbold ostil împotriva profesorului. Cu ce drept se amesteca în chestiuni familiale, căuta să-şi impună punctul de vedere ? Era o in-

gerinţă intolerabilă, îi venea să-1 ia de guler şi să-1 dea afară, însă necesitatea de a-si păstra „demnitatea de ţinută a unui primar" îl făcu să se stăpînească.

— Şi care ar fi ideea dumneavoastră, domnule profesor ?

— Singura care mi se pare raţională, singura care-1 va putea face fericit pe Lucian. A terminat liceul, trebuie să-1 trimiteţi în străinătate să studieze pictura. Miinchen sau Paris, rămîne de văzut. Cred că nu veţi regreta. Aveţi de altminteri exemplul lui Theodor Aman, de care aţi auzit fără-ndoială. Fiu de negustor, întocmai ca băiatul dumneavoastră, a dus departe faima ţarii prin arta sa, ajungînd la situaţii înalte şi multe onoruri.

Ştefan Teodoru se încruntă.

— Vă mulţumesc, domnule profesor, pentru interesul arătat fiului meu şi vă încredinţez că voi reflecta cu toată seriozitatea la vorbele dumneavoastră..

— Domnule primar, n-aş fi îndrăznit să fac acest demers dacă n-aş fi fost convins că voi găsi la dumneavoastră o înţelegere deplină. Sînt sigur că în împrejurarea aceasta grea veţi face ceea ce trebuie să faceţi. Acuma, vă rog, să-mi îngăduiţi să mă retrag. Omagiile mele.

— Cu bine, domnule profesor.

Din fotoliul său Teodoru se uita acum din nou la tablourile lui Lucian, în casă se auzeau glasuri, mătuşa Amelie se întorsese desigur de la avocat. „N-aş putea spune c-a picat bine", gîndi Teodoru ; şi ideea de a suporta, în starea de suflet în care se găsea, vorbăria arţăgoasă şi tiranică a bătrînei văduve la cină îl sîcîi grozav.

în înserarea ce pogorîse cu încetul, garoafele palide şi perele galbene deveneau şi mai vii. „E înzestrat cu

un mare dar artistic", îi sunau în urechi cuvintele lui Milotin ; apoi alte crîmpeie din frazele profesorului îi reveniră în minte. „Oraş anost de provincie..." Oraş anost ? îmbătat de succesul său comercial şi politic, Teodora uita impresiile *lui,* cînd, cu douăzeci de ani în urmă, se întorsese acasă de la Lipsea : monotonia uliţelor nepietruite, acoperite cu pulbere ori desfundate de ploi, urîţenia caselor joase, construite de antreprenori mărginiţi, în poziţii şi stiluri capricioase, fără nici un plan urbanistic, banalitatea monumentului de pe bulevard, *a* gradiniţii publice cu Atlas-ul ei de bronz şi a statuii „Artelor şi meseriilor" din piaţă. Vedea numai progresele oraşului t pavarea cu piatră de rîu a străzilor mahalalelor, canalizarea centrului, cele cîteva fabrici şi rafinării create de apropierea, terenurilor petrolifere. „Să vîndă concetăţenilor săi scrumbii şi măsline"... Ce neobrăzare ! La asta reducea belferul de Milotin faptul că el, Teodoru, înzestrase oraşul cu un magazin mare şi frumos, demn de Bucureşti şi chiar de Lipsea, „asortat" cu mărfuri din cele cinci continente, şi că, în calitatea sa de primar, făcea din "urbea asta o capitală de judeţ model I Cînd Lucian îi va lua locul, va fi şi el, în ochii lui Milotin, un simplu „băcan" !

Acum, în zguduirea produsă de revelaţia lui Milotin, dorinţa de a-şi vedea comerţul continuat de fiul său devenea în Teodoru impetuoasă. Ea răspundea, după judecata lui, unei necesităţi logice şi imperioase; era temeiul progresului familiei, asigurarea viitorului; simpla ei excludere cufunda acest viitor în haosul, în întunericul necunoscutului. Da, da... Nu putea încăpea discuţie.

Dar ce va face Lucian ? Teama unui conflict cu eî se plămădea tulbure în mintea lui, din reminiscenţele

propriilor sale ciocniri din trecut cu taică-său, Hara-lajnbie. Dar el nu se va lăsa ca bătrînul, va proceda cu Lucian hotărît, energic, va şti să-şi impună voinţa. Felurite momente din anii rămaşi în urmă i se legau acuma în minte, „mania" băiatului de a zmîngăli pereţii casei cu cărbunele, liniştea surprinzătoare ce-1 cuprindea cînd ţinea creionul în mînă, ceasurile lungi în care lipsea de acasă pentru a sta lîngă şevaletul lui Milotin. în perspectiva timpului, aceste lucruri luate atunci drept copilării sau capricii îşi dezvăluiau semnificaţia adevărată, gravă,

— închipuiţi-vă, se adresă el nevestei sale şi mă-
tuşii Arnelie, cu un ton uşor sarcastic, cînd apăru în sufragerie. Avem în mijlocul nostru un artist... sau mai bine zis un viitor artist. Milotin mi^a arătat două ta blouri pictate de Lucian, Sînt în odaia mea de lucru. Vă puteţi convinge cît de reuşite sînt.

Lucian roşi, pe cînd Magdalena Teodoru şi *tante* Amelie se uitau una la alta intrigate.

— Va să zică pentru asta a venit! spuse ca peatru sine Lucian. Dar bine, tată, sînt nişte fleacuri, nu me rită să vorbim despre ele.

-— Milotin le socoteşte valoroase şi se pare că se pricepe. Afara de asta şi eu pot să-mi dau seama dacă nişte garoafe sau pere sînt bine făcute. Eu...

— Tu, tu... De cînd ai ajuns primar te crezi pri ceput în toate, îl întrerupse mătuşa Ameîie, cu o
strâmbătură zeflemitoare. Dar, mă rog, ce e toată po vestea asta cu tablourile ?

Teodoru îşi netezi cu vîrful degetelor mustăţile,

— Cică Lucian ar avea „talent". Te pomeneşti că vrea să se dedice picturii.

— Pictură ? *II ne manquait que ţa l Un karbouilleitr dans la familie!*[1] Asta este rezultatul creşterii pe care i-aţi dat-o... *Mon Dieu! Mon Dieu!*[s]... Iată roadele „libertăţii" de care ai făcut atîta caz, se oţărî ea către Teodoru. Cred că poţi să fi mulţumit, hm l

Şi, întorcîndu-se spre Magdalena :

— *J'ai toujours dit qu'il finiră mal!*[3]

Se învîrtea de colo pînă colo prin salon, ridîcînd din umeri, agitîndu-şi braţele.

— La drept vorbind credeam ca se va cuminţi, poate, cu vîrsta, că va intra cel puţin în magistratură, daca nu va îmbrăţişa cariera militară.

Cuvintele „cariera militară" fură pronunţate cu solemnitate, cu emoţie şi probabil că prin minte îi trecea fulgerător cariera strălucită a soţului ei — căpitanul de cavalerie Ripan —, de la curtea pe care i-o făcuse ca sublocotenent chipeş zornăind din pinteni pînă la *steeple-chase-u*\ * în care-şi frînse gîtul.

— Mă surprinde că nu teiai gîndit la ceva mai firesc, mătuşă Amelie, la continuarea comerţului meu, protestă Teodoru.

— Comerţul tău... *Enfin!* £a *valait tont de meme mieux que la boh&me!*[5] O să rămînă toată viaţa un declasat, un coate-goale...

— Dar bine, *tante* Amelie, o opri Magdalena, nici nu ştim care sînt intenţiile lui Lucian. Poate că are alte aspiraţii.

Tăcuse pînă acum, consternată de ceea ce auzea. Artă, pictură erau cuvinte care îndeobşte o nelinişteau

[1] Asta mai lipsea! Un mîzgălitor în familie!

[1] Doamne ! Doamne I

[1] Am spus întotdeauna că va sfîrgi rău I

[4] Cursă cu obstacole.

* In sfîrşit, ar fi fost mai bine ca viaţa da boem.

tot aşa de mult ca şi pe bărbatul ei, deşi nu atîta prin lezarea intereselor ca pe dînsul, cît din idei livreşti şi prejudecată ; legate de Lucian ele o înfricoşau chiar, ca şi cocoţarea Iui pe acoperişul casei, Oii încăierările cu haidamacii maidanului. Simţămintele ei la ideea caiierei de pictor nu se reduceau însă la teama de neajunsurile, umilinţa şi suferinţele inerente unei atare cariere. Fiică de angrosist de cereale, nevasta de mare negustor şi prîmărească, se simţea atinsă în demnitatea ei de intenţiile lui Lucian, păgubită moralmente ; educaţia şi deprinderile din casa părintească şi a soţului se răzvrăteau împotriva veleităţii de a fi „artist", ca împotriva unei insulte,

De fapt impresiile ei în împrejurarea de faţă erau asemănătoare cu acelea ale mătuşii Anielie : însă reacţia nu-i putea fi atît de categorică şi vehementă ca a mătuşii, căci iubirea maternă — ce i ămînea elementul esenţial al vieţii ei — lupta cu disperare să-l înţeleagă pe băiat, să-i găsească scuze, iar natura ei încrezătoare prindea cu uşurinţă temeiuri pentru nădejde.

— Da, *tante* Amelie, repetă ea, Lucian e atît de
tînăr ! Poate ca aspiraţiile Iui sînt altele,

— Aspiraţii... aspiraţii! De ce taci ca un popîndau, tinere ? Vrei în adevăr să te faci zugrav ?... Să ne
dezonorezi ?

— Băiatul o să ne spună ce vrea, n-avea teamă, interveni Teodoru. Dragă Lucian, Milotin a venit cu ideea absurdă să pleci în străinătate ca să studiezi
pictura. Ce ai de zis ?

Lucian se ridică de pe canapea. Fruntea îi era încruntată, răsuflarea mai grea. Se uita în Jurul lui ca şi cum ar fi fost încolţit şi ar fi căutat o scăpare.

— Nu pot să răspund încă. Sîat tulburat de vizita domnului Milotin, trebuie să mă-nţelegeţi... Eu nu

Cred ceea ce spune despi e cele două tablouri... Mie nu-mi plac... Prea mă laudă, poate pentru că sînt elevul lui sau mai ştiu eu de ce ? Nu pot să recunosc că am vreo fărîmă de talent la pictură... M-am canonit grozav cu florile şi cu perele astea.

— Atunci ce vrei să faci ? îi întrebă brusc Teodoru. Ai nouăsprezece ani. A sosit timpul să te hotărăşti.

Eşti destul de mare ca să-nţelegi că trebuie să te dedici ca şi mine comerţului, să intri — mai tîrziu, bine-nţeles — în firma mea.

Lucian tresări. Niciodată tatăl său nu-i vorbise despre negoţ, nu-i ceruse să vină pe la magazin. Acum stătea dinaintea lui nemişcat, într-o aşteptare încordată, şi el, Lucian, trebuia să-i răspundă şi de răspunsul acesta depindea poate bucuria sau întristarea tatălui lui pentru totdeauna.

— Nu, tată, nu... asta nu. lartă-mă. Nu-mî place,

nu vreau să fiu negustor... *n-aş* putea...

Teodoru păli şi, ca adineaori în convorbirea cu Mi-lotin, îşi scoase tabachera şi îşi aprinse o ţigară. Mus-tăţile-i cărunte păreau pleoştite, în ochii lui se stinse parca ceva. TîUiarul de Milotin îi scosese băiatul de sub autoritatea şi puterea lui de tată, încerca să i-1 smulgă pentru totdeauna. Era ca şi cum 1-ar fi prădat de cea mai frumoasă şi rentabilă proprietate a lui; căci Teodoru, după cum îşi folosea averea şi prestigiul pentru împlinirea scopurilor şi ambiţiilor sale, tot aşa ar fi vrut să-1 folosească şi pe Lucian.

Urmă un moment de tăcere penibilă, pe care o curmă glasul masculin al matuşii Amelie :

— Dar în definitiv, băiete, o ocupaţie trebuie să-ţi alegi. Spune ce ai de gînd, nu te codi, că doar n-o să te omorîm.

— Nu ştiu, nu ştiu, repeta Lucian dînd din umeri, cu aceeaşi privire şovăitoare în jurul lui, de parcă ar fi vrut să fugă. îmi plac culorile... îmi place să le
mînuiesc... Dac-aş reuşi să fac şi eu un tablou frumos ca domnul Milotin l

In acest moment Magdalena Teodoru se ridică din fotoliul ei şi se îndreptă spre Lucian. Se vedea cît era de frămîntată; fruntea îi era umbrită, degetele-i chinuiau o batistă.

— Scumpul meu, spuse ea, punîndu-şi mîinile pe
umerii lui, ai vrea să-ţi alegi profesiunea asta ingrată, lipsită de consideraţie... Ai putea să pleci de lingă noi... să pleci departe de mine ? M-ai putea lasă singură
cîteva luni, poate un an ?

— Cum un an, Magdaleno ? interveni Teodoru. Cred că pictura nu se poate învăţa într-un an, ca negoţul. Ar fi vorba de cîţiva ani.

•— Cîţiva ani V repetă dînsa *şi* glasul îi tremură. Cîţiva ani ? N-ai să pleci, Lucian, nu-i aşa ?

Toată fiinţa ei atîrna parcă de buzele lui, de cuvintele pe care avea să le rostească. El îşi plecă uşor grumazul, îşi muta privirile pe rînd de pe chipul ei crispat pe figura împietrită, de nepătruns a tatălui lui, pe aceea deformată de o expresie de superioritate ironică a mătuşii Amelie,

— Ei bine, da, vreau să plec, izbucni el, strîngînd pumnii cum făcea totdeauna cînd se pregătea de lupta. Vreau să plec să-nvăţ pictura. De trei ani mă chinuiesc cu întrebările pe care mi le puneţi acum. Nu sînt bun de nimic, n-am nici o îndemînare la pictat, dar culo
rile nu mă lasă să dorm, îmi stăpînesc gîndurile, zi şi noapte. Domnul Milotin m-a otrăvit cu vraja lor, ori poate că otrava lor rni-a intrat singură în sînge de cînd am văzut întîiul tablou,,, De oe mă priviţi aşa ? Am

luptat cu mine însumi trei ani... Dacă nu m-aţi lăsa să plec, aş fugi de buna seamă într-o zi şi n-aţi mai şti de mine.

Mătuşa Amelie îşi ridică privirile spre tavan,

— *Rien â faire. 11 est perdu*[1],

Magdalena Teodoru îşi lăsă braţele să-i cadă, beregata i se contractă dureros. Nu mai pronunţă un cuvînt. Se depărta de Lucian cu paşi nesiguri şi se năruí în fotoliu... Teodoru veni lîngă ea şi-i luă o mînă pe care începu s-o mîngîie maşinal.

— Dragă Magdaleno, de ce te laşi impresionată de nişte vorbe nesăbuite ? Cred ca, în ultimă instanţă, eu trebuie să hotărăsc ce sa facă fiul meu. Ai sa fii co merciant, băiete, spuse el cu un ton răspicat şi privm-du-1 pe Lucian cu o lumină tăioasă în ochi. La vîrsta la care ai ajuns, ar fi fost de dorit să ai puţină raţiune, dacă nu sentimentul obligaţiilor faţa de familie şi de societate.

Lucian vru să răspundă ceva, dar se stăpînî şi ieşi din încăpere.

Teodoru se întoarse către cele două femei :

— Liniştiţi-vă. Pînă la urmă, într-un fel sau altul, îl vom aduce pe calea cea bună. Mătuşă Amelie, nu vrei să te duci să te odihneşti ? Ai avut o zi agitată... Ţă ranii ăştia...

— Ţăranii, da... mormăi ea, dar şi fiul tău... Hm l *Quelle journ&e, mon Dieu!.,. *.

[1] Nimic de făcut. E pierdut. [1] Ce zi, Doamne I

în cele două saptămîni care urmară Lucian nu fu văzut de părinţi decât la dejun şi la cină. Mînca în tăcere, vădit preocupat, cu un aer întunecat şi cu teama parcă de a nu îi silit să susţină conversaţia. Teodoru, schinibînd fraze banale cu Magdalena, îl privea cînd şi cînd ; şi scrutarea asta fugitivă părea a-1 întărită pe Lucian, Era vizibil că între tată şi fiu se închegase în aceste zile o atmosferă de răceală, aproape de duşmănie, un resentiment hrănit la Teodoru de ciuda de a nu-şi vedea fiul acceptîndu-i proiectele, la Lucian de neliniştea, nesiguranţa în care-1 ţinea tăcerea posacă a tatălui său. Magdalena se ferea sa-şi

ridice ochii spre Lucian; mînca repede, grăbită sa rămînă singură, în casă domnea ceva apăsător ; de Ia bucătărie pîna la salon, vechiul echilibru rutinier şi paşnic eia răsturnat, voioasa mişcare gospodărească devenea greoaie şi stângace, gesturile, vorbele aveau ceva nefiresc ca în presimţirea unei catastrofe.

Niciodată Ştefan Teodorii nu trecuse printr-o framîn-tare asemănătoare. Necesitatea de a-1 tace pe Lucian sa-i împărtăşească punctul de vedere îi apărea imperioasă, dar drumul de urmat pentru a reuşi i se părea greu de găsit. Era hotărît să procedeze „energic", să se arate neînduplecat, însă cunoştea bine temperamentul fiului său şi-1 socotea în stare să facă o nebunie. „Dacă nu m-aţi lăsa să pîec, aş fugi de bună seamă într-o zi şi n-aţi mai şti de mine" spusese el. Un asemenea act din partea fiului său ar fi adăugat Ia refuzul de a-i continua negustoria un prejudiciu moral ce i-ar fi coborît prestigiul de primar, ar fi adus apă Ia moara adversarilor, care ar fi găsit intransigenţa lui odioasă ori ridicolă ; tot viitorul lui politic ar fi fost compromis. Ah f De ce nu mai căpătase un copil, un alt băiat, mai rezonabil, adică fericit de a deveni mare comerciant, ori măcar o fata care s-ar fi căsătorit la timpul ei cu un bărbat dornic de comerţ ?

împotriva obiceiului său, se sfătuia ceasuri întregi cu nevastă-saj seara, cînd se retrăgeau în odaia lor. Dar lungii ani de căsnicie în care fusese redusă la 'rolul de „gospodină" şi nu i se îngăduise nu numai să ia o iniţiativă, dar măcar să-şi exprime o părere, nu dezvoltaseră în Magdalena aptitudinea de sfătuitoare ; şi apoi intenţiile lui Lucian o tulburaseră atâta, încît nu mai era în stare sa-şi rânduiască propriile gînduri.

în zbuciumul său Teodoru luneca pe nesimţite spre soluţfa de compromis a tergiversării. Desigur nu putea

fi vorba să amîne plecarea lui Lucian, ceea ce 1-ar fi îndârjit pe acesta, ci de o trimitere pentru un timp scurt în străinătate, cu un dublu obiectiv : acela al iniţiem în marele comerţ .şi al unor „studii" de pictură în orele libere. Poate că acolo, cucerit de aspectele progresului comercial şi industrial pe de o parte şi pe alta descurajat ori chiar dezgustat de viaţa de mizerie a artiştilor, şi-ar da seama că e pe cale a săvîrşi o greşeală. Poate că şi înaintarea în vîrstă îi va lumina mintea, îi va potoli înflăcărarea nesăbuită. EI, Teodoru, va avea grijă ca în scrisorile ce-i va trimite să facă să-i joace mereu înaintea ochilor avantajele, perspectivele nelimitate ale negustoriei — şi nu se putea ca munca asta stăruitoare de persuasiune să ramînă fără efect.

Mai şovăi totuşi încă multe zile, trecînd prin stări de suflet contradictorii, dacă nu confuze, în care intenţia vicleană, nădejdea i se împleteau cu îndoiala, cu nesiguranţa, cu presentimentul nereuşitei. In cele din urmă, în neputinţa de a găsi altceva, îl chemă pe Lucian în „odaia de lucru" şi-i împărtăşi hotărîrea. Cum băiatul îl privea oarecum bănuitor, surprins de propunerea asta ambiguă, Teodoru îi spuse :

— Nu trebuie să-mi răspunzi imediat. Mai gîndeş-te-te. Nu te zoreşte nimeni.

Cînd Magdalena Teodoru afla de la bărbatul ei ce hotărîse, rămase nemişcată pe scaun, cu mîinile culcate pe genunchi, ca un copil cuminte. Gîtul i se contractă totuşi şi peste ochii de un cafeniu cald, ca al boabelor de cafea, genele i se umeziră. Voi parca sa spună ceva, buzele îi tremurară, dar nu scoaseră nici o şoaptă. Teodoru o observa. Pe faţa lui se citea o oboseală tristă care-l îmbătrînea grozav. Simţi îndemnul sa se ridice, să se apropie de Magdalena şi s-o mîngîie cu vorba şi cu mîinile ; acest moment critic

al vieţii lor biciuia în el sentimentul solidarităţii conjugale, îşi dădu însă seama că orice cuvînt, orice gest va dezlănţui într-însa un acces de deznădejde inutilă.

—• Dragă Magdaleno, rosti el după o lungă tăcere, scoţîndu-şi o ţigară din tabacheră, am să zăbovesc în birou astă-seară. Am un teanc de dosare de la primărie pe care trebuie să le cunosc pînă mîine. Du-te în dormitor, pari atît de ostenită !...

— Da, sînt ostenită.

Ea nu mai spuse nimic altceva. Ieşi. De jos, din sufrageria subsolului, urcau glasuri amestecate : vînză-torii prăvăliei isprăveau cina, sporovăială lor gălăgioasă se învălmăşea cu zgomotul farfuriilor şi tacîmurilor strînse de Frusina. într-un răgaz fugitiv de linişte auzi paşii lui Lucian îndărătul uşii 'lui şi, instinctiv, se îndreptă spre dînsul. Dar se opri. Uşa îi apărea masivă şi enormă, ca o poartă de cetate, gestul de a apăsa clanţa devenea în clipa asta absurd. Tîmplele o dureau. Poate că Lucian se şi dezbrăcase. Printr-o aberaţie a judecăţii, zădărnicia unei convorbiri cu Lucian, în chestiunea de o însemnătate vitală pentru ea, îi era acoperită de obstacole materiale ori de convenienţă.

Pătrunse în dormitorul ei şî se Iasă să cadă pe pat, cu braţele întinse în cruce, cu privirile îndreptate, vag, spre tavan. Aşadar, Lucian va pleca I încă o lună şi jumătate şi se va urca în trenul care-1 va duce la mii de kilometri depărtare ; şi, din timp în timp, va trimite cîte o scrisoare în care vor fi cîteva rînduri şî pentru dînsa. Şi pentru ce va pleca ? Pentru a-şi călca în picioare viitorul, pentru a intra cu trup şi suflet în tagma mizeră şi vanitoasă a aşa-numiţilor artişti, pentru a-şi petrece viaţa în coada unei vieţi sociale în care ar fi putut ocupa un loc de frunte. Părinţii, bunicii şî străbunicii ei şi ai soţului ei se străduiseră din ras-

puteri, luptîndu-se cu cei mai mari, exploatând şi zdrobind pe cei slabi, să-i netezească drumul lui Lucian, să-i pregătească o situaţie demnă de invidiat — siguranţă, bogăţie, demnităţi; şi el dădea cu piciorul în toate acestea şi se arunca în dezordine şi sărăcie. Poate că după un an va veni pentru o săptamînă sau două acasă, spre a pleca apoi din nou, poate că nu-1 va mai vedea ani de zile sau chiar niciodată. Pentru asta îl crescuse cu o iubire fierbinte, cu o grijă neadormită, cu panica permanentă a întregii ei fiinţe ? Dar de ce nu se împotrivise Ştefan, cu autoritatea lui de părinte ? Cu ce drept îi lua el băiatul, singurul ei copil ? Pentru întîia oara simţea că-1 detestă pe bărbatul acesta atît de măsurat în sentimente, atît de ponderat în manifestări şi atît de rigid în hotărîrile sale. Pînă acum trăise lîngă dînsul mulţumită, împăcată cu politeţea lui afectuoasă, ou rarele lui ceasuri de tandreţe potolită; însă în zguduirea morală prin care trecea acum, aproape de patruzeci de ani, straturi aşezate frumos se răsturnau înlăuntrul ei, optica sufletească i se modifica şi Ştefan Teodoru îi apărea într-o lumină nouă, într-o realitate dezamăgitoare pentru rîv-nele ei secrete de femeie, gîtuite ori nici măcar chemate la viaţă. Ceva neîmplinit, ceva tulbure şi totuşi esenţial, care trebuia să-i umple viaţa şi să-i dea un sens, s-o covîrşească şi s-o transfigureze, săpa în momentele acestea un mare gol în fiinţa ei intimă, înţelegea că golul acesta îi fusese umplut de Lucian; numai el, prin însăşi existenţa lui, o ferise 'de vîrtejul deziluziilor şi rrămmtărilor, transformase într-o fericire de suprafaţă ceea ce nu era de fapt decît resemnare. Şi acum îl pierdea l

Brusc, simţămîntul matern palpită tumultuos în ea, înăbuşi orice alt zvîcnet. Cîte primejdii îl aşteptau pe

x\\\1

Lucian! De Ia amănunte concrete, posibilitatea accidentelor de călătorie, a îmbolnăvirilor, trecea Ia temeri mai largi şi abstracte, relaţii vătămătoare, legături de dragoste nenorocite, stări de suflet deznadăjduitoare. Toate acestea luau proporţii în mintea ei îndurerată, deformau evidenţa. Lucian, cu toată sănătatea lui exuberantă şi vigoarea excepţională, devenea o făptură fragilă, vulnerabilă ; or, dacă recunoştea că forţa lui fizică era o bună pavăză, socotea că impulsivitatea şi violenţa lui temperamentale îl vor tîrî în conflicte funeste. Astfel aluneca de la propria ei durere la pericolele eventuale ce-l pîndeau pe Lucian, îşi uita disperarea personală laievea, pentru a se chinui cu viitoarele lui suferinţe imaginare.

Rămase aşa, nemişcată, îndepărtată de prezentul ce o împrejura, fără a-şi da seama de scurgerea timpului. Pe nesimţite, vlăguirea o uşura totuşi, o cufunda într-o toropeală în care gîndurile îşi pierdeau precizia usturătoare, se învălmăşeau, se topeau ca într-o anestezie. Cînd, după miezul nopţii, Ştefan Teodoru intră în dormitor, o găsi adormită, cu fruntea săpată de o dunga pe care nu i-o văzuse niciodată.

Lui Lucian nu-i fu greu să ghicească ce intenţie se ascundea sub propunerea tatălui sau ; şi, deşi zilele treceau, lupta ce se dădea în el nu contenea. Voise să primească din partea părinţilor o încuviinţare franca, sa plece liber pentru a se dedica cu totul artei. In loc de asta i se făcea o ofertă şireata. Tatăl său voia să cîş-tige timp şi se bizuia fără îndoială pe o eventuală slăbire a acestei pasiuni artistice, ce putea fi — în gîndul lui — un foc de paie, o toană a tinereţii. Se înşela, şiretlicul lui avea să sufere o mare dezamăgire. Dar, îşi spunea Lucian, acceptînd propunerea tatălui său, deşi ştia că pentru nimic în lume nu s-ar face negus-

tor, nu săvîrşea la rîndul lui un act incorect ? N-ar fi fost mai frumos sa rupă cu nişte părinţi neînţelegători, să fugă lipsit de orice mijloace şi să se ia în piept singur cu viaţa, cu arta ?

Se duse într-una din zile în Strada Măgurei, să-i ceară sfat lui Milotin, şi-i aduse la cunoştinţă ce-i propunea taică-său şi ce scrupule îl frămîntau pe el însuşi. Văndică lătra din răsputeri, agitîndu-şi coada şi repezindu-si botul ascuţit cînd în picioarele lui Lucian, cînd în halatul profesorului. Milotin, cu mîinile la spate, cu fruntea încreţită, se învîrti un timp destul de lung prin odaie pînă să-şi spună părerea.

— Trebuie să primeşti, dragul meu. Scrupulele tale îţi fac onoare, dar în viaţă trebuie să judeoi lucrurile în mod realist şi cu sînge rece. Eu, unul, cred atît de mult în vocaţia ta, încît sînt convins că în cele mai vitrege împrejurări tot ai răzbate. Dar cu preţul cîtor umilinţi şi — poate — compromisuri, cu preţul cîtor ani de mizerie şi suferinţe ? Repulsia ta de a accepta banii tatălui tău, cu conştiinţa că-i vei înşela speranţele, nu e îndreptăţită. Oare el nu speră să te înşele pe tine ? Şi-apoi — iartă-mi sinceritatea — ce contează o sumă oarecare din banii agonisiţi de el prin speculă negustorească, ori prin afaceri dubioase la primărie, faţă de scopul înalt al înlesnirii realizării tale artistice ?

Se duse de privi un minut pe fereastră, apoi reveni lîngă el.

— Da, trebuie sa primeşti. Spune-mi, nu-i aşa c-ai să primeşti ?

— Am sa fac cum mă sfătuieşti dumneata.

— Ah ! De ce nu-1 mai avem printre noi pe Calistrat ? oftă Milotin. S-ar fi bucurat şi el. Ţinea mult la tine. Săracul I Luna viitoare se împlineşte un an de cînd ne-a părăsit.

— A fost un om foarte de treabă şi tare simpatic. **De** cîte ori vin la dumneata simt imboldul să intru în odaia lui, spuse Lucian, cu o părere de rău sinceră.

Şi prin minte îi trecură ultimele zile de suferinţă ale bolnavului, sfîrşitul lui, coşciugul înalt ce trebuia să-i cuprindă volumul excesiv al pîntecelui, îngropăciunea sărăcăcioasă pe o zi cu ploaie, rnormîntul cu o movilă de lut şi o cruce cafenie în cimitirul Viişoara.

— Dumnezeu să-1 ierte ! ofta din nou Milotin.

— Dumnezeu să-1 ierte.

Milotin îşi şterse o lacrima şi-1 trase pe Lucian după sine, în atelier.

Acum nu-1 mai întreabă dacă zărise pe cineva pe stradă, nu-i mai cerea să-şi dea cuvîntul de onoare că nu va povesti nimănui ce va vedea ; uşa atelierului stătea larg deschisă) storurile ferestrelor ridicate, iar Rozalia era aceea care mătura podeaua şi ştergea de praf pînzele,

— O, dragul meu, nici nu ştii cît mă bucur l Eşti tînăr, ai talent, lumea toată te aşteaptă. Vei vedea
frumuseţile continentului, vei lucra cu maeştri renu
miţi, vei deveni tu însuţi un maestru. Ţi-este dat ţie să realizezi ceea ce eu am dorit numai şi am visat o viaţă-ntreagă.

îşi întrerupse reflecţiile şi începu să se plimbe de-a lungul pereţilor încărcaţi cu tablouri. Apoi se opri, îl privi încruntat pe Lucian şi-1 întrebă :

— Miinchen sau Paris ?

— Ştiu eu, domnule ? Cum socoteşti dumneata,,,

— Ştii să vorbeşti nemţeşte ?

— Cred că da.

— Dar franţuzeşte ?

— Cred ca da. învăţ cu domnul Hinke de opt ani...

— Profesorul-scamator de care mi-ai vorbit ?

— Da, cu el. Spune că vorbesc foarte bine amîndouă limbile.

Pentru Milotin dilema „Miinchen sau Paris" era grea, pentru că se silea s-o rezolve în raport cu înclinaţiile ce credea că le întrevede la Lucian şi cu diferenţele de şcoală şi de stil dintre picturile celor doua ţări. La drept vorbind, greutatea aceasta era teoretică şi sforţările lui de a o birui aveau ceva emfatic ; căci pe de o parte încercările lui Lucian nu ajunseseră pînă la o aplecare spre o anumită manieră, iar pe de altă parte el, Milotin, nu era mai de loc în curent cu stadiul actual al picturii franceze ori germane.

In nehotarîrea aceasta Hinke veni cu o propunere surprinzătoare. Era văr cu marele pictor berlinez Waldemar Probst, al cărui atelier era frecventat de tineri din diferite ţări. Dacă „Luţian" trebuia să plece în străinătate să studieze pictura, cel mai bun lucru era să se ducă la Berlin.

— Am să-i dau o scrisoare către vărul meu, spuse el lui Ştefan Teodoru. Waldemar e un pictor renumit. Multe pînze ale lui se găsesc în *Nationalgalerie.* Daca ar fi mai puţin trăznit, ar fi fost preşedintele Academiei de pictură. Despre mine are cea mai proastă părere, zice că sînt un Cagliostro de mahala şi că aş fi făcut de ris familia dacă nu m-aş fi expatriat. Cu toate aces tea sînt sigur că scrisoarea mea de recomandaţie îl va face să-l primească pe Luţian cu braţele deschise.

Propunerea asta nu fu găsită rea de Teodoru. Milotin recunoscu că Miinchenul n-avea monopolul picturii şi că a te introduce în atelierul unui pictor mare cu o bună scrisoare de recomandaţie era un lucru ce nu putea fi dispreţuit, în colecţia lui de albumuri se găseau şi cîteva reproduceri după tablourile lui Probst, mari compoziţii care i se păruseră remarcabile; ceea

ce îl impresiona mai mult pe el, ale cărui tablouri nu-i ieşiseră din casă, era faptul că statul german achiziţionase unele pînze ale pictorului pentru Galeria Naţională. A avea, în viaţă, opere expuse într-un muzeu naţional era pentru Milotin tot una cu a avea un monument.

Ştefan Teodoru scrise cîtorva instituţii superioare de comerţ din Berlin, cerîndu-le prospecte ale cursurilor, prospecte pe care Ie înmînă lui Lucian cu îndemnul să le cerceteze cu atenţie, spre a şti „cum să-şi împartă timpul îa Berlin, cu folos".

Astfel rămase stabilit că Lucian va pleca la Berlin. Acum cînd totul era hotărît şi rînduit, Lucian simţi o mare uşurare. Dar, deşi imaginaţia lui înfierbîntată se silea să anticipeze înfăţişarea locurilor noi în care va trăi, viaţa pe care o va duce, simţea o strîngere de inimă la gîndul apropiatei plecări. Acum îşi dădea seama cît era legat de ţara sa, de oraşul acesta modest — totuşi oraşul lui —, de oamenii printre care crescuse, oameni întîlniţi, văzuţi aproape în fiecare zi, deveniţi un fel de a doua familie, mai mare, legată la rîndul ei prin fire nevăzute de tot ce alcătuia întregul petic de pămînt ce se numea patrie.

Nici întîlnirile cu Brînduşa nu-i potoleau tulburarea asta. Legătura lor dura de aproape trei ani. Era de fapt o legătură ciudată, cu lungi luni de iarnă în care nu se vedeau, pentru că n^iveau unde să se întîlnească, cu perioade înflăcărate din primăvară pîna toamna târziu, cînd se rdbeau afară din oraş, pe cîmp, ori în ascunzişul propice al vreunui pîlc de arbori. Locul lor de predilecţie rămăsese umbra stogurilor din preajma pîrăului, nu departe de coliba singuratică a potcovarului.

Lucian venea de obicei la aceste întîlniri nu atîta îmboldit de dragoste, căci învăpăierea sentimentală a primelor zile scăzuse în el pe nesimţite, cît împins de nevoia irezistibilă de a o strînge în braţe pe Brînduşa, de a o face să se piardă în puterea lui pînă îa geamăt, pînă la scîncetul prelung de căprioară rănită, care lui îi umfla pieptul, îi dădea simţămîntul unei trăiri depline. Dimpotrivă, prin privirea cu care-1 întîmpina, prin docilitatea cu care se lăsa prada impetuozităţii lui, Brînduşa îşi trăda iubirea arzătoare, pe oare nu şi-o mărturisea prin cuvinte. In felul ei de a fi era ceva straniu, o lipsă absolută de exigenţe, o supunere totală, un fel de ştergere a personalităţii în faţa voinţei, a oricărei manifestări a lui Lucian.

Pe el ceea ce-1 sîcîî în aceste ultime întîlniri cu Brînduşa fu întrebarea daca trebuia sau nu s-o înştiinţeze că foarte curînd va pleca şi că vor trebui să se despartă pentru totdeauna. De cîteva ori se hotărî să-i spună totul; însă, cînd se apropie de ea, şovăi, se gîndi că-^i va pierde puţinele ceasuri ce le mai avea de petrecut cu ea cu discuţii penibile, cu mustrări, ori poate chiar şi ameninţări şi că s-ar fi putut ca Brînduşa să se plîngă tatălui ei şi acesta să dezlănţuie un scandal.

Intr-o zi, întorcîndu-se acasă, zări deschisă în fundul curţii, între magazie şi şopron, uşa odăii în care altădată locuise Dumitru. Inima îi bătu. Se repezi într-a-colo şi privi în odaie. Un om, gol de la curea în sus, stătea cu spatele aplecat peste un lighean de tinichea pus pe un scaun şi îşi săpunea capul. La auzul paşilor, omul îşi întoarse faţa spre uşă.

— Dîdă!

— Lucian l

Lucian îl strînse la piept, aşa cu părul clăbucit cum era şi cu apa şiroindu-i pe gît şi umeri.

— Dîdă! Te-ai întors I Ce mult mă bucur că te
văd I Cînd ai venit ?

— Acuma un ceas. Domnule Lucian, da' mare te-ai mai făcut I

— Să nu mă iei cu „domnule", că-ţi răstorn
ligheanul pe cap.

—• N-ai face rău, tot trebuie să-mi clătesc părul.

— Haide, isprăveşte cu spălatul. Te aştept.

Lucian se aşează pe pat şi, cu un zîmbet bucuros, privi cum Dîdă îşi usucă părul şi gîtul cu prosopul. Dîdă crescuse şi el, deşi nu prea mult. Era înnegrit de soare; deasupra pomeţilor mult reliefaţi, ochii mici îi erau înconjuraţi de creţuri mărunte ce se săpau în pielea arsă de vînt. Pe pieptul pleş avea tatuat, în puncte albastre, bustul unei fete cu părul căzut pe frunte ; sub acest bust se putea citi *lulia.* Lucian nu mai văzuse niciodată un tatuaj.

— Aşa se obişnuieşte la marină, îi explică Dîdă.

Apoi, după o pauză, adăugă:

— Mi-e dragă. Vreau s-o iau de nevastă cînd mi-oi face un rost.

— Unde-ai cunoscut-o ?

— La Sulina. Slujeşte într-un birt.

— Cîţi ani ai lipsit, Dîdă ?

—• Şapte.

— Şapte ani I

—• Aşa e la marină.

— Şi cum ai dus-o ?

Dîdă se posomori, începu să-i înşire amănunte ale serviciului, mai ales greutăţile începutului, subofiţerul arţăgos şi brutal ce folosea la instrucţie înjurătura şi uneori chiar loviturile, corvezile istovitoare. Apoi, că-ţărarea pe scările de frînghie, în timp ce vasul e asaltat de furtună, lungile ore de veghe sus în gabie, în zile

înceţoşate, clipele de destindere, seara, pe punte, cînd un camarad cîntă din muzicuţă, iar ceilalţi stau culcaţi cu faţa la stele, fumînd ţigările de mahorcă, pe cînd luna se înfige în catargul cel mare ca un bostan într-un par uriaş.

Lucian nu-1 mai asculta, în minte îi reînviau momentele copilăriei atît de legate de Dîdă, mersul lui pe străzi, ţinut de mînă de Dîdă, care, cu coşul de mlajă în spate, ducea, acasă muşteriilor de vază căpaţmile de zahăr, roţile de caşcaval, pungile cu castane şi mandarine, sticlele cu lichioruri şi vinuri; praştiile pe care i le făcea în după-amiezile de duminică şi cu care picnea în cap puii şi bibilicile din ogrăzile vecinilor ; trîntele lor înverşunate pe pămîntul bătucit al curţii, lîngă stivele de saci cu orez şi cafea, ori pe stratul gros şi de un. alb scînteietor al zăpezii, în timp ce în tăcerea îngheţată răsunau paşii cadenţaţi ai pompierului din foişorul de peste drum...

Hotărârea primarului de a-şi trimite fiul în străinătate, unde pe lîngă Academia de comerţ avea să înveţe şi pictura, nu întîrzie să fie cunoscută în oraş, provocînd consternare. Ceea ce i se reproşa lui Teodoru, chiar de către intimi ca Tomulescu, Bercaru şi Gherghel, nu era faptul că-şi lăsa fiul să plece prin străini, ci acela că-i îngăduia să se ocupe cu zugrăveala, fie ea şi de tablouri.

— Un comersant cu vaza ca dumneata !... Primarul ufbei! Alta ocupaţie mai onorabilă nu-i puteai găsi ?
Teodoru ridica din umeri. Nu voia să intre în explicaţii care puteau fi interpretate cine ştie cum.
Doctorul Huţu şi Vasilică Anastasiu îl încurajau.

— Poate că-i este hărăzit oraşului să dea ţării un artist cu renume...

Dar lui Teodorii i se părea că vorbele lor puteau ascunde o intenţie ironica, perfidă.

Anastasiu se arăta chiar entuziasmat. Călătoriile anuale la tîrgul de blănuri din Lipsea îl familiarizaseră cu străinătatea. La cinele de sîmbătă nu contenea să-i dea sfaturi de drum lui Lucian.

— Cea mai mare atenţie la alcătuirea geamanta
nului, băiatule. Eu, cînd trebuie sa plec, încep să-mi
fac bagajul cu o lună înainte, îmi scriu din timp o
listă a celor necesare, pe care le rînduiesc încetul cu
încetul, seara, cînd mă întorc de la prăvălie. Ai să
mă crezi ? întreba el, frecîndu-şi cu palma creştetul
pleşuv, cu toată lista minuţioasă, pînă-si ultima zi mai mi-amintesc de lucruri omise.

Sorbea lung vinul chihlimbariu din pahar, cu o sete nestinsă, în timp ce nasul i se colora intens. Deosebirea de culoare a nasului său între momentul aşezării la masă şi acela al desertului era întotdeauna izbitoare.

— Nu cumva să uiţi să-ţi iei un briceag şi mai cu seamă lumînări şi chibrituri, într-o seară, nu mai mi-aduc aminte unde, a trebuit să mănînc în odaie pe
întuneric. De altminteri chiar mîine am să-ţî copiez
lista pe care o folosesc eu.

— Mulţumesc, domnule Anastasiu.

în ultimele zile nu pregetă să vie să-l plictisească si pe Teodora cu asemenea sfaturi, la primărie.

— Lasă, mă, Vasiîică, Lucian e băiat deştept şi o să se descurce.

Calificarea asta, acceptată de tot oraşul încă din copilăria lui Lucian, potolea an oarecare măsură zelul blănarului.

Lucian se gîndi că nu putea pleca din ţară fără a-şi lua rămas bun de la unii „prieteni". Nu putea spune că avea mulţi. Vechii tovarăşi de joacă ori de „isprăvi"

se risipiseră **în** decursul anilor, iar în liceu se legase cu prea puţini băieţi. Cel dinţii la care se duse fu *Pane scoate ghetele.* Tatăl acestuia, croitorul Bulugă, îşi avea mereu atelierul lipit de casa lui Teodora. Cînd intră în atelier, Lucian îl zări pe Fane şezînd, îndoit din spate, la maşina de cusut.

— Noroc, Fane.

— Noroc, Lucian.

Fane îşi opri jocul picioarelor sub maşină, fără a se ridica de pe scaun. Din odăiţa din fund se auzeau glasuri de copii, de diverse timbre şi intensităţi, care cereau de mînoare şi se certau.

— Ce faci, Lucian ?

— Bine, Fane. Eşti singur ?

— Da, tata s-a dus să ia măsură pentru o redingotă lui domnu Potroacă. Nu prea avem mult de lucru. Nu e *sezon.*

— Va sa zică, rămîi la croitorie.

— Tata zice că meseria e brăţară de aur.

Fane îşi apleca din nou faţa îătareaţă peste maşină şi reîncepu să mişte cu picioarele pedala; ţăcănitul acului răsună îndată în atelier, mărunt şi sacadat.

Lucian îl privi cu melancolie. Bietul Fane ! Ochii îi erau tot atît de apoşi şi placizi ca pe băncile şcolii primare ; nasul i se borcanase mai mult.

— Ţi-aduci aminte, Fane, cînd te vînzoleai prin
noroiul maidanului, ori cînd saltai turca de trei ori pe lopaţică înainte de a o zvîrli, hăt I departe ?

Fane dădu trist din cap, fără a-şi lua ochii de pe pînza tighelită ce luneca sub ac. Părea că aude vor-bindu-i-se despre ceva din alta lume ori din altă viaţă. Urmă un minut lung de tăcere. Probabil că, în odăiţa din fund, se dăduse de mîncare copiilor.

— Am venit să-mi iau rămas bun, Fane. Plec în
străinătate şi o sa lipsesc mai mult timp.

— Am auzit. Care va să zică e adevărat! Pleci.

— Da, plec.

— Atunci, du-te sănătos.

-— Să ne vedem cu bine, Fane.

îşi strînseră mîna peste maşina de cusut. Ţipetele copiilor reîncepeau în fund. Lucian ieşi.

Cu două zile înainte de plecare, făcu vizita „de adio" la Zenobie Milotin. Profesorul era peste măsură de mişcat, îşi ştergea cîte o lacrimă, îşi sufla nasul zgomotos. Văndică, simţind parcă solemnitatea momentului, nu-şi găsea locul, sărea pe un fotoliu, se tăvălea pe podea cu labele în sus, lătra într-una. Scena se petrecea în atelier şi Lucian îşi plimba cu înduioşare privirile prin ungherele acestei încăperi în care trăise atîtea ceasuri înfrigurate. Dacă nu i-ar fi fost ruşine de Milotin, ar fi întins mîinile şi ar fi mîngîiat şevaletul subţire de lemn, ulceaua cu pensule, paleta veche pe care se uscau cîteva grămăjoare de culori, culorile acestea cu care se canonise atîta, dar care-1 ademeneau mai mult ca orice pe lume. Niciodată nu va putea uita colţul acesta de atelier în care luptase cu sine însuşi, în care văzuse desluşindu-i-se în suflet ceva necunoscut, primejdios şi fascinant în acelaşi timp. Nu, niciodată.

în emoţia lui nici nu observă că Milotin ieşise din atelier. II văzu reapărând în uşă, ţinînd în mînă un ceasornic mare, pîntecos, ceasornicul său *Roskopf-Pa-tent* de argint, aidoma cu acela care se putea vedea în vitrina bătrînului Apfelbaum, între ornicele cu cuc şi pendulele cu lanţuri.

-— Ţin foarte mult la el, de aceea ţi-1 dăruiesc ţie. Cînd ai să-1 întorci, dimineaţa şi seara, ai sa te gîn-

deşti la mine şi ai să spui ca aici, în orăşelul ăsta îndepărtat, mă simt fericit ştiind că-ţi îndeplineşti destinul mare care te aşteaptă.

— Mulţumesc, domnule, îţi mulţumesc din inimă şi pentru ceasornic şi pentru tot ce-ţi datorez.

Milotin îl strînse în braţe şi-l sărută pe frunte.

— Mergi cu bine şi Dumnezeu să-ţi ajute.

— Te las cu bine, domnule profesor, şi să te găsesc sănătos.

în antreu Milotin adăugă :

— N-o să mă supăr dacă din cînd în cînd o să pri mesc o scrisoare de la tine.

Lucian ieşi, petrecut de lătratul frenetic al lui Văn-dică. Se şi afla în grădiniţa cu nalbe şi gladiole, aproape de poarta streşinată, cînd se auzi strigat:

— Lucian I

— Da, domnule...

— Am uitat să-ţi dau cheiţa.

în pragul casei, în halatu-i de postav cafeniu lung pînă în călcîie şi răpănos, încins cu şnurul gros cît o frînghie, care se termina cu două ghinde de os, Milotin îi întindea cu un surîs cheiţa albă cu care trebuia să răsucească, dimineaţa şi seara, arcul ceasornicului *Roskopf-Patent.*

Sîmbătă dupăamiază, Magdalena, cu ochii înroşiţi, închise cele două geamantane mari ale lui Lucian. Pentru a le umple nu se folosise de lista meticuloasă şi pedantă a lui Vasilică Anastasiu; pusese în ele tot ceea ce inima ei de mamă îi spunea că va putea fi de folos băiatului în lunga lui şedere printre străini. Nu ştia ce fel de climă e la Berlin ; însă adăugase mereu încă o flanelă şi încă o pereche de ciorapi groşi şi mînecuţe de lină croşetate de mîinile ei.

— Dar nu plec la Polul Nord, mamă l

— O, dragul meu, omul răceşte atât de uşor l
într-una din valize se aflau, înfăşurate sul, cîteva
pînze pictate de Lucian şi pe care trebuia să le arate lui Waldemar Probst. Magdalena crezuse că — împreună cu Ştefan — îl va însoţi a doua zi pe băiat la gară, pentru a-i da sfaturi pînă în ultimul moment; însă la prinz Teodora se opusese categoric:

— E băiat mare şi deştept şi n-are nevoie de efuziuni de familie în public. Asemenea sentimentalisme nu-i pot face decît rău. Nu uita că e un bărbat în toată puterea cuvîntuîui. Crezi că tatăl meu Haralambie — Dum nezeu să-1 ierte — m-a condus la gară cînd, în tinereţe, am plecat la Lipsea ? Pe Lucian nu-1 va însoţi decît Dumitru, să-i dea o mînă de ajutor la bagaj.

Către seară veni Hinke să-şi ia rămas bun.

— *Also, Luţian, du fährst endlich nach Berlin!*
Comme tu vas t'amuser bien, lâ-bas, mon garpon l Die Mădchen sind dort wunderschon l[1]

— Crezi, domnule Hinke, că vorbesc destul de bine nemţeşte pentru a mă putea descurca ?

Hinke îşi răsuci cu satisfacţie ciocul incolor:

•— *Ach l dummer Kerî, du sprichst ja deutsch toie ein echter Berîiner* [2].

îşi scoase dintr-un buzunar al pantalonului cadrilat scrisoarea către Probst.

— Vezi să n-o pierzi. După cum ţi-am mai spus,
nebunul de Waldemar o să te primească cu uşile des chise.

Se aşeză pe laviţa de siib viţă, locul lui favorit, şi îşi întinse în voie piciorul de lemn înspre stivele de

[1] Aşadar, Lucian, pleci în sfîrşit la Berlin. Ce bine o să petreci acolo, băiete I Fetele de acolo sînt minunate.

[!] Ah, prostule, vorbeşti nemţeşte ca un adevărat berhnez.

saci acoperite cu prelate ; ca de obicei, jiletca vişinie îi **era** presărată cu cenuşa lulelei,

• — Cînd soseşti în Berlin, sa-ţi laşi bagajul în gară §i să te duci să-ţi cauţi o odaie mobilată. Găseşti cu duiumul. Nu uita ca vărul meu stă în vest, pe lîngă grădina zoologică. Sa-ţi iei odaie pe-acolo. *Compris ?*

— *Oui, monsi&ur Hinke* [l].

— Să preferi berea blondă, pentru că cea neagră e dulceagă şi te umflă I

• — Ei, e timpul sa te las cu părinţii. Ceasurile astea trebuie să fie foarte preţioase pentru ei.

Se ridică şi-i întinse mîna, mina mare şi bătucită cu care cînta la pian şi la vioară, cu care dregea lămpile de gaz şi cutiile cu muzică si cu care întindea unsoarea **de** pucioasă pe pîntecele cailor bolnavi de rapăn.

— *Fahre wohl, mein Knabe î Que Dieu te prot&ge et dirige ţes pas...* [s]

După ce-i scutură voinicește mîna, îl îmbrăţişa îndelung, ţinîndu-şi cu greu echilibrul, cu piciorul de lemn în aer. Deodată se desfăcu din strînsoare şi exclamă :

— *Aber ioas* P *Dos ist nîcht schon... Tu m'as voU mon argent!**

Şi începu să scoată bani de aramă din gulerul lui Lucian, din urechile lui.

—*So ein Gauner!*[5]...

[1] Ai înţeles ? Da, domnule Hinke.

* Da.

[s] Drum bun, băiete, Dumnezeu să te apere şi să-ţi îndrepte paşu.

[4] Dar ce ? Asta nu-i frumos... Mi-ai furat banii.

[5] Ce hoţoman l *

încă din zori domnea a doua zi în toată casa o ner[j] vozitate pe care nici Ştefan Teodoru nu şi-o putea stăpîni. Ema şi Frusina, Ia bucătărie, erau ca zăpăcite. Magdalena se învîrtea pe îîngă Lucian, îi lînduia cravata, îşi frîngea mîinile, îl silea să mai bea o cafea, îşi trecea batista pe la ochi. Aşadar pleca, pleca departe, să se facă poate — pictor I Ca şi în toate aceste ultime săptămîni, durerea despărţirii i se împletea cu dezamăgirea, cu ciuda de a-1 vedea atît de bucuros să-şi dedice viaţa unei profesiuni detestabile. Cel puţin dacă, silită a rămînea ani de zile fără el, I-ar fi ştiut ocupat cu pregătirea unei cariere fructuoase şi vrednice de cinste l

La orele opt, Dumitru urcă, în birja ce aştepta la poartă, geamantanele şi coşul cu merinde.

—• Vezi dacă n-ai uitat ceva, Lucian, spuse Teodoru.

— Nu, tată. Cred că n-am uitat nimic.

Se pipăi Ia piept să-şi simtă portvizitul în care se aflau paşaportul, banii de drum în bancnote, Iei, coroane austriece, mărci germane, acreditivul pentru *Nordische Bank,* precum şi biletul de călătorie cu cele patru cupoane : unul pînă la graniţă, la Predeal, altul pînă Ia Budapesta, altul pînă Ia Viena şi ultimul pînă la Berlin. (In buzunare mai avea fel de fel de gologani, fileri ungureşti, heleri, pfeningi, cumpăraţi de Teodoru la zaraful Hirsch din piaţă.) Apoi trecu Ia bucătărie. Ema îl aştepta într-un colţ, ştergîndu-şi ochii cu capetele tulpanului alb ce-i acoperea cocul cărunt; era tot atît de grasă, iar negii de pe faţă îi crescuseră parca mai mult. îl privi şi bărbia i se mişca spasmodic. Cîţi ani trecuseră, Doamne, de cînd îi ungea felia de pîine cu magiun, în timp ce el, aşezat jos, trăgea linii pe duşumea cu bucata de cărbune pe care ea trebuia sa i-o pregătească ? Şaisprezece, şaptesprezece ani ?...

— Ţi-aduci aminte, Ema, cînd îmi răzniai tăciunele cu care mîzgăleam pereţii casei ?

Ema îşi întoarse faţa spre geam. Lucian o strînse la piept, apoi se îndreptă către Frusina. Servitoarea îşi chinuia cu degetele un capăt al şorţului. Pe nas i se mai vedea încă pata roşie pe care o căpătase cu ani de zile în urmă, cînd, adormită lîngă maşina de gătit, căzuse cu nasul pe plita încinsă.

— Cu bine, Frusino. Adio, Ema.

— E timpul să porneşti spre gară, se auzi glasul Iul Teodora.

Lucian reveni în dormitorul părinţilor. Magdalena stătea prăbuşită într-un fotoliu.

— O, dragul meu... murmură ea.

Şi, ridicîndu-se repede, îşi înnodă mîinile după grumazul lui, pe cînd lacrimile o podideau. Căutase să se stăpînească, să se arate tare în ceasurile astea; dar acum voinţa i se frîngea, picioarele i se muiau, ceva se rupea în adîncul ei şi nu-şi mai putea reţine plînsul. Era mai mult decît o îmbrăţişare de plecare ; un fel de înlănţuire, o sforţare disperată de a-1 lega de ea în acest ultim moment.

— O, dragul meu, repeta, înecată de plîns... dragul meu... Nu te arn decât pe tine şi pleci...

— Magdalena, fii rezonabilă, interveni Teodoru.

Doar nu pleacă pentru totdeauna.

In sfîrşit ea se depărta de Lucian, fără a-şi lua totuşi ochii de pe el. Mîinile îi atîrnau parcă moarte de-a lungul corpului, toată fiinţa ei exprima o vlăguire, o suferinţă fără margini.

— Drum bun, Lucian, rosti, grav, Teodoru. Sînt sigur că vei duce acolo o viaţă ordonată şi că acest an departe de noi va constitui pentru tine o experienţă folositoare.

— Ramîi cu bine, tată. Rămîi sănătoasă, mamă.

— Sa ne scrii cu regularitate şi să ne ţii în curent cu cele bune şi cele rele. Şi să nu neglijezi cursurile comerciale.

îşi îmbrăţişa fiul, scurt, sărutîndu-1 pe amîndoi obrajii, după care-1 împinse pe uşă, în timp ce Magda-lena se năruia din nou în fotoliu.

Acum, în birjă, alături de Dîdă, Lucian îşi arunca ultimele priviri asupra oraşului.

Dincolo de cofetăria lui Pandelache îl zări pe Vra-bete, subcomisarul, mergînd grăbit în mondirul negru, cu sabia bălăbănindu-i-se pe lingă picioarele lungi şi crăcănate. Iată grădina publică peste ale cărei tufe se ridica Atlas-ul de bronz cu ligheanul enorm în care încropea apa ploii recente. Larma pieţei se stingea departe în urma birjei; bulevardul era pustiu şi Lucian se gîndi la perechile elegante care se vor plimba după-amiază pe sub castani, femeile în rochii havai, creme sau pembe, cu umbreluţele pe umeri, bărbaţii în redingote maron, ori ofiţerii strînşi în dolmane roşii cu brandenburguri negre. Iată monumentul soldaţilor căzuţi în războiul pentru independenţă, iată chioşcul în care muzica militară cîntă marşul lui Boulanger şi valsurile *Poveşti din pădurea vieneză* şi *La frumoasa Dunăre albastră*. Cum îi va părea oraşul cînd se va înapoia acasă, după ce va fi cunoscut marile metropole ale continentului ?

în gară, întreba pe impiegatul de la mişcare pe ce linie trăgea trenul de Budapesta. Cum mai erau douăzeci de minute pînă la sosirea trenului, Dîdă aşează geamantanele pe peron lîngă linia întîi. Dîdă era tăcut; poate că acesta era felul lui de a-şi manifesta emoţia despărţirii de Lucian, ori poate că se învăţase cu tăcerea în lungii ani de serviciu ca marinar, în veghile

de pe puntea vaselor. Lucian căuta să rupă tăcerea asta care între ei avea ceva trist şi-1 întrebă daca era bucuros că va intra ca vînzător în magazin.

— Nu ştiu cum am să mă simt stînd toată ziua în tre pereţii magazinului, după ce şapte ani m-arn de prins cu largul mării. Dar poate că, atunci cînd o să mă urc pe scări să iau marfa din poliţele de sus ale rafturilor, o să cred că mă caţăr pe scara de frînghie a catargelor.

Lumea începea să se îmbulzească pe peron, voiajori comerciali, femei cu copii de mînă, un preot în anteriu negru şi cu potcapul dat pe ceafă, cîţiva săteni. Un hamal împingea un cărucior cu valize claie peste gră-madă, un băiat desculţ striga titlurile ziarelor, un altul îşi lăuda în gura mare covrigii „proaspeţi şi calzi". Deodată Lucian o zări, rezemată de peretele gării şi privindu-1, pe Brînduşa. Roşi; şi cîteva clipe nu-şi putu lua ochii de pe ea, ca şi cum apariţia ei aici era un fenomen inexplicabil, de neconceput.

— Fii bun, Dîdă, şi aşteaptă-mă lîngă geamantane. Mă-ntorc îndată.

Apropiindu-se de Brînduşa, căută sa-şi ia un aer cît mai natural.

— Bună ziua, Brînduşa.

— Bună ziua, Lucian.

—• Cum se face c-ai ştiut că plec azi dimineaţă ?

•— Intr-un orăşel ca al nostru totul se află.

Tonul ei era liniştit, camaraderesc. Toată atitudinea ei era de altminteri calmă, degajată, de parcă nimic deosebit nu se petrecea. El rămase dinaintea ei, fîstîcit. La vederea ei se aşteptase la o avalanşă de mustrări şi lamentaţii; dar dînsa tăcea şi-1 privea surîzînd — surîsul copilăresc cu care-1 întîmpina întotdeauna. Cum

la capătul gării se vedea o bancă sub un salcîm, el îi propuse :

— Vrei să mergem să şedem puţin acolo, pe bancă ?

— De ce nu ?

Aşezaţi unul lîngă altul, nu scoteau un cuvînt. Ka privea mişcarea de pe peron şi, mai departe, şinele de fier ce fugeau înspre cîmp, lucind în lumina dimineţii. El se simţea grozav de încurcat. Abia acum îşi dădea seama că, încercînd sa dispară din oraş fără a o vedea, fără a-i spune o vorbă, săvîrşea un act neomenesc şi laş. Ce trebuia să creadă Brînduşa despre el ? De cîtă ciudă, de cît dispreţ era fără îndoială stăpînită ! Chiar dacă legătura lor ar fi fost cu totul alta, îşi spunea el, chiar dacă el n-ar fi avut faţa de dînsa răspunderea ce se cuvenea s-o aibă, fuga lui — căci era o adevărată fugă — n-ar fi putut fi calificată decît ca o faptă meschină. Barem dacă i-ar fi putut da vreun pretext, dacă ar fi putut găsi vreo scuză, chiar şi o minciună plauzibilă ! Dar mintea lui se silea în zadar să născo-cească două, trei fraze care să nu stîrnească ironia, dacă nu revolta Brînduşei. Şi neputinţa asta de a închega măcar un cuvînt îl zăpăcea, îl enerva şi mai mult.

— Aşadar ai vrut să pleci fără să mă vezi... spuse în cele din urmă Brînduşa, cu privirile pierdute mereu de-a lungul liniilor de fier. Mă-ntreb numai de ce te-ai sfiit să mi-o spui.

El ridică ochii spre dînsa. La nouăsprezece ani, se deosebea atît de mult de şcolăriţa pe care o făcuse să geamă de durere la umbra stogului, lîngă pîrîu, cu trei ani în urmă, în după-amîaza aceea de vară! Cozile groase, de culoarea mierei nu şi le mai purta atîrnate pe piept, pînă mai jos de cingătoare, ci şi le răsucise pe cap unde formau o cunună grea în care zvîcnea

soarele ; tenul i se limpezise devenind de un alb lăptos, ochii verzi căpătaseră irizaţii albastre, iar sînii se împliniseră si împingeau cu putere corsajul de nankin. Frumuseţea ei îl izbi din plin în momentul acesta în care o pierdea.

— Da, mă-ntreb de ce te-ai sfiit să mi-o spui, repetă dînsa.

— Dragă Brînduşa,... n-am vrut să te-ntristez cu cîteva săptămîni mai devreme... Intenţionam să-ţi scriu... Nu trebuie să fi supărată. Ştii doar că plec să studiez.

— Să mă-ntristezi ? făcu ea, cu o mimică de mirare exagerată.

Şi, brusc, începu să rida, un rîs mărunt, forţat, nefiresc.

— Nu văd ce motiv aş avea să mă-ntristez. Găsesc foarte natural să pleci. Doar n-aî fi putut să rămîi tot deauna în oraşul ăsta mic şi plicticos, în care n-ai fi ajuns nimic.

— Profesorul meu Milotin crede c-o să pot deveni un pictor de seamă şi că în străinătate...

— înţeleg foarte bine şi te aprob. N-ar fi avut nici un rost ca pentru o fată ca mine... neînsemnată, ba nală, să renunţi la perspectiva unor satisfacţii înalte, poate la glorie.

— îmi pare rău ca te las tristă.

— Dar nu sînt de loc tristă. Aş putea spune chiar, dimpotrivă... Plecarea ta e pentru mine binevenită, avînd în vedere apropiata logodnă.

— Ce logodnă ?

— Sper ca luna viitoare sa mă logodesc.

— Tu?

— Da, tata stăruie de mult.

— Şi... cu cine ?

•— Cu un avocat din capitală. E un băiat frumos, de familie bună şi cîştiga mult cu procesele. Afară de asta e şi în consiliul de administraţie al unei bănci.

— Da ?.,. Atunci, felicitările mele.

Glasul lui se schimbă, privirea i se posomori. Prin urmare el avea mustrări de conştiinţa, se căina că o părăseşte şi ea se pregătea sa se logodească cu „un băiat frumos"... La orişice s-ar fi aşteptat, numai la asta nu. Ce prost fusese închipuindu-şi că ea îl iubeşte l Poate că de luni de zile, cînd îl îmbrăţişa pe dînsul, se gîndea la celălalt...

— Ce-ai rămas aşa ? îl iscodi ea.

— Nimic... nimic...

Da, dînsa avea dreptate, ar fi fost cea mai mare prostie ca, pentru o fată „neînsemnată şi banală" cum se calificase singură, el să şovăie a pleca spre a se consacra artei. Ea nu era decît una din nenumăratele fete aîe oraşului menite să se mărite spre a face copii şi a se ocupa de gospodărie, trai în care visele, ori chiar dragostea întîiei tinereţi urmau să se cufunde ca soarele în desişuri, în amurg; dar pe el îl aştepta o luptă aprigă, lupta pe viaţă şi pe moarte cu arta. Dacă va învinge sau nu, nu-1 interesa ; el îşi va îndeplini în orice caz „marele destin" de care vorbea Zenobîe Milo-tin. Pieptul i se umplu cu un orgoliu nemăsurat. Gara asta mică, cu furnicarul ei ridicol, oraşul dindărătul ei, fata asta în a cărei dragoste pătimaşă crezuse, totul, totul era lipsit de orice însemnătate.

Pe neaşteptate se auziră de pe peron un clopoţel, scuturat de mîna unui impiegat, şi un glas care rostea rar şi apăsat:

— Trenul pentru Sinaia, Predeal şi Budapesta soseşte peste cinci minute... Trenul pentru Sinaia, Predeal şi Budapesta soseşte peste cinci minute. Trenul...

Lucian şi Brînduşa se ridicară.

•—• Ceea ce vreau să-mi fagăduieşti, spuse ea cu acelaşi calm cu care începuse convorbirea, este să nu te gîndeşti nici acum, nici acolo, departe, că mă laşi tristă. Sînt mai bine dispusă, mai veselă ca niciodată. îţi urez călătorie plăcută.

— Rămîi cu bine, Brînduşa.

In îmbrăţişarea care urma el îi simţi indiferenţa, răceala, aproape retracţia întregului ei trup. Ea îşi oferi obrajii sărutării lui, ferindu-şi buzele.

Cînd el se depărta, ea se reaşeză pe bancă şi-1 petrecu cu privirea. Trenul sosea gîfîind din greu, cu locomotiva iui scundă din al cărei coş înalt izbucnea ritmic fumul presărat cu scîntei. îl văzu pe Lucian urcîndu-se în vagon şi primind geamantanele pe care i le dădea Dumitru, apoi coborînd pe peron pentru a-1 strînge pe Dumitru la piept.

— Poftiţi în vagoane, domnilor I îndemna conduc
torul trenului.

Un şuier lung şi trenul se puse în mişcare cu aceeaşi gîfîială obosită. De pe bancă, Brînduşa, cu faţa luminată de un zîmbet larg, bucuros, făcu cu mîna un semn amical lui Lucian care se ivise în fereastră, îşi prelungi mult gestul acesta şi zîmbetul ce părea artificial, ca al unui manechin de vitrină ; apoi, cînd socoti că trenul era îndeajuns de departe, îşi acoperi faţa cu palmele şi izbucni în hohote de plîns.

10

Lucian stătea în balconul odăii lui din Rankestrasse şi privea forfota străzii. Totul i se părea atît de nou, de interesant I Vitrinele magazinelor, trotuarele largi de asfalt pe care treceau bărbaţi graşi cu mustăţi răsucite în sus, cu canotiere pe cap, fete cu rochii albe şi ciorapi negri, cu funde albe în cozile bălane ce le jucau pe spate, femei grăbite cu bluze închise sub bărbie şi fuste lungi, tineri cu cizme înalte şi cu şepci mici şi colorate aşezate pieziş pe capul ras... Cîte o droşcă uruia pe caldarîmul neted, cu un vizitiu cu cilindru lucios pe cap cocoţat pe capră. Bing! Bing l Bing I făcea clopotul tramvaiului electric albastru în-

cărcat cu pasageri; în urma lui venea un camion cu butoaie de bere, tras de doi cai suri şi masivi, cu coame şi cozi lungi, cu copite grele, nişte cai cum Lucian nu mai văzuse. O impresie de activitate vie se închega din mişcarea asta, din intrarea şi ieşirea muşteriilor din pră valii, din expresia zugrăvită pe feţele trecătorilor. Pe trotuarul de peste drum se afla un fel de turn mic de lemn, acoperit cu afişe multicolore, în dreapta, în piaţa circulară în care se isprăvea strada, se vedea silueta cenuşie şi impunătoare a bisericii comemorative a împăratului Wilhelm.

Lucian era mulţumit de camera asta încăpătoare şi luminoasă, închiriată — după sfatul lui Hinke — în apropierea grădinii zoologice. Gazda, doamna Helene Winter, îl asigurase că strada Kant în care locuia Wal-demar Probst se găsea la cîţiva paşi. Doamna Winter era o femeie corpolentă, de vreo cincizeci de ani, foarte serviabilă şi excesiv de politicoasă. Deşi era chiriaşul ei numai de trei zile, Lucian începea să găsească această politeţe cam obositoare şi aştepta cu un fel de aprehensiune întrebările ei stereotipe : *Haben Sie gut geschla-fen P* * dimineaţa, cînd îi aducea *FTuhstuck-u*, ori: *Es schmekt Ihnen gut* ?[2] cînd începea să îmbuce primul fel ce-i servea la dejun. Răspunsul lui afirmativ punea o lumină de satisfacţie pe figura ei rotundă şi jovială. Soţul, Emil Winter, un bărbat încă în puterea vîrstei, cu o barbă căruntă şi pătrată, avea un mic atelier de ochelari în Neukoln.

Cineva ciocăni în uşă şi la fcerein-ul[3] lui Lucian intră o fată înalta şi de un blond neverosimil de palid,

[1] Aţi dormit bine ?
[2] Va place ?
< Intri I

ţinînd în mîini două cămăşi călcate proaspăt şi pe care Ie puse pe comoda dintre ferestre.

— Buna ziua, domnule Teodoru.

— Bună ziua, domnişoară Adelaida.

— V-am adus cămăşile. Va mai pot fi de folos cu ceva ? Vreun nasture rupt, vreo...

— Nu, nimic pentru moment. Vă mulţumesc.

Ea arunca o privire în strada prin uşa deschisă a balconului. Avea ochii mari, de un albastru deschis, ca al păpuşilor de porţelan şi un nas scurt ce contrasta cu bărbia pronunţată, voluntară, o figură la limita dintre nostim şi caricatural.

— Gălăgia asta a străzii nu te deranjează ? îl întrebă ea, privindu-î prelung, fără sfială.

— Aş ! Am trăit tot timpul într-un orăşel tăcut, aşa că zgomotul acesta plin de viaţă nu-mi displace de loc.

— Adelaida I Unde te ascunzi ? se auzi, dincolo de uşă, glasul doamnei Winter.

— Aici sînt, mamă.

Doamna Winter crăpă uşa.

— Aici erai ? Du-te să cumperi un pfund de şuncă şi unul de tipări afumaţi. Nu cumva te plictiseşte,
domnule Teodoru ?

— Se poate, stimată doamnă ?

— E drăguţă, nu ? Ce spui de silueta ei ? Şi coap sele astea... Va face sigur opt sau zece copii.

Arăta cu mîna avantajele fizice ale fetei, cu elanul cu care un geambaş şi-ar fi lăudat iapa. Lucian o privea fîstîcit, nu atît de entuziasmul ei matern, cît de faptul că-i vorbea de coapse, de probabila ei fecunditate. Figura lui arăta o surpriză atît de comică, încît fata izbucni în rîs. Lucian începu să rîdă şi el, Peste o clipă rîdeau tustrei.

— Haide, du-te Ia băcănie, o goni maică-sa.

— La revedere, domnule Teodoru.

— La revedere, domnişoară Âdelaida.

— De poimîine intră în serviciu, într-o florărie din piaţa Savigny. Nu e bine ca o fata să n-aibă de lucru. Kiscă să devină o rea soţie.

Lucian îşi aduse aminte brusc de vizita pe care trebuia s-o facă la orele cinci la Probst.

— Scuzaţi-mă, doamna Winter, trebuie să mă duc
să mă prezint domnului Probst. Prin urmare aţi spus că strada Kant e...

— Aproape, începe chiar din piaţa Augusta Vildoria, în faţa bisericii comemorative. A doua stradă la stînga.

Coborînd, Lucian fu atras de afişele lipite de turnul de lemn de peste drum. *Heute, Samstag, den 5 Septem-ber 1900.* Citi în fugă: *Opernh&us, Vnter den Linden : Die Hugenotten... Schauspielhaus : Kabale una Liebe... Lessing Theater,., Circus Schumann... Wintergarten... Jeden Abend 20 Schlager... Volksbuhne... Ronacher-Variete... Eispalast.* Toate aceste nume şi titluri îl uluiau, stîrneau în el o curiozitate nerăbdătoare, o ispită ce lupta cu timiditatea-i de tînăr provincial, însuşi mersul lui avea ceva nesigur, pe lîngă clădirile astea cu multe caturi, unele cenuşii, altele cu faţada de marmură, cu vitrine de -cristal mari cît un salon. Prin uşile deschise ale unei cafenele răzbăteau glasuri învălmăşite şi voioase. Printr-un geam văzu într-una din prăvălii oameni înghesuiţi mîncînd de-a-n picioarele crenvurşti şi dînd peste cap stacane de bere.

Pe trotuarul din faţa bisericii se opri s-o privească. Se cunoştea că e ridicată de curînd, tencuiala părea proaspătă. Cele trei ferestre circulare enorme, turnul

principal, semeţ, păzit într-o parte şi într-alta de două turnuri mai scunde, făcură să-i înţepenească ceafa.

Se depărta şi o luă pe strada Kant. Ţinea sub braţ sulul cu cele cîteva pînze pictate ; în buzunarul dinăuntru al surtucului avea scrisoarea lui Hinke. Mergînd, căuta sa-şi închipuie înfăţişarea lui Waldemar Probst. Trebuia să fie un om zdravăn, cu plete cenuşii şi o barbă furtunoasă. Cu cît se apropia de numărul 18, cu atît inima îi bătea mai tare. Ce părere va avea Probst despre încercările lui socotite de Milotin foarte reuşite ? Cînd ciocăni la uşa de stejar a etajului al doilea, mîna îi tremură.

—• Caut pe domnul Waldemar Probst, spuse el fe-•meii care veni să-i deschidă.

— Fiţi atît de bun şi intraţi.

în vestibul femeia îi arătă o încăpere şi-1 ruga sa ia loc. Lucian se găsi într-un fel de salon-birou în care se îmbulzeau mobile luxoase. Cum obloanele de lemn ale ferestrelor erau pe jumătate închise, draperiile de catifea, tablourile de pe pereţi, piedestalele cu statuete stăteau cufundate în semiobscuritate. Larma străzii pătrundea potolită, vătuită. Interiorul acesta nu făcea decît sa mărească stingherealа lui Lucian, teama confuză de ceea ce avea să se întîmple. Se uita lung la parchetul lucios, alcătuit din romburi de lemn în doua culori, cafeniu şi negru, romburi ale căror linii aveau aceeaşi precizie fina ca şi încrustaţiile de sidef din suprafaţa biroului, cînd acest parchet scîrţîi uşor în spatele scaunului lui, silindu-1 să-şi întoarcă faţa. Un omuleţ stătea la doi paşi de el, îmbrăcat într-o haină de casă de culoarea părului de cămilă, cu o beretă pe cap şi o ţigară de foi lunga şi subţire între buze, cu un cioc albicios şi ascuţit.

— Sînt Probst. Cu ce vă pot servi, domnul meu ?

Lucian se ridică în picioare.

— Mă numesc Lucian Teodoru şi v-aduc o scrisoare de la vărul dumneavoastră Alois Hinke.

Spunînd acestea îi întinse plicul.

— A ! De la Alois ? făcu Probst; şi, luînd scrisoarea, se îndreptă spre fotoliul biroului.

Lucian observă că era puţin cocoşat.

— Ce face şarlatanul meu de văr, acest Cagliostro de mahala ?

Şi, fără a aştepta răspunsul, se aşeză în fotoliu, desfăcu plicul şi începu să citească scrisoarea, pufăind mereu din ţigara de foi. Din profil ţigara asta era mai lungă decît distanţa ce-i despărţea vîrful nasului de ceafă.

Lucian nu-şi lua ochii de pe el. Aşadar acesta era marele pictor Waldemar Probst, ale cărui tablouri se puteau admira în Galeria Naţională din capitala imperiului german ? Contrastul dintre înfăţişarea plămădită de imaginaţia lui şi cea aievea era atît de straşnic, încît Lucian avea impresia unei farse. Omul din faţa lui, piticul acesta cocoşat şi cu cioc, nu putea fi decît o figură scăpată dintr-un teatru de marionete, ori din paginile unei povestiri fantastice.

— Ac/i / *So l*[1] îl auzi el. Prin urmare vii la Berlin să studiezi pictura I Dar, pentru Dumnezeu, aşază-te. Aşa, în picioare, pari un adevărat uriaş... Cu ce bucurie te-ar fi ales Friedrich Wilhelm I pentru armata lui!

îl măsura cu privirea de sus pînă jos, îi amănunţea proporţiile toracelui, ale braţelor, privire în care deprinderea profesională se împletea cu uimirea provocată de un fenomen rar al naturii. Lucian, stînjenit, se aşeză.

'Ah, aşa l

— Aş fi fericit, domnule Probst, dacă aţi binevoi
să mă primiţi în atelierul dumneavoastră. Fostul meu profesor de desen, care e şi pictor şi care mi-a permis sa lucrez cîţiva ani lîngă dînsul, crede că aş avea oare care aplecare spre pictură. Mi-am luat îndrăzneala, de altfel, să vă aduc să vedeţi cîteva încercări de-ale mele.

Şi, cu mîini nesigure, desfăcu sulul de pînze şi întinse dinaintea ochilor lui Probst vasul de faianţă cu garoafe albe, perle galbene lîngă a căror tipsie stătea cuţitul cu mîner de os. Probst aruncă o ochire încruntată spre ele şi-i făcu lui Lucian gestul de a i le lua din faţă.

— Cînd cineva vine să lucreze cu mine, nu mă interesează ce a făcut, ci ceea ce va face de aci înainte.

— înţeleg, domnule, spuse Lucian, răsucind la loc pînzele, cu sentimentul unui dezastru.

Probst morfolea în dinţi capătul ţigării. Se interesă de actuala ocupaţie a lui Hinke şi Lucian îi dădu toate amănuntele dorite.

— Va să zică e capabil şi de lucruri serioase, din moment ce a putut să te facă să vorbeşti germana în mod acceptabil. Dar cîţi ani ai dumneata ?

— Merg pe douăzeci.

— Frumoasă vîrstă! Şi cîţi ani vrei să rămîi la
Berlin ?

— Nu ştiu încă. Tata m-a trimis pentru un an, de încercare...

Fu cît pe aci sa adauge că, după dorinţa tatălui său, trebuia să audieze şi cursuri la Academia de comerţ, însă ceva îl reţinu.

—• încercare ? făcu Probst. In artă nu merge pe încercate. Trebuie să te arunci orbeşte în ea, să renunţi la orice în afara ei... Să te scufunzi în ea pe viaţă, dacă eşti înzestrat bineînţeles.

— Pot să sper, domnule, că-mi faceţi cinstea de a mă accepta ca elev ?

— Eu n-am elevi. Arta nu se-nvaţă la şcoală. Dau unele sfaturi acelora care ţin să lucreze în atelierul meu. Dar pe dumneata nu te pot primi în nici un caz.

Lucian simţi un nod în beregată. Nu se gîndise nici un moment că Probst îl va refuza; doar Hinke îl asigurase... Acum se vedea respins, umblînd fără rost în oraşul ăsta străin, fremătător şi nemărginit. Ideea de a se înscrie la Şcoala de bele-arte îi repugna. Iarăşi frecvenţa regulată, orarul punctual, catalogul şi notele de care se săturase doisprezece ani în clasele primare şi în liceu I El, cal sălbatic de prerie, să-şi vîre de bunăvoie capul în laţul arcanului, să lase să i se pună zăbala disciplinei, să simtă strînsoarea pintenilor conformismului ? Pentru asta plecase de acasă ? Dar chiar dacă s-ar resemna... putea fi sigur ca va fi primit într-o asemenea şcoală oficială, ales dintre nenumăraţii tineri talentaţi veniţi din toate colţurile lumii ?... Mai rămînea desigur soluţia altui atelier de pictor ; dar nu cunoştea nici unul şi, de altfel, refuzul lui Probst îi tăia orice curaj,

— Vă rog foarte mult, domnule. Am venit de la atîta depărtare anume pentru dumneavoastră... Toată speranţa mea...

— Dar bine, lîngă statura dumitale înfăţişarea mea ar părea şi mai ridicolă, nu înţelegi ? Aş pierde şi bruma de autoritate pe care o am.

Păru că savurează consternarea Iui Lucian; apoi începu sa rîdă,

— Glumesc, Prezintă-te mîine dimineaţă la atelier, la etajul trei.

în stradă Lucian răsuflă adînc. Se simţea uşurat, cuprins de un val de bucurie care-i da ghes sa alerge, să intre în vorba cu trecătorii, să cînte. Ajungînd din

nou în piaţa Augusta Viktoria, învălui ansamblul ei într-o privire calmă şi atotcuprinzătoare, în jurul bisericii se răsfirau străzile largi şi elegante, Tauenzien cu magazinele-i somptuoase, Kurfurstendamm străbătut de echipaje luxoase, mărginit în stingă de vegetaţia bogată a grădinii zoologice. Lîngă una din porţile acesteia, la începutul străzii Hardenberg, lumea dispărea în intrarea gării metropolitanului; dincolo de ea, pe liniile înălţate pe stîlpi de zid, garniturile *Stadtbahn-nlm* uruiau deasupra capetelor trecătorilor. Zeci de biciclişti pedalau de zor pe lîngă vagoanele tramvaielor. Din adîncimile grădinii veneau cîrîieli de păsări exotice, răgetul unui leu căruia i se arunca probabil în cuşcă ciozvîrta de carne cotidiană. Un poliţist trecea călare, ţeapăn în şea, cu pumnul înmănuşat sprijinit în şold ; vîrful auriu al coifului negru îi strălucea în soare.

Ceea ce-1 impresiona mai mult pe Lucian fu un fel de vehicule ciudate, descoperite, care aveau în faţă o cutie dreptunghiulară de metal ce duduia vîrtos; înapoia acestei cutii şedea un domn cu o mască cu ochelari mari şi învîrtea cînd într-o parte, cînd într-alta o mică roată orizontală sprijinită pe o tijă de fier. In spatele lui, pe o canapea aşezată de-a curmezişul, se aflau două femei elegante, mascate la fel. Vehiculul înainta zgomotos, fără a fi tras de vreun animal sau legat de o sînnă electrică, după cum era tramvaiul, şi împrăştia în urmă un fum puturos. Lucian socoti că acestea trebuiau să fie „automobilele" despre care citise într-o revistă.

Ce să facă acuma ? Să pornească pe străzi, la întâmplare, cu priviri avide, să intre în grădina zoologică, să întrebe unde se putea cumpăra un bilet Ia circ sau la teatru, să spună cîteva cuvinte uneia din fetele care treceau pe lîngă el ? Toate acestea nu i se păreau de

ajuns pentru a potoli clocotul din el. Trebuia să întreprindă ceva neobişnuit, să facă o nebunie, în cele din urmă se hotărî. Se întoarse în Rankestrasse şi intră în localul în care văzuse îmbulzeală mare la crenvurşti şi la bere. Pe cînd muşca flămînd din cîrnatul fierbinte, citi distihul de pe pereţi:

Wilrstchen isst mân ohne Mesaer,
Den aus aer JJand sie schmecken besser[1].

Şi, văzînd că cei din jurul lui, cînd îşi duceau băr-daca de bere la gura, n-o mai lăsau pînă n-o goleau, şi-o bău şi el pe a Iui pe nerăsuflate...

A doua zi, pe la orele opt şi jumătate, ciocăni la uşa atelierului lui Probst. Cum nimeni nu-i deschidea, apăsa clanţa şi pătrunse înăuntru cu sfială.

La început nu văzu pe nimeni. Era o încăpere vastă, pătrată, cu numeroase şevalete aşezate, fără nici o ordine, la distanţe diferite de estrada ridicată la mijloc şi acoperită cu un covor persan pe care stătea un scaun fără spătar. Prin luminatorul din tavan, prin cele cinci ferestre mari fără draperii, lumina se revărsa pînă în unghere. Lînga şevalete, pe mese rotunde se vedeau paletele cu culori, vasele cu pensule, felurite sticle mici. Un divan larg, încărcat cu perne multicolore, stătea la un perete sub o panoplie cu arme vechi, nu departe de un paravan chinezesc galben, cu pagode brodate în albastru. Un zgomot uşor, ciudat, venea de după un dulap cu uşile deschise, tndreptîndu-se într-a-colo, Lucian văzu un bărbat tînăr, cu mînecile cămăşii suflecate, roşcovan şi pistruiat, aplecat peste un lighean în care frămînta un fel de clei cu praf de cretă.

[1] Cîmăciorii se mănîncă fără cuţit, căci cu mîna sînt mai gustoşi.

*— Buna ziua. Nu e niflieni aici ?
—• Eu sînt nimeni ?
— Vreau să spun nici un pictor ?
— Este unul.
— Unde e ?
—• în faţa dumitale. Ebenezer Scott, din Dundee.
— îmi pare bine. Lucian Teodoru, din România.

Roşcovanul îi întoarse spatele şi reîncepu să frămînte amestecul dm lighean.

— Ce este asta ? întrebă Luciai
— *Kreidegrund.*
— *Kreidegrund ?*
— De întins pe pînză.

în acest moment se auzi dincolc bariton care cînta :

Komm, kleine Mitzi, komm heraus, Die
*Sonne mft uns in die Weite... **

Uşa se deschise şi un bărbat vînjos intră, cu canotieră, cu mustăţi blonde duse orizontal pînă la capătul buzelor şi apoi ridicate în unghi drept.

— Servus, Bem! strigă el, întrerupîndu-şi cîntecul
şi aruncîndu-şi canotiera pe divan.

— Ţi-am spus de zeci de ori că mi-mi place să-mi spui Beni, protestă roşcovanul. Numele ineu e Ebene zer, daca ţii să-mi spui pe numele mic. Prefer însă nu mele de familie.

— Bine, Beni. Dar asta cine mai e ?
— Probabil un mînz.
— Ce mînz, că-i ditai armăsar I Cu cine am onoarea, domnul meu ?
— Lucian Teodoru. Noul ucenic al domnului Probst.

[1] Vino, micuţă Mitzi, vino. Soarele ne cheamă departe,.

— Mă bucur. Karl Struppe.

Şi, înainte de a-i întinde mina, îşi pocni calcule ca la armată.

Avea braţe scurte şi ceafă lată. Capul îi era ras, afară de porţiunea dintre creştet şi frunte, tunsă neted, în platou, pînă la perii deşi şi verticali ce continuau fruntea. Această tunsoare, ca şi maxilarele largi şi urechile lipite dădeau craniului său o formă aproape cubică. Lucian găsea că seamănă mai mult a luptător de bîlci decît a pictor.

— Dar ce, leneşa de Hedwîga n-a venit ? E opt şi jumătate... Cu siguranţă c-a petrecut o noapte intere santă.

Cum Scott nu-i răspundea, reîncepu să fredoneze :

— Komm, kleîne Mitzi, kom...[1]*,*

dar se opri şi se întoarse spre Lucian.

— Eşti de mult în Berlin ?

— De cîteva zile.

— Oraş minunat. Eu sînt berlinez get-beget, să ştii. Nu e gaură în oraş pe care să n-o cunosc, îţi stau la dispoziţie să te călăuzesc.

— Mulţumesc.

Struppe îl iscodi cu cine mai studiase pictura, care era genul lui de predilecţie, pe cine admira. Era evident că răspunsurile vagi ale lui Lucian îl dezamăgeau, dar pînă la urmă îl bătu viguros pe spate :

— Să ştii că ai nimerit-o bine aici. Maimuţoiul de Probst e aiurit, dar are o privire fără greş şi e un ade vărat pedagog. Afară de asta nu e lipsit de simţul com poziţiei.

[1] Vino, micuţă Mitzi, vino...

— Nu mă-ndoiesc, din moment ce tablourile lui se află la Galeria Naţională.

—• Da, o să mergem să ţi le arăt Se află în secţia „celor vii", în palatul *Kronprinz-ului.* Ei, dar iată şi prăjina de Hillbrich.

Noul venit era înalt şi slab şi purta ochelari *pince-nez.* Gherocul părea că-i flutură pe oase ; pantalonii cilindrici îi înfaşurau fluierele lungi aîe picioarelor ca nişte burlane.

— Bună dimineaţa, Struppe. Bună dimineaţa, Scott. Daţi-mi voie sa mă prezint, domnule : Konrad Hillbrich.

— Lucian Teodoru.

— îmi pare bine. Sînteţi italian ?

— Nu, român. Dumneavoastră, berlinez desigur, ca domnul Struppe.

— Nu. Sînt din Stralsund.

Şi, cum Lucian îl privea întrebător, adăugă:

— La Marea Baltică, în faţa insulei Riigen. Am o migrenă oribilă, continuă el, întorcîndu-se spre ceilalţi. Nu ştiu cum o să pictez astăzi.

—• Păi, tu nu pictezi acceptabil decît cînd ai migrenă, observă Struppe. Ce noroc pe tine să ai meteahna asta ! Ce spui, Beni ?

Scott se uită încruntat la el şi nu-i răspunse.

— Ku-kuk I făcu un glas ; şi, în uşa întredeschisă,
se zări un cap de fată, şugubăţ, cu păr castaniu şi
ciufulit.

— Daţi-vă osteneala să intraţi, scumpă baroană,
spuse Struppe, cu o plecăciune adîncă. Doar cunoaşteţi drumul.

— Copii, sînt obosită-moartă. Vă implor să mă cru ţaţi, altfel o să cad de pe scaun,

— Ştim, ştim, asta e în fiecare luni dimineaţa, mormăi Hillbrich, îinbracîndu-şi un halat cenuşiu pe care-1 scoase din dulap,

—• Ţi-am spus sa nu mai bei coniac, că te face
kaput, o certă Struppe.

Ebenezer Scott isprăvise cu ligheanul cu clei şi se spăla pe mîini.

— încearcă, cu whisky, propuse el.

Vorbea tărăgănat, cu un accent îngrozitor. (Noroc că-i scoţian şi vorbeşte puţin, spunea despre el Probst).

— Whisky ? Ce, eu am stomacul tău tăbăcit ? protestă fata. Dar nu vreţi să-mi prezentaţi pe domnul acesta ?

—• O, iertare. Domnul Teodora, domnişoara Hed-\viga Boltz, modelul nostru.

— încîntat, făcu Lucian.

Domnişoara Boltz îl privi pieziş şi prelung. Struppe se aşează dinaintea unui şevalet pe care stătea început, în tonuri vii, spatele lăptos aî fetei, cu linia uşor scobită şi curbată a şirei. Torsul ei se vedea început şi pe celelalte pînze, din diferite unghiuri vizuale.

—• Haide, doamnă baroană, cred că e timpul să şi lucrăm puţin.

Fata trecu după paravan şi după două minute reapăru goală, cu un simplu şal de mătase neagră înfăşurat în jurul şoldurilor,

-^- Va reamintesc că trebuie să mă cruţaţi, spuse ea luîndu-şi atitudinea necesară, picior peste picior$ cu fruntea uşor plecată spre a i se vedea liniile cefei ce fugeau molatic spre umerii albi,

îndată Hillbrich şi Scott se aşezară şi ei dinaintea şevaletelor. Lucian se simţea stingherit, neştund ce trebuia să facă, dar uşa se deschise din nou îăsînd să intre doi bărbaţi cu înfăţişarea izbitor de deosebită.

Unul era scund şi oacheş, cu un păr negru dat peste cap fără nici o unduiere, dar cu răsfrîngeri de păcură, cu un nas drept prelungindu-i fruntea şi cu buze aprinse, cu faţa rasa ca a unui actor. Lucian află că se numeşte Aldo Zecchi şi că e din Castellamare, de lînga Neapole. Celălalt, peste măsură de gras, iară gît, cu o figură palidă încadrată de o barbă blondă şi circulară ce-i înconjura maxilarele ca un nimb răsturnat, avea un pîntece repezit înainte ca spre a-i face loc prin mulţime.

— Erich Bode, încîntat de a vă cunoaşte, răspunse el la prezentarea lui Lucian.

Părea peltic; în realitate întrebuinţa pe s în loc de $ ca toţi cei din Hamburg.

— *Cară mia Edviga!*[1] exclamă Zecchi; şi se repezi să sărute vîrful piciorului modelului. *Come şei bella*
oggi /[3]

— Mulţumesc pentru celelalte zile, răspunse îmbuf nată fata. Mai bine dă-mi o ţigaretă.

Zecchi o servi.

— Cum se face că n-a venit încă patronul ? se miră Bode.

— Lăsaţi trăncăneala şi treceţi Ia treabă, îi certă
Struppe. Ştiţi bine că Iui Probst nu-i pîace să ne gă seascâ la taifas.

— *Pronto l*[3] spuse Zecchî; şi, mai înainte ca Bode să-şi poată încheia halatul peste convexitatea abdome nului, se şi afla cu paleta în mînă.

Acum un singur şevalet rămăsese liber, cu pînza-i albă ce stătea parcă în aşteptare.

[1] Scumpa mea Edviga. *
Ce frumoasă eşti azi \ >
Gata I

— Hai, domnule Teodoru, daca vrei, ia-ţi un halat şi pune şi dumneata mîna pe pensulă, îl îndemnă
Struppe. Ori bustul domnişoarei Boltz nu-ţi spune
nimic ?...

— Dacă-mi daţi voie...

— Fă ca la dumneata acasă, îl încuraja şi Hillbrich.

Lucian se temu ca emoţia cu care îşi îmbrăcă halatul să nu fie observată de ceilalţi. Dar ei nu-1 mai luau în seamă ; privirile lor oscilau de la umerii ori de ia sînii modelului la dreptunghiul de pînză pe care-şi plimbau pensula. Aldo Zecchi fredona încet un cîiitec napolitan ; între crîmpeiele acestuia : *astro d'argento... prosper U vento...* * se auzea răsuflarea zgomotoasă, de foca, a lui Bode. Bode era singurul care în momentul de faţă picta altceva decît ceilalţi. Aşezat Ungă una din ferestre, încerca să prindă pe pînză însuşi atelierul cu toate persoanele ce-1 populau. Ebenezer Scott se uita îndelung Ia spinarea domnişoarei Boltz, prin genele-i albicioase întredeschise, facînd cu coada pensulei diferite mişcări în direcţia ei, ca şi cum voia să-i măsoare, de la distanţă, proporţiile. Struppe îşi punea petele de vopsea cu gesturi scurte, energice, de parcă încerca să găurească pînză cu vîrful pensulei.

Lucian văzu pe măsuţa de lînga şevalet o bucată subţire de cărbune prinsă într-un fel de mîner de metal galben ; o luă şi desenă sumar bustul modelului ; apoi, cu o grabă înfrigurată apucă paleta, scoase din tuburile argintii culorile pe care le socotea trebuincioase şi începu să picteze. Era întîia oara că avea în faţa un model viu. Grumazul asta rotund şi alb, umbrit de masa părului castaniu, braţele acestea pline de viaţă, sînii pe care soarele de afară cădea din plin, făcîn-du-i luminoşi şi vibranţi, erau cu mult mai greu de

[1] Astru de argint... vîntul e favorabil...

pus pe pînză decît florile ori fructele din atelierul domnului Milotin. Faptul că fata asta frumoasă şedea despuiată, fără nici o sfială, sub ochii atîtor bărbaţi, îl descumpănea. Ceea ce simţea el în ceasul acesta era de altminteri complex, satisfacţia ameţitoare de a se afla în atelierul unui pictor vestit, într-una din marile metropole ale lumii şi de a picta, *a picta* la fel cu tinerii ceştilalţi care aveau în urma lor ani de pregătire şi erau familiarizaţi cu arta ; în acelaşi timp frica de a nu se dovedi stîngaci, de a nu-şi trăda nepriceperea, de a nu se face caraghios. Struppe acesta, cu capul lui cubic şi cu mustăţile-i marţiale ca ale împăratului, avea un zîmbet ironic ; n-aştepta desigur decît să-1 ia în tărbacă. Şi Hillbrich, lunganul ăsta miop, cu gesturi sfielnice de pastor... Cine ştie ce se ascundea îndărătul pznce-nez-ului său, ca să nu mai vorbim de foca băr-boasa de Bode, ori de tenorul ăsta de Zecchi cu faţa-i rasă de actor şi păru-i pomădat I Singurul care-i insufla mai multă încredere, poate din cauza seriozităţii lui taciturne, ori a prenumelui său biblic, era Scott. Dar nu se va lasă zeflemisit! Şi îşi încreţea fruntea, căuta să potrivească frumos culorile, să dea cărnii o nuanţa cît mai naturală, se silea să scoată în relief formele fără cusur ale Hedwigăi Boltz.

Era cufundat în sforţarea asta vlăguitoare, cînd uşa se deschise şi Waldemar Probst apăru.

— Bună dimineaţa, domnii mei. Bună dimineaţa, domnişoară Boltz. Vă cer iertare că n-o să pot rămîne astăzi cu dumneavoastră decît un sfert de oră. Sînt aşteptat în strada Belîevue, la comisia de recepţie a expoziţiei de la Casa artiştilor.

Era îmbrăcat într-un macferlan verzui şi purta o pălărie de fetru cu boruri mari. Morfolea mereu în dinţi ţigara-i de foi Virginia, lungă şi subţire.

— Â, iată şi pe noul nostru prieten t spuse el, îri-dreptîndu-se spre Lucian.

— Respectele mele, domnule.

Probst se uită la pînza lui şi se întunecă.

— Dă-mi, te rog, paleta, tinere.

Cum Lucian i-o întinse cu o figură întrebătoare, Probst se oţărî:

— Timp de un an n-ai voie să te atingi de vopsele, m-auzi ? Mai întîi trebuie să înveţi să desenezi. Culorile te fascinează şi te zăpăcesc. Desenul e totul. De la Diihrer pînă la bătrînul Menzel, gloria picturii germane stă în desen.

Puse paleta pe măsuţă cu un gest scurt, apoi urma : —• la-ţi un carton şi desenează-mi fetişcana asta din diferite unghiuri. Şi să ai totdeauna un bloc în buzunar si creioane ; să desenezi acasă, pe stradă, Ia teatru şi la restaurant. Trebuie să desenezi cu uşurinţa cu care scrii. Ne-am înţeles ?

— Da, domnule.

— Ţine minte : desenul e totuL

— Da, domnule.

Probst se depărta de el şi trecu în spatele lui Struppe.

— Tu, Karl, ai face bine sa fuzionezi petele astea, în definitiv spinarea domnişoarei Boltz nu e o pajişte cu flori.

— Adevărat, maestre, dar mi se pare ca efectul e...

— Ai o tendinţă regretabilă de a căuta efecte ieftine.

— Bine, dar Monet... Impresionistii francezi în ge neral...

— Mozaicul lor de pete e acceptabil în *plein air* *, dar nu la o lucrare de atelier.

[1] Aer liber.

La Hiîlbrich clătină nemulţumit din cap.

— Fondul ăsta de bitum e prea otova. Oricît ai fi tu de miop, Konrad, nu trebuie să pierzi din vedere că pictura e arta nuanţelor. Treci, te rog, în dreapta sus, pe nesimţite, la ocru, sau, rnai bine, la *terre de Sienne.* Afară de asta amănuntele anatomice sînt înfăţişate cu prea multă insistenţă. Prea vrei să arăţi totul, precis. Nimic nu omoară ai ta mai categoric ca demonstraţia.

—• Ce spui, *caro maestro* *, de pata asta de lumină pusa cu cuţitul aici, pe umăr ? întreba Zecchi, cînd Probst se apropie de el.

— Nu e rea, dar e prea intensă în comparaţie cu restul cărnii şi asta ia umărului rotunjimea. Jocurile de contrast sînt bune, însă cer un simţ al măsurii.

La Bode zăbovi mai mult. Perspectiva atelierului i se păru falsă, un şevalet acoperea pe altul, estrada cu anodelul ocupa prea mult loc, totul arăta ca într-o oglindă deformantă.

— O compoziţie cere o grupare bine chibzuita, res pectarea unor legi de ansamblu. Nu cred c-aî avut o idee fericită cu instantaneul ăsta al dumitale, dragă
Bode.

Bode încercă să se apere cu tirade lungi, în care pomeni de spontaneitate, de libertate a ochiului, de îndrăzneală a creionului, dar Probst îşi muşca nervos capătul ţigării şi-1 dezaprobă cu o mimică supărată.

— Ta, ta, ta... Spontaneitate... îndrăzneală, dar nu pînă la deformare.

— Deformarea nu exclude arta, se auzi glasul lui Kbenezer Scott.

[1] **Scumpe** maestre,

r rfv:

Era obiceiul lui ca, după tăceri lungi în care părea cu totul absent, sa exprime, pe neaşteptate şi laconic, o părere surprinzătoare ori o observaţie muşcătoare.

De altfel, deşi fiu de potcovar, fugit de mic de acasă, ispitit de mirajul artei, cum avea să afle ulterior Lucian, îşi însuşise — te miri cum — în peregrinările lui o temeinică cultură de autodidact.

— Scumpul meu Scott, asta e o chestiune foarte interesantă, îmi pare rău că n-am timp acuma s-o discutăm. Comisia asta plicticoasă care mă aşteaptă... O să avem prilejul să revenim. Ia să vedem curn merge nudul dumitale. Bravo, eşti în mare progres. Ideea cu brăţara asta de coral pe paloarea carnaţiei e straşnică. Struppe, ţie nu ţi-ar fi trecut aşa ceva prin cap; bei prea multă bere.

— Aţi prefera, maestre, să beau whisky, ca Scott ?

— Poate că da. Ei, la revedere, domnii mei, la revedere domnişoară Boîtz.

Dinaintea pînzei sale Lucian rămînea abătut. Tot entuziasmul de adineauri i se stinsese : un sentiment de inferioritate îl copleşea, ar H vrut să fugă; regreta ca a intrat în atelierul acesta în care timp de un an avea să fie a cincea roată la căruţă.

—• îa uitaţi-vă ce amărît e brunetul ăsta ! exclamă Hedwiga Boltz. Parcă i s-au înecat corăbiile în Wan-see. Trebuie să-1 ducem diseară la *Cotoiul negru.*

— Domnule Teodora, nu trebuie să fii trist, ori să te simţi jignit că nu te lasă să te apropii de culori, spuse Hillbrich. Cu noi a fost acelaşi lucru.

— Cum ? Nu v-a lăsat nici pe dumneavoastră să pictaţi un an întreg ?

— întocmai,

— Maimuţoiul ştie ce face, recunoscu Struppe.

— *Per Bacco l* Se zice că burtăverdele de Tizian a desenat zece ani înainte de a se atinge de vopsele, observă Zecchî.

Cu toate aceste încurajări, Lucian nu-şi putu risipi dezamăgirea şi mîhnirea nici pe stradă, nici acasă. Vorbele lui Probst: *Dos Zeichnen ist alles* /Mi sunau în urechi mereu, îl urmăreau pretutindeni. De fapt nu numai interzicerea culorilor îl durea. Cele cîteva ore petrecute în atelier îi arătaseră nimicnicia. Cine era Duhrer, cine era „bătrînul Menzel" ? Mai înainte de a putea pretinde să lucreze printre pictori trebuia să-şi acumuleze un număr de cunoştinţe în legătură cu arta. Tot ce învăţase în liceu putea fi aruncat la coş. Doamne, cîţi ani îşi pierduse cu legile Iui Arhi-mede şi Lavoisier, cu războaiele napoleoniene, cu logaritmi şi cu teoria istorică a lui Montesquieu sau a Iui Auguste Comte ! Toate acestea nu 1-ar fi împiedicat să roşească de ruşine dacă Zecchi I-ar fi întrebat ce ştia despre Tizian.

în aceeaşi după-amiază intră într-o librărie şi cumpără un teanc de cărţi despre istoria artelor. Se aruncă asupra lor cu o foame intelectuală vorace. Citea ore întregi, îşi lua note ; cînd *„die gnädîge Frâu Helene"* [s] sau domnişoara Adelaida intra în odaie să-i aducă ceva sau să-l întrebe dacă n-are vreo dorinţă, le răspundea printr-un mormăit morocănos.

După cîteva săptămîni ajunse să albă o idee vagă, generală, despre evoluţia artelor şi mai ales a picturii ; atunci se potoli puţin, îşi făcu un program de lucru ordonat, în care vizitarea marilor colecţii ocupa un loc de seamă. Dar chiar în perioada asta părăsea

[1] Desenul e totul.

[2] Stimata doamnă Helene.

ultimul saloanele muzeelor, ori i se întâmpla să zăbovească uneori cu un manual pînă în zori ; căci natura sa excesivă nu putea fi frînată prin „programe".

Cit despre Şcoala superioară de comerţ, de care tai-ca-său n reamintea în toate scrisorile, Lucian îi dădu tîrcoale de cîteva ori, fără a-i trece pragul. Această *Handelshochschule* se afla la începutul străzii Span-dau, lîngă podul Friedrich şi Bursa ; de Ia studenţii ce ieşeau la sfîrşitul cursurilor şi cu care intră în vorba, Lucian află că zidurile ei batrîne urmau să fie dărî-mate în curînd pentru a se construi pe locul lor o clădire impunătoare în stil baroc, ce avea să adăpostească în mod confortabil pe cei cincizeci şi patru de profesori şi docenţi, nouă sute de studenţi şi două mii şapte sute de auditori. Fiorul dat de cifrele acestea se împletea în Lucian cu aversiunea pentru materiile predate la cuisuri. Nouă sute de studenţi şi două mii şapte sute de auditori I închipuirea lui vedea pe toţi aceşti tineri răspîndindu-se, la terminarea învăţăturii, în toate colţurile lumii, avizi de afaceri, de îmbogăţire, ca nişte şobolani flămînzi. Tot ce învăţaseră aici, ştiinţa socotelilor complicate, legea cererii şi a ofeitei, credit, asigurări, relaţii bancare, cartele şi trusturi, reclamă, concurenţă şi falimente, totul va fi folosit pe planuri şi în proporţii diferite spre a specula pînă la sînge nevoile populaţiei, într-o competiţie neobosită şi nemiloasă. Nu, îi era cu neputinţă să urce treptele vechii şcoli; şi, în scrisorile către tatăl său, dădea răspunsuri evazive, găsea mereu noi motive de animare, se eschiva sub felurite pretexte.

în atelier se resemnase să deseneze. Cum venea, îşi întindea hîrtia alba, zgrunţuroasă, pe o planşetă pe care o sprijinea de şevalet şi începea să redea în cărbune torsul domnişoarei Boltz. Lucra repede nu nu-

mai din temperament, ci şi din nerăbdarea de a arăta ce poate, înainte de a prezenta Iui Probst desenul, îl fixa pe hîrtie cu ajutorul unui lichid pe care-1 proiecta suflînd în ţeava subţire a pulverizatorului. Probst era îndeobşte sever în aprecieri.

— Cu liniile te descurci, îi spunea el, dar cu um brele merge mai greu.

Lucian, înciudat, trebuia a doua zi sa reînceapă. Ajunsese să cunoască pîna Ia oboseală, pînă la obsesie curba umerilor Hedwigăi, fuga liniilor cefei spre misterul zulufilor castanii, profilul dîrz al sinilor ei. Fata nu părea de altfel să fie mîndră de fizicul ei sculptural; era glumeaţă, zeflemitoare şi privea cu o indiferenţă cordială curtea pe care i-o făceau Struppe şi Zecchi.

— Am mîine seară două bilete Ia Wintergarten,
Hedwiga. Cred că n-o să mă refuzi şi de data asta, îi şoptea Struppe prin paravan, în timp ce ea se îm brăca.

— îmi pare cu adevărat rău, domnule Struppe. Nu sînt libera.

Zecchi pleca de obicei înainte şi o aştepta într-un gang, nu departe. Cînd o vedea trecînd, se repezea la ea :

—. *Mia cară*[1] Edviga, astă-seară nu te mai las. Mergem la *Linden-Cabaret.* O să dansăm şi o să petrecem pînă la ziuă. O sa fie *meraviglioso*[2], Spune da, *mia carissima* [3].

— Nu pot, domnule Zecchi, am o durere de dinţi îngrozitoare. Cu altă ocazie...

[1] Scumpa **mea.**
*** Minunat.**
[3] Scumpa **mea.**

Zecchi nu se sfia să se plîngă în atelier de răceala ei, s-o copleşească cu mustrări şi apostrofe, s-o ameninţe c-o va ucide.

— Dar micul meu Aldo, aici nu sîntem la Cas-tellamare ; sîntem în Berlin. Un bărbat care ar ucide o fată pentru că-1 respinge s-ar face pur şi simplu
de rîs.

Zecclii o fulgera cu privirea, ridica mîinile spre tavan, se trăgea de par, apoi se apropia de estradă şi-i săruta vîrful piciorului gol.

Competiţia aceasta erotică în jurul domnişoarei Boltz ca şi schimbul de zeflemeli şi înţepături „artistice" dintre Bode, Hillbrich, Scott şi Zecchi menţineau vie, chiar agitată atmosfera atelierului; liniştea trebuincioasă nu se refăcea decît în ceasurile cînd „patronul" era de faţă, Probst lucra uneori lîngă ei dimineţi întregi, începuse un tablou *Bethseba,* în care domnişoara Boltz apărea în picioare, în mărime naturala, pe jumătate despuiată, în atitudinea de castitate şi umilinţă întîlnită la unele femei din Vechiul Testament. Această atitudine trebuia să sugereze privirea aprinsă de ispită a lui David, care, de pe terasa palatului lui, surprinsese ieşirea femeii din apă. Pentru a putea lucra Ia partea superioară a tabloului, Probst se folosea de o scară dublă, sprijinindu-se în acelaşi timp cu *malstock-u* de marginea pînzeî. Cînd îşi depărta capul de pînză, cocoaşa i se turtea de spiţele scării. „Elevii" îşi părăseau şevaletele şi se adunau în jurul lui, urmărindu-i mişcările pensulei, amestecul de culori pe paletă, tuşa. în aceste momente nimeni nu scotea un cuvînt. Probst avea o încruntătură solemnă, de parcă oficia ; dar ţigara lungă şi subţire de foi al cărei capăt îl molfăia tot timpul între dinţi dădea acestei solemnităţi un aer de parodie.

Seara Lucian mergea sa-şi întâlnească colegii de atelier Ia *Akropoîe,* o cafenea de pe strada Tauenzien, îîngă piaţa Wittenberg. Localul, îmbrăcat în oglinzi, cu mese lungi de marmură neagră şi canapele confortabile, era frecventat mai ales de pictori, muzicieni, actori şi poeţi. Discuţii zgomotoase se încingeau în fumaraia lulelelor şi trabuceîor, acoperind sunetele de coarde şi pianul *Damen-Kappelîe-i,* o orchestră alcătuită din şapte femei îmbrăcate într-un fel de uniformă militară de operetă, numai atlaz sclipitor şi paiete. Probst, care nu venea aici niciodată, era luat adesea în tărbacă. Acum i se judeca *Bethseba* cu o severitate şi o maliţiozitate care trebuiau să răzbune observaţiile prea aspre făcute de maestru „elevilor".

— Pudoarea gestului Bethsebei e dezminţită de privirea ei pofticioasa, spunea Erich Bode, ştergîndu-şi picăturile de bere aninate de barba-i bălană şi circulară.

— Ce vreţi ? E un compromis între cuviinţă şi sen zualitate, încercă Hillbrich să-1 apere pe Probst.

— Toata pictura lui Probst este un compromis, tuna Struppe, care, venind primul la *Akropoîe,* era la a treia stacană de bere. Un compromis între inovaţiile celor tineri şi curajoşi şi pompierismul academic. S-ar spune că ţine cu orice preţ să flateze pe modernişti, fără a tulbura şi indispune pe marii burghezi plini de bani. Aşa se explică de ce tablourile lui sînt atît de bine plătite.

— Compromisul este suprema înţelepciune, opina Hillbrich. în societatea în care trăim noi, viaţa so cială nu e posibilă decît prin compromisul dintre in divid şi societate.

— Eu cred că un artist care acceptă compromisuri dovedeşte ca n-are personalitate, observă Bode.

Aici, se lansau într-o discuţie amplă, abstractă despre personalitatea în artă. Bode susţinea că e calitatea de căpetenie a unui artist şi că nu interesează înfăţişarea exactă a naturii, a realităţii, ci modul cum artistul le vede, chiar daca optica lui le deformează.

Cezanne...

Ebenezer Scott, care cu cîteva zile înainte îl izbise pe Probst cu sentinţa „Deformarea nu exclude arta", îl aproba. Zecchi, dimpotrivă, protesta :

—• Chestia a fost pusă la punct de nebunul nostru de Caravaggio : *„Bene dipingere, imitar bene le cose naturali". Basta!* *

După părerea lui Hillbrich, personalitatea prea accentuată avea dezavantajul de a-1 face pe artist sa se repete. Şi conchidea, fixîndu-şi mai bine pince-nez-ul care, în focul discuţiei, i se strrmbase pe creasta nasului :

— Cer cît mai multă personalitate artistului, dar

nu pînă la a-1 face ca toate operele sale sa semene între ele.

Pe Lucian discuţiile acestea îl entuziasmau. Ce n-ar fi dat să poată lua şi el parte la ele I Dar manualele şi studiile pe care le citea de zor nu-şi dăduseră destule roade şi înţelegea că orice intervenţie a lui în aceste dueluri pasionante n-ar fi fost decît lamentabilă. Pe cînd Struppe şi Scott se ciocneau în contradictoriu, primul cu un ton vehement şi răsucindu-şi nervos vârfurile ascuţite ale mustăţilor, al doilea, flegmatic în pofida accentului său execrabil, îl auzi pe Hillbrich care nu mai era atent la discuţie :

—• Ce spui, Teodorule, de muzica pisicească a acestei orchestre de dame ?

[1] **„A picta** bine, a imita bine **lucrurile** dm natură".

Atît!

~~ Cred ca, în gălăgia asta, nu-mi pot da bine

seama...

— Oricum... Mă simt jenat faţă de dumneata. Ţi s-o fi spus că în Germania se face muzică bună... De fapt aşa şi este, O să te iau cu mine la unele con certe. Muzica nu este numai o succesiune de su

nete.

— Ţi-aş fi foarte recunoscător, domnule Hillbrich.

Sînt atît de înapoiat în toate domeniile l

— încetul cu încetul te vei pune la punct. Trebuie numai să ai voinţă, să studiezi şi să urmăreşti toate artele, pentru că, dacă un medic e cu atît mai tare în specialitatea lui, cu cît cunoaşte mai bine celelalte specialităţi, acelaşi lucru este şi cu un artist.

Cum orchestra tăcea, Lucian putu auzi în voie dialogul lui Struppe cu Scott, la care se adăugau, cînd şi cînd, observaţiile lui Zecchi ori ale lui Bode. Subiectul era acum secesionismul berlinez care de doi ani agita spiritele.

— Liebermaim a crezut că face lucru mare dacă,

dînd Miinchenului cu tifla, va fonda aici un secesionism local, iar Slevogt, Leistikov şi Corinth 1-au ur mat ca oile, vocifera Struppe. Mult zgomot pentru ni mic. Aş vrea să ştiu cu ce se deosebesc peisajele de astăzi ale lui Leistikov de cele făcute înainte de 1899 ? Secesiune înseamnă ruptură... Ei ce-au rupt ?

— Au rupt... adică au vrut sa rupă cu trecutul şi asta cred că e de ajuns, spuse Scott.

— N-au rupt nimic. Lunecă din realitate în ale

gorie, asta e totul.

Afară de Scott, toţi erau împotriva grupării lui Liebermann, pentru că, deşi îl bîrfeau şi-1 zeflemiseau pe Probst, se simţeau datori să fie solidari cu el, şi nimeni nu era un adversar mai mare al secesionistelor

ca Probst, poate din cauza că Max Liebermann era rivalul cel mai de seamă la comenzile oficiale şi ale amatorilor bogaţi. La *Verein Berliner Kunstler*[1], unde tronau Franz Skarbina, Mayerheim şi Arthur Karapf, se făcea haz pe socoteala acestei duşmănii interesate.

La masa lor veneau şi alte persoane, un actor de la *Schauspielhaus,* Helmutli Winkel, înalt, uşor adus din spate, cu. ochii încercănaţi şi înfiguraţi, specializat în Schiller şi Shakespeare şi care intervenea mereu în discuţii cu versuri ori chiar tirade din rolurile sale ; Gunther Blakborn, un student îmbătrînit în universitate, mustăcios şi nervos, cu o şapcă mică pusă pieziş pe vîrful capului, cu falca stîngă brăzdată de două cicatrice roşii. Blakborn era membru al corporaţiei studenţeşti *Teutoburgia;* trăgea mereu conversaţia spre politică, spre politica lui favorită, de un reacţionarism agresiv, repezindu-şi spada imaginara împotriva socialiştilor, care, după părerea lui, erau vinovaţi de toate greutăţile imperiului. Numele lui Bebel, Volmar sau Pfankuch îl făceau să vadă negru înaintea ochilor. Idolul său era Nietzsche cu teoria *supraomului* şi socotea *Aşa grăit-a Zarathustra* cartea de temei a secolului. Hillbrich îl dezumfla :

— Ia mai slăbeste-mă cu „supraomul" dumitale. Am rezolvat oare problemele *omului,* omului simplu, i-am dat celui ce se istoveşte muncind o locuinţă sănătoasa, o hrană îndestulătoare, putinţa de a se cultiva, 1-am scăpat de robia materială şi morală, de perspectiva de a deveni carne de tun ? Şi-apoi... „supraomul" ăsta miroase a voracitate : nu cumva calitatea asta implică pretenţia de a subjuga alte popoare care nu sînt *supra* P

[1] Asociaţia artiştilor berlmezi.

^77777.

Un alt tip care-1 impresiona pe Lucian era Werner Haberling, un tînăr palid, cu plete blond-cenuşii, cu priviri pierdute, cu un aer de transă permanenta, Nu-3 interesa decît filozofia, în care, fără a avea un sistem propriu, era de o erudiţie uimitoare. Nimeni nu ştia din ce trăieşte ; dar se bucura la *Akropole* de o consideraţie specială, nu datorită înfăţişării ori erudiţiei, ci simplului fapt că era „filozof". Lucian observă cu timpul ca, în pofida importantelor progrese tehnice şi economice ale statului german, înclinarea spre speculaţii abstracte predomina în anumite pături ale societăţii.

— Dar împăratul şi acoliţii lui, precum şi iuncherii şi marii fabricanţi au preocupări mai substanţiale şi nu numai că visează, dar şi pregătesc acţiuni foarte puţin idealiste, spunea în privinţa asta Hillbrich. Caută să-şi umple cu aur casele de bani, în apropierea momentului cînd vor putea dezlănţui un război de cotropire.

Lucian pleca de la *Akropole* cu mintea aburită. Contrastul dintre atmosfera placidă şi monotonă a oraşului natal şi viaţa multiplă, în plină tensiune a acestei metropole colosale îl ameţea. Se acomoda greu cu preocupările de o spiritualitate rafinată ale cercului în care intrase fără nici o pregătire, îşi petrecea timpul între pereţii atelierului, în sălile tăcute şi grave ale muzeelor şi în cafeneaua artiştilor — cînd afară erau femei ademenitoare, localuri vesele în care te aştepta aventura cu plăcerile necunoscute, cu riscurile care îţi biciuiau sîngele. însă pe măsură ce zilele treceau începea sa-şi dea seama ce orizonturi i se deschideau şi o ambiţie nouă se plămădea în el. Nu trebuia să rămînă vreme îndelungată într-o stare de inferioritate intelectuală penibilă, dacă nu ridicolă —

un fel de urs rătăcit în agora. Timp de cîţiva ani luptase cu sine însuşi pentru a-şi lămuri chemarea; acum lupta reîncepea, pe alt plan. Ştia ca lupta asta va fi grea şi va dura foarte mult — poate toată viaţa — şi că felul în care se va sfîrşi era nesigur ; dar mai ştia că se va arunca în ea cu aceeaşi înfocare cu care se silea să-şi doboare potrivnicii în trîntele lui înverşunate de altădată.

Îl

Cînd privea în urma acestui an petrecut în capitala Germaniei, Lucian socotea că poate fi mîndru. Desigur, n-ar fi putut spune ca Struppe că este un *echter iBerliner*[1], dar se învîrtea în voie în marele oraş, îi cunoştea principalele *SehensivuTdigkeiten*[2] şi se acomodase binişor felului de viaţă al localnicilor. Băiatul care nu de mult se distra privind vitrinele modeste de pe Strada Franceză a oraşului natal, ori plimbîn-du-se pe sub castanii Bulevardului Gării, era acum

[1] Berlmez veritabil.
[2] Curiozităţi.

ca Ia el acasâ în galeriile de artă, intra în berării, se ducea la operă şi la concerte, luneca pe Sprea cu va* porul, era nelipsit de la conferinţele ştiinţifice ori filozofice şi avea „o prietenă". „Ursul rătăcit în agora" dispăruse în pădurea trecutului; acum, la *Akropole,* Lucian putea interveni în discuţii, cuteza să aibă păreri.

îşi călcase pe inimă şi se înscrisese ca „auditor" la Şcoala superioară de comerţ, trimiţînd tatălui său adeverinţa de înscriere, însă din lipsa de amănunte despre cursuri, din frazele întortocheate şi goale ale fiului său, Ştefan Teodoru înţelesese că Lucian se înscrisese de formă „pentru a-i arunca praf în ochi", cum spunea el soţiei sale. înfuriat, trimisese cîteva scrisori aspre în care nu contenea să-şi cheme fiul „Ia raţiune" ; şi, cum nu părea a fi sigur de efectele acestor scrisori, socoti necesar să recurgă la un argument suprem. „Dată fiind împotrivirea pe care simt c-o mai ai faţă de datoria ta raţională şi morală de a continua comerţul meu — îi scrisese el —, ţin să-ţi reamintesc clauza din testamentul bunicului tău Haralambie care prevede că imobilele lăsate ţie moştenire vor reveni primăriei în cfez că vei refuza a-mi succeda în comerţul de coloniale. Fac un ultim apel Ia judecata ta şi cred că nu vei mai şovăi să alegi bogăţia şi onoarea în locul sărăciei şi desconsideraţieî publice". -

Deoarece nici acest argument „suprem" nu-i aduse „consimţămîntul", „supunerea" fiului său, Teodoru încetă a-i mai scrie ; *şi* Lucian se întreba uneori ce se ascundea înapoia acestei tăceri. Din cînd în cînd primea cîte o scrisoare de la maică-sa, care-1 certa că „îl supără pe tata", se lamenta că-şi prelungeşte şederea printre străini şi-1 implora să-şi păzească sănătatea.

In dreptul unei ferestre a camerei sale atît *de* spaţioase, Lucian *îşi* instalase un şevalet; îşi cumpărase o cutie mare de pictor, bună şi pentru atelier şi pentru escapade artistice în aer liber, o paletă, pensulele necesare, vreo douăzeci de tuburi de culori Mussinî, ulei, terpentin, sicativ şi, fără a şti dacă-l va folosi vreodată, un *malstock.* Revenea la subiectele lui Milotin, la mici naturi moarte, la care lucra în rare momente de răgaz, mai mult din dorinţa de a picta cum îi place, fără să-l mai aibă pe Probst în spate cu mormăitul lui sever şi fără aprecierile — favorabile doar de forma — ale colegilor de atelier. Ştia bine că chiar Hillbrich şi Zecchi, cei mai sinceri, mai binevoitori dintre aceşti colegi, nu puteau gusta lucrările Iui timide şi stîngace ; şi de altminteri el însuşi era nesatisfăcut de ele. însă nemulţumirea asta unanimă îl sîcîia. Aici, în camera lui, putea şterge tabloul început, putea rupe cartonul, fără să se teamă de zîmbete ironice. De fapt nu-şi rupea cartonul, îşi întrerupea doar lucrul, ieşea pe balcon să privească forfota străzii sau se învîrtea prin încăpere, se uita la stampele de pe pereţi, ori la bibelourile naive de pe cămin. Printre aceste bibelouri se afla culcată o butie de lemn în miniatură, pe a cărei convexitate şedea turceşte un pitic bărbos. Deasupra canelei stătea scris în litere gotice :

Dos ist der Zwerg Perkeo, Im
Heidelberger ***Schîoss; Am***
Wuchse Klein una *wintzig,* ***Am***
Durste riesengross *.

Lucian era de părere că, daca acest pitic, în îoc de barbă, ar fi avut un cioc lung şi răsucit în vîrf de fuior, ar fi fost aidoma cu Waldernar Probst.

[1] **Acesta-i** piticul **Perkeo** din castelul **Heidelberg, mic de** stat ***şi*** **prizărit, uriaş în ce priveşte setea.**

'II.

Domnişoara Adeîaida intra de obicei să4 întrebe dacă are nevoie de ceva, ori îi aducea un mănunchi de flori de la florăria din piaţa Savigny unde se angajase vînzatoare.

— M-am gîndit că bujorii aceştia te vor îndemna să-i pictezi, spunea ea, cu \m SUTÎS ce trebuia sa fie ademenitor, dar pe care nasul scurt şi bărbia proemi nentă îl făceau caricatural.

— Multe mulţumiri.

Ea punea florile în glastră, apoi se aşeza într-un fotoliu pe care-1 umplea bine cu coapsele-i pline lăudate de maică-sa.

— Nu te deranja, pictează, îmi place atît de mult să te văd cum lucrezi I

Ca sa-i facă plăcere, Lucian lua o pensulă şi punea cîteva tuşe pe cartonul de pe şevalet. Nu-i fusese greu sa observe că domnişoara Adelaîda găsea fel de fel de pretexte pentru a intra la el şi a-şi prelungi şederea, îşi rezema capul de spătar, strivindu-şi parul de un blond aproape alb şi nu-şi mai lua ochii de pe statura lui Lucian, de pe profilul lui, de pe mica-i mustaţă neagră.

— Cum merge cu serviciul, domnişoară Adeîaida ?

— Ar merge dacă n-ar fi tîrcoalele pe care mi le
dă domnul Plocldiorst.

— Domnul Plockhorst ?

— Patronul. Mi-a spus de altfel de la început că
are intenţiile cele mai cinstite. Dar, ştii dumneata, intenţiile unui patron...

— Ce ai împotriva lui ?

— Are trei cusururi: e mai în vîrstă cu douăzeci
şi şapte de ani decît mine, e văduv şi e scofîlcit. Cred că dumneata 1-ai turti cu o mână.

— Ceea ce contează e sufletul...

— Crezi ? Dar mai e un motiv pentru care domnul Plockhorst mă lasă rece.

— Care anume, domnişoară Adelaida ?

Ea ofta adînc, îşi ducea mina la sînul stîng şi ieşea cu paşi rari.

Karl Struppe îşi ţinuse făgăduiala de a-1 călăuzi pe Lucian, într-unele după-amieze, dar mai ales duminica, îl însoţea prin muzee şi prin palate, ori îi arăta colţun interesante ale Vechiului Berlin, realizările edilitare ale noilor cartiere. Cum Arnold Bocklin murise de cî-teva săptămâni Ia Fiesole, îl trăgea mereu după sine dinaintea pînzelor acestuia.

— Deşi de origine elveţiană, Bocklin e un pictor
eminamente german, îi spunea el. Ia te uită la tritonii şi la naiadele astea. Predilecţia Iui pentru scene de
mitologie mediteraneană trădează veşnica aspiraţie a
romantismului german, tulbure şi greoi, spre măsura
şi claritatea clasicismului grec, acea insatisfacţie spi
rituală care I-a făcut şi pe Goethe să-1 mîne pe Faust spre frumoasa Elena. Dar tritonii lui Bocklin sînt bur toşi şi au nasul roşu; s-ar zice că sînt plini cu bere, ca şi mine ; şi naiadele subţiri şi suple le scapă prin tre unde.

în Aît-Berlin îi arăta pe Klosterstrasse biserica parohială, zidită la începutul veacului al XVIII-Iea, cu turnul ei în care duminica, la amiază, răsuna vechiul joc al clopotelor, încîntînd ca şi cu o sută sau două sute de ani în urmă locuitorii cartierului adunaţi în juru-i; îl ducea prin Am KrogI cu casele şi curtile-i medievale spre malul Spreei, care acolo se bifurca. Pe apa leneşă venea molcom dinspre Treptov un şlep cu cărbuni pe a cărui covertă stătea tolănit un marinar burduhos, fumîndu-şi luleaua şi dezmierdînd un

cîine lăţos. Alte ori străbătea podul Muhlendamm ca să ajungă pe Uliţa Pescarilor.

— Vezi fereastra aceea cu oblon verde ? In odaia aceea m-am născut acum treizeci de ani, spunea Struppe. Se pare că eram un copil dolofan.

— Promiteai, îl tachina Lucian, privindu-i umerii
de luptător de bîlci, ceafa lată şi roşie şi capul cubic cu urechi lipite de craniu.

Struppe rîdea. Pe Unter den Linden se înfoia de orgoliu arătîndu-i clădirile somptuoase ale ambasadelor şi ministerelor, palatele şi monumentele. Dinspre Tiergarten, trecînd printre coloanele dorice ale porţii Brandenburg, înainta un pluton al gărzii pedestre, în pas de defilare. *Eins. Zwei! Eins. Zwei I* Cizmele se ridicau în unghi drept, apoi coborau şi izbeau calda-rîmul, într-un ritm unitar, dîrz şi impecabil, ce zguduia siluetele ţepene ale soldaţilor ; şi, din înălţimea celor douăzeci şi cinci de metri, cvadriga de bronz a Victoriei părea că le arată drumul.

Lucian se mira într-o zi, umblînd agale pe sub teii acestei impunătoare străzi, văzînd o mare mulţime încolonată ca la o demonstraţie, scurgîndu-se înspre Lust-garten. După înfăţişare se recunoşteau amploiaţi de birou, slabi şi palizi, vînzători de prăvălie guralivi, birjari supăraţi ca părăsiseră capra droşteîor, meseriaşi cu mînecile cămăşilor suflecate şi cu şorţuri de piele înnegrite de fum, săriţi de la strunguri ori nicovale. Toţi păreau agitaţi, revoltaţi. *Nici o scumpire a berei!* scria pe cîte o pancartă.

— Ziarele au anunţat scumpirea litrului de bere cu cinci pfenigi şi lumea a ieşit în stradă, îi lămuri
Struppe.

— Asta dovedeşte ce tînăr popor sînteţi şi cît de uşor vă puteţi înflăcăra, observă Lucian.

— Se poate. Dar asta nu trebuie să te înşele. Aceşti oameni nu se aprind totdeauna pentru lucruri mici. în februarie 1892 s-au revărsat aici, spre palat, ca valuri furioase mii de şomeri urlînd *Vrem pline, vrem de lu cru l* O ciocnire între masele proletare exasperate de mizerie şi lumea celor de la putere, era iminentă. Cîrmuirea a tremurat, însuşi împăratul a trebuit să iasă calare în stradă pentru a potoli mulţimea cu stră lucirea prestigiului lui. Dar pentru cît timp a potolit-o ? Viitorul ne-o va arăta.

— Şi în conflictul acesta cu exacerbări intermitente dintre masele de care vorbeşti şi Stăpînire, dumnea voastră, intelectualii, ce atitudine luaţi ? îl întrebă Lu cian, lartă-mă că-ţi vorbesc pe şleau, dar nu cumva staţi impasibili, zîmbiţi cu o indiferenţă superioară, ori faceţi consideraţii platonice, ca şi cum n-ar fi vorba de viitorul poporului întreg, deci şi de al dumneavoastră înşivă ?

— Ca să fiu sincer, îmi vine greu să-ţi răspund.

Struppe ţinea să isprăvească fiecare din aceste pere-grinări prin oraş la berărie şi cîteodată Lucian consim-ţea. Intrau atunci în cîte un *Biergarten,* Treceau la o tejghea unde primeau cîte o stacană de bere, apoi la altă tejghea unde Ii se înmînau, pe farfurii de carton, feliile de şuncă, cîrnăciorii cu hrean, ori ridichile negre tăiate în spirală, de Ie puteau întinde ca o armonică. Cu proviziile acestea mergeau sub copaci şi se aşezau în jurul butoiaşelor înfipte în nisip cu fundul în sus. înghesuiala era mare şi gălăgia veselă ; băutorii se stri-gau de la un butoi la altul, îşi aruncau porecle, glume picante, rîdeau în hohote, se perindau mereu Ia tej-gheaua cu stacane. Struppe şi-o golea pe a sa cît ai bate din palme.

— *fâoch ein Krugel P* [1] îi propunea el lui Lucian...

— *N ein, danke* [2].

De cele mai multe ori Lucian îl părăsea Ia intrarea în berărie, sub diferite pretexte, şi mergea să se întâlnească cu Luiza Linnemann.

Pe Luiza o cunoscuse în grădina zoologică, dinaintea „Casei maimuţelor". Nici adăpostul în stil maur al antilopelor, nici acela egiptean al struţilor, nici cuştile tigrilor siberieni nu atrăgeau atîţia curioşi ca acest trib de maimuţe sprintene şi şugubeţe, care se căţărau pe frînghii, făceau tumbe, veneau pînă lîngă gratii sa-şi purice blana pîntecelui, ori să facă gesturi obscene. Lumea se amuza grozav, mai ales femeile. Nimeni nu chicotea mai cu poftă ca o fata cu plete castanii; şi Lucian întorsese de cîteva ori capul spre ea. Cînd ea se depărtase, se luase după dînsa şi începuse să-i vorbească ; dar ea se făcea că nu-1 aude, uitindu-se cu o atenţie prefăcută la crocodilii ori păsările răpitoare pe lîngă care treceau. Numai cînd îşi spusese numele şi adăugase cu mîndrie — *pictor,* ea-şi întorsese privirile spre el şi-i răspunsese. Luiza era destul de înaltă şi avea mijlocul subţire (prea subţire, gîndea Lucian, măsurînd-o profesional, probabil cu obsesia taliei pline a Hedwigăi Boltz); figura ei delicată avea un aer de seriozitate, aproape de preocupare, daca nu de nelinişte.

— N-aş putea spune că maimuţele nu te-au amuzat, observase Lucian. Ai rîs ca un copil.

— A fost desigur o descărcare nervoasă, înainte de a veni aici, am lucrat cîteva ore într-o mare tensiune.

— Pot să te întreb ce ai făcut ?

— Am cîntat din Beethoven.

[1] încă o stacană ?

[2] Nu, mulţumesc.

— Pian sau vioară ?

— Pian. între opt seara şi miezul nopţii tapez valsuri şi potpuriuri la cafeneaua hotelului *Furstenhoff*. Dar în restul zilei lucrez pentru mine, pentru sufletul meu.

Se aşezaseră la o masa pe terasa heleşteului lui Nep-tun să manînce prăjituri şi ea îl iscodise de cînd se ocupa cu pictura, dacă studia cu cineva şi care-i era genul preferat. El îi răspundea distrat, în fata asta era ceva care îl descumpănea, de la privirile-i severe **şi** pletele-i castanii lăsate să cadă în voie pe umeri pînă la mîinile-i albe cu degetele lungi, nervoase. Dar şi dînsa îl scruta cu o stăruinţă curioasă.

— Toţi sînteţi atît de voinici şi de oacheşi în ţara dumitale ? îl întrebase ea, ciocănind cu degetele masa, ca o claviatură.

— Avem fel de fel de exemplare.

După cîteva plimbări, Luiza consimţise sa vie la el sa vadă ce lucra şi Lucian, după ce-i arătase o mapă cu desene, o luase în braţe.

— Dacă ni-ai chemat pentru asta, te-ai înşelat, se
împotrivise ea; şi îl ameninţase că pleacă imediat.

El îşi ceruse iertare înciudat şi ruşinat. Dar la vizitele următoare îşi reluase atacurile şi, într-o după-amiază cînd el îşi pierduse stăpînirea de sine şi devenise violent, ea îi cedase brusc, cu cuvintele : *„Heis-ses Slut haben Sie" l*[1] fără ca el să ştie daca aprecierea asta îl privea pe el, ori întreaga lui rasă.

Acum ea venea în Rankestrasse ca la dînsa acasă, se trînea în fotoliu picior peste picior şi începea să vorbească despre artă, sorbind din cînd în cînd din păhă-

[1] Ce sînge cald aveţi!

relul de lichior de cacao, băutura ei favorită. Avea un bagaj de lectură considerabil pentru o fata de vîrsta ei. Cum se convinsese că priceperea lui în muzica era redusă (deşi Hillbrich îl dusese toată iarna la concertele simfonice populare ale Philharmoniei, în strada Bernburg), ea îndrepta conversaţia spre pictură şi sculptură. El se descurca binişor acum în artele plastice şi se avînta în discuţie cu zelul neofitului. De ignoranţa Ini în muzică se scuza cu naivitate :

— Ce vrei ? Pînă acum un an şi jumătate nu cunoşteam altă muzică decît aceea a lăutarilor din orăşelul meu natal, ori cea militară. Sper însă că Hillbrich mă va educa pîna la urmă.

— Cine e Hillbrich ?

— Un coleg de atelier. Face pictură, dar spune că religia lui e muzica.

— Scumpul meu, muzica este cea mai răspîndita
religie.

Luiza fugise de acasă, din Lubeck, în urma unui conflict cu familia (Lucian bănuia că acest conflict fusese provocat de vreo aventură a ei) şi locuia singură într-o odaie mobilată de lînga gara Anlialt. într-o noapte îl opri la dînsa, dar prefera sa vie în îlankestrasse, unde camera-atelier a lui Lucian îi plăcea nespus, ca de altfel tot ce era în legătura cu artiştii.

— E totuşi ceva care mă sîcîie cînd vin la tine, îi spuse odată lui Lucian.

— Ce anume ?

— Fata asta zdravănă care-mi deschide uneori uşa şi care mă priveşte cu nişte ochi de parcă ar vrea să mă sfîşie. Cine este ?

— Domnişoara Âdelaida, fiica gazdei.

— Te iubeşte fără-ndoială-

— Se poate. Nădăjduiesc însă că politeţea mea. gla cială o să mărească şansele domnului Plockhorst, patro nul florăriei unde lucrează.

Luiza dădu din umeri. Gînd el se apropia s-o sărute, ea avea o retracţie a întregii fiinţe ca în faţa unei pri-mejdii.

— Nu ştiu daca m-am dat ţie din atracţie sau din frică, îi spunea ea. Eşti un barbar, în înţelesul pe care

romanii îl dădeau importanţă acum,

— Aceste cuvint rerea iui Lucian, c manifestările ei inti

într-o seară se di şurile Loiei Fuller. că e bolnava.) Sala aşezata pe o latură albastru stropit cu s vară. Cîr.d după pi dansatoarea apăru, i şi multicolore. Artist acum floare de purj: tică în bătaia lunii, a metamorfoză continui descente, feerie de i delir, în arta asta m se

CUPON

MftNDJUJŞŞ

Nr. ~^- -

-

Ui

EXPEDITOR

str.

nr

Tel.
nr. Cont
nr.

deschis îa ...

asta nu mai are esc. ea, după pa-l, ca şi toate

~*i* să vadă dan-U *Furstenhoff* cian cu scena cu plafonul mei nopţi de se ridică şi lumini fluide se răsucea, îlantă fantas-;ri în flăcări, e şi incan-de vis şi şi lumina

^oartă prin care nu va putea trece niciodată.

Nu mult după seara asta, lui Lucian îi veni ideea s-o picteze pe Luiza. Ah l Dacă ar putea reda pe pînză fragilitatea ei fizică, neliniştea privirilor, aerul ei de intelectualitate înfrigurată l Era o idee ambiţioasă, ce-i

împleteau, fuzionai nemann respira adînc, rea că în fata ochilor

•uiza Lin-i se pa-

depăşea posibilităţile artistice, o ştia bine ; dar însăşi dificultatea acestei încercări îl îmboldea. Va lucra îndelung îa tablou fără să pomenească nimănui un cu-vînt; şi cînd va fi gata îl va duce la atelier şi va arăta pînza colegilor săi şi lui Probst. Ce surpriză va fi pînza asta pentru ei ! Ce ochi vor face Zecchi şi Bode!

Se gîndi mai întîi să-i dea Luizei o atitudine trea-tră, cu braţele ridicate, cu ocbi pe jumătate închişi, o femeie inspirată — actriţa, preoteasă, pTOÎeteasă •, dar se temu ca ideea să nu pară prezumţioasă, de o preţiozitate anacronică, după cum obiecta Luiza, Ea de altminteri nu fu de loc încântată să „pozeze".

— îmi place tot ,ce e în legătură cu artiştii, ţi-am mai spus-o, 'afara de un singur lucru ; sa pozez.

Acceptă totuşi la stăruinţele lui şi, în cele din urmă, el se hotărî s-o picteze aşezată în fotoliu, sco-ţîndu-i în relief cît mai mult spiritualitatea gravă a figurii, încetul cu încetul lucrarea aceasta deveni preocuparea lui de căpetenie ; i se devota cu înflăcărare. Ea nu mai trebuia doar să ,.epateze" colegii, ci să4 ridice din situaţia penibilă de începător, să-1 consacre, să-i dea dreptul sa vorbească de la egal la egal cu artiştii veritabili cu care venea în contact.

La atelier, cînd Bode sau Struppe venea lingă şevaletul lui şi făcea aprecieri amabile despre ceea ce picta (amabilitate perfidă, gîndea Lucian), el îşi spunea :

— Dacă aţi şti voi la ce tablou lucrez acasă !

Şi se temea ca vreun cuvînt scăpat din nebăgare de seamă să nu-1 trădeze.

Continua să meargă eu Hillbrich la concertele Phil-harmoniei sau la serile simfonice ale Operei. Lumea se îmbulzea Ia aceste concerte, tineri miopi, cu partituri

în mînă, bărbaţi maturi, pîntecoşi şi pleşuvi, femei în vîrstă, ori fete de şcoală. Toţi încremeneau în momentul cînd dirijorul îşi ridica bagheta. Lucian se deprinsese încetul cu încetul, întîi să suporte simfoniile, să le guste.

— Mai trebuie să ajungi să le în Hilîbrich.

Căuta să-i explice intenţiile con atragă atenţia asupra unor părţi mai gramatice sau lirice, să-i sublinieze i creator asupra altuia.

— Pe Haydn îl găseşti în Mozart, Beethoven, pe Beethoven în Weber, Wagner, pe Wagner în Richard Strauss. cîtă personalitate în fiecare verigă !

Admiraţia absolută a lui Hilîbrich er

— în nici o artă nu s-a ridicat un **Cont** a mult deasupra celorlalţi ca Beethoven. DÎ **dese** creatorii de artă ar trebui s-aleg unul sii să-i dau cununa, I-aş alege pe el, căci ope neşte mai mult decît interes spiritual şi dă decît emoţie estetică.

Cultul pentvu Beethoven nu-I împiedica cieze pe ceilalţi muzicieni. Intr-o seara, duf nia *Jupiter,* îi spusese lut Lucian :

— Werner Haberiing susţinea zilele trecute, la *Akropoîe,* că miracolul artistic al omenirii nu e Michelangelo care s-a luptat cu sine mai mult decît cu mar mura şi nici Beethoven care şi-a înfruntat tumultuos destinul, ci Mozart din care frumosul pur, graţia tînără şi fermecătoare au ţîşnit spontan şi firesc într-un şuvoi nesfîrşit, din copilărie pînă la moarte. După Haber-lîng, genii grave ca Beethoven şi Buonarroti se mai

pot naşte, dar fenomenul mozartian va rămine unic în istoria umanităţii.

Lucian îl invită într-o după-amiază la el acasă, avîn grijă sa ascundă potretul Luizei. Fu bucuros să constate că Luiza îl simpatiza numaidecît pe Hillbrich.

— Văd că ne închinăm aceluiaşi idol ! exclamase ea după o oră de conversaţie. O să veniţi la mine într-o zi să va cînt *Sonata lunei* ori *Appassionata.*

Hillbrich rămase încîntat de ea. Cufundat în fotoliu, •cu picioarele-i lungi înfăşurate în burlanele încreţite ale pantalonilor şi vîrîndu-şi în mîneci manşetele cilindrice care îi tot lunecau pe mîini, îşi simţea ochii umezindu-i-se înapoia *pince-nez-u\\â.* cînd o auzea spu-nînd :

— Cum să nu te închini *lui ?* A păstra nu numai frumuseţea, ci şi elevaţia exprimării, nobleţea de ton, atunci cînd redai patetismul atroce al vieţii, înseamnă a atinge treapta supremă a artei. E ceea ce a reuşit Beethoven.

Maică-sa îl certa iarăşi în scrisori că nu se înapoiază acasă, că nu vine măcar pentru două-trei săptămîni să-şi vadă părinţii, dar Lucian nu se putea hotărî să plece. O călătorie în patrie i-ar fi luat o lună de zile; ori poate mai mult; şi în acest timp ar fi trebuit sa-şi întrerupă lucrul în atelier, lectura zilnică şi mai cu seamă portretul Luizei. Lucrarea aceasta mergea greu, dar el se simţea în fierbere, antrenat de .ambiţie, obse-] dat de ţelul .atît de important; dacă ar fi plecat, poate că entuziasmul i .s-ar fi stins, ar fi pierdut continuitatea ideii, ar fi ieşit din *Schwung* * cum spunea Waîdemav Probst. Şi-apoi mai erau îmbrăţişările Luizei, simpla ei prezenţă de care îi era atît de greu să se lipsească.

Avînt.

Nu se gîndea că maică-sa suferea de dorul lui şi, chiar, dacă-ar fi fost sigur de această suferinţă, ea n-ar fi tras pentru el în cumpănă. Pe măsură ce personalitatea intimă i se închega, pe măsură ce se adîncea, cu exces ivi tatea-i temperamentală, în vîrtejul artei, devenea mai rece, mai neînduplecat. Ceea ce prima la el era realizarea vocaţiei, însăşi Luiza nu-l ţinea legat prin erotismul ei straniu, ci prin implicaţiile ei cu arta.

Probst îşi terminase *Bethseba.* Tabloul stătea într-un colţ al atelierului, într-o ramă aurie lată de două palme şi mărginită de ciubucuri groase, acoperit cu o pînză.

— Cînd îl expuneţi, maestre ? întreba Erich Bode.

— Nu e nici o grabă.

La atelier se ştia că Max Liebermann anunţase că va .expune în curind pînzele pe care le pictase recent în Olanda, scene de stradă din Amsterdam, peisaje de lingă Hilversum, şi că Probst voia să apară cu *Bethseba* la momentul oportun, ca o replică zgomotoasă. Din cînd în cînd el ridica pinza şi îşi privea tabloul, accentua o umbră, potolea o tuşă care i se părea prea îndrăzneaţă. Lucian împreună cu colegii se grămădeau în spatele lui. Pînă şi Struppe şi Bode, care aveau cele mai mari reticenţe faţă de arta lui Probst, trebuiau sa recunoască firescul compoziţiei, desăvîr-şirea desenului, expresia atît de grăitoare a eroinei, armonia severă, dar nu lipsită de nobleţe a operei. Cu această pînză, Waldemar Probst, element viu în frămîntările contemporane ale picturii, se lega de calmul conceptiv, de înălţimea de vederi şi de probitatea artistică a marilor maeştri ai trecutului.

— Mă-ntreb în ce şcoală va fi integrată în viitor
asemenea lucrare, spunea Hilîbrich,

— Dragul meu Konrad, lăspundea Piobst, ce im
portanţă are acest lucru ? Şcolile trec, arta rămîne.
Schwindt a fost romantic, Leibl realist, Hans von Malees, Feueibacli şi Bocklin un fel de neoidealişti germano-romani. Cine se mai gîndeşte la apartenenţa lor artistică atunci cînd le admiră tablourile ? Preocupată de realitatea umană şi avidă de emoţie estetică, posteritatea leapădă catalogările *şi* etichetele.

După o pauză adăugă, aratînd-o pe *Bethseba :*

— Vă rog să faceţi observaţiile voastre fără nici o jenă. Doar n-aveţi înaintea ochilor o opeiă perfectă.
De altminteri perfecţiunea nici nu e interesantă. Ceea ce interesează sînt sforţările artistului pentru a ajunge la ea.

Emil Winter, tatăl Adelaidei, venea cîteodată la el în odaie duminica. Chiar a doua sau a treia zi după ce Lucian se instalase în pensiune la doamna Winter, soţul ei se simţise obligat de politeţe să vie să facă cunoştinţa noului lor chiriaş. Winter fuma dintr-o lulea lungă de porţelan, o lulea tiroleză ; de altminteri şi barba lui mare cu rare fire de argint în ea semăna cu aceea a lui Andreas Hofer, Făcea politică socialistă şi-i plăcea să vorbească despre racilele sociale, amestecîndu-i în acelaşi cazan cu smoală încinsă pe conservatori şi pe liberali. Lucian înţelese diritr-unele fraze ale lui că nevastă-sa nu-i împărtăşea întru totul ideile politice, avînd — mai ales pentru fiică-sa — aspiraţia de a ajunge, dacă nu la relaţii cu „lumea bună", cel puţin la avere.

— Eu, unul, nu mă-mpac de loc cu ideea de a da o cameră cu chirie, spunea Emil Winter, de a cîştiga bani altfel decît cu munca mîinilor mele ; însă nu-i
mai puţin adevărat că viaţa-i grea şi micul meu atelier de ochelari nu ne poate da tot ce ne trebuie.

Pe noi, micii meseriaşi, ne zdrobeşte concurenţa marilor fabricanţi, cu care nu putem lupta.

— Dar statul nu vă protejează ?

— Dimpotrivă, nu ştie cum să ne împovăreze. Im periul are nevoie de mai i industriaşi, ca alde Krupp,
Borsig sau Loe\ve, adică de rnari lechini, noi sîntem o plevuşcă pe care o dispreţuieşte.

îl invită pe Lucian sa vina într-o zi să-i vadă ate-lieiul, în Neukoln, şi Lucian, ca să oiu-1 jignească, socoti că nu trebuie să-1 refuze. Se abătu într-un amurg în piaţa Hohenstauf ; atelierul, în care abia te puteai mişca, era strivit între un mare magazin de blănuri şi o berărie. Winler se spăla tocmai după munca zilei şi-şi pieptăna barba.

— A, ce plăcere, domnule Teodoru I Asta-i du
gheana mea. Nu e prea spaţioasă, dar numai în ea
mă simt bine. N-aş schimba-o cu palatul nici unui
angrosist sau consilier al curţii. Uite, vrei să iei loc pe scaunul acela ? Stai un moment, sa-1 şterg.

Lucian îşi roti privirile pe stiung, pe tocila delicată, pe măsuţa cu unelte. Motorul mic, legat de strung prin cureaua de transmisie, stătea într-un colţ pe duşumeaua ninsă de pilitura de sticla. Un miros iritant de ulei, de gaz aerian şi amoniac stăruia între pereţii cafenii. Winter ghici parcă în privirea lui Lucian ezitarea de a se aşeza.

— N-ai prefera să trecem alături, să bem o halbă ? propuse el.

— Daca vrei...

în momentul acela intră în atelier un om scund cu ochi mici şi cenuşii, cu mustăţi cărunte, cu rraini mari, bătucite şi ca degete noduroase. Hainele-i ei au vechi, dar curate, ca şi şapca.

— Bună seaia, Emil, spuse el. Eşti gata ?

— Gata. Dar dă-mi voie să-ţi recomand pe prietenul meu, pictorul Teodoru care stă la noi în gazdă.

— îmi pare bine. Hans Brausewetter, contramaistru la fabrica de sticlăiie din Stralau. Care va să zică pictor ! Frumoasă îndeletnicire ! Dar şi mesei ia mea e fiumoasă, cu toate că-mi uruie motoarele în cap de dimineaţa pînă seaia. Ce zici, Emil? Cred că nici tu n-ai renunţa la uneltele tale, de^i te cocoşezi toata ziua la măsuţa asta.

— Ei, domnule Brausewettei, fiecare profesie are greutăţile ei, observă Lucian. Fabrica de sticlărie aţi spus ? Nu e aceea dintre Sprea şi lacul Rummelsburg ?

— întocmai. Dar văd că cunoaşteţi bine Berlinul nostru.

— Daca bat mereu străzile...

— în cazul ăsta o să ne faci poate plăcerea să vii într-o duminică să iei masa la noi cu prietenul Emil şi doamna Winter. Stăm pe strada Wildenbruch, nu mărul 19. Nevestei mele îi plac mult tablourile. Avem în vestibul o barcă cu pînze pe Wansee.

— O sa vin bucuros...

— Ei, Hans, spuse "Winter, mergem de-a dreptul la întrunire, ori mai am timp să îmbuc ceva ?

— Cred că o blondă tot mai putem bea.

Berăria avea mese de stejar ; tavanul ei se ţuguia în ogivă, iar ferestrele erau alcătuite din vitralii cu scene din viaţa lui Gambrinus. Winter şi Brausewetter îşi goliră halba cît ai olipi.

— Zece ore ele lucru lîngă becul Burrzen îţi face sete, spuse Winter, rîzînd satisfăcut. Cum îţi place localul, domnule Teodoru ?

— Simpatic...

— Aici prînzesc în fiecare zi. Nu mă pot duce acasă la amiază. Vestul e departe şi timpul e pre-

ţios. Nişte cîrnaţi pe varză şi o halbă *e* tot ce-rni trebuie. Vrei sa-ţi comand o porţie ? E specialitatea localului. Cîrnaţi alsacieni.

— Mulţumesc, nu mi-e foame.

— Dar ţie, Hans ?

— Nici mie.

— La diept vorbind, nici n-avem timp. Noi mergem alături, în strada Pfluger, domnule Teodoru, Ia *o* întrunire a noastră. Vorbeşte Bebel. Nu te-ar ispiti să ne-nsoţeşti ? Bineînţeles, daca nu eşti angajat îrj altă parte astă-seară...

— Nu, n-am nici un program.

— Cred c-ai putea auzi lucruri interesante, s tărui Brausewetter. La o asemenea adunare poţi cunoaşte mai bine stările de lucruri din Germania decît daca te-ai plimba cinci ani pe Unter den Linden.

Cînd intrară în sală, băncile erau înţesate de oameni vînjoşi care îşi ţineau pe genunchi mîinile mari spălate cu grijă, pătate totuşi pe degete, pe unghii, cu negru, cu roşu.

— Sînt lucrători de la fabrica de anilină de lingă liniile gării Gorlitz, îi explică Winter lui Lucian, de la fabrica de bere Engelhardt si cea de sticlărie din Stralau, unde lucrează Hans.

Se înghesuiră tustrei pe o bancă din fund. Winter îşi aprinse luleaua de porţelan care-i cobora peste barba pînă aproape de cureaua pantalonilor. Oamenii intrau mereu pe uşa larga, bărbaţi vîrstnicî, tineri palizi cu ochelari, cu părul încîlcit, cîteva femei cu canotierele pe cap — tipuri de învăţătoare ori de vânzătoare de magazin. Gălăgia din sală încetă brusc, la masa de pe estradă se aşează prezidiul întrunirii.

— Care e Bebel ? întrebă Lucian.

— Cel din mijloc, spuse Wrnter,

— Dar uriaşul din dreapta ?
— Volmar.
— Şi grăsunul din stînga ?
— Singer.

Singer spuse cîteva fraze introductive, după care Fevdinand August Bebel se ridică şi-şi începu cuvîn-tarea.

Părea să aibă vreo şaizeci de ani şi nu arăta prea impunător. Ochii mici îi clipeau ca şi cum voiau să se acomodeze cu perspectiva sălii. Vorbea domol, liniş-tit, ca omul care are de spus multe, cu abia percep-tibilul accent al celor născuţi în Prusia Renană ; însă, cind şi cînd, se înfierbînta, ridica tonul şi-şi agita braţul.

în cuvîntarea sa reaminti în fugă începuturile luptei lui împotriva orînduirii birocrato-poliţieneşti a statului, împotriva militarismului şi a hegemoniei iuncherilor prusieni, faptul că, atunci cînd n-avea decît 27 de ani şi era strungar, fusese ales de muncitorii germani de-putat în Reichstag-ul nou creat şi cum, împreună cu prietenul său vîrstnic Wilhelm Liebknecht, se străduise să impună ideea unei republici germane democrate. El evocă felurite momente de seamă ale vieţii sale identificate cu interesele mişcării muncitoreşti inter-naţionale, modul cum în 1870 votase cu Liebknecht împotriva creditelor de război cerute de Bismarck; cum, deşi scos „în. afara legii" în 1878 împreună cu partidul muncitorilor condus de el, continuase lupta îndîrjită contra politicii reacţionare a claselor condu-cătoare şi a sforţărilor lor de a preface ţara într-o „raare cazarmă". Apoi atacă starea 'actuală de lucruri. Oare militarizarea şi pregătirile ide război nu se înfap-tuiau mai straşnic ca în trecut ? Şi începu să înşire excesele guvernului, orgoliul şi agresivitatea în relaţiile

cu celelalte state, planurile imperialiste, colonialismul nesăţios, cruzimile din Togo şi Camerun, politica de îmbogăţire prin vlăguirea maselor. Şi, în cele din urmă, trecu la revendicările poporului muncitor.

Cei din sală îl ascultau cu încordare, cu frunţile încreţite; mîinile de pe genunchi băteau un fel de tact de revoltă, se auzeau la intervale apostrofe, ameninţări la adresa 'guvernanţilor, a împăratului şi a clicii sale de la curte.

Lucian părea foarte impresionat de participarea afectivă, de adeziunea sălii Ia cuvintele oratorului, de starea de efervescenţă a acestor sute de oameni solidarizaţi de greutăţile şi suferinţele comune. Şi la el, în oraşul natal, citise pe feţele celor săraci, pe feţele muncitorilor, sentimentul de nemulţumire, de revoltă — şi socotea firesc să fie aşa, pentru că şi acolo era viaţă grea şi neîndestulătoare pentru cei mulţi, nedreptate şi oprimare, dar acolo mişcările de protest erau mai puţin organizate, mai puţin vehemente.

întrunirea asta, lungul şi însufleţitul discurs al lui Bebel avură o mare înrîurire asupra lui şi-i stăpîniră gîndurile de aici înainte în orele de răgaz, împletite cu sforţările artistice, problemele grave ale oamenilor care munceau în jurul lui dădură figurii sale, în lunile următoare, un aer de maturitate timpurie.

Winter şi soţia sa îl luară în duminica următoare sa meargă să dejuneze la Brausewetter.

— A stăruit atît de mult, încît am crezut că-mi pot permite să primesc în numele dumitale.

Contramaistrul îi aştepta în faţa casei, o clădire veche şi cenuşie, cu trei etaje, în care ocupa o odaie, cu vestibul şi bucătărie.

— Sînt tare bucuros că te vad la noi, domnule Teo-
, făcu el, srrîngjndu-i mîna. Doamnă Winter, Emil,

intraţi, va rog. Grette e ocupată la bucătărie ; o sa vină îndată.

în timp ce soţii Winter intrau în odaie, Brause-wetter îi arătă lui Lucian *Barca pe Wansee* din vestibul, mic peisaj stîngaci, cumpărat probabil la un bîlci, într-un moment de lirism, într-o duminică din tinereţe. Lucian se sili să-şi exprime o admiraţie de circumstanţă, care făcu, de altfel, o plăcere naiva contram aistrului.

Mobilierul dormitorului părea şi el cumpărat la un tîrg. Patul avea un aspect ţărănesc şi, în afară de masa cu şase scaune, un dulap şi o oglindă într-un perete, nici o etajeră nu se vedea, nici un fotoliu, nimic care s-arate o urmă de confort sau îndestulare. Prin fereastra deschisă răzbăteau uruitul trenurilor ce plecau din gara Gorlitz spre Grimau şi, din cînd în cînd, un vag miros de fum. Brausewetter surprinse privirea lui Lucian.

— Un interior modest, nu-i aşa ? De l Ăsta e interiorul unui lucrător german după treizeci de ani de muncă. Un pat în care să-ţi lungeşti oasele frînte de oboseală, o masă pentru blidul cu cartofi şi paharul de bere. E drept ca, dacă noi, ăştia care muncim, am trăi mai bine, domnii de la Societatea generală de electricitate, de la Uzinele de maşini Berlin-Anhalt şi de la fabricile de arme şi muniţii din aleea împărăteasa Augusta ar trebui să renunţe la prepeliţe şi la şampanie. Ei, uite-o şi pe Grette.

Soţia contram aistrului se ivi din bucătărie, cerîn-du-şi scuze pentru întîrziere. Şi numaidecît se aşezară la masă. Fu servită o scrumbie mare fiartă, înconjurată de cartofi şi felii de ceapă, aşezată pe o farfurie lunga în mijlocul mesei şi din care gazda oferi fiecăruia eîte. o porţie. Brausewetter destupă nişte sticle

ds bere. Bucăţica de scrumbie fu mîncată cu mare poftă şi într-o însufleţire plină de veselie. Nevasta contramaistrului povesti o scenă hazlie din piaţă, la cumpărarea scrumbiei, iar Brausewetter, tot în legătură cu scrumbia, spuse o glumă cu doi olandezi la hala de peşte, glumă ce le făcu pe cele două femei să roşească, fără a le împiedica însă rîsul.

— Tu, Hans, îl certă nevastă-sa, domnul Teodoru
e pentru întîia oară în casa noastră şi spui glume fără perdea.

— Lăsaţi-l, doamnă, zîmbi Lucian. Doar nu sînt
fetiţa cu scufiţa roşie.

— Ei, dacă-i vorba de anecdote cu peşte, să vă
spun şi eu una, interveni Winter. Sta unul de cinci
ceasuri cu undiţa pe malul lacului şi nu prinde nici un peşte. Un altul, care tot de cinci ceasuri stă şi se uită la el, zice : „Tîmpit lucru e pescuitul cu undiţa" I .„Da, îi răspunde celălalt, dar să stai şi să priveşti
cum altul pescuieşte cu undiţa e şi mai tîmpit".

— Ha, ha, ha, făcea Brausewetter, cu gura plină.

Apoi se aduse *Mehlspeis-u*\[1] obligatoriu, în speţă
o prăjitură cu o dulceaţă de coacăze, făcută de gazda. Lucian ramase flămînd, însă putea spune cu toată sinceritatea că niciodată, la cinele îmbelşugate de sîmbătă seara din casa părintească, nu simţise atîta voie bună. Cînd doamna Winter intră cu nevasta contramaistrului în bucătărie, să-i ajute la spălatul vaselor, bărbaţii se apucară de taifas. Brausewetter şi Winter îşi aprinseră lulelele şi începură să comenteze cuvîntarea lui Bebel la întrunirea de săptămîna trecută, din strada Pfluger.

[1] Prăjitură.

avea cîţiva oameni ca acest Bebel
"'.poate că muncitorimea germană ar putea să-şi cîştige mai repede drepturilp l

— Mai devreme* ^au mai tîrziu tot o să le cîştige, fii sigur, ^. încredinţa Winter.

^^is^wetţer^'îi ceru lui Lucian amănunte despre Voncliţiile* în care trăiau muncitorii în ţara lui şi Lucian îl lămuri atît cit putea, stăruind mai ales asupra mizeriei ţăranilor. Apoi contramaistrul le spuse că Leidkamp, patronul său, ajutat de un şef de atelier trădător, care nu făcea altceva decît sa tragă cu urechea la ce vorbeau lucrătorii, îi trecuse pe o listă neagra pe toţi aceia înscrişi la socialişti şi avea de gînd ca, Ia prima mişcare grevistă, să-i concedieze.

— Dar nu va izbuti, afirmă Biausewetter, strîngînd pumnul, în toate secţiile muncitorii sînt solidari cu
noi. De altfel, dacă toţi fabricanţii ar pune în prac
tică intenţia lui Leidkamp, n-ar mai avea cu cine
lucra şi ar trebui să închidă uzinele. Nu cred ca aşa ceva să le convină.

— Cred şi eu, recunoscu Winter. Puţin le-ar păsa
că zeci de mii de oameni ar rămîne fără pîine, dar
n-ar vrea să piardă beneficiile.

— Ai crede, domnule Teodoru ? continuă Brause-
wetter. Anul trecut dividendele lor au sporit cu trei zeci şi cinci la sută faţă de acum doi ani. Leidkamp a declarat la adunaiea generală a acţionarilor că, da torită cartelului perfectat cu fabricile lui Bornemann
şi Bemdt, speră ca pe viitor creşterea dividendelor să continue. Dar salariile noastre cu cît au crescut ?

Winter vorbi despre necesitatea ţinerii cît mai apropiate a unui congres al socialiştilor pentru punerea la punct a tacticii de luptă în condiţiile ce se dezvoltau acum în Germania.

— Ştiu că Bebel, Volmar şi privinţa asta, preciza Brausewt congres nu poate fi încă fixată^

Lucian puse şi el nenumărate această discuţie care se prelungi, două femei, venite din bucătărie şi ase! reastră, se plîngeau de scumpetea vieţii şi de gî ţile gospodăreşti. La plecare, contramaistrul îl sili pe Lucian să-i promită că va mai veni.

— Data viitoare o să-ţi facă Grette o tortă cu nuci s-o ţii minte !

Toamna se prelungea luminoasă, caldă. De trei-patru ori pe săptămînă, după-amiază, Luiza îi poza lui Lucian. Trebuise să-şi oonstrîngă voinţa pentru a sta nemişcată un ceas ori două în aceeaşi poziţie ; însă încetul cu încetul realizarea acestui tablou începuse s-o intereseze — „ca problemă de creaţie" îşi spunea ea spre a nu-şi mărturisi că, în mare măsură, interesul ei era provocat de însemnătatea pe care Lucian o atribuia lucrării.

într-o duminică dimineaţa, plecară la Tegel. Din gara din strada Friedrich luară *Stadtbahn-ul* pînă Ia Spandau şi de acolo se urcară pe vaporaşul care, pe Havelul superior, mai sus de locul în care Sprea se vărsa în el, făcea cursa spre lacul Tegel. Lucian îşi luase cu el şevaletul, cutia cu culori, scăunaşul pliant şi două-trei cartoane şi privea cu ochi nerăbdătoii pădurile ce înconjurau lacul cu frunzişul lor de culoarea aramei coclite ori a ruginii. De la Tegel o luară pe jos spre castelul familiei Humboldt, transformat într-o vilă în stil roman. Numeroşi excursionişti mişunau pe drum şi pe pajişti, singuratici sau în grupuri ; pe iarbă fete bălane se coceau sub soare ca nişte spice enorme şi ciudate. Lucian era grăbit să-şi scoată paleta, dar

Luiza voia mai întîi sa vadă mormintele celor doi savanţi. Wilhelm şi Alexander von Humboldt zăceau la capătul parcului sub lespezile străjuite de statuia Speranţei, dăltuită de Thorwaldsen. Umbrele mici şi ovale ale frunzelor jucau pe aceste lespezi bătute de lumină ; din adîncul pădurii venea un freamăt dulce, unduios, ca un dar etern al naturii pentru cei doi fraţi care se aplecaseră cu atîta dragoste asupra ei. Luiza rămînea tăcută şi gînditoare (Lucian observase de mult că tot ce era în legătură cu moartea o impresiona peste măsură). Brusc îl luă de braţ şi, printre copacii cu trunchiuri solzoase, reveniră spre malul lacului. El îşi alese un luminiş şi îşi fixă şevaletul.

— Cînd termini mă găseşti la lac, spuse ea, facîn-du-i un semn afectuos cu mîna.

Coborî repede panta lină şi, aproape de tot de apă, se trînti în iarbă, îşi aprinse o ţigară şi, sprijinin-du-se într-un cot, îşi lăsă privirile sa alunece în voie. Arborii se reflectau în apă cu coroanele în jos, în linii nesigure, ca desenate de o mînă tremurătoare. Pe întinsul lacului pluteau parcă puzderie de bani de argint. Cîte o barcă cu pînze albe, triunghiulare, se legăna departe, înspre ţărmul dimpotrivă pe care se înălţau coşurile roşii ale turnătoriilor Borsig, cu panaşul lor de fum diafan. Era atîta linişte ! Serile zgomotoase de la *Fiîrstenhoff,* cu valsurile şi potpuriurile bătute mecanic în claviatură, cu larma consumatorilor, cu dansul lor în fumăraia trabucurilor, se estompau, se topeau ca într-o amintire, deşi realitatea lor obositoare, sîcîitoare pînă la neurastenie va reînvia peste cîteva ore. Se răsturnă pe spate şi închise ochii.

Nu-i redeschise decît cînd Lucian îi atinse obrajii. îl văzu aşezat pe iarbă lîngă dînsa, alături de şevaletul strîns şi cutia cu culori.

— Cît e ceasul ? întrebă ea.

— Unu.

— Va să zică am doimii două ore. Şi peisajul tău ?

.— Să nu vorbim de el... O schiţă, un fleac... De cînd lucrez la portretul tău nu mai pot picta nimic altceva, gîndul mi-e numai la el.

— Numai la el, deci la mine de loc.

— O, draga mea, ştii bine ca pe pînza asta nu vreau decît să redau fiinţa ta adevărată, sufletul tău atît de închis, de tulburător ..... Pentru mine a te picta e încă un mod de a te iubi, de a mă pierde în tine.

Se aplecă s-o sărute pe gît şi îşi strecură braţul sub mijlocul ei subţire şi zvîcnitor. Dar ea-1 îndepărtă cu mîinile.

— Ia uită-te la dreapta.

Un grup de excursionişti se apropia, haibaţi cu mc-sacuri în spate, femei cu obrajii încinşi de oboseală. cu fustele lungi mototolite de îmbulzeala din tren, oii poate de înlănţuirile pe muşchiul catifelat al desişurilor. Lucian îşi luă o atitudine corectă.

— Mi-e foame, spuse Luiza, ridicîndu-se.

— Hai sa căutăm un restaurant.

— Arata-rni mai întîi ce ai pictat.

Abia după sărbătorile Ciăciunului termină Lucian portretul Luizei Linnemann. Acum stătea şi-1 privea emoţionat în lumina blajină a iernii ce punea pe pînză un fel de patină. Da, era însăşi Luiza în fotoliul de catifea albastră, cu capul plecat uşor pe umăr, cu fruntea umbrită parcă de întrebări confuze, cu un licăr febril în ochi, ruptă din ambianţă, adîncită într-o realitate lăuntrică tiranică. Pieptul lui Lucian se umfla de orgoliu : nu se putea ca tabloul acesta să nu fie ° revelaţie pentru tot atelierul, pentru Probst însuşi. De aici înainte cînd va intra în atelier nu va mai fi

întîmpinat cu vorbe „binevoitoare", „îngăduitoare" ; tonul protector se va risipi şi lucrul său nu va mai fi privit cu aprobări generoase ori fățarnice. Oricît de modest trebuia sa fie, socotea că nici Scott, nici Struppe, nici Erich Bode n-ar fi putut face un asemenea portret.

Nu se grăbi să-1 arate, îşi prelungi satisfacţia, plăcerea intensă de a-1 privi îndelung, în odaia lui, în fiecare zi, singur sau cu Luiza. Ea părea entuziasmată,

— Scumpul meu, e o lucrare admirabilă. Orice speranţă ţi-e îngăduită de aci înainte, dac-ai putut da — la vîrsta ta — o asemenea pînză. Tabloul acesta va cuceri Berlinul.

— Oare nu-1 vezi astfel prin prisma iubirii ?

— Dacă nu ini-ar fi plăcut, ţi-a$ fi • spus-o fără sfială.

Da, Lucian o credea, o alare atitudine ar fi fost pe linia caracterului ei.

Pe la mijlocul lui ianuarie, Lucian aduse în sfîrşit pînza la atelier. Veni aproape de ora prînzului, ca să fie sigur că-1 va găsi pe Probst.

— Bună ziua. Respectele mele, domnule Probst.

— Bună ziua, tinere. Am dormit astăzi mai mult, pe cît se pare. Berlinu-i plin de fete frumoase, *loas* ?

Zecchi şi Struppe chicotiră, pe cînd Hillbrich, Boc-şi Scott îşi văzură mai departe de lucru. Probst . învîrtea pe lîngă şevaletele lor, cu mîinile la spate ^ îşi muta nervos ţigara Virginîa dintr-un colţ al gurii în celălalt.

— Ce-ai rămas la uşă ? se oţărî el. Şi ce ţii acolo, sub braţ ?

Lucian' îşi dădu numaidecît seama că picase rău. Waldemar Probst era într-una din zilele lui rele, consecinţa unor ciondăneli în Bellevuestrasse, la Casa artiştilor, ori a succesului vreunui concurent la comenzile statului, Slevogt, Liebermann sau Ludwig JCnaus. Simţi că siguranţa, îndrăzneala cu care pornise de acasă i se risipesc. Făcu cîţiva paşi şi începu să deznoade sfoara cu care legase portretul Luizei înfăşurat în hîrtie neagră.

— Mi-am îngăduit să vă aduc să vedeţi un portret pe care 1-am făcut acasă, în orele de răgaz.

— A, domnul e grăbit, s-a dat la portrete ! rînji Probst. Dacă nu mă-nşel, te-am sfătuit să te mărginești deocamdată la naturi moarte, Ia peisaje şi din timp în timp la cîte un nud. Portretul şi compoziţia cer maturitate artistică, domnule Teodoru.

— Am vrut să-ncerc. Dacă binevoiţi să v-aruncaţi o privire...

— Desigur, desigur.

Lucian aşează portretul pe un şevalet în aşa fel ca lumina ferestrei să cadă pe el în mod favorabil. Probst se apropie. De la prima ochire îşi scoase ţigara din gură şi se hlizi.

— Ia veniţi încoace, domnii mei, să vedeţi o ca podoperă.

Inima lui Lucian bătea violent. Scott, Struppe. Zecchi, Bode şi Hillbrich făcură cerc în jurul şevaletului ; chiar şi Hedvviga Boltz coborî de pe estradă aşa, cu bustul gol, acoperindu-şi sînii cu mîinile, gest cu care se obişnuise tot pozînd pentru *Bethseba*.

— Ia priviţi, rogu-vă, ceea ce acest tînăr numeşte portret. Uitaţi-vă cu atenţie, ca să vă rămînă bine «i minte cum nu trebuie să pictaţi. Asta nu e pictură, tinere, spuse el cu un ton ridicat, întorcîndu-se către Lucian, asta e cromolitografie. O asemenea operă n-ar putea sta nici în dormitorul unui frizer din Wilmersdorf.

Lucian simţi cum sîngele îi năvăleşte în creieri. Pumnii i se strânseră şi, în fulgerarea unei clipe, fu îmboldit să-l apuce pe Probst de beregată. Nici mai tîrziu nu putu înţelege cum izbutise să se stăpînească. Pe cînd Probst începea să explice ceea ce el numea „cele o sută de cusuruii ale tabloului",, Lucian smulse pînza de pe şevalet şi se repezi cu ea pe uşă. Tîm-plele îi ardeau, privirile îi erau tulburi ca la un om beat. Coborî în fugă treptele celor trei etaje ; o femeie care urca domol, cu un paner în mînă, se feri din calea lui făcîndu-şi cruce. Jos, în vestibulul de la intrare, se uită în jurul lui gîfîind şi tremurînd. Zărind pe o masă un sfeşnic înalt de bronz cu trei braţe, ridică cu amîndouă mîinile portretul Luizei deasupra capului, apoi îl repezi cu toată puterea în sfeşnic ; pînza crapă, se sfîşie în bucăţi. O lăsă acolo şi se aruncă în stradă.

Ore întregi rătăci în neştire. Prin dosul grădinii zoologice ajunse în aleile Tiergarten-ului. Iarna era aspră, fără zăpadă; un ger uscat înţepenea arborii goi şi negri. Lacul parcului stătea acoperit de o poj-ghiţă de gheaţă, ca podit cu sticlă mată. înspre ras-pîntia Stelei Mari trecea arar cîte o siluetă de femeie zgribulită în blană, cu mîinile ascunse în manşonul mic. Ciori cîrîiau prin crengile înalte şi, din viaţa de dincolo de zaplazuri, răzbătea sunetul trompei unui automobil ori uruitul *Sladtbahn-ului* ce zorea spre gara Lehrter.

Lucian se lăsă să cadă pe o bancă, cu privirile pier-dute. Părui i se învălmăşea pe frunte, ciufulit (nu mai avea pălărie — şi-o lăsase în atelier, ori o pierduse în fuga pe Kantstrasse). Nu simţea frigul, nu-şi dădea seama unde se găseşte, în cap îi tiuia un gol, inima îi stătea în piept grea ca un pietroi, începea să în-

ghete, cînd apariţia unui vardist dinspre şoseaua Char-lottenburg îl făcu să sară de pe bancă, cu o spaimă absurdă. Porni maşinal mai departe, trecu pe lingă zidurile castelului Bellevue şi ajunse la Sprea în dreptul podului lui Luther.

Se aplecă peste parapet. Apa pămîntie, cu vine lucioase de păcură, curgea molcom, nici un remorcher n-o răscolea, nici un şlep nu se vedea piiponit la malurile de "ciment. Dincolo de pod, tăind în două strada Paul, garniturile *Stadtbahn-u\ui* treceau la intervale scurte, pe liniile înălţate pe stîlpi de fier, mai sus de acoperişuri; şi uruitul lor grozav, amestec de zornăit de lanţuri, de scrâşnet de frîne, de duduit subteran de cutremur, de năruire de schelărie enormă de metal, îl făcea pe Lucian să tresară, să-şi rotească priviri înspăi-mîntate, înceţoşate de panică.

încetul cu încetul ţiuitul din urechi i se stinse ; reîncepea să perceapă realitatea momentului. Scena de la atelier îi reînvia în minte şi inima i se strîngea dureros. Şase luni de zile lucrase la portretul Luizei ; pusese în el toată iubirea pentru dînsa, toată ardoarea tinereţii, îşi încordase mintea şi ochii, tîrît de pasiunea lui impetuoasă pentru pictură, de ambiţia de a se înălţa peste condiţia umilitoare de începător — şi rezultatul fusese un eşec lamentabil, o „crornolitografie" banală pentru dormitorul unui frizer de suburbie. Aşadar, n-a-vea nici o fărîraă de talent, nici o chemare ; chiar dacă ar studia şi ar lucia treizeci de ani, n-ar putea ajunge decît un pictor de duzină, un *barbouilleur* cum se exprimase cu doi ani în urmă mătuşa Amelic, Atunci — pentru ce ar mai trăi ? Tot ce avea mai bun de făcut era să-şi zdrobească ţeasta de parapetul de piatră, ori mai bine să se urce pe acest parapet şi sa se azvîrle în apă.

întunecarea care-l cuprinse înghiţi totul, părinţi, Luiza, artă. Cum trecătorii erau rari, pîndi un moment cînd nu văzu pe nimeni şi încalecă bordura parapetului ; dar nu putu face încă o mişcare căci o mina i se aşează pe umăr, apoi îl înşfacă de guler, îl trase înapoi.

— *Sie, was machen Sie da?*[1]

Un sergent de stradă, cu o barbă căruntă, cu coif negru şi mănuşi de piele îl ţinea strîns, prîvindu-l încruntat. Nasturii de alamă ai mantalei întunecoase străluceau ; vulturul imperial îşi desfăcea aripile pe catarama centironului.

— Cine eşti dumneata ? Actele, vă rog.

Lucian părea că nu înţelege, Brusc, scoase paşaportul şi îl întinse. *Wachmann-ul* îl cercetă cu amănuntul.

— *Also, los, jtmger Mann l*[2] spuse el, cu un ton as pru, poruncitor. Data viitoare te duc la poliţie.

Atunci începu pentru Lucian o peregrinare fără sfîr-şit. Paşii inconştienţi, ca de somnambul, îl duseră pe cheiul Kronprinz-ului pînă la podul lui Moltke, prin strada Bismarck îndărătul clădirii *Reichstag-ului,* apoi din nou peste Sprea, prin nenumăratele străzi îngrămădite între incinta vechiului spital „Charite" şi Bursă. Noaptea venise şi el umbla încă, aci repede, ca grăbit să nu întîrzie la o întîlnire, aci domol, abia tîrîndu-şi picioarele. Paltonul îi era mototolit, murdar de moloz şi pămînt, părul îi flutura pe frunte, bătut de vîntul glacial. Nu percepea mişcarea, vuietul oraşului, de parcă ar fi avut urechile astupate, ori ar fi fost în transă. Obrajii îi erau vineţi, buzele arse ca de friguri. Şi umbla, — umbla mereu.

[1] **Ce faci** dumneata aici ?
[2] **Haide, şterge-o,** tinere!

Cîteodata se pomenea şezînd pe o bancă, ori pe postamentul unui zaplaz. Acum străbătea uliţele vechiului Berlin, înguste, întortocheate, pe unde se plimbase de atîtea ori cu Struppe ; dar ca şi în Tiergarten, ca şi pe cheiuri, nu-şi dădea seama unde se găseşte. Tîrziu, după miezul nopţii, zări deodată înălţîndu-se dinaintea ochilor lui statuia lui Fiederic cel Mare. îndărătul ei, înspre poarta Brandenburg, ale cărei coloane se profilau masive, negre pe reverberaţia felinarelor, era încă oarecare însufleţire, vehicule în mişcare, cheflii nocturni ce ieşeau din cafenele, ori intrau sub por talele luxoase ale marilor hoteluri; dar aicea domnea o linişte desă-vîrşită. Sus, pe cal, monarhul, în mantie de hermină, cu tricornul pe cap, domina cu privirea-i severă spaţiul dreptunghiular mărginit de Operă, de *Konigswache* şi de *Zeughatts,* de palatul lui Wilhelm I şi al *Kron*-p,nnz-ului, pînă spre Domul cu cupola-i verzuie reliefată pe cerul pur. Acest vechi *Forum Fridericianum* despre care Karl Struppe îi vorbise îndelung, cu clădirile Iui bătrîne şi monumentale, avea în noaptea asta de iarna, în lumina albăstruie şi fantastică a lunii, o măreţie unica. Totul părea tăiat, durat şi sculptat în marmura nemărginită şi nepieritoare a istoriei. Lucian fu zguduit, -conştiinţa de sine îi reveni subit. Ce mic, ce neînsemnat era ! Nu preţuia nici cît o insectă, căci insecta îşi împlinea rostul existenţei ei, pe cînd el nu era bun de nimic, o făptură grotescă şi jalnica în acelaşi timp în inutilitatea ei absolută. Un nod îi strînse beregata şi, pentru întîia oară în viaţă, lacrimile i se prelinseră pe obraji, lacrimi grele şi calde pe pielea învineţită şi împietrită de ger.

Cînd, spre ziuă, pătrunse în odaia lui, o găsi pe Luiza dormind stîrcită în fotoliu, cu picioarele sub

poale. La zgomotul făcut de intrarea lui, dînsa se deşteptă.

— Ai venit ? Dumnezeule, în ce hal eşti I Unde ai fost pînă acum ?

Cum el nu-i răspunse, se apropie de el si-i atinse faţa.

— Dar eşti un sloi de glieaţă l Unde ai stat pînă
acum, nu viei să-mi spui ?

Nu. Nu voia să spună nimic, îşi scoase paltonul şi îl zvîrli pe podea, apoi se trînti pe sofaua de; Ungă cămin Avea ochii pîcloşi, o lacrimă ce-i îngheţ ţase pe un obraz se topi şi se prelinse înspre mustaţE subţire şi neagra.

Ea căzu în genunchi, pe covor, lîngă dînsul.

— O, dragul meu, ce s-a-ntîmplat cu tine ?

— Nimic, sînt obosit. Lasă-mă

— S-apnnd focul, să-ţi fac un ceai...

— Nu, îţi mulţumesc. Nu vieau nimic.

Ea îi rîndui părul, încercă să-i încălzească faţa în căuşele palmelor mici. Deodată avu o bănuială.

— Ce-ai făcut cu tabloul.. cu portretul meu ?

— L-am distrus.

— L-ai distrus ?

— Draga mea Luiza, de ce nu mă laşi ? Sînt li|
capătul puterilor...

îşi îngropa capul în pernele de mătase ale sofalei ca să nu i se vadă figura Cînd şi cînd corpul îi ei a scuturat ca de o convulsie. Ea rămînea în genunchi alături de el, cu fruntea încreţită, cu trăsăturile chinuite Ce să facă spre a-i linişti sufletul atît de zbuciumat, trupul mare şi puternic prăbuşit lîngă ea ca o sălbăticiune rănită ? îşi dădea seama că nu putea face nimic. Ar fi vrut cel puţin să poată plînge, dar

ea nu era ca „barbarul" acesta iubit, primitivul acesta în care simţămintele se încordau *şi* se descărcau cu promptitudinea şi vigoarea unoi fenomene naturale. Ea era o „civilizată", o „rafinată", lacrimile nu i se puteau închega, suferinţa îi rămânea încîlcita în plasa laţionamenteloi, în complexul confuz, descumpănitor şi descuiajator al cerebralităţii.

12

Rana mîndriei lui Lucian nu se vindecă decît cu greu. Timp de opt zile nu se mai duse la atelier, închis în casă, cufundat într-o tăcere morocănoasă pe care nici Luiza nu izbuti decît anevoie s-o rupă. Apoi, într-o după-amiază apăruse în Rankestrasse Konrad Hillbrich.

— Ce-i cu tine, măi băiete ?

Dintre toţi colegii de atelier, Hillbrieh era acela care se ataşase cel mai mult de Lucian, înconjurîndu-1 cu o grijă frăţească. De altfel şi Lucian ţinea la el mai mult ca la ceilalţi, pentru înfăţişarea lui de pastor blajin, pentru interesul afectuos ce-i arăta şi pentru multilateralitatea cunoştinţelor lui — muzică, literatură.

istorie. Lucian mai ştia ca era fiul unui fochist de locomotivă, că o ducea greu cu banii şi ca, pentru a putea trăi şi studia, era silit să dea lecţii de desen şi caligrafie printr-unele case bogate. Hillbrîch căutase în după-amiaza aceia să-1 convingă să vină la atelier şi Luiza se străduise din răsputeri să-1 ajute.

— Victor Hugo a scris undeva că orice ruină începe prin orgoliu, spusese el. Nu vreau să analizez aser
ţiunea asta, dar ini se pare incontestabil că în două domenii orgoliul n-are nici un rost; în dragoste şi în artă.

— Nu e vorba de orgoliu, încercase să se apere
Lucian. Mi se pare evident însă că Probst e nedrept cu mine, că mă persecută.

— Aşa-ţi închipui. Toţi ne-am închipuit, la rînduî
nostru, acest lucru. Să ştii de la mine, dragul meu:
imaginaţia e admirabilă în arta, dar detestabilă în
viaţă.

Băuseră lichior de cacao şi mîncaseră savuroasele *Linzertorte* făcute de Helene Winter, mare specialista în *Mehlspeisen* *. Luiza alunecase ca de obicei într-o discuţie cu Hillbrich despre muzică, despre ultimul concert dirijat de profesorul doctor Nikisch de la *Ge-wandhaus* din Leipzig. în atmosfera aceea caldă, prietenească, sufletul lui Lucian se destinsese ; pînă la urmă Hillbrich obţinuse de la el fagăduiala că-şi va relua lucrul în atelier şi Lucian şi-o ţinuse. Waldemar Probst îl primise ca şi mai înainte : cu aceeaşi politeţe afabilă şi aceeaşi severitate profesională.

— Egalitatea, inflexibilitatea aceasta de atitudine
este desigur explicaţia faptului că a putut sa-şi impună principiile artistice zecilor de pictori tineri care, în

[1] Prăjituri.

decursul anilor, s-au perindat prin atelierul său, cu temperamentele, ideile, vanităţile şi capriciile lor atît de deosebite, comenta Hillbrich. Este calitatea esenţială a unui adevărat pedagog.

Knă în primăvara Lucian veni totuşi mai rar la atelier, căci dezamăgirea, ciuda nu i se împrăştiau de-cit cu încetul şi nu putea înlătura impresia că incidentul cu portretul Luizei, în loc să-l înalţe, îl coborîse în ochii lui Struppe, Bode, Scott şi Zecchi. Chiar şi faţă de Hedwige Boltz se simţea stingherit, umilit. De aceea începu să stea zile întregi în cîte o galerie de artă spre a copia tablouri ale maeştrilor Renaşterii, Cum Muzeul împăratului Friedrich ce trebuia sa cuprindă toata arta Renaşterii nu era gata (clădirea lui în stil baroc italian era încă în construcţie, în capătul de nord-vest al insulei Spreei, lînga podul Monbrjou), tablourile vechi erau împrăştiate. De la portretul *Lavi-niei* zugrăvit de Tizian trecu la opera neterminată a lui Rafael *Madonna della Casa Colonna,* apoi la *Vînătoa-rea Dianei* de Rubens, pentru a avea diversitate de genuri şi de tehnică. Copiile acestea îl oboseau grozav. De la împărţirea spaţiului sau alb în pătrăţele pînă la dozarea culorilor, la imitarea modului de a pune pasta pe pînză, a fiecărei trăsături de pensulă, spre a obţine identitatea de ton, armonia proprie a artistului, torul îl copleşea. Pe lînga această înlănţuire de şevalet cîte o jumătate de zi, între pereţii salonului grav încărcat cu capodopere sumbre, cu vizitatori care îi stăteau în spate ca pentru a-i savura cazna, lucrul în atelier i se părea o distracţie, însă după fiecare din aceste copii îşi dădea seama cît cîştigase. Era ca şi cum ar fi descoperit pas cu pas procedeele acestor maeştri uimitori, resursele lor artistice nesfîrşite, ca şi cum ar fi furat zi de zi secretele artei lor prodigioase. XJn mare respect, Q adevărată ve-

neraţie creşteau în el pentru aceşti oameni care zămisliseră totul din nimic, care trebuiseră să frămînte singuri pulberile şi sa încerce toate amestecurile de uleiuri în blidele de lut pentru a căpăta vopseaua strălucitoare de care aveau nevoie. Cu mijloacele sărace ale epocii ei adunaseră pe pînzele lor întreaga frumuseţe a vieţii.

încetul cu încetul munca aceasta vlăguitoare a lui Lucian, împotriva căreia firea lui agitată se zvîrcolea, îl potoli, îi plămădi un oarecare simţ al măsurii, un echilibru care se vădi m tot felul lui de a fi. Waldemar Probst părea ca-şi dă seama de acest fapt, căci îl îndemna să-şi prelungească lucrul în muzee. Aproape de Paşti veni şi Erich Bode să copieze *Viziunea lui Daniel* a lui Rembrandt pentru „a-şi primeni creerii de aspectul obsesiv al nudului Hedwigăi Boltz". Lucian fu bucuros să-l vadă lîngă el. Bode îşi arătă mai întîi nemulţumirea că direcţia muzeului îl silea să facă copia cu cinci centimetri rnai mare sau mai mică decît tabloul expus.

— Se teme că, peste o sută sau două de ani, o copie perfectă ar putea fi luată drept opera originală. Dar, în cazul meu, temerea aceasta mi se pare caraghioasă.

Bode trebuia să-şi ţină scaunul departe de şevalet din cauza pîntecelui său amplu şi repezit înainte ; pîntecele acesta îi îngreuna mult lucrul cînd trebuia să-şi apropie de pînză, pentru o trăsătură de penel mai delicată, capul lipsit aproape cu totul de gît. în asemenea momente ră-suflarea-i grea, de focă, era mai zgomotoasă şi nimbul răsturnat al bărbii blonde şi circulare i se încreţea în jurul feţei palide.

— *Erstaunlich, dieser alte Gauner l** spunea el des pre Rembrandt.

[1] E uimitor, **hoţul** ăsta bătrîn I

Şi S-ul sau de peltic din *erstaunlich* îi reamintea lui Lucian de originea lui hamburgheză. Bode îi vorbea de altminteri adesea despre marele port, pentru care nu avea o dragoste mai mică decît Struppe pentru Berlin. — După o raită la Muncncn, o să mă stabilesc definitiv în Hamburg. Bătrînul e odaia[1]; la primaiie, cred că anul asta o să iasă la pensie — o pensie de mizerie —• ^i bătrîna e bolnavă de reumatism, cu încheieturile strîmbe şi ţepene. O să trebuiască să-i ajut, dac-oi putea ; căci armatorii şi fabricanţii oraşului nu prea suit amatori de pictură, iar atunci cînd au nevoie de un portret sau vor sa cumpere un tablou caută un nume cu circulaţie spre a face o investiţie bună. Ar trebui să vii odată la Hamburg. Ah! O plimbare, dimineaţa, pe Jungfernstieg, sau o legănare în barca, noaptea, pe Âlster, cu o femeiuşcă nostimă lingă tine I

— Vrei să lucrezi şi la Munchen ?

— Nu vreau să-mi reproşez mai tîrziu că n-am tre cut şi pe-acolo, deşi ştiu bine ca lupta asta sterilă dintre secesionişti şi antisecesionişti bîntuie mai râu ca la noi. La Probst o să rămîn cel mult încă un an. încep să mă satur de cocoaşa lui şi de ţigara de foi Virginia, ca să nu rnai pomenesc de sînii domnişoarei Boltz.

— în definitiv, o sa îim osîndiţi să avem mereu acelaşi model ? întrebă Lucian.

— Asta-i o altă idee fixa a lui Probst. Susţine că, numai pictînd la nesfîrşit aceeaşi femeie, poţi desco peri în anatomia ei amănunte şi secrete care scapă la primele poze. Şi ne dă ca exemplu pe acest Rembrandt cu Saslda lui, ori pe Rubens a cărui nevastă o vezi în toate compoziţiile, aici Andromedă înlănţuită, aici sa bină răpită, aici Diană speriată de satiri.

într-o noapte, întorcîndu-se foarte tîrziu de la *Akw-pole,* se mină văzînd-o pe Âdelaida Winter caie-1 aştepta în vestibul şezînd pe o banchetă de stejar afumat. Nici n-apucă să-şi exprime această mirare, că fata se repezi la el. îşi petrecu braţele după ceafa lui şi-1 sărută cu atîta înfocare încât îi muşcă buzele. Apoi, cit ai clipi, se făcu nevăzută.

Lucian, amuzat şi supărat în acelaşi timp, intră la el în odaie. Ce-o apucase pe fata asta cu coapse impunătoare ca o alegorie a fecundităţii ? Mîine va avea o convorbire cu ea, o va pune la locul ei cu cîteva explicaţii hotărâte, începea sa se dezbrace cînd zări pe noptieră un plic, II desfăcu şi citi scrisoarea. Domnişoara Âdelaida îi mărturisea că de luni de zile se tot căznea sa-şi înăbuşe amorul, dar că nu mai putea.

„An *âeîncr Mannesbnist m'ochte ich leben und ster-l>en* * încheia ea. *Deine, dich liebende Adelaide"* [2].

Aşadar de aceea venea ea mereu să-şi găsească de lucru în camera lui şi ramînea sa-1 privească în extaz cum pictează ! Lucian nu-şi putu stăpîni zâmbetul. Atît îi lipsea : ca fata asta voinică, cu nas cîrn şi bărbia repezită înainte, să trăiască „la pieptul lui de bărbat" pînă la moarte. Şi-ar fi dat drumul rîsului în voie, dacă nu i-ar fi fost teama sa nu fie auzit din odăile alăturate,

Chiar a doua zi, dupa-amiază, cm d dînsa veni să-i aducă nişte rufe, o luă de mina şi o aşeză lîngă el, pe sofa. îi spuse că dragostea unei fete frumoase ca ea îl mişca, însă că el era o fire rece, incapabil să iubească şi că mintea şi inima lui erau dăruite cu totul picturii.

[1] La pieptul tău bărbătesc aş vrea să trăiesc şi să **moi. *** **A** ta, **care** te iubeşte, **Âdelaida.**

— Dumitale îţi trebuie un bărbat aşezat şi cum
secade care să-ţi întemeieze un cămin liniştit, cu copii mulţi şi pe care afecţiunea dumitale să-1 fericească.
Noi, artiştii, sîntem nişte oameni nestatornici, nomazi şi destrăbălaţi, ori în cazul cel mai bun nişte lunatici,
— Lasă ca ştiu de ce mă respingi. O iubeşti pe
pianista. Ani să mă omor şi o să mă ai pe conştiinţa.

Ieşi plîngînd. Lucian n-o mai văzu două săptamîni şi, în acest timp, de cîte ori se-ntorcea acasă se temu să nu fie întîmpinat de *gnădige Frâu W inter* îndoliată şi cu lacrimi în ochi. însă pe măsură ce timpul trecea înţelegea că, dacă domnişoara Adelaida nu se omorîse în ziua explicaţiei, nu se va mai omorî niciodată. Ea începu de altfel sa reapară în camera lui pentru mici servicii, îi vorbi cu o politeţă corectă fără a mai face vreo aluzie la pasiunea ei, ori la nemiloasa lui atitudine.

Peste trei luni doamna Winter îl înştiinţa că fiica sa urma să se logodească în curînd cu patronul ei, domnul Âdolf Plockhorst, un bărbat care, deşi cam debil şi văduv, oferea prin vîrsta şi situaţia lui toate garanţiile pentru fericirea unei fete serioase ca Adelaida. în ce o priveşte pe dînsa ca mamă, „era bucuroasă ca fiica ei trecea din situaţia de vînzătoare în aceea de proprieta-reasa a unei prăvălii atît de prospere ca florăria din piaţa Savigny". Lucian o felicită „călduros", iar în ziua logodnei oferi Adelaidei o jerbă de flori cumpărată la o florărie concurentă şi o inanteluţă de biber aleasă de Luiza Linnemann la magazinul general Tiez, descliis de curînd în strada Leipzig. Cea mai amuzată din toată această poveste fu Luiza.

Ca să nu se plictisească în orele de seară, cînd Luiza era la *Furstenhoff,* Lucian, dacă nu voia să se ducă la *Akropole,* mergea la spectacole. Hillbrich îl antrenase la Operă, stăruind mai ales să audă dramele muzicale ale

lui Wagner. Cu aceste drame Lucian trebuia să treacă, la fel ca pentru simfonii, prin cele trei faze : a le suporta, a le gusta, a le înţelege ; însă drumul acesta fu mai greu, arta wagneriană, laborioasă, tăiată în blocuri mari, revoluţionară din temelie pînă la frontispiciu si totuşi încadrată în disciplina rigidă a temperamentului german, să lăsa mai anevoie asimilată de firea lui. El intuia inai de grabă decît percepea măreţia gravă a acestei arhitecturi sonore. Struppe ironiza „educaţia" asta muzicală.

— Prăjina de Hillbrich o să te asurzească tot ducîndu-te să asculţi tromboanele şi tobele lui Wagner. Hai cu mine la *Apollo :* o să vezi acolo nişte fete de-o să-ţî vie să le mănînci. Unde mai pui că-n timpul spectacolului ţi se serveşte berea la fotoliu.

La *Akropole* discuţiile erau mai înflăcărate ca ori-cînd. Cum *Bethseba* fusese expusă şi se bucurase de un mare succes încununat cu achiziţionarea pînzei de către stat, la preţul fixat de Probst, Bode îl tachina pe Struppe :

— Ei, Struppe, ai văzut unde duce „compromisul" în pictură ?

—- Crezi că valoarea reală a unei opere e arătată de preţul obţinut pentru ea ?

— Nu trebuie să subestimăm compromisul, interveni Ebenezer Scott. Hillbrich avea dreptate spunînd odată la masa asta că însăşi viaţa noastră nu e decît un compromis între eul nostru organic şi moral pe de o parte şi natura de altă parte.

— Mă dezgusti, riposta Struppe. Dacă beau atîta bere, e numai din cauza ideilor voastre putrede. După voi, trăiască deci compromisul, trăiască tranzacţia ! Ah l Unde e intransigenţa de principii, unde e bărbăţia noastră naţională ?

— întreaba-i pe socialişti l tuna Giinther Blakbom, bătând cu -pumnul în marmura mesei cu atîta putere, încît şapca-i mică şi verde, de student bătrîn, cu in signa *Teutoburgiei* deasupra cozorocului îngust, i se clătina pe capul ras. Nouă ne-ar trebui o pictura nu numai germană, ci şi imperială, demna de rolul nos tru în lume, un artist care să facă, de pildă, în pictură ceea ce a făcut Wagner în muzică.

— Dar mi se pare ca aceasta pictură a făcut-o Wagner însuşi, intervenea Lucian. Fără text şi muzică, orice tablou al operelor sale constituie o asemenea pic tură germană, după cum fără muzică şi înscenare li bretele sale sînt poeme germane, iar fără text şi însce nare avem realizată o polifonie germană.

— Teodoru are dreptate, îl susţinea Haberling, Wagner a fuzionat toate artele pentru a crea una unica şi germană : şi, prin elementele ei esenţiale : ţe luri colosale, piedici supraomeneşti, îndrăzneală şi spadă, foc şi sînge, ea este şi imperială.

— Da, adăuga Hillbrich. Dar cu asemenea artă „im perială" am ajuns la imperialism, adică la o politică de cotropire, jaf şi înrobire.

— Ce vorbeşti ? sarea Giinrher Blakborn. Ai vrea ca noi, naţie fecundă şi superioară, să renunţăm la o ex pansiune legitimă ? Nietzsche...

— Domnule Blakborn, îi tăia vorba Lucian, crezi că dacă porneşti la o expediţie de prădăciune apăxat de scutul unei filozofii, prădăciunea va fi considerată alt fel decît este în realitate ? Pentru principii abstracte, confecţionate din interes de castă, dumneata te-ai due lat, dovadă cicatricile dumitale. Mă tem că duelul Germaniei cu alte naţii, chiar nu „fecunde şi supe rioare", nu va merge atit de uşor ca o încrucişare de florete în sala de scrimă a *Teutoburgiei.*

— Destul î Nu permit...

—• *Per Bacco l* Potoleşte-te ! striga Zecchi. Bea-ţi berea să te răcoreşti, Blakborn. Nu vezi cum te privesc cei de la mesele vecine ? Să revenim la Wagner. Ceea ce îi reproşez este lipsa melodiei,.. Operă fără melodie — macaroane fără parmezan I

Haberling zîmbi:

— Crezi oare că Wagner a înlocuit melodia cu armonia, pentru că nu putea compune melodii ? Cînd a vrut el să ne dea melodii, în primele lui opere, i-a întrecut pe compatrioţii dumitale.

— Aşa crezi dumneata, sărea Zecchi; dar Blakborn revenea la socialişti. Folosea orice pretext pentru a-şi lansa tiradele politice stereotipe, pe care le profera cu un glas ridicat spre a acoperi pasajele „forte" din uverturile *Damen-Kappelle-i.* Helmuth Winkel căuta să-1 dezumfle, opunîndu-i alte tirade, raţionale şi liberale acestea, din tragediile clasice pe care le juca Ia *Schauspielhaus.* Aldo Zecchi îi şoptea lui Lucian :

— *Che barba*[i] l Mă plictisesc amîndoi deopotrivă. *Akropoîe* devine insuportabilă. Şi capela asta de dame îmi rîcîie nervii. Ar trebui înlocuită cu un solo de mandolină.

Lucian îi repeta Luizei, pe cit putea, aceste discuţii şi ea regreta că lucrul la *FurstenHoff* nu-i îngăduia să fie de faţă la ele. Le comenta însă cu însufleţire şi Lucian, deşi o cunoştea atât de bine, rămînea mereu surprins de uşurinţa cu care se mişca pe nisipurile necuprinse şi clătinătoare ale problemelor de artă. Tocmai această intelectualitate bogată şi diversă dădea preţ ceasurilor ei de senzualitate care îl înlănţuiau pe Lucian de dînsa de peste doi ani.

[1] Ce plictiseai* l

Inteligenţa, ori o feminitate subtilă, deşi — poate — inconştientă, o făcea să se mlădieze după dispoziţiile sufleteşti ale lui Lucian. Despre portretul ei, nimicit iarna trecută, nu mai vorbiră niciodată, ca un bărbat şi o femeie despre un copil care le-ar fi murit. De altminteri, cînd erau împreuna, îi despărţeau uneori ceasuri lungi de tăcere în care el picta lîngă fereastră, iar dînsa, ghemuită în fotoliu, citea o carte sau răsfoia o partitură de muzica, întinsă pe sofa. Cîteodată o surprindea dusă pe gînduri, cu genele pe jumătate închise, bătînd maşinal cu vîrful degetelor catifeaua sofalei, gest obişnuit la dînsa, profesional; poate că repeta, mintal, fragmente din sonatele lui Beethoven pe care le cînta ore întregi „pentru sufletul ei" în odăiţa de lîngă gara Anhalt, poate că muzica aceasta patetică se împletea cu propriile ei tristeţi. El nu-şi dădea osteneala să caute să ghicească la ce se gîndea, ori măcar dacă se gîndea la dînsul. Da, probabil că se gîndea la dînsul. Unei fete cu puterea ei de observaţie, cu intuiţia ei vie nu-i putea scăpa adîncirea lui treptată, cufundarea irezistibilă în vîrtejul artei. Cît loc ocupa ea în sufletul lui era o întrebare pe care dînsa şi-o putea pune (dar şi-o punea ea ?); cealaltă întrebare : cît timp va ocupa acest loc ? n-avea rost, întruoît peste un timp oarecare el se va înapoia în ţara lui şi legătura lor avea să se curme prin forţa lucrurilor. Atunci ea îşi strîngea genele, iar mişcarea automată şi ritmică a degetelor i se încetinea pînă la imobilitate : s-ar fi spus că doarme, dacă fruntea nu i s-ar fi încreţit din cînd în oînd. Dar se putea să nu fie gînduri, ci vis.

13

„Scumpul meu Lucian, iată mai bine de trei ani de cînd ai plecat de lîngă noi *şi* nu te-am mai văzut. Nu vreau să stăruiesc asupra tristeţii mele, asupra dorului de tine care-mi arde necurmat sufletul. Tatăl tău nu-mi spune nimic, dar înţeleg că e mîniat că-ţi iroseşti atîta timp printre străini, cu îndeletniciri uşuratice, în loc să vii acasă, să-i dai o mînă de ajutor în afaceri şi să-ţi creezi o situaţie. Eu, una, tremur în tot momentul gîn-dindu-mă cîte primejdii te pîndesc într-un oraş imens ca Berlinul şi mai ales în mediul neserios şi destrăbălat al artiştilor. Facă Dumnezeu să te avem în curînd iarăşi între noi, sănătos, cuminte şi voios"...

Asemenea crâmpeie se găseau în toate scrisorile Mag-dalenei Teodora. Lucian le citea cu o înduioşare fugitivă, care nu izbutea în nici un caz să-l clintească din rutina muncii şi din fierberea preocupărilor. Arta era aici, părinţii erau departe. Nu se simţise niciodată mistuit de o mare dragoste filială ; copilăria şi adolescenţa îi trecuseră repede, în luptă cu constrîngerea şcolară; el trăise alături de părinţi, dar nu legat de ei. Acum, stăpîn oarecum pe sine şi departe de ei, înstrăinat de tatăl sau şi prin ostilitatea acestuia faţă de vocaţia Iui artistică, stătea rupt de căminul părintesc, învingîndu-s.i printr-o judecată rece imboldul firesc de a se repezi pentru cîteva zile acasă spre a strînge mîna tatălui şi a cădea la pieptul mamei neliniştite.

Cît de schimbat ar fi apărut el, de altfel, părinţilor ! De cînd creşterea i se isprăvise, fizicul său suferea un proces lent de rafinare, ca finisajul unei sculpturi. Mijlocul îi devenea mai suplu, membrele mai puţin masive, mişcările mai delicate. Capul sau cu păr întunecos şi unduios căpăta o atitudine de mîn-drie j pe pielea mată şi oacheşă, mustaţa neagră, subţire, i se înfiora mereu. Statura lui domina ca totdeauna pe cei din jur ; însuşi Struppe, cu ceafa-i lată şi umerii de luptător de bîlcî, s-ar fi gîndit îndelung înainte de a-şi încerca puterile cu el.

Cînd intra într-un local, cînd se plimba pe culoarele teatrelor, femeile întorceau capul după dînsul. Luiza îl tachina :

— Blondele astea te sorb din priviri. Cum să nu mă-nşeli în asemenea condiţii ? Fiecare zi în care-mi ramîi credincios e pentru mine o zi cîştigată.

Ştia bine că el nu-i este „credincios" din temperament sau din dragoste, ci din cauza stăpînirii absolute a picturii asupra lui. Lucian îi povestise într-o

zi în care se dusese cu Hillbrich la Wannsee sa picteze în aer liber că întîlnise pe drum o fată nostimă care-1 ispitise grozav, dar că pîna la urmă, între a picta un peisaj ori a avea fata, alesese peisajul. Luiza rîsese, dar incidentul i se păru foarte semnificativ.

Lucian îşi întrerupsese copiatul în muzee, cu ochii osteniţi de fondurile întunecate, de lumina drămuită cu zgîrcenie de vechii maeştri olandezi. Un fel de reacţie se producea în el, nevoia de a lucra afară din oraş, în aerul vibrator de lumina din marginea crîngu-rilor ori de pe malul apelor, aşa cum citise că pictaseră jmpresionişti francezi pe care nu-i cunoştea. Insă Probst îl trăgea spre atelier. Poate din predilecţie, poate pentru că Walter Leistikov şi Liebermann lucrau în ultimul timp numai peisaje, Probst îşi îndemna ciracii la compoziţii în cel mai autentic stil academic. Niciodată domnişoara Boltz nu mai trecuse prin atîtea metamorfoze biblico-istorice. Cum mai era nevoie şi de alte personaje, în atelierul din Kantstrasse începură să apară bărbaţi cu torsuri muşchiuloase, bătrîni cu pleşuvii lucioase şi bărbi încîlcite, femei de felurite vîrste. Waldemar Probst îi rînduia în grupuri variate, de tip piramidă â la Andrea del Sarto sau axate pe o diagonală â la Ingres, îi despuia ori îi îmbrăca în costume orientale sau medieval-apusene, le impunea atitudinile adecvate, mimicile necesare şi îşi îmboldea „elevii".

— Haideţi, domnii mei. Apucaţi-vă cu curaj de această *Sfîntâ îngropăciune..,,* de această *Estheră* în ia-tacul lui Ahasver.

Aldo Zecchi făcea ochi mari, exclamînd *Dio mia!*[1]. Karl Struppe îşi răsucea nervos vîrfurile verticale ale mustăţilor. Bode năduşea. Numai Hillbrich şi Ebene-

[1] Dumnezeul meu I

zer Scott treceau liniştiţi Ia şevalet, primul cu indiferenţă, al doilea cu obişnuita-i flegmă britanică.

_ Ne-a luat dracul I îi şoptea Bode lui Lucian.

Un timp vanitatea lui Lucian fusese gîdilată de faptul că era socotit în sfîrşit demn de a picta asemenea tablouri; însă cu timpul începu să resimtă o oarecare saturaţie, dacă nu o repulsie pentru aceste puneri în scenă artificiale şi pretenţioase. Evident, îşi spunea el, marii artişti scoteau capodopere din orice subiect; însă, aşa cum ele se realizau în multe ateliere şi de către nenumăraţi pictori, aceste tablouri proclamau disciplina didactică, afişau un aer de gravitate voită, de pompa emfatică şi falsă.

Hillbrich îi spunea:

— Compoziţiile astea cu legende şi scene din istorie şi religie sînt frumoase, însă în decursul secolelor s-au făcut cu miile. Simţim nevoia să mai găsim pe pînze şi viaţa contemporană, să zugrăvim ceea ce vedem cu propriii noştri ochi. în definitiv, a existat în pictură şi Courbet I

— Da, mă-ntreb şi eu : oare sentimentele şi ideile
care ne frămîntă astăzi merita mai puţin să fie redate în opera noastră decît ideile şi sentimentele strămoşi lor noştri ? Oare Teniers, Breughel şi alţi artişti care au pictat scene populare văzute în jurul lor au mai
puţin merit ca numeroşii pictori de sfinţi închipuiţi ?
De ce să trăim în trecut, cmd realitatea prezentului ridică atitea probleme şi se cere atît de imperios în făţişată şi dezbătută ?

•— Dragă Teodoru, m-am gîndit adesea de ce mulţi dintre noi, în pictura germană de azi, persistăm să evocăm în mod pseudoclasic, dacă nu idilic, trecutul. Oare din orgoliu naţional, pentru că realismul s-a năs-

cut în pictura altor ţări, în Italia, în Olanda, în Franţa ? Pentru că arta realistă redă plastic adevărul, exprimă obiecţii şi proteste privitoare la condiţiile sociale şi morale ? Ori din inerţie, de frica de caracterul dinamic, militant al acestei arte, ce irită spiritul nostru de disciplină *şi* conformism ?

— Poate ca din toate aceste motive laolaltă.

Da, Lucian, ca şi Hillbrich, era sătul de temele învechite ale lui Probst şi era dornic de o intrare în real.

Dar modelele îi lipseau. Nu cunoştea principalele tablouri ale lui Courbet decît din reproduceri imperfecte din manuale. Unde erau la pictorii cu care veneau în contact pînzele care să înfăţişeze scenele de toate zilele despre care îi vorbise, cu ani în urmă, Zenobie Milotin — bătrînul tocilar oprit dinaintea casei, miş-cînd cu piciorul pedala ce învîrtea tocila şi încre-ţindu-şi fruntea deasupra satirului al cărui tăiş scapără scîntei la atingerea roţii de gresie, tîmplaruî trecînd ritmic rindeaua pe muchia blănii de brad, pe cînd talajul se răsuceşte în jurul lui fîşîind vesel, sau minerul ce scormoneşte adîncurile de cremene neagră şi lucioasă ale pămîntului ? Da, asemenea subiecte erau rare în actuala pictură berlineză şi chiar în cea germană în general, exceptând poate primele tablouri ale lui Hodler, înainte ca artistul s-ajungă la expresionism, acel *Atelier de ceasornicărie,* acei *Jucători de popice* şi, bineînţeles, marile scene de uzină pictate de Max Liebermann. Ba chiar unele tablouri contemporane nu înfăţişau nimic în afară de motive decorative pure, ca de covor, o pictură lipsită nu numai de temă, de conţinut omenesc, ci şi de obiect: *Gegenstandsîose Male-rei*,* cum o numea Konrad Hillbrich.

[1] Pictură fâra obiect

Lucian voia s& găsească modele realiste nu pentru a imita pe alţii, căci era hotărît să ajungă Ia înfăţişarea vieţii pe drumul lui propriu, ori, de nu, să renunţe la artă, ci pentru a vedea în ce mod căutaseră alţi artişti păile realismului. Negăsind asemenea modele, încercă să le creeze el însuşi. Prindea pe foile blocului în desene sumare, în crochiuri viguroase, atitudini de lăcătuşi, de strungari, de fochişti în plin lucru, prin ateliere şi uzine, siluete de furnale, ori mişcările femeilor lingă războaiele ţesătoriilor. Contramaiştrii se uitau îa el cu simpatie cînd îl vedeau cu cîtă atenţie îi priveşte şi se minunau ce repede îi alerga creionul pe hîrtie. Nu îndrăznea totuşi să treacă la compoziţii, nu se simţea încă în stare de lucrări de ansamblu, dar schiţele „preliminare" pentru nenumărate asemenea lucrări se acumulau într-un ritm impresionant.

Waîdemar Probst trecea, printr-o perioadă febrilă în care lucra mult şi vorbea şi mai mult Avea trei sau patru proiecte de compoziţii mitologice pentru care făcea numeroase schiţe pe carton ori pe pînze de dimensiuni reduse. Nici una nu-1 mulţumea. Deşi stîlp al academismului, s-ar fi spus ca instinctul îi denunţa uneori nefirescul unei arte prea încărcate şi teatrale.

— Cu două, trei flori pe o nuia, recunoştea el în aceste momente, natura reuşeşte să ne mişte ; la fel, artistul veritabil ne stârneşte emoţie prin potrivirea cîtorva sunete, prin alegerea unui pumn de cuvinte, ori prin cîteva trăsături de penel, în arta noastră este ceva excesiv, în realitate, acela este cu adevărat un mare artist care pune maximum de substanţă în cea mai economică formă.

Alteori, stăruind asupra necesităţii de a realiza „tablouri frumoase", care să facă plăcere ochiului, după

aserţiunea lui Poussin ; „scopul picturii este defectarea", se lansa **î** D **teorii:**

— Repulsia faţă de urît se explică prin ideea de anarhie pe care acesta o sugerează şi deci prin neliniştea ce el ne provoacă, pe cînd frumosul ne atrage pentru că-n el intuim armonia care singură ne da sentimentul siguranţei.

Cînd Lucian se sătura de aceste „disertaţii indigeste", cum le numea Struppe, nu mai dădea pe la atelier cîte o zi-două şi se ducea cu Hillbrich să picteze în vreun luminiş al pădurii de brazi de la Griinewald, ori în susul Spreei, îa Friedrichshagen, pe malul lacurilor Muggel şi al Diavolului. Peisajul oferea lui Lucian acea prospeţime de impresii şi bogăţia de culori spre care fără să-şi dea seama aspira în aceeaşi măsură ca spre înfăţişarea muncii, a strădaniei omeneşti. După asemenea zile din care se întorcea cu exuberanta veselă, strălucitoare a naturii în ochi, cu sufletul îmbătat de lirism, putea să lucreze un timp lîngă Probst fără să-şi arate nemulţumirea. De fapt, acest lucru în opoziţie, alternanţa aceasta de manieră, trecerea de la gamele tonurilor blonde şi sclipitoare, realizate prin abundenţa pastei şi îndrăzneala tuşei, la prudenţa pînzelor de atelier, în care contrastele trebuiau dozate, nuanţele răsunătoare evitate şi tonurile topite într-o armonie sumbra, sporeau dexteritatea lui Lucian, îi dădeau o facilitate de telmică recunoscută chiar şi de Probst. Tablourile lui în această perioadă de timp puteau părea unui profan opere de seamă ; execuţia lor era fără cusur ; totuşi ele nu aveau ceea ce era esenţial, viziunea proprie, tremuruî de viaţă lăuntrică al artistului, pecetea personalităţii. Fără a înţelege aceasta, Lucian, în mod intuitiv, îs considera de altfel lipsite de orice valoare. Şi cu toate că acum.

în atelierul lui Probst, el nu mai era noul venit începător, cu toate că-i depăşea izbitor pe cei vechi, pe Struppe, pe Zecchi, pe Scott, în adîncul lui dăinuia impresia de înapoiere, de neputinţă, de nimicnicie. Oare era şi va rămînea altceva decît un diletant mai mult sau mai puţin talentat ? Cu el ce avea să se schimbe în pictură ? Şi o disperare asemănătoare aceleia din ziua cînd sfîşiase portretul Luizei îl cuprindea din nou uneori, plămădită din alte rădăcini, dar care-l întuneca deopotrivă.

Şi în vara aceasta, ca în toate verile de cînd se afla în Berlin, se duse în Altmoabit să vadă *Marea expoziţie a artiştilor berlinezi,* adăpostită în imensa sală cu tavan pictat şi cu cupolă a unei clădiri impunătoare în stil baroc.

— Cum explici predilecţia asta a germanilor pentru stilul baroc ? îl întrebă el pe Hiîlbrich.

— Foarte simplu, în liniile agitate, în faldurile somptuoase, în ornamentaţia excesivă a acestui stil ei regăsesc neliniştea lor metafizică, rîvna lor de gran doare, predilecţia pentru decor şi paradă.

Expoziţia conţinea sumedenie de proiecte de arhitectură, tablouri şi sculpturi de un nivel artistic relativ. Cîteva nume ieşeau din comun printre expozanţi: Raschdorf şi Adler în arhitectură, Reinhold Begas în sculptura, sub vizibilă influenţă italiană şi franceză, Lederer, Fritz Klimsch cu animalele sale atît de vii, Tuaillon care continua maniera lui Schadow. în pictură, Anton von "Werner cu aspiraţia lui spre monumental, Hugo Vogel, Kallmorgen, aceştia doi deveniţi în ultimii ani membri influenţi la *Verein Berliner Kunstler*[1], după cum ştia Lucian. Unii dintre aceşti artişti discutau cu prieteni dinaintea operelor îor, cu panamalele pe cap, cu trabucuri în mînă; lumea se îmbulzea în jurul lor, arăta prozele, comenta, îşi exprima nemulţumirea ori satisfacţia prin grimase, prin exclamaţii: *Aber nein!... Unmdglich! Wunderschon! Dos ist famos*[1] / Grupuri se închegau, se desfăceau, se îndreptau spre bufet să bea bere, reveneau, îşi încrucişau părerile :

— *Schau'mal dos...* So *lebendigl**

Forfota şi larma erau mari, ca într-un iarmaroc. Struppe îi tot trăgea pe Lucian şi pe Hiîlbrich la bere.

— Cea mai importantă secţiune a acestei expoziţii este bufetul, spunea el, cu gura plină cu *Leberiourst.*

Cînd ieşiră în parc traseră cu voluptate în piept aerul curat. Dinspre terenul de exerciţiu al cazărmilor de lînga gara Lehrter se auzeau pocnete de armă.

— Bere, artă, arme — iată toata Germania ! observă Hiîlbrich.

Anul acesta, 1903, fu un an îndoliat pentru pictură. In atelierul lui Probst răzbăteau ecourile dureroase: Friedrich von Kaulbach stins în Hanovra, Whistler în Anglia, Camille Pissaro în Paris, Gauguin în Tahiti. Arborii mari cădeau în grădina din ce în ce mai săracă, mai despodobită a artei. La fiecare deces aflat, Walde-mar Probst afişa timp de cîteva zile o întunecime de circumstanţă, o tăcere pioasa ; s-ar fi spus că se gîndea Ia propria lui dispariţie într-un timp nu prea îndepărtat.

Iarna care urma fu aspră, cu zăpezi mari. Doamna Winter trebuia să vină mereu să arunce cărbuni în cămin.

[1] Asociaţia artiştilor berlinezi.

Dar nu!.,. Imposibil!... Minunat! Asta-i straşnic *l*

[3] Priveşte asta... Ce plină de viaţă !

— ^Presupun că unui pictor nu trebuie sâ-î fie frig U degete cînd lucrează, spunea ea.

— Ce mai face fiica dumneavoastră ? o întreba,
politicos, Lucian.

— Mulţumesc, bine. E însărcinată. Doctorul crede
chiar că e vorba de o sarcină dublă. Eu şi Emil sîntem cît se poate de fericiţi.

— Aveţi şi motive. Vă felicit.

— Pişicherul ăsta de Adolf ! Cine ar fi crezut aşa ceva, văzîndu-1 atât de firav, de delicat! Are de altfel toate noroacele.

— Are dreptate, reflecta Lucian, cînd rămînea sin gur. Plockhorst ăsta are în adevăr toate noroacele:
posedă cea mai prosperă florărie dm cartier, are o
nevastă cu douăzeci şi cinci de ani mai tînără şi pe deasupra mai capătă şi doi copii deodată. Economie cu moaşa, cu botezul etcetera.

La scurt timp după Anul nou, Ericli Bode plecă spre Mimchen să lucreze acolo un an-doi, înainte de *a* se stabili la Hamburg, spre a-1 putea ajuta pe taică-său, bătrînul odăiaş al primăriei scos la pensie. Probst îi dădu o scrisoare de recomandaţie către „bătrînul" Lehnbach. (Intre Probst şi Lehnbach putea fi o deosebire de vîrstă de cel mult cinci ani.) Lucian, Struppe, Scott, Zecchi şi Hillbrich îl însoţiră pe Bode la gara Anhalt.

— Ni se desface S f în t a Şesime! observă cu melan colie Hillbrich.

•— Nu te invidiez decît pentru berea de-acolo, ofta Strnppe. Niciodată noi, berlinezii, n-o să-i ajungem în privinţa asta pe pezevenghii de bavareji,

Bode părea emoţionat. Frigul făcea să-i dispară paliditatea feţei; şi, sub imensa şi neagra cupolă metalică a găni, înceţoşată de fumul numeroaselor locomotive nimbul răsturnat al bărbii părea mai puţin bălan. Lucian îi făgădui ca, dacă se va duce la Paris, se va opri pentru un scurt timp la dînsul.

—• Nu uita să-mi scrii şi să-mi dai adresa.

— N-am să vă uit pe nici unul, spuse Bode ; şi cum conductorul trenului fluiera, îşi lipi pe rînd şi repede conve\itatea abdomenului de fiecare dintre colegi şî-i sărută pe amîndoi obrajii, apoi se urcă în vagon, îmbulzeala de pe coridor îl împiedică să apară la fereastră.

Vîntui plecărilor sufla în atelier. Se ştia acum că Scott intenţiona ca, după un timp, să plece la Paris pentru continuarea studiilor, iar Zecchi vorbea mereu de dorul de ţară. Iarna asta mohorîtă şi grea îl făcea sa se gîndească cu înduioşare la căsuţa însorită din Castellamare, la cornişa albă ce şerpuia de-a lungul golfului napolitan, printre măslini şi portocali. Nostalgia asta îl distrăgea de altfel de la dezamăgirea amorului neîmpărtăşit pentru Hedwige Boltz, ceea ce nu putea decît s-o bucure pe „cară Edviga".

In lunile următoare lucrul lui Lucian fu mai intens ca oricînd; s-ar fi spus că înfrigurarea cu care îşi începuse lecturile artistice, studiul, la sosirea sa aici, îl cuprinsese din nou. Luiza îi atrăgea atenţia că se va surmena, dar el dădea din umeri.

La începutul toamnei transporturile în comun ale oraşului fură paralizate de greva muncitorilor de la *Stadbolin, Jîoch und Untergrundbahn* [1] şi de la tramvaie. Lucian trecea într-o dimineaţă cu Hiîlbrich pe

[1] Metropolitanul.

K6nigstrasse, cînd văzu apărînd o coloană de greviști ce veneau dinspre gara din piaţa Alexander, purtînd pancartele cu revendicări: mărirea salariilor şi opt ore de lucru pe zi. Oamenii înaintau în rînduri strînse, ce ocupau toată partea carosabilă a străzii; frunţile le eiau întunecate, feţele lor aveau un aer comun de dîrzenie şi revoltă. Sergenţi de stradă mergeau pe trotuare, la distanţe scurte unii de altii, împrăştiind grupurile de trecători care se opreau să privească manifestaţia. La răspîntii, poliţişti stăteau călare, cu coiful negru ţeapăn pe cap, cu figuri împietrite, ca şi aceia care dirijau circulaţia în piaţa Potsdam sau Augusta Viktoria ; dar, spre deosebire de ei, nu-şi sprijineau în şold pumnul stmg înmănuşat, iar mîna lor dreaptă nu se ridică să oprească, ori să dea drumul vehiculelor, cu solemnitate, ci se încleşta pe tocul de piele al revolverului.

Ciad coloana ajunse în dreptul Poştei, la întretăierea cu strada Sfîntului Diih, văzu în faţa ei un pluton de soldaţi cu arma la umăr, barînd drumul spre podul Kurfurst şi spre palatul imperial. Un ofiţer tînăr, pe un cal roib, cu sabia în mînă, striga manifestanţilor : — *Links oder rechts î Linsks oder rechts!*[1] Coloana se opri surprinsă, dezorientată; însă cînd purtătorul unei pancarte aruncă îndemnul *Vorwărts l*[2] se puse din nou în mişcare. La un semn al ofiţerului, soldaţii înaintară, ţinînd cu amîndouă mîinile puştile de-a curmezişul pieptului, spre a împinge cu ele apoi pe greviştii din primele rînduri. Se produse o învălmăşeală ; protestele vehemente ale muncitorilor se încrucişau cu fraza scurtă, monotonă, repetată la ne-sfîrşit cu un ton egal şi poruncitor, de comandă militară, a ofiţerului:

[1] La stfnga ori la dreapta
I ! înainte '

— *Links oder rechls l Links oder rechts!**

Fraza asta nu mai părea traducerea în cuvinte a unei gîndiri, ci exprimarea mecanica, automată, a maşinăriei autorităţii.

Pe Strada Poştei veneau în pas alergător agenţii de poliţie cu bastoane de cauciuc.

— Hai sa plecăm, spuse Hillbricb. Vor urma arestările şi n-are nici un rost să ne înhaţe şi pe noi. Mai ales dumneata, ca străin, rişti să ai neplăceri mari.

•— Nu cred că, înapoia ferestrelor palatului, îcaizerul e prea bine dispus, observă Lucian.

•— Da, are o dimineaţă proasta... Probabil că-şi reaminteşte de acel 11 februarie 1892 cînd valurile furioase de şomeri i-au urlat sub ferestre : *„Vrem pline! Vrem de lucru!"*

Lucian se pregătea să asculte sfatul lui Hillbrich şi sa se depărteze, însă strigătele şi huiduielile grevi ştilor, înteţite brusc, îl reţinură. Un soldat izbea cu patul puştii pe un muncitor ce voia cu orice preţ să înainteze şi tovarăşii acestuia săreau să-l apere ; îndată încăierarea luă proporţii. Vardiştii fluierau, ofiţerul se frămînta pe cal, agitindu-şi mereu sabia în aer. Grevi ştii îşi rupseră coloana, înconjurară plutonul, se învălmăşiră cu soldaţii, pe care începeau sa-i împingă înapoi. Drumul spre palat părea că li se deschise, cînd, pe podul Kurfiirst, se văzu ivindu-se o companie de infanterie înaintînd în marş forţat. In acelaşi timp nenumăraţi agenţi de poliţie, veniţi în fugă pe Strada Poştei, se năpustiră cu bastoanele de cauciuc asupra muncitorilor şi începură să lovească cu sălbăticie în dreapta şi în stingă.

[1] La stîîiga on k dreapta l

Lucian şi Hîllbrich se lipiseră de un zid şi priveau consternaţi cum, lipsiţi de arme, covârşiţi de forţa represiunii, greviştii, cu toate că ripostau cu pumnii, erau despărţiţi în grupuri şi împrăştiaţi pe străzile laterale. Drept în faţa lui Lucian, doi agenţi se înverşunau împotriva unui muncitor firav, dar îndrăzneţ, care nu contenea să le strige:

— Brute ! Ucigaşi I

Unul dintre agenţi îl apucase de beregată şi-1 izbea cu vîna de bou în cap, celălalt dădea în el cu pumnii şi cu picioarele. Dintr-o sprinceană a grevistului m-cepea să şiroîasca" sîngele. Lucian, cu o pîclă înaintea ochilor, se repezi şi, cu o lovitură de pumn, întinse pe caldarîm pe unul din zbiri. La fluieratul celuilalt, cîţiva agenţi tăbărîra asupra lui Lucian, îl loviră care unde nimerea şi-1 traseră din învălmăşeală. Lucian doborî vreo doi, dar pînă la urma, tîrît în colţul străzii Spandau, fu vîrît într-una din dubele poliţiei aduse de grabă dinaintea primăriei.

Larma încăierării răzbătea pînă în întunericul acestei dube a cărei uşă cu gratii era deschisă cînd şi cînd pentru a înghiţi un grevist arestat. Lucian stătea pe banca de lemn, cu pumnii strînşi. Cînd duba se urni, el se gîndi ce se putuse întîmpla cu bietul Hillbrich, Cît despre sine, puţin îi păsa ce avea să urmeze; toată fiinţa îi era încordata, mînia clocotea încă în el •— un sentiment de revoltă care întuneca toate întrebările momentului.

Fu aruncat într-un subsol cu ferestre mici şi zăbrelite. Ştia unde se găseşte. Cobormd din dubă se văzuse în piaţa Alexander şi citise pe frontispiciul clădirii spre care era împins: *Polizeiprăsidium.* Opt dintre muncitorii înşfăcaţi ca şi el în Konigstrasse şedeau în jurul lui, pe marginea paturilor de fier cu saltele de

paie şî Cu cîte t> pernă slinoasă la un Capăt. Nici unul nu avea îmbrăcămintea întreagă, unul era fără şapcă, altul fără surtuc, altul cu cămaşa sfîsiata; mai toţi aveau vînătăi pe faţă, ceea ce dovedea că nu se lăsaseră înhăţaţi cu uşurinţă. Cum află îndată Lucian, erau manipulanţi de metropolitan, electricieni, lăcătuşi de la atelierele de reparat ale tramvaielor, afară de doi, unul, vecin de pat cu Lucian, ajustor-mecanic îa Fabrica de maşini şi unelte Ludwig Loewe din strada Hutten şi altul, şef de echipă la întreprinderea comunală de gaz. Prezenţa acestora arăta că toată muncitorimea berlineză sprijinise greva celor din transporturile în comun.

— De la metropolitan sau de la tramvaie ? îl întrebă ajustorul-mecanic pe Lucian.

— Sînt pictor.

Auzind că, pictor fiind, le sărise în ajutor în învălmăşeală, arestaţii veniră cu toţii să-î strîngă mîna ; un ma-nipulant tînăr de tot îl îmbrăţişa chiar.

Oamenii comentau cu vehemenţă ciocnirea.

— Aşa fac întotdeauna, spuse şeful de echipa de Ia gaz. Provoacă încăierarea brutalizând pe unul dintre noi, pentru ca apoi să ne aresteze cu duiumul. In felul ăsta scapă pentru cîţiva ani de cei mai dîrji dintre noi.

Lucian şedea pe patul său, cu bărbia sprijinită în pumni. Prin cele două ferestruici aflate sus, aproape de tavan şi prin ale căror gratii se vedeau picioarele trecătorilor, se cernea pe pereţii cenuşii şi murdari ai subsolului o lumină rece, tristă. Cit timp va fi ţinut în beciul ăsta şi pe urmă în ce închisoare îl vor duce ? Ştia ce severa era autoritatea germană faţă de cei ce încercau să-i ştirbească puterea şi să „tulbure ordinea". Brusc, inima i se strînse dureros, nu de teama suferinţelor fizice pe care le va îndura, ci la gîndul că doi-

i ani sau poate mai mulţi vor fi pierduţi pentru munca sa, pentru sforţările de a-şi realiza arta. Dar poate că ceea ce i se întîmpla acum îi era necesar pentru viitorul sau, avea să-i aducă clarificarea definitivă a unor probleme ce-l frămîntau şi pe care îe cumpănea încă oarecum şovăitor şi confuz. De fapt, ce se petrecuse în dimineaţa asta ? Pentru întîia oara, două principii, două lumi antagoniste se înfruntaseră sub ochii lui: stăpî-nirea şi masele muncitoare. Kaportul lor real de torţe în momentul de faţă apărea limpede, dar care putea fi raportul forţelor lor virtuale ? Cioemiea de azi se va încheia cu o seamă de condamnări şi — poate -— cu satisfacerea, într-o măsură redusă, a unora din cererile greviştilor. Dar ce întorsătură vor lua lucrurile cînd ciocnirea asta se va transforma într-o încleştare pe viaţă Şi pe moarte ?

Deocamdată ideea că, la revendicări îndreptăţite de condiţii materiale precare ce nu puteau fi contestate de nici un observator cinstit, se răspunsese cu lovituri şi — cît pe aci — cu gloanţe, ideea aceasta i se părea odioasă şi-i fierbea sîngele.

Către orele cinci dupa-amiază doi gardieni veniră şi-i poruncirăsa-i urmeze. Lucian urcă trei etaje şi se văzu într-o încăpere largă, mobilată cu un lux sobru. Un domn în redingotă, cu ochi bulbucaţi şi cu mustaţă în forma de maturele, şedea la un birou, sub portretul împăratului, iar la o masă lăturalnică un funcţionar se pleca, cu tocul în mină, deasupra unei mape de scris.

Interogatoriul i se păru lui Lucian interminabil. Cum se chema, unde locuia, de unde era, cîţi ani avea, ce căuta la Berlin ? Cînd auzi de pictură, domnul în redingotă rînji:

— Pictură! Da, toţi veniţi cu pretexte d-astea. Unul pictură, altul muzică, altul filozofie. Aş paria că mai

muît timp îţi petreci în conciliabule subversive decît în faţa şevaletului.

— Lucrez în atelierul profesorului Waldemar Probst, din strada Kant nr. 31. Vă puteţi informa.

Paşaportul îi fu examinat cu atenţie, apoi întrebările continuară în acelaşi ton aspru. Din ce grup politic făcea parte în România ? Pe cine cunoştea în Berlin ? Cu cine se întâlnea ? Despre ce discuta ? Ce localuri frecventa ? Ce căuta printre grevişti, pe Konigstrasse ? Care erau instigatorii grevei ?

Lucian, în picioare, se silea să-şi păstreze calmul şi răspundea scurt. Nu făcea parte din nici un grup politic, se întîlnea numai cu artişti; pe Konigstrasse se găsea întâmplător în momentul demonstraţiei.

— Şi tot întîmplător ai atacat doi agenţi ai forţei publice germane ? rînji din nou domnul cu ochi
bulbucaţi.

— Nu i-aro atacat Am venit în ajutorai unui ce tăţean nevinovat care era maltratat cu sălbăticie de
aceşti agenţi.

Scribul de Ia masa lăturalnică nota toată convorbirea.

După mai bine de o oră fu petrecut de cei doi gardieni înapoi, în subsol. Dintre ceilalţi arestaţi trei lipseau.

— I-au luat şi pe ei la interogator, îl lămuri
ajustorul.

Seara li se aduse fiecăruia cîte o bucată de pîine şi un blid cu *Brei**. La orele nouă becul electric din tavan se stinse automat. Lucian se lungi pe pat şi se acoperi cu pocladul răpănos. Dar ploşniţele nu-1 lăsară să doarmă. Din unghere invizibile se auzi toată

[1] Terci, pasat

noaptea ronţăitul şoarecilor. Lucian se întreba ce naiba puteau ronţăi ?

Ziua următoare trecu cu greu. în subsolul asta aerul era irespirabil; încăperea era prea mica pentru atîţia oameni, mirosul complex, de mucegai, de sudoare, de murdărie, te sufoca. Abia te puteai mişca printre paturi. Şi apa fiarta salcie de dimineaţa — numita ceai — şi Brei-ul invariabil de la prînz şi de seară îţi făceau greaţă. Nouă şi măreaţă era această clădire a poliţiei centrale, reflecta Lucian, dar curăţenia şi luxul ei se opreau la uşile acestor subsoluri în care erau înghesuiţi, ca vitele în ocol, nemernicii care îndrăzneau să se împotrivească „autorităţii" germane sau încercau să clatine edificiul sacrosanct al societăţii cu iunclieri, fabricanţi şi robi.

Ceasuri întregi Lucian stătea de vorba cu ceilalţi deţinuţi. Aceeaşi nemulţumire, aceeaşi ură faţă de regim, aceeaşi hotărîre de a lupta pînă la izbîndă pentru o viaţă mai dreaptă şi mai bună se vădeau în toate cuvintele lor ca şi în acelea ale lui Hans Brau-sewetter, în duminica în care dejunase la dînsuT, în strada Wildenbrucli. Dar, cu toate că şi atunci înţelesese şi justificase mintal starea de spirit a muncitorimii, acum, prin faptul că participase efectiv la una din acţiunile acestei muncitorimi şi îşi riscase pentru ea libertatea şi — poate — tot viitorul, adeziunea lui căpăta mai multă căldură, ideea se amplifica în mintea lui, se potenţa priu fuziunea ei cu forţa afectivităţii.

încetul cu încetul tovarăşii săi de arest se răriră. Cîtiva, duşi pe rînd la anchetă, nu mai reveniră. Fuseseră eliberaţi ori transferaţi în vreo închisoare ? De la ei gîndurile lui Lucian treceau la Luiza, la Hillbrich, la toţi colegii de atelier, îşi închipuia starea

sufleteaca a Luîzei — Hillbrich o înştiinţase desigur de arestarea sa. Cînd o va putea revedea ?

în a patra zi, după-amiază, fu dus din nou de doi gardieni în biroul de la etajul al treilea.

— Dă-mi permisul dumitale de şedere în Berlin, îi spuse domnul în redingotă şi cu ochi bulbucaţi.

îl luă, scrise ceva într-un colţ, iscăli şi puse o ştampilă. *Ordin de a părăsi Germania in termen de trei zile,* citi "Lucian.

— Protestez l spuse dînsul cu vehemenţă. Am venit aici să-nvaţ şi nu mi-am isprăvit studiile.

— Asta-i culmea îndrăznelii! în loc să fii mulţumit c-ai scăpat numai cu atît, mai protestezi ? Ai lovit agenţi ai forţei publice germane în exerciţiul funcţiunii l îţi dai seama ce-nseamnă asta ?

Apăsase cuvintele *ce~nseamnă asta,* ca şi cum pumnii daţi de Lucian ar (fi zdruncinat însuşi tronul „maiestăţii sale imperiale". Lucian îl privea fix, încleştîndu-şi fălcile.

— Ai avut noroc, tinere, că cercetările noastre ţi-au {ost favorabile. Din ţara dumitale ni s-a comunicat că tatăl dumitale e un om cu vază, primarul oraşului natal, iar aici domnul profesor Probst şi familia la care locuieşti ne-au dat cele mai bune referinţe. Vei părăsi Berlinul joi, cu trenul de noua seara, din gara Anhalt. Un agent va veni sa te ia de la domiciliu cu o oră înainte şi te va însoţi pînă la frontieră. Am terminat.

Lucian coborî treptele poliţiei, cu sufletul împovărat. Nu făcuse nimic în zilele astea, dar îşi simţea trupul zdrobit. Fără să-şi dea seama, trăgea în piept cu aviditate aerul curat al pieţii şi îşi plimba priviri tulburi pe clădiri, pe trecători. Se îndreptă spre casă încet, maşinal.

Helene şi Emil \Viuter îl primiră cu manifestări zgomotoase de bucurie, dar el le mulţumi scurt şi intră în odaie. Se trînti pe divan şi adormi repede —- un somn adînc şi întunecos, ca într-o istovire.

A doua zi, înainte de amiază îi trimise Luizei un bilet în care-i comunica punerea lui în libertate şi se duse la atelier. Toţi colegii îl îmbrăţişară, însuşi Probst, care venise în ziua aceea la atelier mai devreme ca de obicei, îşi arătă satisfacţia bătîndu-1 pe umăr. Pentru a face gestul acesta trebuia să-şi ridice braţul deasupra capului. Insa Lucian le curmă mulţumirea.

— Vă bucuraţi degeaba. Poimîine trebuie să părăsesc Germania.

— Cum ? De ce ?

Luciaa le întinse ordinul primit. Imediat se laţi o tăcere apăsătoare. Hillbrich îl strînse din nou la piept,

— Nu se poate, scumpul meu. Asta-i nedrept.

— Nedrept e puţin zis, se oţări Scott. Asta-i sa
mavolnicie I

— *Dio mio, che porcheria!*[1] exclamă "Zecchi.

— Ta, ta, ta, făcu Probst. Potoliţi-vă. Dragul meu Teodoru, nu te necăji. Von Panzner, secretarul gene
ral de la interne, mi-e prieten intim. Mă duc chiat acum la el. Dă-ncoace permisul de şedere.

Probst lipsi două ore. Cînd reapăru în atelier, Zecchi, Struppe se repeziră la el întrebători. Lucian şi Hillbrich, aşezaţi pe sofa lînga Hedwiga Boltz, îl priviră nelinişţiţi. Numai Scott şedea flegmatic dinaintea şevaletului.

— Ţine-ti cartonaşul ăsta, Teodorule. Trebuie să
pleci. Secretarul m-a refuzat. Tot ce mi-a acordat a

[1] **Doamne, ce** porcărie'

fost să te lase sa pleci liber fără agent. Am garantat pentru tine.

— Va mulţumesc, maestre.

Aşadar, reflectă Lucian, prietenia excelenţei sale domnul secretar general de la interne pentru Probst n-a fost în stare să-1 facă să treacă peste prestigiul statului poliţienesc !.,.

în ultima zi, dimineaţa, Lucian îşi lua rămas bun de la domnişoara Boltz, de la Struppe, Zecchi şi Scott (de prietenii de la *Akropole* se despărţise în ajun) ; toţi ţinuseră să vină la gară în momentul plecării, însă Lucian se împotrivise şi ei înţeleseseră că discreţia le cerea să nu staruiască. Struppe îi dărui lui Lucian o stacană de bere, de piatră, cu mici basoreliefuri în-{ăţişîndu-1 pe Gambrinus în diferite ipostaze ; Scott îi dădu un album cu reproduceri din pictorii prera-faeliţi, iar Zecchi o fotografie a lui încadrată cu scoici de la Castellamare şi pe care scrisese *Sempre tuo amico e fratello* [i]. Lucian trebui să le promită că-i va ţine în curent cu activitatea lui şi va căuta să-i revadă cît mai des.

La cinci după-amiază se duse acasă la Probst, II găsi la biroul său cu incrustaţii de sidef desenînd ceva pe un bloc. Purta haina lui de casă de păr de cămilă şi bereta rafaeliană; ţigara de foi Virgmia nu-i lipsea în colţul gurii. Obloanele de lemn ale ferestrelor erau pe jumătate închise ca şi în prima zi cînd venise aici şi, ca şi atunci, larma străzii se potolea în draperiile de catifea cenuşie. Lucian nu-şi putu stăpîni oarecare emoţie la vederea acestei încăperi în care, aproape cu cinci ani în urmă, păşise cu atîta sfială. Ce drum stiăbătuse dînsul de cînd călcase întîia oară romburile acestea,

întotdeauna prietenul şî fratele tău.

cafenii şi negre, ale parchetului, tăiate cu o precizie impecabilă I

— Ia loc, îi spuse Probst, punînd blocul şi creionul pe birou. Acum, la vizita de despărţire, sper că n-aş putea fi acuzat de lipsă de modestie afirmînd că n-ai lucrat în preajma mea fără oarecare folos,

— Am învăţat foarte multe şi va rămîu recunoscător.

Probst începu să-şi morfolească ţigara în dinţi.

-— Ia spune-mi, mai eşti supărat pe mine pentru modul cum ţi-am apreciat acum trei ani portretul acelei fete ?

Lucian zîrnbi.

— Acuma nu, dar mărturisesc că atunci...

— Am observat. Dumneata n-ai darul sa-ţi camuflezi sentimentele... Am fost aspru, dar trebuia sa tai în carne vie. Ce ai vrut dumneata să faci atunci ? Să redai caracterul acelei fete, să dezvălui pe pînza dumitale ascunzişurile ei sufleteşti, să înfăţişezi tot ce are adînc, intim, secret, în fiinţa ei. Nu-i aşa ? Dar aceasta este cea mai înaltă treaptă, obiectivul suprem al artei, e ceea ce a realizat Velasquez în portretul lui Inocentiu al zecelea, portret ce 1-a făcut pe papă să-şi acopere ocnii înspăimîntat şi să exclame : „E prea adevărat ! *E troppo vero l"* Dacă dumneata ai fi reuşit să dai la douăzeci şi unu de ani un asemenea tablou, ar fi trebuit să-ţi zbori imediat creierii, pentru că un artist, dacă nu mai are ce adăuga artei sale, nu mai are raţiune de a trăi,

Cu capul uşor plecat, cu faţa întunecată, Lucian privea în gol.

— Recunosc că eram prea încrezut. Slava Domnului, astăzi sînt conştient de mediocritatea mijloacelor cu care sînt înzestrat.

Probst se ridică de la birou şi începu să se învîr-teascâ prin încăpere.

.— Cazi dintr-o extremă în alta, observă el. Acum, la despărţire, mă simt dator să-ţi spun cu toata sinceritatea ce cred despre dumneata, înzestrat eşti din plin. Nu un Struppe sau chiar un Hiîlbrich sau Scott ar putea face într-un timp relativ scurt saltul artistic pe care 1-ai făcut dumneata. Dar nu te cunoşti încă pe dumneata însuţi. Dibuieşti, cauţi să asimîlîzei arta unuia sau a altuia. E muît mai uşor să descoperi pe altcineva decît sa te descoperi pe tine. Deosebit, pictura dumitale — din cauza temperamentului, probabil —- este cam agitată, violentă. La dumneata predomină liniile verticale care arată energie, dinamismul sugerat de unghiurile ascuţite, combinaţiile de linii drepte şi frînte care exprimă forţa, în general frînturile de ritm ce trădează frămîntare, nelinişte, în dauna simţămîntului de echilibru şi calm dat de liniile orizontale, de unghiurile obtuze şi curbele ample. Va mai trebui, dacă ai posibilitatea materială, să cunoşti şi alte idei şi alte feluri de a lucra, să te duci în Italia şi la Paris, dar mai ales va trebui să te frămînţi singur, să te scormoneşti, să te sfişii, să te torturezi pentru a te găsi.

Lucian îşi clătină capul cu scepticism,

— Dar înă voi găsi oare vreodată ?

— Nu ştiu. Poate, după foarte mulţi ani. Poate
niciodată.

Probst reveni la birou, îşi ridică blocul şi trase cu creionul cîteva linii. Părea ca prezenţa lui Lucian nu-1 niai interesează, însă, brusc, lăsă iarăşi blocul din mînă.

•— S-ar putea să te realizezi în contact cu pămîntul tării dumitale, cu sufletul ei... Ştiu eu ?

— Să înţeleg prin asta că va trebui să mă străduiesc să fac o artă naţională, daca nu cu teme populare ? întrebă Lucian.

— Minunate sînt temele populare. E bine să-ţi ob servi poporul şi să-i aprofundez! spiritul; de altfel,
chiar dacă 1-ai ignora, acest spirit tot va vorbi prin tine. Ca şi un copac, un artist cu cît îşi trage seva din straturi mai adînci, cu atît îşi înalţă coroana mai sus. Insă elementul artistic popular îmi place cînd e integrat moderat şi armonic într-o opera de artă cu caracter
universal, cum e la Ceaikovslci şi Goya, şi nu cînd de vine exuberant şi acaparează întreaga operă. De altfel, cînd văd ca un artist foloseşte prea mult teme popu lare, mă-ntreb daca n-o face din lipsa de inventivitate proprie.

Lucian se ridică.

— Nu vreau să vă răpesc prea mult timp. Va mul ţumesc din toata inima pentru osteneala ce v-aţi dat-o cu mine, pentru tot ce m-aţi învăţat. Am sa consider întotdeauna ca o onoare faptul că am putut lucra în atelierul dumneavoastră... cu un maestru al cărui presti giu a trecut de mult graniţele Germaniei.

— Du-te cu bine, dragul meu. Voi fi fericit dacă-mi i vei comunica din cînd în cînd rezultatele sforţărilor l
făcute. Şi nu uita să transmiţi cîteva vorbe bune dini partea mea şarlatanului meu de văr Alois, acestui 1
Cagliostro de mahala, îţi dau numai mîna, căci, dacătf aş vrea să te îmbrăţişez, ar trebui să mă urc pe un scaun.

După cum fusese hotarît în ajun, Lucian trecu să-1 ia pe Hillbrich de acasă şi amuidoi se duseră la Luiza.

O găsiră ghemuită pe divanu-i larg şi scund, cu o carte în mînă. Avea ochii încercănaţi şi un aer mai mult decît obosit, aproape bolnav. Lucian crezu că

atribui înfăţişarea aceasta nopţiVpasionaîe pe ca o petrecuseră în Rankestrasse, îmbrăţişări nesfârşite biciuite de ideea despărţirii, dar nu era sigur; Luiza mai avusese uneori, fără asemenea cauze, aspectul acesta febril. Ea întinse celor doi bărbaţi mîna cu un zîmbet prietenesc („fără o nuanţă specială pentru mine", reflectă Lucian) şi-i pofti să şadă. Hillbrich venea pentru întîia oară aici şi îşi roti privirile spre pianina Schiedmayer de mahort, cu capacul ridicat, spre etajerele pline de cărţi, spre caietele cu note muzicale răs-pîndite pretutindeni, pe măsuţe, pe divan, pe covor. De peretele cu tapet sumbru, deasupra pianinei, atîrna masca mortuara a lui Beethoven. Hillbrich socotea ca Luiza Linnemann, cu paloarea ei reliefată de pletele castanii, cu ochi înfriguraţi şi seriozitatea ei taciturnă se încadra firesc în interiorul acesta de o intelectualitate gravă.

Dînsa îi ceru Iui Lucian, amănunte despre vizita de adio la Probst şi el îi repetă cîteva din ideile artistice pe care le atinseseră. lîillbrich găsea că, în mare măsură, Probst are dreptate.

— Văd că eşti un discipol respectuos, îl tachina Luiza.

— Nu totdeauna, se apără Hillbrich. Dar nu trebuie să avem reticenţe preconcepute; se-ntîmplă ca „maeştrii" noştri să judece cîteodată bine.

Luiza le povesti dificultatea pe care o avusese cu direcţia hotelului pentru a putea lipsi din orchestră în scara asta ; apoi le servi lichior de cacao cu biscuiţi Şi Hillbrich îşi sorbi păhărelul frunzărind un caiet de Bach.

— Bach îmi inspiră respect şi admiraţie, dar nu mă , spuse el. Bucăţile lui sînt scheme muzicale

geometrice splendide, dar lipsite de materialul emotiv, psihologic.

— Scheletul oricărei arte este geometria, observă
Lucian.

— Sînt de acord cu Hillbrich, interveni Luiza. Lu crările lui Bach au logica, perfecţiunea necesar unica a fenomenelor naturale, ori a liniilor marilor catedrale. Insa ele nu te pot emoţiona pentru că le lipseşte plină tatea substanţială a sentimentelor, pasiunilor şi sufe
rinţelor omeneşti, adică tocmai ceea ce găseşti cu pri sosinţă la Beethoven.

Hillbrich îşi îndreptă privirile spre partitura deschisă pe pian.

— E *Allegro* din Sonata opus 31 în mi bemol major, spuse Luiza.

— N-ai vrea să ni-1 cînţi ? o rugă Hillbrich.

— Dar bine, pentru a cînta din Beethoven trebuie să ai o anumită dispoziţie.,. Nu ştiu dacă...

Lucian luă una din mîinîle Luizei.

— De-atîta timp mi-ai promis să-mi cînţi *Sonata,*
luneî l Cred ca şi Hillbrich va fi bucuros s-o asculte.

Ea nu se mai împotrivi, se aşeză la pian şi înlocui partitura. Lipit de pian se afla un scaun vechi de piele; Lucian se aşeză pe el, în timp ce, pe divan, Hillbrich îşi împingea în mîneci manşetele cilindrice care îi Iu-j necau ca de obicei pe mîini. Fruntea acestuia se î creţea deasupra *pince-nez-vt\ui*; un fel de nelinişte îlj cuprindea, ca întotdeauna în momentele ce precedau un concert, nelinişte ce se risipea, înlocuită de impresia! intimă a unui echilibru fericit, la izbucnirea primelor' sunete.

Degetele Luizei îşi începură jocul pe clape. Lucian citi deasupra primului portativ al *Adagio-ulvu.: Si deve*

suonare tutto questo pezso deîicatissimamente... * Da, gîndea Lucian, dacă existau nişte mîini în stare să cîntel cît mai delicat bucata asta erau mîinile Luizei, subţiri, palide pe însăşi paloarea clapelor, cu degete uşoare, de o fineţe aproape imaterială. Cum îşi puteau păstra aceste degete uşurimea lor aeriană după ore întregi de „tapare" zgomotoasă pe pianul orchestrei de la *Fursten-Iwff ?* Dar reflecţiile lui Lucian se risipiră, se topiră în atmosfera de reculegere tristă a sonatei.

Konrad Hiîlbrich făcea impresia că încremenise în aşteptarea unei revelaţii, în ce o priveşte pe Luiza, părea detaşată cu desăvîrşire din cadrul în care se găsea. Pleoapele îi erau abia întredeschise, răsuflarea imperceptibilă, pe buze îi flutura parcă un surîs melancolic. Acest surîs deveni mai suav cînd ajunse la *Allegretto,* pentru a pieri cînd mîinile atacară *Presto agitata.* Acum ea era toată încordată, fruntea îi sta întunecată, întreaga ei atitudine trăda frămîntarea, patetismul unei lupte cu adversităţi, cu dureri proprii. Cînd degetele i se opriră în vibraţia prelungită a acordurilor finale, pieptul i se zbătea ca după o viziune.

Cîteva momente Lucian şi Hillbrich nu pronunţară un cuvînt; o tăcere spontană care se prelungea ca şi cum cele douăzeci de minute de muzică epuizaseră pentru un timp posibilitatea oricărei expresiuni. S-ar fi spus că însăşi mişcarea ar fi părut intempestivă.

Aceea care făcu primul gest fu Luiza. Se ridică de la pian si se duse la fereastră să privească afară, de parcă ar fi cerut agitaţiei banale si sterpe a străzii putinţa de a se reintegra în actualitatea imediată.

— Cu zece, douăsprezece sunete Beethoven îţi purifică sufletul şi ţi-î înalţă deasupra condiţiei umane. Este

Aceasta bucată trebuie cîntată în întregime cît mai delicat.

o artă ce răpeşte din apanajele Dumnezeirii, spuse Hillbrich, ştergîndu-şi în mod discret genele umezite. Lucian începu să se învîrtească prin camera. Luiza întoarse capul spre el şi păru izbită de aerul lui împovărat. Era muzica sau mîhnirea despărţirii ? întrebau parcă ochii ei. Numaidecît însă glasul îi sună potolit, aproape impersonal:

— La ce oră pleacă trenul, Lucian ?

— La nouă.

— E timpul să ieşim. Trebuie să mănînci ceva şi să trecem şi în Rankestrasse să-ţi iei bagajul.

Luară o cină frugală într-un mic restaurant din preajma pieţei Augusta Viktoria, tăcuţi, stingheriţi. Cînd îşi ciocni paharul de vin de Neckar cu paharul lui Lucian, Luiza avu un zîmbet fugitiv, vădit silit; şi Lucian o privi cu un aer pe care dînsa îl găsi distrat. Se gîndea de pe acum la părinţii ce-l aşteptau, ori ruptura din mediul în care lucrase cu atîta fervoare îl descumpănea ? în tot cazul — ea era acum sigura — | în ochii lui nu tremura de loc tristeţea părăsirii femeii iubite. Convingerea aceasta nu schimbă de altfel în mod vizibil comportarea ei. Hillbrich se ridică şi,, dintr-un sentiment de delicateţe, voi să se retragă spre', a-i lăsa singuri, dar Lucian îl reţinu.

— Dragă Konrad, poţi rămîne. Luiza şi cu minej ne-am luat adevăratul rămas bun azi-noapte.

— Lucian are dreptate, adăugă dînsa. Nu ne jenezi'^ cu nimic.

Afară seara era rece şi uscata. Făcură semn unei trăsuri şi, ajunşi în Rankestrasse, Lucian urcă împreună'; cu Hillbrich să~=i coboare bagajul. Doamna Wintetj vărsă cîteva lacrimi şi-l sărută pe Lucian pe amîndo^ obrajii, urîndu-i tot binele posibil „Wîe *meinem*

[1] Ca propriului meu fiu.

nen Sohn" [1] şi el o strînse în braţe mulţumindu-i pentru buna îngrijire şi rugînd-o să transmită respectele sale domnului Winter, Adelaidei şi domnului Plockhorst.

— Daca Adeîaida mai capătă un copil, o să-ţi scriu neapărat, îl încredinţa dînsa în prag; şi Lucian îi răspunse că se va simţi foarte măgulit de această atenţie.

Plin străzile Kleîst şi Biillow trăsura îi duce în Aska-nischer Platz, la gara Anhalt îmbulzeala era mare sub cupola enormă şi afumată şi Lucian îşi aminti fără să \rea ca se împlinea aproape anul de cînd îl petrecuse aici pe Erich Bode. Ce mai făcea grăsunul de Bode la Munchen ? Erau mai mult de şase luni de cînd în atelier nu mai sosise nici o scrisoare din partea lui. Cîteva minute gîndurile lui Lucian roiră" în jurul unui Munchen imaginar cu toate implicaţiile lui artistice, părăsind cu totul datele momentului de faţă, plecarea din Berlin, terminarea legăturii cu Luiza. Trebui ca Hillbrich să-1 îmboldească spre actele concrete ale călătoriei, cău-taiea locului în vagon, urcarea valizelor, pentru a-1 aduce în miezul împrejurării.

Revenit pe peron, făcu cîţiva paşi cu Luiza la braţ, schimbînd cuvinte banale cu dînsa şi cu Hillbrfch, aprecieri ironice despre o pereche de tineri din compartimentul său, consideraţii mărunte privitoare la lunga călătorie ce-1 aştepta, în atitudinea lui stăruia stînje-neala de a nu putea găsi acele fraze potrivite şi substanţiale care să exprime simţămintele pe care un asemenea moment trebuia să le stîrnească, vorbele care să uşureze această rupere prin narcoza falselor consolări şi făgăduieli. Luiza avea ceva rigid în mişcări, privirile ei planau indiferente peste forfota înfrigurată şi gălă-gioasă, glasul îi era ferm. Cînd însă fluieratul conduc-

[1] propriului **meu fiu.**

torului vesti iminenta plecare a trenului, Luiza tresări, îl privi lung pe Lucian, o privire tulbure, înceţoşată, pe care el nu i-o mai văzuse niciodată, se săltă în vîrful picioarelor şi, cramponîndu-se cu mîinile de braţele lui, îl sărută de nenumărate ori pe gură ; apoi îi şopti în ureche :

— lubeşte-mâ şi de aci înainte...

— N-am să te pot uita, draga mea.

Hillbrich îl strînse la piept.

— Du-te cu bine, băiete. Ai să-mi lipseşti mult.

Aminteşte-ţi din cînd în cînd de noi.

— îţi mulţumesc, Konrad, pentru prietenia ce mi-ai arătat. Mi-ai rost un adevărat frate.

— Aş ! Am mustrări de conştiinţă că nu m-am ocupat îndeajuns de tine. Haide, suie-te.

Lucian se urcă în vagon şi veni la fereastră.

Trenul se puse în mişcare. Cu ochii ţintă pe Lucian, mai mică parcă alături de statura subţiratică şi înaltă *a]* lui Konrad Hillbrich, Luiza îi făcea semnul de adio cu!; mîna, chinuindu-se să-şi alcătuiască zîmbetul de rigoare ;' şi el îi răspundea maşinal înapoindu-i surîsul artificial.; Ultimele ei cuvinte : *„Behăite mich lieb"* * îi sunau încă' în urechi, împletite cu uruitul rotilor, scandate de ţîş-nitura ritmică şi zgomotoasă a aburului locomotivei. Silueta ei firavă se micşora repede, se pierdea în furnicarul peronului, în întunericul punctat cu scîntei roşii ce învăluia oraşul imens şi frenetic. Şi în noaptea rece ce-1 învăluia, în pervazul ferestrei deschise a vagonului, se şi întreba dacă Luiza Linnemann fusese altceva pentru el decît una din multiplele înfăţişări ale luptei îndărătnice pe care o ducea de cîţiva ani pentru a scăpa de tortura îndoielilor şi de amărăciunea insatisfacţiei.

[1] Iubeţte-mă şi de aci înainte.

14

Starea sufletească a Iui Lucian Teodoru, în aceste săptămîni petrecute în casa părintească, era asemănătoare aceleia a unui convalescent, după o boală grea şi lungă. Un fel de slăbiciune fizică, de încetinire a gîndirii, de imprecizie a impresiilor îl reţinea în vechea lui odaie, pe care maică-sa i-o păstrase aşa cum o lăsase cu aproape cinci ani în urmă. îşi atribuia toropeala asta istovirii după sforţările insaţiabile ale studiului, după munca stăruitoare şi totuşi „nemulţumitoare" depusă rară a se cruţa şi totodată trecerii bruşte din agitaţia clocotitoare a metropolei pe care o părăsise în liniştea placidă a oraşului natal.

Primul contact cu oraşul său, după o absenţă atît de îndelungată, îl făcuse să tresară de emoţie, să simtă în inimă o căldură ce îi dovedea trăinicia legăturilor sale cu patria. Sentimentul acesta îi covîrşise spiritul de observaţie, judecata ponderată şi rece ; abia după cîteva zile fusese în stare să facă comparaţii, reflecţii. Ce | modest era acest bulevard cu castani, ce meschină piaţa cu primăria şi monumentul *„Artelor şi mesenilor",* ce strimte şi mohorîte uliţele astea !

Cartierul Tabaci mirosea tot atît de îngrozitor. Canalizarea de care se vorbea de cîţiva ani nu începuse decît în centru ; dacă ploua o zi ori două, străzile nepavate j. se transformau în bălţi; oameni, cu pantalonii sumeşi pînă aproape de vintre, duceau în cîrcă femeile şi copiii dintr-o parte într-alta, în schimbul unui gologan.', Cum putea trăi cineva o viaţă întreagă într-un ase- \ menea oraş ? în aceşti cinci ani nimic nu se schimbase aici şi rutina mioapă a locuitorilor sugera ideea că lipsa asta de prefaceri se putea prelungi o sută de ani,

Cufundat în fotoliu ore lungi, vedea prin pleoapele închise forfota trepidantă a pieţei Potsdam, splendoarea *Kurfiirstendamm-\i\ui,* palatele de pe *Unter den Linden,* auzea clopotele tramvaielor, trompele automobilelor, uruitul vertiginos al *Stadtbahn-u\ui* şi metropolitanului. Prezenţa sa aici, în tăcerea bătrânească, imperturbabilă a casei, pe această stradă pe care n-o însufleţea din cînd în cînd decît alaiul anacronic al pompierilor purceşi să stingă incendiul vreunei magherniţe în Calea Rudului ori la bariera Ghighiului, i se părea de neconceput.

însă deprins, prin sforţările cerebrale intense din ultimii ani, să treacă dincolo de senzaţii, de impresii, să-şi pună întrebări, să caute rădăcinile stărilor de lucruri înconjurătoare şi sa le lămurească semnificaţia, nu se

opri la comparaţia asta atît de dezavantajoasa pentru oraşul său. Cu un interes cald, cu stăruinţă, căută zi de zi sa vadă ce se ascundea dedesubtul acestei vieţi tăcute şi monotone. Bătea străzile diferitelor cartiere, căuta să intre în vorbă cu oamenii şi, în mod ocolit, se informa ce se petrecuse cu ei între timp, ce îi preocupa, ce-i durea ; şi, înapoiat în odaia sa, confrunta cele văzute şi auzite cu constatările sale din străinătate, în piaţa Sîrbească tinichigiul, cîrpaciul, croitorul de „haine ţivile şi militare", curelarul, lumînararul, cu feţe posace, îşi aşteptau muşteriul, bombănind împotriva „crizei şi a greutăţii dărilor". Chiar şi în „salonul de coafură" al lui Istrate Ciupoc, clienţii erau rari.

— Pieţarii ăştia au început să se bărbierească nu mai de două ori pe săptămînă, iar unii o singură dată, sîmbăta după-amiază, ca la ţară, i se plînse Ciupoc, Au ajuns să facă economie şi la brici. Barem de frezat părul, ori de răsucit cu fierul şi pomădat mustaţa să nu mai vorbim.

— Mai îţi plac seminţele de dovleac ?

— Oho ! Dar s-au scumpit al dracului. Trei bani fişicul.

Lucian se duse în mahalaua Maica Domnului şi intră prin curţile în care, cu şaptesprezece ori optsprezece ani în urmă, locuiau unii dintre băieţii cu care se juca şi se încaieră pe maidan. Băieţii ăştia nu mai erau acolo ; de-a lungul anilor se risipiseră care încotro. Găsi însă aceleaşi femei istovite şi palide, venind dinspre magazie, pe pîrtia de zăpadă, cu un braţ de lemne, ori atîrnînd rufele îa zbicit, pe frînghia întinsă între uluci Ş[1] un pom strîmb. îmbătrîniseră, iar cocioabele lor se dărăpănaseră şi mai mult.

Toate aceste neveste de muncitori de la fabrica de cărămidă şi de la cea de cazane, de la căile ferate, îl

primiră bucuroase pe Lucian cînd aflară că el era acel Lucică cu care altădată li se Mrjoniseră copiii. El se interesă de bărbaţii lor. Munceau peste puteri, fără să scape de sărăcie, după cum se vedea bine ; dar nu se descurajau, se adunau într-ascuns să se sfătuiască şi se puneau tot mai des în grevă pentru condiţii de lucru mai omeneşti şi un salariu îndestulător. Doi dintre aceştia se aflau de altfel arestaţi pentru „agitaţie" ; stăteau de patru săptamîni în beciul poliţiei, în aşteptarea judecării procesului.

Lucian află că scopul acestei „agitaţii", de fapt al consfătuirilor muncitoreşti, era acela de a se grupa în organizaţii proprii de clasă, care să se opună corporaţiilor create, graţie acordului tacit dintre liberali şi conservatori, prin legea lui Missir, corporaţii în care lucrătorii erau siliţi să se înscrie alături de patroni. Lucian simţi o vagă mîndrie la gîndul că şi la el în ţară oamenii începeau să lupte cu mai multă dîrzenie pentru dreptate, aşa cum luptau cei din străinătate. Se duse pe Bulevardul Gării să revadă clădirile impunătoare ale societăţilor petrolifere, vilele elegante în care locuiau marii bogătaşi, Buhancea, moşierul din Goro-veni, astăzi şef al conservatorilor din judeţ, Viţelaru, preşedintele tribunalului, bogasierul BarbulesCu, Po-rumboiu, şeful liberalilor din oraş, Hîrgu, fostul prefect, Van Goulden, directorul general al Societăţii româno-olandeze şi alţii. Locuinţele acestea somptuoase îi aminteau de vilele asemănătoare din Griinewald, de palatele fabricanţilor şi angrosiştilor din Charlottenburg. Iniţierea lui în problemele sociale nu mai era atît de sumară, după cele trăite la Berlin ; nu-i venea greu să constate similitudinea de situaţii, de cauze şi efecte, deşi Ia o scara de proporţii diferite şi cu unele particularităţi locale. Dar ce importanţă aveau aceste

biri I Pe el îl interesau liniile mari oare arătau în ce direcţie mergea viitorul.

Momentul politic era destul de agitat în oraş, ecou al frămîntărilor din capitală. Guvernul liberal, de patru ani la putere, se clătina nu numai prin uzura inerentă unei politici interne nepopulare, ci şi prin lupta din sînul partidului dintre şeful acestuia, Dimitrie Sturdza, şi credincioşii lui pe de o parte şi „oculta" pe de altă parte. „Ocultiştii" erau obstructioniştii partidului, în cap cu Ionel Brătianu, care voia să-i ia „cuconului Mitiţă" şefia, în momentul de faţă „ocultiştii" cereau înlăturarea lui Vasile Lascăr de la Ministerul de Interne, din motive „ruşinoase şi murdare" spunea opoziţia; căci Lascăr nu era socotit destul de dur pentru a „aranja" cum trebuie apropiatele alegeri generale şi era limpede pentru toată lumea că, făcîndu-se alegeri curate şi legale, guvernul ar fi căzut de la putere. Mai mult decît atît, „oculta" sugera retragerea, însă Sturdza se opunea demiterii lui Lascăr şi se încăpăţîna să ră-mînă la guvern, lăudîndu-se că a echilibrat bugetul.

— Mare procopseală I spunea lumea. Buget bogat în ţară săracă l

Certurile dinăuntrul Cabinetului căpătau un aspect de comedie. Revista umoristică bucureşteană *Belgia Orientului* satiriza „balul mascat guvernamental".

Situaţia liberalilor devenea precară şi prin faptul că partidul conservator, divizat în grupa Nababului, adică a lui George Grigore Cantacuzino, şi junimiştii lui Carp, încerca să se reunească; de cîtăva vreme aveau Ioc tratative secrete între cele două fracţiuni. „Guvernul liberal este astăzi copt pentru cădere ; zadarnic se gal-vanizează acest corp intrat în discompoziţiune", scria presa de opoziţie; iar la Bucureşti, în sala *Dacia,* Take

lonescu, zis „gura de aur", zis „Belzebut", perora, in ciuda zîmbetului zeflemitor al auditoriului :

— Zidurile Ierihonului au căzut cînd îngerii au suflat în trîmbiţele Domnului; aşa va cădea şi cita dela liberală, pentru că luptătorii partidului conservator suflă în trîmbiţele voinţei naţionale.

— Bine trebuie să le stea Nababului, lui Alecu Bădărău şi Iui Belzebut cu trîmbiţa la gură, spunea un mucalit în sală.

în vederea noilor evenimente, amîndouă partidele, cu toate disensiunile lor interne, se sileau sa-şi mărească forţele prin captarea de aderenţe noi. De aici, din oraş, inginerul îorganda şi doctorul Huţu, sătui de opoziţie, plecaseră în capitală, unde fuseseră primiţi de Take lonescu. Faptul îi iritase pe liberalii locali, care scriau în *Glasul naţiunii:* „Domnii Huţu şi îorganda, iluzio-nîndu-se că simt de pe acum mirosul fripturii conservatoare, s-au dus îa Belzebut să-şi ofere sufletul pentru o porţie. Deşi s-au întors cu teşcherea în buzunar, credem că nu greşim dacă afirmăm că vor rămîne cu buzele umflate". Nici Ştefan Teodoru şi amicii săi politici nu erau mulţumiţi de gestul inginerului şi al doctorului; Tomulescu, librarul, era cel mai revoltat — el care în aceşti patru ani de guvernare liberală regreta că intrase în disidenţă şi se muncea să găsească o formulă onorabilă de a „reveni la matcă".

— Ce spui cîtă amoralitate Ia prietenii noştri Huţu şi îorganda ? îl zgîndărea el pe Teodoru.

— Amoralitate ? Sînt anumiţi termeni care n-ar trebui să fie întrebuinţaţi cînd e vorba de politică.

— Bine, bine, dar oricum I Nici n-aşteaptă să se scoată mortul pe uşă şi se reped s-apuce ceva din casă. Şi noi care ne-am unit cu ei la 1888 ! De altfel, mare greşeală am făcut luîndu-ne ca nişte proşti după Guna

Vernescu, Partide mici — afaceri mici t Liberali sinceri î Cu sinceritatea nu poţi ajunge departe.

— Depinde cum o-oţelegi. Mărimea afacerilor nu ţine de partidul din care faci parte, ci de calităţile dumitale personale. Nu te pricepi — pică ; te pricepi — curge. Asta este l

.— Ba să-mi dai voie să-ţi spun pardon. Totul e pe cine ai la spate.

Şi, cu un glas mai scăzut, adăugă :

— Porumboiu îmi face avansuri ; a pomenit şi de dumneata,

— Cum ? Acuma vrei sa reintri în partid, cînd zilele guvernării lui sînt numărate ?

— Ce-are face I Dacă vin conservatorii la putere nu vor sta decît cîteva luni. Uiţi că sînt vlăguiţi prin lupte intestine ? Liberalii vor reveni la cîrmă, în triumf. Porumboiu m-a *lăsat* să-nţeleg că am avea perspective mari.

— Eu nu sînt nesăţios. Mi-ajunge magazinul, primăria şi...

— Dragă, sîntem între noi, îl întrerupse Tomulescu, cu un zîmbet pişicher. Nu ne-aude nimeni. Oricît de gras ar fi acest şi... cred că n-ai refuza un mandat de deputat.

— Eu, deputat ? făcu Teodoru, cu un ton în care răsunau parcă speranţe, apetituri noi.

— Da, deputat. Deputat înseamnă prietenia ministrilor, înseamnă scutire de taxe, concesiuni, furnituri... Eu, unul, nu aspir la deputăţie, se-nţelege, sănătatea nu-mi permite să mă războiesc la Cameră cu mamelucii guvernului şi cu apelpisiţii opoziţiei, însă concesionarea furniturii de rechizite de birou pentru tot judeţul cred că nu mi-ar strica...

— Să vedem, să vedem. O asemenea hotarîre se
cere bine chibzuită.

„Avansurile" acestea ispititoare ale lui Porumboiu răsuflată curînd. Atitudinea echivocă a lui Teodoru stîrni protestele, întîi amicale, apoi mai severe, ale lui Huţu şi lorganda.

— Asta-i adevărat tupeu l se revoltă Teodoru.

Cel mai indignat fu Calotă, ameninţat în veleităţile lui înfrigurate de a reveni la primărie. Acesta dădu buzna mînios la Club însoţit de Şerpescu, farmacistul, şi-l apostrofă pe Porumboiu în plină partidă de pocher.

— E adevărat că i-ai făcut avansuri trădătorului ?

— Care trădător ! se prefăcu că se miră şeful local al liberalilor.

— Cum care trădător ? Mai cunoşti şi pe altul
afară de canalia de Teodoru ?

— Domnule avocat, păstrează-ţi ţinuta. Avansuri e
cam exagerat,

— Eu nu mă opresc la cuvinte. Pentru asta am adus paitidului aportul energiei şi patriotismului meu şi al amicilor mei, ca să mă găsesc cot la cot cu un şnapan ? Eu, om eminamente cinstit...

— Ce înţelegi prin termenul de „cinstit" ?

— Cinstit... cinstit înseamnă... intră în discuţie
Şerpescu.

Porumboiu îl privi ironic:

— Poate că dumneata nu eşti cel indicat să dai de finiţia acestui cuvînt, domnule farmacist. Nu eşti dum neata acela care ai anunţat în ziare că ai descoperit un filoxericid infailibil şi că pentru cinci lei trimiţi o cutie suficientă pentru cinci sute butuci de vie ? Şi nu s-a dovedit pe urmă că filoxericidul acesta are putere pen tru a omorî cinci lei, dar nu pentru a înlătura filoxera ?

Şerpescu amuţi, însă Calotă îi sări în ajutor :

— Astea sînt de-ale comerţului! Să nu amestecam comerţul cu politica. Cinstit... cinstit înseamnă...

.— Şi dumneata... uiţi afacerea cu birjarii ? îi tăie vorba Porumboiu, amestecînd flegmatic cărţile.

-— Cinstit... înseamnă un om care-şi umple buzunarele cu decenţă, cu modestie, nu ca Teodora care •despoaie populaţia oraşului pînă la piele.

^- Decenţa, modestia sînt cuvinte elastice, dragă Calotă. Pe noi, liberalii, ne interesează un singur principiu : interesele ţării *suprema lex est!* Linişteşte-te. Ce-i al dumitale e pus deoparte. Dacă vrei să ne chi-biţezi, trage-ţi scaunul şi şezi. Vasilescule, taie cărţile.

— îmi rezerv dreptul de a-mi reconsidera pozi-
tiunea l ripostă Calotă, ieşind furios, urmat de Şerpescu.

Chiar de a doua zi începu să facă tărăboi în oraş afirmînd că Teodora lupta să se vîndă guvernului pentru „avantaje fabuloase". Strelescu şi Armangiu tocmiră o bandă de derbedei ca să arunce cu pietre în geamurile primăriei la ora cînd Teodora şi consilierii săi se aflau în şedinţă. Insă Vrăbete, ipistatul, credincios lui Teodora, prinzînd de veste ce se urzea, se ascunse cu douăzeci de vardişti îndărătul primăriei şi, cînd derbedeii se apropiară înarmaţi cu pietre, tăbărîră asupra lor cu tesacele şi cu vinele de bou. Precupeţii din piaţă, alarmaţi de vaietele celor loviţi, îşi lăsară tarabele şi, luînd unii partea „zamparagiilor", altii partea vardişti-lor, începură să arunce într-unii sau în ceilalţi cu cartofi, cu morcovi, cu ridichi, înfurînd şi huiduind cît îi ţineau puterile; apoi se luară la bătaie între ei, aşa că încăierarea căpătă proporţii neaşteptate, făcfadu-i pe prăvăliaşi să-şi lase degrabă obloanele şi răspîn-dind panică în întreg oraşul.

Incidentul se întoarse pînă la urmă în favoarea lui Ştefan Teodoru; căci doi dintre „derbedei", băgaţi la beci şi stîlciţi în bătaie de Vrabete, mărturisiră de cine fuseseră tocmiţi, aşa că Armangiu, Strelescu şi chiar Calotă găsiră prudent sa se facă nevăzuţi din urbe vreo trei săptămîni. De altminteri, cînd reveniră, nimeni nu-i stingheri şi îşi reîncepură sforăriile şi agitaţia.

Lucian citea cu aviditate ziarele. Unul din ele spunea : „Pe cînd liberalii sînt pe cale de a cădea Sin cauza certurilor lăuntrice, pe cînd conservatorii ezită să ia puterea fiind dezbinaţi, rupţi în două, la ţară o întreagă populaţie de cinci milioane de oameni suferă foamea". Lucian nu se putea îndoi : aceasta era realitatea, în anul ăsta seceta fusese cumplită, recolta de porumb era de şapte milioane de hectolitri în loc de douăzeci şi opt de milioane, cifra medie normală. Sub presiunea opiniei publice guvernul încerca să ia unele măsuri de ajutorare a ţărănimii, masuri cu totul ineficace, căci, după cum arăta un jurnal opoziţionist, „între proprietari, arendaşi şi speculanţi se încheiase un pact al foametei ca să speculeze dezastrul public". Cartelul lor urcase la o sută de lei chila de porumb. Preţul vagonului crescuse de la l 250 de lei la 1450. Pentru a lupta cu această speculă, guvernul se gîndi să procedeze la o rechiziţie generală a porumbului, dar renunţă — pentru a menaja totuşi pe moşieri — şi cumpără porumb din La Plata, un porumb vătămător sănătăţii, neuscat şi atins de gărgăriţă. Abia îl împărţea însă la sate, că veneau perceptorii şi-1 sechestrau în mîinile sătenilor pentru „datoriile de bir", îl luau şi-1 vindeau chiaburilor şi cămătarilor locali, de la care ţăranii flămînzi trebuiau să-1 răscumpere la preţ ridicat, pe datorie, cu dobînzi mari. Printr-unele locuri oamenii ajungeau să se hrănească cu răpită fiartă. Un ţăran din

Teleorman, din comuna Salcia, se plîngea la gazeta : „A venit perceptorul cu un jandarm şi primarele comunei şi ne-a sechestrat aşternuturile din casă, porcul şi cele cinsprezece băm'şoare de grîu din hambar. Ce sa dau de mîncare copiilor ?"

Lucian citea toate acestea şi rămînea pe gînduri, cu fruntea încruntată.

Ca şi de atîtea ori în trecut, Magdalena Teodoru dădea tîrcoaîe îngrijorate odăii lui. Nu cumva era suferind ? Nu se întorsese dintre străini cu vreo boală ascunsă, cu sîngele otrăvit ? După plecarea lui în străinătate îşi spunea că, atunci cînd îl va revedea, va izbucni în hohote de plîns, va înnebuni de fericire. Dar cu trecerea lunilor şi a anilor, freamătul sfîşietor al sufletului ei se potolise, se preschimbase într-o durere surdă, în posomoreala împietrită a resemnării. Desigur, ochii i se umeziseră la sosirea lui, îl strînsese la piept îndelung ca şi cum ar fi vrut să-1 reţină de aci înainte Jîngă dînsa pentru tot restul vieţii; dar, spre uimirea ei, avusese acea stăpînire de sine care-î îngăduise sa-1 privească cu oarecare detaşare. Acesta era băiatul ei — bărbatul acesta, cu atitudine gravă şi priviri pierdute ? Emoţia lui din primele momente ale reîntoarcerii nu-i putea împrăştia cu totul aerul străin, nu putea plămădi impresia de elan spontan, de bucurie covîrşitoare la care dînsa se aştepta. I se părea ca gesturile şi cuvintele lui afectuoase sînt voite.

Plînsul urmase, fireşte, în dormitorul ei, cînd se văzuse singură, în aşteptarea soţului care zăbovea la primărie, în sfîrşit, Lucian, copilul ei unic şi drag, era din nou acasă ; îl va avea din nou sub ochi, îl va putea ocroti. Dacă se întorsese cu sufletul îndurerat de decepţii, rănit de răutatea lumii, îl va vindeca prin îngrijiri delicate. Planurile, hotărârile acestea îi erau

totuşi clătinate de o îndoială invincibilă. Faptul ca Lucian îşi prelungise atît de mult şederea în străinătate, cu toate că ştia cît suferea dînsa, o făcea, dacă nu să înţeleagă, cel puţin să se teamă că zelul ei ocrotitor va H socotit excesiv, nepotrivit, apăsător. Apoi, mai era şi problema carierei lui. Cu ce gînduri se întorsese ? I se deschiseseră oare ochii şi se hotărîse să-şi asculte părinţii şi să se consacre comerţului ? întrebarea asta o durea, îi învenina bucuria de a-l vedea acasă; şi nu intra la dînsul decît cu inima hărţuită de sentimente contradictorii.

El se ridica din fotoliu şi o privea. De sub şuviţeje castanii încărunţite bine, urechile mici se arătau încă trandafirii şi fragede. Dar trăsăturile i se accentuaseră, căpătaseră o oarecare asprime, fără a-i înlătura totuşi cu desăvîrşire aerul de gingăşie de totdeauna, îndulcit mereu de ochii calzi, cu licărul lor de sinceritate.

— Cum o duci cu sănătatea, mamă ?

— Bine, dragul meu, cît se poate de bine. Nici nu s-ar putea altfel; într-o casă ca a noastră e nevoie de o stăpînă în toată puterea.

— Dar tata ? îl găsesc cam obosit.

I se părea că ochii ei se umbresc.

— Se surmenează. Dar dacă ar fi numai asta I

— Ce vrei să spui ?

— Sînt cam îngrijorată. Cu patru luni în urma, la sfirşitul unei şedinţe lungi *şi* agitate la primărie, a fost cuprins de o durere cumplită în piept... ca o gheară, spunea el... Cei din jurul lui s-au speriat... Mi-a spus unul dintre consilieri ca devenise palid, cu sudoare pe frunte şi cu o spaimă grozavă în ochi. Din fericire, după cîteva minute şi-a revenit. Huţu i-a recomandat însă să nu se mai obosească.

— Şi de-atunci ?

— N-a mai avut nimic, dar îl găsesc schimbat...

Bineînţeles, nu ţine seama de sfaturile doctorului, vine seara întotdeauna istovit. Dar... să nu-i pomeneşti nimic despre asta, nu-i place să i se vorbească despre sănă tatea Iui, lini promiţi ?

— Desigur, mamă.

Da, Ştefan Teodoru se schimbase mult; Lucian îl revăzu cu o strîngere de inimă. Nu erau modificări izbitoare în atitudinea corpului lui, în trăsăturile feţei ori în culoarea părului, ci mai mult o încetinire a mişcărilor, un aer de distracţie necontenită, o învăluire a privirilоT ajungînd într-unele momente pînă aproape de stingere. Era fără îndoială atins de o boală serioasă şi făcea impresia ca-şi dă seama de acest lucru.

Nu-şi potolea de altfel de îoc zelul în comerţul său, în afacerile de la primărie şi în ambiţiile-i politice. După cîteva zile de îa sosire îl luă pe Lucian cu sine în oraş, îl duse la magazin să-i arate inovaţiile pe care nu înceta să Ie aducă pentru atragerea cumpărătorilor. Lucian recunoscu — spre bucuria lui Teodoru —• că acest magazin depăşea cu mult nivelul negustoresc al oraşului şi putea sta alături de marile băcănii din Berlin ; dar nu-i mărturisi tatălui său că trebuia sa-şi stăpînească un zîmbet la gîndul că, în proiectele familiei, el, Lucian, ar fi trebuit să-şi petreacă viaţa aci, între rafturile doldora de coloniale, în forfota acestor muşterii mîncăcioşi. Din înălţimea în care-î ridicaseră arzătoarele rîvne de artă şi problemele imperioase de viaţă socială ideea asta i se păru pur şi simplu grotescă.

— Ce s-aude cu tramvaiul oraşului, tată ?

— N-avem fonduri.

„Fonduri" ? gîndea Lucian. Trăise ani de-a rîndul cu ideea că ţara e îmbelşugată, că treburile ei sînt prospere şi totuşi un oraş nu putea găsi banii necesari

pentru a construi o linie de tramvai de doi kilometri şi jumătate, un meschin tramvai tras de cai. Unde intrau veniturile ţarii ? Nu cumva în mare măsura în niscaiva buzunare simandicoase ?

într-o zi, Ştefan Teodoru îl duse pe la casele din Sfînta Treime, din piaţa Poştei şi din strada Alexandru cel Bun „să-i arate proprietăţile" şi acolo îi înştiinţa pe chiriaşi că le va urca chiria, cu începere de la Sfîntul Gheorghe. Toţi aceşti chiriaşi, mărunţişari, cizmari, ori croitori din dughenile de la parter sau amploiaţi din micile apartamente de la etaj, protestară, înşirîndu-şi greutăţile ce-i striveau; dar Teodoru se arăta neînduplecat.

— Vă cunosc argumentele. Vreţi să staţi în centru, în odăi spaţioase şi luminoase, cu dependinţe prima şi sa plătiţi nimica toată. Puţin vă pasă de angaralele
proprietarului.

— Bine, dar astea nu sînt odăi luminoase şi spa
ţioase, cum spui dumneata... sînt două odăiţe, două
chichineţe.

— Te rog sa nu-mi ponegreşti proprietatea. Dacă
nu-ţi convine, n-ai decît să te muţi. Chiriaşi -berechet! Lipesc biletul *de închiriat* şi, în cîteva ceasuri, gata !

Lucian ascultă aceste discuţii cu un sentiment confuz şi penibil de stmjeneala, nemulţumire şi ruşine. Nu putea contesta tatălui său o oarecare îndrăzneală de vederi m comerţ ce-1 deosebea de grosul negustorilor oraşului, însă el se slujea de ideile „modeme" spre a menţine *şi* întări un sistem care-i permitea să-şi „sporească agoniseala" prin exploatare, Dar el, Lucian, cum mai putea rămînea în casa lui ? Vorbe de-aîe lui Brausewetter, contramaistrui de la fabrica de sticlărie din Stralau, îi sunau în urechi, fraze auzite la întrunirea muncitorească din strada Pfîuger şi în subsolul

poliţiei din Berlin ; în acelaşi timp prin minte îi treceau imaginile atît de vii prinse în viaţa de contraste *şi* conflicte sociale a Berlinului. Şi aici, în ţara, şi chiar în oraşul sau, erau asemenea conflicte —, dovadă grevele repetate de la rafinării şi fabrici. (De curînd aflase că şi lucrătorii tipografi de la Imprimeriile statului din capitală şi muncitorii de la Regia monopolurilor statului se puseseră în grevă.) Da, cum mai putea rămîne în casa tatălui său, cum mai putea avea vreo legătură cu acest cerc în oare se născuse ?

Spre uşurarea lui avea presentimentul că evadarea lui definitivă din acest rnediu nu putea întîrzia. De cînd se înapoiase acasă, tatăl său nu-1 întrebase ce hotărîre luase pentru viitor. Se aşteptase ca taică-său să fie furios, sa-i reproşeze zgomotos ca-şi prelungise peste măsură şederea la Berlin fără a se ocupa de ceva .,serios", fără a urma cursurile Academiei de comerţ, după cum făgăduise, că irosise timpul şi banii. Ce ascundea liniştea tatălui său ? Lucian îl cunoştea acum mai bine ; o discuţie violentă cu dînsul i se părea inevitabilă.

într-o dimineaţă, el împărtăşi mamei sale dorinţa de a se duce să-i viziteze pe Hinke şi pe Zenobie Milotin.

— M-am cam purtat urît cu ei. Le-am scris foarte rar. Cel puţin faţă de domnul Milotin am fost cu totul ingrat. Aproape ca mi-e ruşine să dau ochii cu el.

— La Milotin te poţi duce, dragul meu, dar la
Hinke...

— Ce e cu domnul Hinke ?

Magdalena Teodoru îşi pleca ochii şi oftă.

— Nu cumva a murit ?

— Da, a murit astă-toamnă.

Şi-i dădu amănunte. Alois Hinke şedea într-o după-de septembrie în odaia lui şi, cu luleaua în

gură, repara o cutie cu muzică. Treaba mergea de bună seamă mai greu ca alte daţi, căci un vecin care trecu pe Ia fereastra lui îl văzu ducîndu-şi batista roşie la frunte. Deodată luleaua îi căzu din gură şi trupu-i greu se rostogoli pe podea, cu piciorul de lemn în aer ; în acelaşi moment cutia cu muzică începu să cînte menuetul lui Boccherini.

— A dres-o şi p-asta î spuse cu admiraţie vecinul
care ajunsese la poartă.

Alois Hinke a zăcut aşa, mort, pe podea pîna a doua zi, către asfinţit, cînd croitoreasa din fundul curţii, mirată că nu-l vede de douăzeci şi patru de ore, a pătruns la dînsul. în clipa în care a deschis uşa, un cuc şi-a repezit capul pe ferestruica pendulei verzi şi ţuguiate din perete, deasupra măsuţei cu unelte gingaşe.

— Cu-cu I Cu-cu l

Aşadar domnul Hinke, *Tausendkunstler-ul*[1], făcuse ultima scamatorie I Lucian se simţi năpustit de tristeţe. Nu-i mai putea transmite *„Cagliostro-ulni* de mahala" salutările vărului său, ilustrul pictor Waldemar Probst. Brusc, reminiscenţe din anii de învăţătură cu Hinke îl cotropiră, îi auzea glasul: *„Cap, Kopf, tete! Cal, Pferd, cheval!"* îl vedea mîngîindu-şi ciocul de culoarea nisipului sau clipind şiret din ochi, cînd îi scotea gologanii de aramă din nas, ori panglici colorate de sub gulerul surtucului. Un timp lung nu mai putu privi laviţa de sub bolta de viţa unde şedea să-l aştepte Hinke, în după-amiezile de vară, cînd el, Lucian, în-tîrzia în încăierări cu haidamacii maidanului.

Cine va repara rîşniţele şi .maşinile de cusut ale gospodarilor, cine va mai da lecţii de pian fetelor prăvă-

[1] Scamatorul.

liaşilor şi cine va mai vindeca de rapăn caii birjarilor din mahalaua Maica Domnului ? Lucian simţea ca ceva din tinereţea lui, din anii voioşi şi nebunatici ai vieţii se pierdea pentru totdeauna, o dată cu sfîrşitul domnului Hinke. Dumnezeu să-i privească îngăduitor poznele şi să-1 odihnească l

La Zenobie Milotin, apariţia lui Lucian stîrni o adevărată revoluţie. Vândică lătra de zor, bătîindu-şi cu frenezie coada, de parcă, după cinci ani, 1-ar fi recunoscut, iar Rozalia măsura cu ochii statura lui Lucian ca pe o apariţie de necrezut. Profesorul nu încetă cîteva minute să-1 mîngîie, să-1 îmbrăţişeze.

— Ia te uită, ia te uită ce impunător te-ai făcut l

Aşază-le aicea, dragul meu, şi vorbeşte-mi. Du-te, Rozalio. Ia-1 pe Vândică şi du-te. Scumpul meu, aştept cea sul asta de atîta timp I Dar ce ai acolo ? Nu cumva mi-ai adus cîteva pînze de-ale tale să le văd ?

— Ţin foarte mult să ştiu cum le apreciezi.

Milotin luă una din pînze, o fixă cu pioneze pe planşeta de pe şevalet şi se depărta s-o privească. Era peisajul cu luminişul pădurii din preajma lacului Tegel, pictat după ce se reculesese împreună cu Luiza la mormîntul fraţilor Humboldt. Milotin rămase nemişcat, cu ochii măriţi ca de o revelaţie.

— Tu ai făcut asta ? Tu ?

Fruntea i se încreţi sub bretonul de călugăr franciscan şi o lacrimă îi luci pe obrazul intens colorat.

— Tu...

Părea copleşit, strivit. Apoi, cu gesturi greoaie, nesigure desfăşură celelalte pînze şi le întinse, pe rînd, pe planşetă. Se apropia de ele, se depărta, ridica braţele, ofta. In cele din urmă se lăsă să cadă într-un fotoliu, spunînd cu un accent disperat:

— Nu-mi rămîne decît sa iau toate tablourile mele de pe pereţi şi să le arunc în foc.

— De ce, domnule profesor ?

— Faţă de pînzele tale, mi-e ruşine cu ale mele.
Nu sînt decît un diletant bătrîn şi stîngaci.

— Dar protestez. Tablourile dumitaîe sînt pline de viaţă. Niciodată n-arn sa uit emoţia pe care mi-au dat-o cînd le-am văzut întîia oară.

— Atunci poate că da. Erai un copil si nu mai
văzuseşi o pictură. Dar acum, cînd geniul tău începe să s-arate, cînd ai ajuns să faci asemenea tablouri,
cuvintele tale nu pot fi izvorîte decît dintr-o intenţie caritabilă.

— Dar te încredinţez...

— Lasă... De altfel eu nu contez... Vorbeşte-mi de tine, de studiile tale, de călătoriile tale.

Lucian îi vorbi şi Zeno'bie Milo ţin îl asculta, sorb in -du-i fiecare cuvînt. Atelierul lui Probst, rivalitatea din-tre acesta şi Max Liebermann, încercările secesionişti-lor, expoziţia din enorma sală din Altmoabit, portretul ratat al Luîzei Linnemann, îndoielile şi insatisfacţia ce-1 hărţuiau pe Lucian, ideile progresiste ce-1 cuceriseră, arzătoarele probleme de artă pe care şi le punea, chinurile căutării de sine se învălmăşeau cu aspecte ale vieţii trepidante a Berlinului, cu patimile politice, cu setea de artă, cu uluitoarele progrese tehnice, cu vîrtejuî plăcerilor. Cînd Lucian obosi, Milotin îl bătu pe mînă.

— O, dragul meu, sînt fericit că ţi-a fost dat ţie să realizezi viaţa pe care eu abia am îndrăznit s-o visez. Alături de tot ce-mi povesteşti tu, traiul meu a fost
acela al unui viezure puturos şi inutil.

îşi plecă bărbia în piept şi, adîncit în fotoliu, tăcu un timp, cu ochii închişi *şi* răsuflînd anevoie.

— Patruzeci de ani de belferie cu odraslele mărginite ale unor tîrgoveţi inculţi, cufundaţi în negoţul lor hrăpăreţ, şi mînuirea pe ascuns a pensulelor între pereţii aceştia, cu storurile trase, cu teama laşa de a nu fi descoperit şi scos din slujbă. Cum am putut suporta o asemenea viaţă ?

— Trebuia să-î îngrijeşti pe fratele dumitale Calis-trat.

— Totu=i... în sfîrşit... sa revenim la tine. Ai văzut minuni, te mai aşteaptă şi altele, toate minunile. Dar mai mult decît de orice mă bucur să constat că, fără nici o îndoială, vei fi cel mai mare pictor al nostru, un artist de care să vorbească întreaga Europă.

— lartă-mă, domnule Milotin, dar cred ca afecţiunea ce-mi porţi te face să exagerezi. Theodor Aman la douăzeci şi doi de ani expusese la Salonul din Paris, se făcuse cunoscut, pe cînd eu merg pe douăzeci şi cinci şi n-am dat nimic... nu sînt nimic, în tot cazul n-am să uit niciodată că dumneata mi-ai dat imboldul spre artă, primele noţiuni... şi fără încurajarea dumitale...

— De loc, dragul meu. Cu vocaţia pe care o ai, te-ai fi bătut cu toată lumea pîna la urmă, ai fi sfărîmat şi munţii ca să te poţi realiza.

Lucian se întunecă brusc şi, cu ochii pierduţi, întrebă :

— Dar am să mă realizez vreodată ?

Era ca un ecou al întrebării pe care o pusese cu o lună înainte lui Waldemar Probst: „Mă voi găsi oare vreodată ?"

— Sînt sigur, afirmă Milotin.

— Eu nu.

— Ce ai de gînd să faci acum ?

Probst m-a sfătuit să plec la Paris şi n-am altă dorinţă decît să-i urmez sfatul. Am să mă duc pentru

crteva zile în capitală să văd tablourile lui Aman, Grf-gorescu şi Andreescu, apoi am să colind lumea, n-am să contenesc să pribegesc şi să mă zbucium, să mă scormonesc, pînă nu mă voi găsi pe mine însumi, pînă ce nu voi putea să dau artei ceva care să fie al ineu, numai al meu. Nu vreau să pictez peisaje, naturi moarte sau nuduri în felul atîtor sute de pictori de altădată şi de astăzi Ce-ar cîştiga omenirea din asta ? Vreau să aduc pe pînzele mele realismul clocotitor al vieţii, truda şi rîvnele omului. Şi dacă n-am să reuşesc, o să-mi frîng pensulele, o să-mi curm viaţa, aşa cum am sfîşiat portretul ratat al fetei despre care ţi-am vorbit.

— Te-nflăcărezi ca un tinar sau ca un nebun, vreau să spun ca un artist adevărat.

La cinele de sîmbătă seara, în sufrageria lui Ştefan Teodoru, între cegă şi clapon, blănarul Anastasiu, To-mulescu, librarul din Strada Franceză, Bercaru, negustorul de porţelanuri, cu nevestele, nu-şi luau ochii de pe Lucian, se informau în chestiunile care interesau comerţul lor, îi cereau amănunte puerile despre invenţiile senzaţionale al căror ecou răzbătea cînd şi cînd în urbe, datorită gazetelor, îl iscodeau despre viaţa intimă a oamenilor, despre farmecele femeilor şi apucăturile bărbaţilor. Pînă şi doctorul Huţu şi inginerul lorganda. directorul fabricii de cazane, cu care Teodoru — deşi în conflict politic — nu voia să rupă legăturile pe faţă şi pe care continua să-i invite la masă, pînă şi ei — oameni mai reţinuţi îndeobşte — se molipseau de dorinţa asta nesăţioasă de a afla, de a participa măcar cu închipuirea la o viaţă la care altfel nu puteau năzui. Numai doamna lorganda făcea impresia că se dezinteresează cu totul de atracţiile Berlinului. Rămînea cîta un minut, două, cu ochii pe figura lui Lucian, pe mus-taţa-i neagră şi subţire ce părea că se înfioară deasupra

buzei aprinse ; şi nările ei vibrau imperceptibil, obrajii i se prigoreau la ideea de a se lăsa cuprinsă de braţele lui viguroase.

De altminteri, din cauza ciocnirilor de interese politice, aţîţate de apropiata schimbare de guvern, conversaţia la aceste cine devenea nu numai ipocrită, ci şi dificilă, penibilă. Spiritele erau din ce în ce mai agitate în oraş, manifestările luau un caracter deşucheat, grotesc. Prăjescu, un aşa-zis independent, zis Cosmetică, zis Crampon, proprietarul fabricii de cărămidă şi al unor întinse cariere de nisip, îşi scosese o gazetă proprie în care polemiza cu *Glasul Naţiunii* al lui Porum-boiu, cerînd, cu gîndul la viitoarele alegeri legislative, reforme, în special Casa rurală şi votul universal.

— Auzi neobrăzare! tuna Tomulescu, bătînd cu pumnul în masa lui Teodoru cu atîta putere, încît farfuriile Pirkenhammer cumpărate de la Bercaru săltau, iar paharele Baccarat se clătinau. Nimeni nu-i atît de prost să creadă că domnul Crampon, zis şi Cosmetică, cere votul universal pentru ţărani. Ceea ce o să ceară cu adevărat, la timp, va fi armată, aşa cum a cerut şi la optzeci şi opt, ca să-i apere cu gloanţe fabrica şi carierele.

Pe la mijlocul lui decembrie, guvernul liberal, după lungi zvîrcoîiri, fu silit să-şi dea demisia şi G. Gr. Can-tacuzino fu adus la putere. Aici, în oraş, conservatorii nu-şi mai încăpeau în piele de bucurie, începeau să-şi pregătească cu surle şi tobe campania electorală pentru cele trei colegii. Doctorul Huţu, reintrat în partid, dădu dovadă de un zel pe care Teodoru îl socotea ^exagerat şi lipsit de delicateţe", după lunga îui disidenţă, în amfiteatrul liceului avu Ioc o întrunire publică guvernamentală la oare Huţu luă cuvîntul. „In chemării partidului conservator la cîrma statului

prin încrederea coroanei, datoria cetăţenilor e să-i acorde toată dragostea lor, pentru ca să poată să aducă prinosul devotamentului lor pe altarul binelui public". Hîndău, fostul profesor de fizică şi chimie al lui Lucian, cel oare trăgea de urechi pe elevi pînă îi podideau lacrimile, urlă la tribună : „Liberalii n-au fost capabili a guverna ; au căzut prin tragerile false şi infamiile săvîrşite. Noi vom ridica ţara. Sub conducerea iubitului nostru şef, domnul Nicu Buhancea, vom face ca şi pietrele oraşului să fie conservatoare" I

Intrucît Buhancea, avînd o indigestie, nu putuse lua parte la întrunire, unul dintre oratori îndemnă pe cetăţeni să meargă sa facă manifestaţie la locuinţa „şefului". Şi Lucian, oare trecea aproape de miezul nopţii pe bulevard, pe lîngă monumentul soldaţilor căzuţi pentru independenţă, văzu înaintînd prin zăpadă, sub ninsoarea deasă, alaiul deşănţat ce se îndrepta spre casa lui Buhancea, cu masalalele aprinse, cu ciomăgaşii electorali de pe lături şi cu muzica lui Şapte-Gîste în frunte.

Acest „bal mascat" cum spusese foaia umoristică *Belgia Orientului* se potoli un scurt timp la veştile care sosiră din Rusia ţaristă. Politicienilor şi moşierilor, proprietarilor de fabrici şi acţionarilor societăţilor petrolifere, li se lungi faţa şi pe ochii lor se aşternu o umbră de îngrijorare. După cum scriau ziarele, patru sute de mii de muncitori se puseseră acolo în grevă, poporul revoltat ridica baricade pe Nevski Prospekt şi lupta cu trupele. Garda imperială trăgea asupra lucrătorilor, cavalerştii şarjau mulţimea pe străzile din jurul Palatului de iarna. Cincizeci de mii de soldaţi luptau cu două sute de mii de muncitori şi pînă acum se număraseră două mii de morţi şi tot atîţia răniţi. Ţarul tremura,

marii (luci, noblimea şi toţi latifundiarii erau în panica, unii îşi făceau bagajele spre a fugi în străinătate.

La clubul liberal şi la cel conservator din oraş domnea în aceste zile o atmosferă apăsătoare, grea de nelinişte si teamă. Se juoa pocher în tăcere şi se bea vîrtos, ca şi cum s-ar fi căutat să se înece în alcool presimţirile şi spaima. La primărie, Ştefan Teodoru îşi ridica ochii de pe dosare şi rămînea îndelung pe gîn-duri, trăgîndu-se de mustăţile coborîte.

Cînd şedea de vorbă cu fiul ei, în ceasul mohorît al înserării de iarnă, Magdalena Teodoru îi dădea veşti despre diferitele rude. Alexandru Cluceru era de patru ani locotenent-colonel şi aştepta cu nerăbdare ceasul noii promoţii de colonei, cînd era convins că i se va da comanda regimentului de geniu în care intrase ca sublocotenent cu treizeci de ani în urmă. Polixenia se îngrăşase, căpătase un aer suficient şi protector, domi-nînd cu fiicele ei viaţa mondenă a Craiovei, cu gîndul mereu la viitorii epoleţi de general iai soţului, căruia îi zgîndărea mereu ambiţia de a ajunge în capul ierahiei militare locale. In ce priveşte fetele, cea mare, Hortensia, se căsătorise cu un tînăr moşier, Olimp Gilorteanu, care poseda opt sute de hectare în preajma Băileştilor şi care o cucerise la un bal, în timpul cadrilului, prin graţia arătată la *cliasse croise;* iar cealaltă, Antonia, era logodită cu un subdirector de Ia şantierul naval din Turnu-Severin, băiat bogat şi el, fiul prefectului din Mehedinţi.

Cît timp Lucian stătea astfel de vorbă cu maică-sa sau umbla prin oraş, timpul trecea mai uşor. Dar veneau ceasurile cînd se regăsea singur în odaia lui şi aceste ceasuri păreau că-şi încetinesc mersul, că se împotmolesc. Tăcerea 'copleşea casa, curtea, strada; între cei patru pereţi, paşii pompierului de veghe din

foişorul cazărmii de peste drum nu puteau răzbate. O atmosferă apăsătoare se închega, înăbuşitoare, insuportabilă. Lucian se apropia de scrinul pe care-şi aşezase cutia ce-i conţinea paleta, pensulele şi tuburile cu culori. N-o mai deschisese de cîteva saptămîni; şi acest fapt care în camera lui din Rankestrasse i s-ar fi părut de necrezut se concretiza acum în toată fiinţa lui într-o senzaţie dureroasă, ca de suferinţă fizică.

întindea mîna şi mîngîia suprafaţa neteda, de lemn de nuc, a cutiei, cu vine palide ce şerpuiau spre unghiurile teşite ; s-ar fi spus că atingerea asta îi potolea nervii ca dezmierdarea unei făpturi dragi. Dinăuntrul ei urca un miros vag de ulei de in, miros cu care nările lui se obişnuiseră cu timpul, devenit parcă necesar ca însuşi aerul, închipuirea lui vedea sub capac tuburile argintii, cu etichete colorate, rînduite frumos în despăr-ţitura lor, unele întregi, nefolosite, altele pe jumătate golite, purtînd urmele apăsării degetelor lui înfrigurate. Cîte tablouri încă neimaginate, negîndite, nepictate dormeau în pasta lor, în aşteptarea plămădirii lor pe dreptunghiul alb al pînzelor, ce lume virtuală de lumină şi umbre, de splendori cromatice, de viaţa caldă Şi fremătătoare! Şi el stătea aşa, cu braţele încrucişate, lăsînd timpul să treacă inutil, sterp, timpul mai preţios pentru un artist decît aurul, decît toate avuţiile lumii I Fiecare zi în -oare nu se aşeza dinaintea şevaletului era o zi pierdută, o zi pe care n-o va mai găsi niciodată, el care aproape de douăzeci şi cinci de ani nu dăduse nimic de seamă, pe cînd artiştii Renaşterii, la vîrsta lui, creaseră o parte din capodoperele lor nemuritoare. Se simţea cuprins de un fel de furie, de revoltă împotriva lui însuşi, îi venea să se repeadă să-şi facă valizele şi să plece chiar în noaptea asta, fără să-i pese de părinţi. Familie, părinţi, rutină, tot atîtea lanţuri pentru

artist, pe care el trebuia să aibă tăria să le rupă spre a se putea înălţa spre sferele mult dorite ale realizării artistice.

De mai multe ori, în scurgerea acestor zile monotone, simţea totuşi imboldul să creeze chiar aici ceva, sa facă portretul părinţilor săi sau să schiţeze unele aspecte ale oraşului: şirul prăvăliilor tăcute de pe Strada Franceză, ori forfota Pieţei Primăriei, agitaţia măruntă a mulţimii în preajma Oborului, scene înghesuite şi pitoreşti ca acelea fixate de Max Liebermann în crochiurile Iui de la Amsterdam. Dar, înainte de a atinge hîrtia cu creionul, imboldul acesta îl părăsea. Era oare ambianţa-i actuală improprie oricărei sforţări cerebrale, ori, fără să-şi dea seama, tot ce era putere spirituală în el năzuia cu nerăbdare spre un nou mediu de artă, spre un nou focar de emulaţie, spre prestigiul ispititor al Parisului ? Ceea ce în realitate continua să-1 preocupe zi de zi, să-1 obsedeze, să-1 tiranizeze, nu era dorinţa de a picta cu orice preţ, de a acumula tablouri pe care apoi să le „expună", cum făceau cei mai mulţi pictori, pentru a le vinde ori a-şi cuceri cu ele un locşor onorabil în plastica contemporană, ci aviditatea de a rezolva problemele ce-i rămîneau obscure, ecuaţia asta teribilă : spaţiu, volume, mase, lumină, de a găsi răspuns întrebărilor chinuitoare puse de acest act extraordinar : aducerea vieţii multiple, clocotitoare şi infinite în cadrul limitat al pînzei.

Uneori se ducea să stea de vorbă cu Dîdă, seara, în odăiţa lui din fundul curţii. Dîndă se căsătorise în sfîr-şit cu lulia, fata cu părul căzut pe frunte, cunoscută în timpul serviciului militar la marină şi a cărei figură §i-o tatuase pe pieptul pleş. O scosese, cu doi ani în urmă, din birtul de matrozi din Sulina, unde slujea şi o adusese aicea cu voia lui Ştefan Teodoru. Acum lulia la treabă în curte şi în casă; era o fată vrednică

şi blajină şi Lucian înţelese că Dîdă continua s-o iubească.

— La începutul lui septembrie am fost pentru două săptămîni în Moldova, în judeţul Vaslui, să-mi revăd satul, Suhuleţ, îi povesti Dîdă. Nu ştiu cum, mă apucase un dor aprins să mai vad o dată aşezarea şi oamenii în mijlocul cărora m-am născut... ţintirimul în care-mi zac părinţii. Oare mai trăia unchiul meu ? Tot aşa frumos fluierau mierlele în mestecenii de pe dealul Suhuleţului ? Dar am picat rău.

— Cum adică ?

— Am picat în plină răscoală.

— Răscoală ?

— Stai să vezi. Tocmai în ziua cînd am sosit eu, vi eo două sute de săteni, ajunşi la grea strîmtoare, au venit la primărie si au cerut primarului sa le facă jalbe ca să li se dea niscaiva pămînt din moşiile boiereşti din preajmă. Primarul s-a împotrivit, a zis că-şi dă demisia şi a chemat armata. Atunci sătenii s-au înarmat cu pari şi furci şi au pus în libertate pe ţăranii arestaţi mai înainte de jandarmi. Roşiorii au venit în galop şi s-au repezit cu săbiile şi lăncile în ţărani; au căzut cîţiva răniţi şi morţi, în vîrtejul asta, un vecin de-al unchiului, unul Năstase Vatră, a luat cornul din primărie şi a fugit de a sunat din el pe dealul Suhuleţului ; oamenii s-au adunat în jurul lui, apoi s-au risipit prin păduri. Cei prinşi au fost legaţi cot la cot şi, în conjuraţi de cîteva sute de roşiori, au fost porniţi pe jos spre Negreşti. Un bătrîn, nemaiavînd putere să înainteze prin glodul pînă la genunchi, a fost legat de şaua unui roşior şi tîiît. Numai cînd a leşinat l-au urcat într-o căruţă. Am auzit că de la Negreşti au fost duşi tot aşa, între puşti, pînă la Vaslui, unde au fost închişi

In arest şi li s-a tăcut proces. Mi se pare ca zilele astea trebuie să-i judece.

Auzind toate acestea, Lucian simţi o dată mai mult că Dîdă îl lega de ţărănimea lui obidită, aceea ţărănime silită de ananghie să recurgă la violenţă. Şi avu un început de elan, un gest de a-I strînge m braţe, ca şi cum ar fi vrut sa îmbrăţişeze pe toţi oamenii sărmani din Suhuleţ.

Alteori Lucian intra în bucătărie. Smocurile de păr din negii de pe faţa Emei se menţineau cenuşii, dar cocul, şuviţele ce-i ieşeau de sub tulpan albiseră cu desăvîrşire. Ema era tot atît de grasa, iar obrajii, la căldura plitei, îi străluceau, icşii ca nişte mere domneşti. Cată la Lucian cu un aer de mirare, de parcă s-ar fi întrebat prin ce miracol ţîncul care altădată i se tăvălea la picioare, aici, pe podea, putuse să se preschimbe în uriaşul acesta.

— Ţi-aduci aminte, Ema, cînd, după vreo poznă,
veneam sa mă ascund după poalele tale ?

— Mi-aduc, cum să nu mi-raduc. Cînd ai fost păr taş la o faptă neîngăduită, nu poţi uita.

Lucian o strîngea în braţe şi obrajii ei deveneau şi mai stacojii, sub valul de emoţie si mulţumire ce o năpădea.

Lucian reflecta ca toată casa părintească, cu fiecare ungher al ei, cu părinţi cu tot, nu mai era legată de el decît prin aduceri aminte. „Ţi-aduci aminte, Ema ?"... o întrebase el pe bucătăreasă. „Iţi aminteşti cînd ?"... îl întreba maică-sa. Da, prezentul nu se închega între el şi această casă, sensibilitatea, afectivitatea lui rămîneau aderente de leminiscenţele copilăriei fără putinţa de a se reînsufleţi, chiar dacă paşii lui nu I-ar mai fi îndepărtat niciodată de capătul străzii.

Primi veşti din Munchen de la Erich Bode şi din Paris de la Ebenezer Scott. Hillbrich, cu care schimbase cîteva cărţi poştale, îi trimise o scrisoare lunga în care-i vestea moartea lui Adolf Menzel. „De la Diihrer pînă la bătrînul Menzel, gloria picturii germane stă în desen", îi spusese Probst în ziua cînd păşise întîia oară în atelierul lui ; şi Lucian se ruşinase neştiind nimic despre „bătrîn". Acum ştia mult despre el, îi văzuse principalele tablouri, ştia că, elev fiind, fusese dat afara din Academia de bele-arte sub pretextul că n-are talent, în realitate fiindcă se răzvrătise împotriva disciplinei artistice oficiale ; mai ştia că după douăzeci şi cinci de ani aceeaşi academie avea să-î aleagă membru onorific, iar după cincizeci de ani, preşedintele ei de onoare. Toate acestea fură reamintite şi de gazete ; dar viaţa lui nu i se părea impresionantă lui Lucian prin încununarea ei oficială tîrzie, ci prin strădania îndelungată, neobosită, pînă la ultima suflare, de a-şi perfecţiona mijloacele artistice.

De două ori îi scrise Luizei Linnemarui;, scrisori calde, încărcate de dorul de ea, de ceasurile atît de pline petrecute împreună. Ea îi răspunse drăgăstos, dar, printre rînduri, i se citea luciditatea caracteristică, iar concluziile îi erau categorice... „Ne-am cunoscut prin capriciul împrejurărilor şi legătura noastră se sfîrşeşte plin forţa lucrurilor. Ar fi fost oare mai bine ca ea sa se fi prelungit pînă la obişnuinţa, pînă la impresia de povară ? Aşa, imaginea scumpului rneu sălbatic îmi va rămînea pururea frumoasă şi va face să-mi bată inima mai tare pînă cînd voi închide ochii pentru totdeauna"...

Zilele treceau.

într-o după-amiază, Ştefan Teodora ciocăni la uşa fiului său. Lucian şedea pe sofa, desenînd pe un carton sprijinit de genunchii ridicaţi: Teodoru îşi aruncă o pri-

vire pe acest carton, pe care putu recunoaşte trăsăturile lui Dîdă, pometii proeminenţi, expresia blajină a ochilor lui mici.

— Mereu cu creionul I

— Ce vrei, tata, creionul şi pensula sînt totul pentru mine.

— Hm I A sosit momentul să nu mai fie chiar totul.

Lucian îl privi cu o linişte aparentă, sub care se ghicea contracţia, încordarea întregii lui făpturi.

Ştefan Teodoru îi întoarse spatele şi începu «ă umble prin încăpere cu inîinile în buzunare. Deodată se opri şi veni să se aşeze pe marginea sofalei.

— Stau prost cu sănătatea, băiete. Nu mi se spune ce am, dar bănuiesc că e ceva serios, altfel doctorii nu m-ar sfătui să mă cruţ. Nu mă mai pot ocupa şi de prăvălie şi de primărie şi să-mi pregătesc în acelaşi timp terenul pentru deputăţie.

— Cum, vrei să devii deputat ?

— De ce nu ? Ce, ţi se pare că n-aş face figură onorabilă în Parlament ?

— Nu vreau să spun asta, dar.,.

— Nu m-ar mira s-o şi spui. Oraşul, lumea politică mă preţuiesc, numai în casa mea sînt depreciat şi vo inţa mea nu-i luată în seamă. Bine-a zis cine a zis că nimeni nu e profet în ţara Iui... In sfîrşit... Aş vrea ca de mîine să-ncepi să vii la magazin, să te familiari zezi cu.,.

— Cu ce ?

— Doar ştii bine cu ce. Vreau ca-ncetuî cu-ncetul să-mi iei locul acolo, să preiei conducerea prăvăliei, ca să pot avea mai mult timp pentru treburile gospodă-

reşti ale oraşului şi pentru campania electorală. Vreau ca în curînd să te pun în firmă... Lucian lăsa cartonul din mînă şi coborî de pe sota.

— Vrei... vrei... spuse el, cu fruntea încreţită. Dar mai trebuie să ţii seama şi de ceea ce vreau eu. Nu mai sînt un copil şi cred că am dreptul să fiu stăpîn pe viaţa mea.

— Cum adică ?

— Nu vreau să întru în firma dumitale şi n-am să fiu niciodată negustor. Ţi-am spus-o. Ţi-o repet cu toată tăria.

— Uiţi că atînii de mine ? Crezi ca, dacă te-am în treţinut atîta timp k Berlin ca să-ţi faci mendrele „artistice", o sa te ţin în spinare toată viaţa ?

— N-arn pretenţia asta şi de azi înainte te rog să te consideri dezlegat de orice obligaţie faţă de inine.

Teodora avu un zîmbet strîmb.

— Aha ! înţeleg. Te bizui pe cele trei perechi de case pe care ţi le-a lăsat moştenire bunicu-tău. Dar uiţi că testamentul lui îţi pune condiţia să te faci ne gustor de coloniale şi ca în caz contrar casele vor reveni primăriei ?

— Chiar mîine mă voi duce să dau o declaraţie autentică la tribunal că renunţ la moştenire.

Teodoru se făcu vînăt. Fulgerător îi trecu prin minte lunga strădanie a tatălui său Harakmbie, acolo, în dugheana din Piaţa Sîrbească şi mai tîrziu în prăvălia din centru, privaţiunile şi umilinţele îndurate, tenacitatea, vicleniile folosite pentru a aduna, ban cu ban, o avere mărită de el însuşi, Ştefan Teodoru, prin aplicarea unor idei comerciale cutezătoare şi fără scrupule, avere pe care acest fiu netrebnic avea s-o arunce al-

tora. 11 apucă pe Lucian de gulerul hainei şi începu să-l zgîlţîie.

— N-ai să faci asta, tîlharule ! Vrei ca averea ago nisită cu truda de taică-meu să intre în mîini străine ? Vrei să mă faci de rîs în tot oraşul, să mă nimiceşti ?

Lucian înlătură liniştit mina tatălui său.

— Puţin calm, tată, puţină demnitate. Nu uita că
eşti primarul oraşului, viitor deputat...

Ştefan Teodoru păru că se dezumflă. Braţele i se lăsară de-a lungul trupului, însă continuă să-şi privească fiul cu o scînteie de furie, de ură.

Lucian îşi îndreptă gulerul surtucului.

— Dacă nu-mi poţi înţelege vocaţia artistică, spuse el, ţin să ştii o dată pentru totdeauna că negustoria
dumitale îmi repugnă, tot aşa cum politica pe care o faceţi aici în oraş mă dezgustă şi mă revoltă.

— Ce vorbeşti ? Nu-ţi plac negustoria şi politica
noastră. Uiţi că noi, negustorii şi oamenii politici, fa cem ţara asta l

— Nu, tată, ţara n-o faceţi voi, voi trageţi numai
profiturile, ţara o face poporul asta muncitor şi răbdă tor care vă duce pe umeri, răbdător pînă la un timp, bineînţeles, pînă cînd o să se sature de voi, o să se scu ture şi o să vă arunce în ţarina.

— Care va să zică, răscoală... revoluţie ?

— E în firea lucrurilor. Cît despre mine, vrei sa
mă bălăcesc şi eu toată viaţa în mlaştina asta a spe culei, a înşelătoriilor, a împilării celui mic şi sărac, să rnă lăfăiesc într-o avere dobîndită prin ipocrizie şi jaful bunului obştesc ? Niciodată, m-auzi ? Niciodată.

— Ţi-ai pierdut minţile... Avere dobîndită prin ipo crizie fji jaf ? Preferi să fii un coate-goale... o lepădă-

tură a societăţii. Ţi-ai îmbuibat mintea cu idei veninoase... Nu-ţi place orînduîrea noastră, vrei răsturnare, anarhie, haos. Deşi mi-ai tăinuit, crezi că nu ştiu c-ai fost expulzat din Germania pentru acte necugetate, anarhice ?

— Actele mele mă privesc numai pe mine.

— Expulzat! Şi eşti fiul meu !...

— De mîine încolo n-am să mai fiu.

Teodoru ieşi trîntind uşa.

15

Â doua zi, Lucian făcu la tribunal declaraţia de renunţare la moştenire, iar a treia zi, în zori, plecă la Bucureşti.

In afară de tristeţea lăsată în suflet de despărţirea grăbită de maică-sa, se simţea liniştit şi uşor. O pace, necunoscută pînă acum, creştea în el, zămislită de ideea că se rupea pentru totdeauna de lumea meschină şi coruptă a tatălui său.

Din şederea la Berlin îi rămăseseră destui bani pentru a pleca la Paris şi a trăi acolo două sau trei luni; mai departe va vedea.

Bamase citeva zile în capitală, ca să privească tablourile lui Aman şi Grigorescu. Trase la hotelul *En-glish*. Pe primul palier al acestuia se opri să citească o veche pancartă de reclamă : „Gel mai modern hotel al capitalei. Balcoane şi scări de marmoră. Acoperiş de sticlă ca la Palatul de cristal din. Londra. Mobiliei englezesc de cel mai nou model. Paruri cu somiere d« oţel (invenţiunea *Wire Springs for Beds).* Băi. Comisio^ nari. Omnibusuri. Echipajuri. în curînd lumină elec-| trică !" Lucian zîmbi. Pancarta asta purta data 1895. N-avea de gînd să caute să se convingă dacă pînza cearşafurilor hotelului era încă scoţiană; „Omnibusu-rile" dispăruseră, „echipajele" nu se vedeau. Dar lumina electrică făgăduită de antreprenor fusese introdusă : prin unghere îngeri mici de ipsos ţineau facle terminate cu becuri Edison.

în zilele următoare hoinări prin oraş.

Deosebirea dintre capitală şi oraşul natal era numai de proporţii: unele străzi ceva mai largi, case roai înalte prin centru, clădirile impunătoare ale cîtorva ministere, mai multă forfotă a mulţimii, însă aceeaşi murdărie pe străzi, în circulaţie o neorînduială mai izbitoare, prin magazine o hărmălaie orientală identică, autorităţile sîcîitoare şi revoltătoare prin harababura serviciilor lor, prin incuria şi şicanele funcţionarilor, care iiu puteau fi biruite decît prin bacşiş şi raită.

Sub frivolitatea de suprafaţă clocoteau nemulţumirile şi urile. E drept că la *Dacia* se dădeau în fiece luni, miercuri şi vineri baluri costumate şi mascate, că la varieteuri şi „şantanuri" era îmbulzeală, iar prin saloane se dezbătea cu pasiune problema corsetului. (Un doctor cu vază care pornise o campanie pentru desfiinţarea lui arăta prin conferinţe 3a Ateneu vătămarea organelor „tescuite" de corset.) însă grosul popu-

laţiei se plîngea de greutatea vieţii, iar cele două mari partide politice se zbăteau sa cîştige apropiatele alegeri, împxoşcîndu-se reciproc cu noroi, invectivmdu-se. Conservatorii îi acuzau pe liberali că „au patronat risipa şi jaful banului public şi au supt pîna şi măduva oaselor ţării" ; la rîndul lor, liberalii ţipau la întrunirile publice: „Cetăţeni, nu vă lăsaţi amăgiţi de vorbele seci ale adversarilor noştri. Conservatorii consideră libertatea cetăţenească mărginită între patru ziduri de puşcărie".

Mitiţă Sturdza compara proaspăta guvernare conservatoare cu regimul lui Vogoride. Omul de jos socotea că şi unii şi alţii spuneau adevărul. Lucrătorii se adunau mereu să se sfătuiască în ce fel să se apere mai bine împotriva vitregiei legilor şi prigoanei administrative, întocmeau moţiuni, încurajînd pe cei trei sute de muncitori de la şantierul naval din Turnu-Severin care se puseseră în greva din cauza reţinerilor mari din salarii şi amenzilor draconice impuse de inginerii-şefi Ia îndemnul direcţiei. Prin cafenele, latifundiarii veniţi să petreacă în capitală carnavalul, ziariştii guvernamentali, oamenii de afaceri citeau mohorîţi ziarele, care arătau că situaţia nu se liniştise în Rusia ţaristă după înăbuşirea răscoalei din ianuarie, în guvemămintele Orei şi Kursk erau mari tulburări ; ţăranii au distrus conacele a douăsprezece mari moşii, în districtul Saropa au pus foc pe cinci domenii. Din Caucaz erau relatate fapte similare, la Baku armata nu putea potoli răzvrătirea.

Lucian se duse să vadă tablourile maeştrilor români, expuse ici, colo. Recunoscu arta desăvîrşită a compoziţiei, fineţea execuţiei scenelor istorice şi de gen ale lui Thepdor Aman, lucrări care, deşi în limitele academismului, erau primele opere plastice de valabilitate internaţională create de un compatriot. Valoarea lor

creştea şi mai mult dacă era raportată la momentu! realizării. Citise de altfel o scurtă biografie a pictora-lui şi preţuia foarte mult străduinţa lui de a crea o şcoală şi un climat artistic modem pentru tineiele talente ; ţara avea nevoie de atîţia oameni ca dînsul!

In faţa operelor lui Andreescu zăbovi rriai mult. Iată acest tablou *La arat.* Calul alb masiv care trage la plug, bluza de pînză albastră a tăi anului şi saboţii lui arată că e vorba de un ogor francez. Tot francez trebuie să fie şi peisajul acesta *Drumul mare,* în care drumul, mărginit într-o parte de un pîlc de arbori, iar în cealaltă de nişte căpiţe de paie, taie în diagonala ţarinile. O şareta cu două roţi şi cu coviltir, trasa de calul alb normand, se apropie. Pe primul plan o femeie se apleacă peste semănături... Şi totuşi în tonalitatea mohorîtă, în atmosfera apăsătoare şi melancolia acestor peisaje din nordul Franţei era rasfrmtă parcă starea de suflet a lumii de ţărani din şesurile ori de pe dealurile natale, ca în *Livezile* şi *Fîneţele* lui, ca în acea *Casa la diurn* în care pămîntul întunecos e în contrast viu cu cerul şters de apropierea înserării şi în care casa cu coperiş de draniţă, străjuită în stingă de puţul cu cumpănă, în dreapta de plopul singuratic, stă copleşită de o pace grava, tristă, ce nu poate fi însufleţită nici de orătăniile care ciugulesc în ţărînă. Şi realitatea plastică atît de grăitoare a legăturii dintre om şi cadrul naturii arata, măiestria acestui artist mort în pragul maturităţii.

Legătura asta se vedea şi pe pînzele lui Grigoiescu, deşi diferit, optica lui punînd lumină şi graţie pe fiece petic de glie, pe fiecare ramură şi pe fiece chip, fără a vorbi de portretele şi scenele de război atît de iea-Hste. Atmosferă împovărată, sumbră, la unul, poezie fermecătoare Ia altul, -amîndoi artiştii proiectau vizm-

nea lor tempeiamentală peste solul şi viaţa patriei. Şi Lucian simţi pentru amîndoi o vie admit aţie, chiar aşa, avînd în minte comoara de artă a muzeelor berlineze, Acolo, dinaintea oricărui tablou, trebuia să se concentreze îndelung, să lămurească în mod laborios, îndărătul desăvîrsirii estetice, elementele fizice, sociale, psihologice din care se zămislise opera. Aici, la aceşti compatrioţi, conţinutul întreg, toată substanţa tablourilor, tot ce exprimau ori sugerau, îi intrau deodată în suflet, i se destăinuiau brusc, ca în sclipirea unei revelaţii. Dar, şi lăsînd deoparte orice criteriu sentimental, i se părea indiscutabil că peisajele acestea ale lui Giigorescu şi Andreescu erau mai pline de viaţă, mai tulburătoare ca aspectele din Prusia răsăriteană înfăţişate de Walter Leislikov, socotit ca cel mai de seama peisagist german al momentului.

Lucian se sili să-şi imagineze viaţa de toate zilele a pictorilor români cînd reveneau în capitală din peregrinările lor din străinătate. Unde se întâlneau ? Problemele mari sau mărunte'pe care le discutau nu erau greu de ghicit, nici entuziasmul cu care le înfruntau. Care era cafeneaua artiştilor — acea *Akropoîe* bucureş-teană —, unde-şi avea sediul *Cercul artistic* întemeiat la 1890, cu un an înaintea morţii lui Aman ? încerca să şi-1 închipuie pe acesta, în ultimul an al vieţii, în reuniunile cercului, cu statura lui mijlocie, cu barba îmbătrînită, privind cu interes şi căldură pe noii confraţi, în parte ucenicii săi, el care avea îndărătul său succesele tinereţii sale la Salonul din Paris, izbînzile maturităţii, el care dăruise ţării o carieră admirabilă ae pictor, gravor şi sculptor.

Lucian nu putea spune că în capitală nu era o efervescenţă artistică. Se înfiinţau grupări plastice ; în rubricile culturale ale unora dintre gazete persista — prin

comparaţii, prin înfruntări de impresii — ecoul ultimelor expoziţii în sălile Ateneului ale lui Ştefan Po-pescu, Nicoîae Grant şi Theodor PaHady, pictori necunoscuţi de el. Se vorbea mult de un artist Ştefan Luchian, care, deşi grav bolnav, aducea în pictura ţării un limbaj nou, o tonalitate proprie vibrantă şi mişcătoare. Cum expoziţia lui de uleiuri şi desene, tot la Ateneu, se închisese cu cîteva zile înainte de sosirea sa, Lucian se duse să-l vadă pe artist acasă, în strada Povernei, înfăţişarea lui îl zgudui; omul, încă tînăr, sprijinit într-un baston, avea mişcări ţepene, sacadate, faţa îi era de o paloare gălbuie, în ochii blajini lucea o lumină patetică de animal rănit, îl primi bucuros cînd află că era şi el pictor şi zîmbi auzind că rupsese cu familia şi că pleca la Paris.

— Şi pe mine tata, care era maior, a vrut să mă facă ofiţer, spuse el.

Apoi, la rugămintea lui Lucian, îi arată cîteva lucrai i recente, printre care *Muncitorii la lucru:* patru muncitori în straie ţărăneşti, cu cojoace şi căciuli, aplecaţi cu lopata, într-un decor sumbru, cu pămîntul acoperit de zăpadă şi copaci desfrunziţi. Atitudine de oameni tăcuţi şi necăjiţi în care se înţelegeau — împletite cu atenţia la treabă — poverile şi grijile de acasă, ananghia implacabilă a unei clase sociale. Simplu desen în creion, dar de un efect artistic remarcabil. BJ-*trînul cerşetor,* şezînd pe trotuar cu mîiniîe pe genunchi, cu barba în piept, cu căciula alături de picioare, atît de vlăguit de viaţa încît nu mai are puterea nici să întindă mîna sa cerşească şi-şi aşteaptă cu resemnare sfîrşitul — realizare cu cărbunele pe un carton ; şi apoi în ulei un *Peisaj cu case de ţară,* fără o vietate ; oamenii sînt desigur plecaţi din zori să trudească pe ogoare — atmosferă de sat părăsit. Culorile, blînde ;

contrastele dintre albuî zidurilor, roşul acoperişurilor şi verdele arborilor sînt potolite — un decor de poezie rustică trista, o armonie de scoarţă populară.

Lucian părea copleşit. La reflecţiile pur profesionale i se adăugau altele, de o natură maijgingaşă şi mai complexa. Văzuse în Germania tablourile a zeci de pictori, fiecare cu stilul, cu maniera lui; în faţa lor personalitatea sa intimă rezista, se retracta pentru a nu se lăsa influenţată, pentru a-şi păstra posibilitatea de a se manifesta într-un mod personal, propriu. Aici, dinaintea lucrărilor acestui artist chinuit, ca şi dinaintea. lui Andreescu şi Grigorescu, nu mai putea reacţiona, arta lor izvorîtă dintr-o realitate specifică comună, hrănită cu seva pămîntului natal, i se întipărea în suflet ca o pecete într-o ceară fierbinte.

Cum cercul *România muncitoare* chema pe lucratorii bucureşteni la o întrunire în sala băilor *Eforiei* pentru a protesta împotriva sălbăticiunii guvernului ţarist care continua sa înece în sînge mişcarea muncitorimii ruse, Lucian se grăbi să ia şi el parte la această adunare. Văzu că sumedenie de comisari, subcomisari şi agenţi de poliţie fuseseră concentraţi în jurul *Eforiei.* Gangurile şi curţile străzilor Belvedere, Edgar Quinet şi Brezoianu erau înţesate cu companii de jandarmi şi vinători. Peste două mii de muncitori luară parte la această întrunire, pe care agenţii provocatori, strecuraţi în lojile şi balcoanele sălii, încercau s-o zădărnicească prin apostrofe, întreruperi şi scandaluri; dar datorită dîrzeniei muncitorilor ea avu totuşi loc. Oratorii înfierară cu vehementă samavolniciile regimului absolutist ţarist. I. C. Frimu, de care Lucian auzise că e un luptător neobosit pentru cauza proletariatului, dar pe care n-avusese prilejul să-l vadă, luă şi el cuvântul.

Adunarea vota o moţiune de protest împotriva măcelului sîngeros dai Piaţa Palatului de iarnă şi trimise un mesaj de solidaritate muncitorimii ruse.

Dar fierberea muncitorilor nu se potoli cu această întmniie. în zilele uimătoare Lucian citi foaia *Jos despotismul*[1] şi afla ca lucrătorii din diferite ramuri industiiale se consfătuiau pentru organizarea de sindicate pe principiul luptei de clasă.

în preziua plecării Lucian trecea prin Piaţa Teatrului cu paşi mari, îndreptîndu-se spre Poştă. Voia să cineze la restaurantul hotelului *de France* şi apoi să se culce. Trenul spre Paris pleca la şase dimineaţa. Ajunse în dreptul librăriei Socec, de lînga prefectura poliţiei, cînd se pomeni faţă în faţă cu Brînduşa Miluit,

— Brîndusa !

— Lucian !

Amîndoi tresăriseră puternic şi acum stăteau şi se pliveau cu intensitate. Ea era îmbrăcată într-o haină de pclit-gris ce-i cobora pînă la şolduri ; pe cap purta 0 tocă din aceeaşi blană. Mîinile şi le ţinea vîrîte într-un manşon micuţ, fusta de postav negru îi depăşea călcîile. în ochii \ erzi îi luceau acele scîntei albăstrii ce i se aprindeau în momentele de emoţie. Frumuseţea 1 se desăvîrşise, tenul lăptos era îmbujorat de frig,
cozile roşcate şi bogate, lăsate altădată să-i atîrne
în voie pe dinaintea umerilor, şi le strînsese în-
tr-un fel de cunună grea sub toca piezişă, îşi scoase
o mînă din manşon şi o puse pe mîneca paltonului lui.
— Lucian, repetă ea, cu glasul scăzut. Şi mîna i se ridică spre umărul, spre grumazul Iui, mişcare timidă, şovăitoare, împinsă nu de judecată, ci

de un elan inconştient şi de nestăpînit; însă se opri, atunci cînd ochii ei putură înregistra trecătorii ce Ie aruncau priviri intrigate. Lucian o luă de braţ şi o trase după el spre Casa de depuneri. Trebuiră să se oprească totuşi un rninut, să lase să treacă tramvaiul ce urca pe panta dinspre strada Belvedere, un vagon îngust cu doi cai ce-1 trăgeau avan cu pieptarul hamului adîncit în carne, cu ţurloaiele bîţîite de sforţare, cu scîntei sub potcoavele dinapoi, în timp ce vizitiul le ardea crucea şalelor cu biciul, îndemnîndu-i cu strigăte necurmate : Hi ! Hi! Haide ! Hi !

— Ce bucuros sînt că te vad ! exclamă Lucian. A trecut atîta timp... atîta timp...

— Da, aproape cinci ani...

Se aşteptă s-o audă reproşîndu-i prăpastia acestor cinci ani pe care o săpase în legătura, în viaţa lor răceala de neconceput a purtării lui (nu-i scrisese un singur rînd din străinătate) ; însă ea nu mai spuse nimic, lipindu-se de el cu un tremur mărunt al întregului trup. Brusc, mintea lui încercă să realizeze ce trebui-seră sa însemne pentru ea aceşti cinci ani glaciali, ne-sfîrşiţi; şi un fel de milă amestecată cu amărăciunea cainţii îl năpădi, îl duru. Dar cu aceeaşi bruscheţe îşi reaminti că ea era căsătorită, că-şi făurise o viaţă care probabil o satisfăcea şi că era posibil ca dragostea lor să se fi stins cu totul în inima, daca nu în amintirea ei.

— Ce face domnul avocat ? întrebă el, redevenit stăpîn pe sine.

— Care avocat ?

— Soţul tău.

— A, da... Bine, mulţumesc.

Şi, după o tăcere mohorîtă, adăugă :

— Viei paate să vii la noi... să-i faci cunoştinţă ?

j** ţ '^JLucian fu îmboldit 3e ghimpele curiozităţii. Femeia '* ^pe care o ţinea' d,[e] ^^î fusese prima lui iubire, cunoscuse clin el rrâgt&s&î ameţitor si dureros al vieţii.

noscuse prn e g j s ameţitor şi dureros al vieţii. Prin faţa ochilor^ ^i *ji*ecu şiragul lung al întîlnirilor lor de- dsago^re,* Taxare ea venea cu o docilitate fericită, cu*[v] o "ştergere desăvîrşită a personalităţii, cu un aer de adoraţie ce accepta parcă cu bucurie orice suferinţă posibilă, şi el voia acum sa cunoască bărbatul care-i putuse lua locul în sufletul ei. Era în el ceva mai complex decît curiozitate, un interes cerebral împletit cu gelozie, cu dezamăgire, cu ciudă, cu răzvrătirea orgoliului. Un fel de atracţie ilogică, bolnăvicioasă îl îndemna să meargă să vadă interiorul în care-şi duceau viaţa conjugală, să scruteze în soţ calităţile şi cusururile, sentimentele ce nutrea pentru Brînduşa. Era desigur bogat; şi-amintea de vorbele ei, în gară, cînd plecase în străinătate, ca viitorul ei logodnic are o situaţie „frumoasă", că e în cîteva consilii de administraţie. Fetişcana nevinovata, eleva pensionului de maici, ochise un bărbat cu avere.

— Vrei să vii să-1 cunoşti ? o auzi din nou.

— De ce nu ? răspunse el, cercînd să dea cuvinte lor lui un ton de detaşare, de indiferenţă amabilă.

Unde staţi ?

-— Pe strada Fainări... Cam departe...

El făcu semn unui birjar.

In trăsură, strînşi unul într-altul, nu pronunţară o vorbă. El privea fix înainte, cu mîinile pe măciulia bastonului; borul „melonului" îi punea o umbră întunecoasă pe faţă; şi dînsa ţinea ocnii închişi, pierdută în amintiri, ori copleşita de tulburarea acestei întâlniri neaşteptate, nemaisp erate. Trăsura străbătu piaţa Sfîn-tul Gheorghe şi o luă pe Calea Moşilor. Lumina felinarelor lumina la intervale rare pleoapele coborîte ale

Brînduşei, buzele ei nemişcate.
svîcneau în căldura manşonului]
Cînd ajunseră, Brînduşa desj
într-un vestibul strîmt.

— Fii bun şi scoate-ţi palton^

Ea însăşi îşi lepădă blana si o

— Vrei să mă urmezi ? întrebă ea.

în afiară de acest vestibul, Lucian nu mai văzu" o cameră spaţioasă, mobilată modest, dar cu gust. Patul se afla între dulapul cu oglindă ovală şi soba de teracotă, un raft cu cărţi acoperea un perete, o masă de lucru stătea lîngă fereastră. Pe o etajeră se vedea o statuetă de lemn ars, un vas chinezesc se înălţa pe o măsuţa rotundă.

— Dă-mi voie un minut s-aprind focul, spuse Brîn duşa, îngenunchind dinaintea uşiţei sobei.

Flacăra ţîşni între lemne, cu un duduit blînd, zvârlind pale luminoase pe figura Brînduşei, pe macatul patului.

— Presupun că ţi-e foame, cum mi-este şi mie, aşa că o să te las un sfert de ceas singur pînă ce trebă- îuiesc în bucătărie. Dacă vrei, răsfoieşte o carte din
raft: am cîteva despre artă.

El nu răspunse nimic.

Rămas singur, se uită în jur descumpănit. Se aşteptase să intre într-un apartament luxos în care să zburde poate şi un copil sau doi şi se găsea într-o odaie banală, de studentă, ori de intelectual holtei. Nici un semn de bogăţie; cartierul, strada, mobila trădau mijloace de trai reduse. Şi unde era avocatul ? Brînduşa nu-i pomenise nimic despre el de cînd intraseră. Să fi fost plecat în călătorie ? Avea probabil un proces în provincie, ca acela cu prilejul căruia o cunoscuse pe Brînduşa.

Dar de ce nu găsise dînsa necesar să-i spună acest lucru ?

învîrtindu-se prin încăpere se apropie de masa de lucru şi privi cele cîteva cărţi vrăfuite la o margine : *Cum îşi învaţă Gertruda copiii* a lui Pestalozzi în traducerea lui E, Bălteanu, tipărită în 1898, *Psichologia fiziologică* a lui Wilhelm Wundt, în limba germană, o antologie din Mantegazza, un volum al lui Bergson. Dar ochii îi fură atraşi de un caiet pe care citi: *Critica antinomiilor kantiene, lucrare de licenţă a studentei Mihuţ Brînduşa.* Mîna profesorului examinator scrisese într-un colţ cu creionul: „Foarte clar expus. Bilă albă".

Prin urmare Brînduşa îşi luase licenţa în litere şi filozofie. Legătorul de cărţi Niculae Mihuţ, din Uliţa Cavafilor, îşi înfăptuise idealul. Lucian încerca să găsească o lămurire în încîlcirea atîtor fapte surprinza-toaie, cînd Brînduşa reapăru încinsă cu un şorţ de menaj. Luă jos vasul chinezesc de pe măsuţa rotundă pe care întinse o faţă galbenă înflorată. Apoi aduse farfurii şi tacîmun. Mişcările ei erau însufleţite, voioase, pe figura ei pîlpîia o lumină de înfrigurare.

•— Cied că de multă vrerne n-ai mai avut o cină atît de frugală ca aceea pe care ţi-o voi servi acuma. Dar te log să mă ierţi. Nu m-aşteptarn la un oaspete astă-seară... Adică, la mine nu vine niciodată un oaspete. Vrei să iei loc ?

Servi omletă şi friptură rece de viţel, brînză şi mere... In tot timpul cinei vorbi mereu cu o volubilitate neobişnuită despre lucruri neînsemnate, despre liniştea posomorită a străzii, despre pisoiul cîrpacmlui de alături, care venea să-i miorlăie la uşă de cîteva ori pe zi, fiămînd, căci cei patru copii ai cîrpaciului rodeau pîna şi oasele şi Ungeau blidele.

Lucian m încă puţin, tăcut, cu privirile pe ea, pe febrilitatea ei vesela. Cînd masa fu strînsă, o apucă de mînă şi o trase spre el.

-— Unde ţi-e soţul ?

.— Ăă...

—. Haide, spune-mi.

Ea roşi, plecă ochii,

— N-am soţ.

— Ai divorţat ?

— N-am fost niciodată măritată.

Eî rămase perplex.

— Atunci, avocatul... băiatul frumos şi bine situat
cu care urma să te logodeşti la scurt timp după plecarea mea ?

— N-a existat decît în imaginaţia mea.

— Şi pentru ce ai scornit povestea asta ?

Dînsa tăcu, cu privirile mereu plecate.

— N-auzi ? Pentru ce ? stărui el, strîngîndu-i cu
brutalitate braţul. Pentru ce ?

Dar strînsoarea îi slăbi pe dată. înţelegea. Da, înţelegea. Brînduşa inventase acest „băiat frumos şi bine situat", inventase logodna asta iminentă ca să-i uşureze plecarea, să-1 scape de momentele de remuşcare pe care — mai tîrziu, departe — le-ar fi putut avea pentru că o părăsise fără urmă de omenie, ca un egoist, ca un laş.

— O, draga mea, ai vrut să te mînjeşti singură, să te cobori în ochii mei numai ca să mă despovărezi pe mine de remuşcări.

— Ce te face să crezi aşa ceva ? A fost o toană... o simplă toană copilărească.

Dar el n-o mai ascultă, o cuprinse cu braţele şi începu sa-i sărute gîtul alb şi fierbinte, pe cînd la piept

simţea bătăile repezi ale inimii ei ca zvîcnetele unei păsări prinse.

Acum, în pat, o privea cu un sentiment de regăsire, de mulţumire nemărginită. Devenise femeie, splendidă în carnaţia ei palidă, cu sinii îndrăzneţi de o strălucire, mată, peste care îi lunecau iarăşi cozile grele de cu-^ loarea mierei, cozile astea care îl făcuseră ani de zile? să vibreze de emoţie şi dorinţă.

— Ce frumoasă te-ai făcut, Brânduşa ! Mai frumoasă ca toate femeile pe care le-am cunoscut.

Ea-i acoperi buzele cu mîna.

— Taci... ori nu, vorbeşte-mi, vorbeşte-mi. Ce muît a trecut de cînd nu ţi-am auzit glasul! Mă alipesc de tine, te simt la piept — şi totuşi mi se pare că visez.

El se pierdu din nou în ea ca într-o imare şi caldă lumină.

Dînsa simţea că interiorul acesta meschin dispărea, apoi se reînchega în amănunte noi, ireale sau poate mai reale decît realitatea, alcătuit din vibraţii de cer[1] albăstrui, din palpitarea gliei, din zumzet de bondari ameţiţi de soare, ca altădată, în umbra stogului de la; marginea oraşului, în ceasul acela unic în care avusese^ revelaţia simultană a durerii şi a fericirii pămînteşti. Dar el, în momentele acestea, eia fericit ? întreba ea, îndată ce putu din nou să gîndească. Şi cu ochii închişi, cu buzele încă umede de sărutări, îndrăzni să-i pună şi lui întrebarea.

— O, da, Brînduşa, tu mă faci să uit totul...

— Totiiî ? stărui ea. O, nu, nu-ţi pot cere chiar atîta.

El înţelese că ea se gîndea la artă, la arta lui, în faţa căreia se dădea învinsa ; şi beţia i se risipi, luciditatea îi reveni.

— Totul... cel puţin un timp. **Dar** spune-mi, ce faci în Bucureşti... singură ?

.— Sînt profesoară la un „institut de domnişoare". O duc destul de bine... să n-ai nici o grijă. In tot cazul să *nu* mai vorbim despre asta. Lasă-mă să te privesc îndelung... să-mi satur inima de înfăţişarea ta pe care a trebuit atîta vreme s-o plămădesc din amintire şi închipuire,

El o sărută prelung, o dezmierdă, f ai ă a putea totuşi să-şi astîmpere o oarecare fierbere a gîndurilor. Şi dînsa se neliniştea de aerul iui preocupat, de caracterul deliberat parcă al gesturilor lui. Poate că privirea în care el îi învăluia acum nuditatea nu mai era aceea a îndrăgostitului, fermecat în patima lui satisfăcută, ci a pictorului care înregistrează cu calm profesional amănuntele unui „subiect" pentiu un viitor tablou.

•— Dai tu ce faci în capitală ? se interesa ea.

— Sînt aici în treacăt... în ajunul unei noi plecări în străinătate.

—• Pleci iarăşi ? întrebă ea, cu o crispare a inimii.

— Da, trebuie să plec.

-~ Cînd ?

— Mîine.

— Mîine ?

Faţa ei deveni şi mai alba, un alb absolut care părea că exclude zvîcnetul sîngeîui sub piele, că nu poate avea nimic comun cu viaţa. Repede, îşi aduse braţul gol peste ochi, ca să-şi ascundă figura. Dinţii i se strîn-geau, inima îi era muşcată parca de un cleşte, corpul îi înţepenea cu coapsele şi picioarele inerte în aşternut. Insă curînd îşi descoperi faţa şi se întoarse spre Lucian.

— La ce oră pleacă trenul ? întreba ea, cu glasul fărîmat.

— La şase dimineaţa,

— Ar fi bine să încerci să dormi, scumpul meu. Te aşteaptă atîta oboseală l Haide, înveleşte-te, închide
ochii şi dormi.

El îi surîse, îi încolăci gîtul cu un braţ. Nici o expresie de tulburare, ori de tristeţe nu i se vedea pe faţa virilă ; şi ea îşi plimba un minut degetele pe mustaţa lui neagră şi subţire, apoi, mai prelung, pe pleoapele coborîte, să-i aducă mai degrabă somnul.

— Dormi, dragul meu, dormi, ai nevoie de linişte şi de putere.

îndată ea îl simţi cufundat în somn, cu respiraţia rară şi profundă, cu mădularele destinse. Atunci se desfăcu uşor de el, se retrase încet spre marginea patului şi, cu mîinile sub căpătîi, rămase cu privirile fixate în tavan, cu genele umezite. Din cînd în cînd şoptea pentru sine :

— O singură noapte, după cinci ani... O singură
noapte... După cîţi ani îl voi revedea ?

Simţind că lacrimile îi şiroiau pe obraji se răsuci şi îşi îngropa faţa în pernă, ca nu cumva el, trezindu-se, s-o vadă cum plînge.

La orele patru şi jumătate îl deşteptă cu o sărutare pe buze.

— Haide, dragul meu, e timpul să te scoli. Trebuie să mai treci şi pe la hotel sa-ţî iei valizele.

O văzu îmbrăcată, rînduind masa pentru micul dejun, cu figura senină, cu aceleaşi mişcări însufleţite cu care îi servise cina, ca şi cum nimic deosebit, nimic grav pentru ea nu se petrecea. El se simţea stingherit, împovărat, trist. Cînd se aşeză la masă să bea ceaşca de cafea fierbinte, o privi pe Brînduşa lung, în tăcere, ne-putînd găsi cuvintele potrivite, cu teama că orice i-ar

spuîie ri-ar race'decîl să-i aţîţe ananghia. Sosi totuşi momentul despărţirii cînd, cu orice preţ, trebuia să rostească două-trei fraze consolatoare.

.—• Cu ce părere o să rămîi despre mine, scumpa mea, care te părăsesc iarăşi., după cîteva ore petrecute împreună şi cine ştie pentru cît timp ?

— Cu cea mai bună părere, dragul meu, fii sigur.

.— Tu mi-ai dat totul... Iţi ratezi viaţa din cauza mea şi n-ai de Ia mine nimic.., nici măcar, din cînd în cînd, prezenţa mea. Cinci ani nu ţi-am trimis o scrisoare... O nerecunoştinţa pentru care în momentul de faţă mă detest,..

— Nu, nu trebuie să te deteşti.,. Dacă e cineva care a dat totul, acela eşti tu..., dar asta e ceva de o subtili tate pe care voi, bărbaţii, n-o puteţi pricepe. Du-te li niştit, fără nici un scrupul şi urmează-ţi chemarea fără să-ţi pese de mine. Tu ai o menire pe lîngă care o fe meiuşcă oarecare ca mine nu contează.

Vorbele astea îl tulburară nespus. Sentimentul vinovăţiei îl gîtui şi în mintea lui se insinua ideea de a-şi amîna plecarea cu trei sau patru săptămîni pe care să le dăruiască Brînduşei, trei sau patru săptămîni de viaţă laolaltă în care ea să guste din plin bucuria, plăcerea de a trai. Datora aceasta Brînduşei, da, i-o datora din plin.

Insă numaidecît ea reluă cu oarecare răceală :

— Da, nu trebuie să-ţi pese de mine. De altfel viaţa mea îşi are rostul ei bine statornicit, ocupaţia de pro fesoară îmi place şi mă mulţumeşte, îmi dă satisfacţii înalte. Ca să fiu sinceră, prezenţa ta prelungită m-ar distrage de la muncă, m-ar stinjeni, aşa că faptul că pleci imediat e un bine şi pentru mine şi pentru tine.

Depărtarea poetizează şi ne apără de dezamăgiri reciproce inevitabile.

Tonul devenise distant, indiferent şi el simţi o contrariere vie, un fel de contorsiune a amorului propriu care-l îmboldi sa scurteze scena, îmbrăcîndu-şi paltonul în vestibul era în starea sufleteasca provocată pe peronul gării oraşului natal, cu ani în urmă, de vorbele ei despre apropiata logodnă cu un băiat frumos. Ca şi atunci, îşi spuse că era un prost închipuindu-şi că ea-l iubeşte. Adevărul trebuia să fie altul — vreo legătură cu alt bărbat, legătură pe care prezenţa lui ar „stînje-ni-o", după cum se exprimase ea însăşi. O femeie tînără ca ea, atît de pătimaşă în ceasurile de dragoste, nu se mulţumeşte fără îndoială cu amintiri. Da, era un prost,,. un mare prost.

— Te las cu bine, Brînduşa.

— Drum bun, dragul meu.

Se sărutară scurt şi dînsa întoarse repede capul spre perete.

Abia în tren îi trecu prin minte că s-ar fi putut ca vorbele ei din ultimele minute să nu fi fost decît o comedie ca aceea jucată la întâia lui plecare, spre a-i risipi lui scrupulele şi a-l cruţa de remuşcari; dar respinse numaidecît o asemenea idee. Temperamentul, spiritul lui impulsiv şi exclusiv nu puteau accepta asemenea „subtilităţi", asemenea „şiretlicuri psihologice". Brînduşa era desigur în fond o femeie practică şi calculată. Vechea poveste cu logodna nu fusese de bună seamă „o toană copilărească", ori o scornitură caritabilă, ci un proiect temeinic, nerealizat din motive neprevăzute. Lucian socotea că viaţa îşi are legile ei simple şi inexorabile şi numai pe temeiul lor trebuia să interpretezi faptele oamenilor.

Convingerea asta îi dădu calmul şi limpezimea trebuincioasă spre a privi prin fereastra vagonului, în dimineaţa asta de iarnă tîrzie, efectele cromatice spectaculoase ale răsăritului de soare printre arborii nuzi şi negri ai păduricii din zare. Dacă ar fi fost singur în compartiment şi-ar fi scos un carton şi ar fi deschis cutia cu paleta şi cu tuburile de culori.

16

In Miinchen, Erich Bode ocupa, într-o străduţă din-dăratul vechii Frauenîdrcbe, o odaie largă într-o clădire scundă, peste care, în amurg, se culcau umbrele celor două turnuri simetrice şi boante ale bisericii. „Foca bărboasă", cum îl poreclise Struppe, ridică bra-ţele-i scurte la vederea lui Lucian, cu o mimica de surpriză fericita.

— Ei, bi avo, băiatule, nu ştii ce bucuros sînt că te văd ! exclamă el, după o încercare de îmbrăţişare ratată din cauza convexităţii abdomenului său. îmi pare bine ca te-ai hotărît sa vii să lucrezi la Miinchen. Tare mult îmi lipsea un prieten ! Aici, prin ateliere şi cafe-

neîe, trei sferturi dintre artişti sînt străini, strânşi în bisericuţe naţionale şovine, iar pe bavareji ştii bine că nu pot să-i sufăr. Ai să-mi îndulceşti lunile astea pîna ce-o să mă-ntorc acasă, la Hamburg.

— Dragă Bode, îmi pare rău că trebuie să te dezamăgesc, dar nu rămîn aici decît cîteva zile, atît cit îmi trebuie să văd pe-ndelete Vechea şi Noua pina cotecă.

-— Am înţeles. Te duci la Paris...

Şi, cu un oftat, adaugă :

— La drept vorbind, poate că faci bine. Pictura noastră a ajuns greoaie şi îmbîcsită.

Pe figura-i rotundă, încadrată de la urechi în jos de semicercul bărbii blonde ca de un nimb răsturnat de pe frunte, stărui cîteva momente o umbră de melancolie, de regret. Dar numaidecît placiditatea-i înnăscută leapăru.

•— în sfîrşit... Nu-mi rămîne decît să te fac să profiţi cît mai mult de scurta ta şedere aici.

-— în primul rînd te rog să-mi indici un liotei ieftin.

— Hotel ? Mă jigneşti. Ai să locuieşti aceste cîteva zile la mine. Uite, cred că sofaua aia e destul de lungă pentru tine.

— Nu vreau să te stingheresc.

— Schimba subiectul, dacă nu vrei să mă supăr.

Bode îl puse repede în curent cu atmosfera artistică a oraşalui. La Academia de arte plastice profesorii mai de seamă erau Wilhelm Dietz, pictor de scene istorice, Şi Max Gabriel, care era încă mîndru de succesul obţinut în 1879 la Petersburg unde expusese tabloul sau *Capul lui Christ.* După „demodarea" secesionismului, academismul îşi ridică iarăşi capul; expoziţiile anti-secesioniştilor se succedau la *Glaspalast.* în fond contuzia, încercările şovăitoare, fără ţeluri clare, fără o

iJee fecundă, care caracterizau pictura locală înaintea mişcării, bîntuiau din nou ; se aştepta, se căuta mereu, iară a s& găsi ceva care să dea satisfacţie, să reînsufleţească o artă obosită. La *Kunstlerhaus* [1], după moartea recentă a Iui Lehnbach, domneau Wiîhelm von Kaul-bach, cel care a dat afara modelele de ghips, silindu-şi elevii să deseneze după natură, şi Stuck, acesta din urnu, indiscutabil, cea mai puternică personalitate a momentului. Fritz von. Uhde, fostul preşedinte al lui *Vereinigung bilde-nder Runstier Miinchens*[2], adică şeful secesionismului local, trăia retras. El, Bode, frecventase clteva luni atelierul lui L&hnbach, 3a care se prezentase cu scrisoarea lui Waldemar Probst; de la moartea maestrului lucra singur. La *Kunstlerhaus* nu se ducea, fiind ,,sătul pînă-n gît" de disputele artiştilor, filozofilor şi muzicienilor care se adunau acolo în fiecare seară. -— Discuţiile de la *Akropole,* la Berlin, erau floare la ureche pe iîngă înverşunarea cu care se contrazic ăştia pe temele cele mai oţioase. Ai zice că sînt turbaţi. Cum se însera, Bode ieşi cu Lucian să cineze. Lucian, avid ca întotdeauna de impresii vizuale noi. privea cu mare interes oraşul. Animaţia atingea în-tr-imele puncte pe aceea a Berlinului, deşi magazinele aveau un aer mai modest. Pe Theatinerstrasse tramvaiele albastre erau doldora de lume. Studenţi în uniforma corporaţiei respective forfoteau pe străzi cîte doi, trei sau grupuri mai mari, ca şi codane cu mape de muzică sub braţ. Cîte un pictor, cu beretă italiană, cu cutia cu culori în mînă se întorcea grăbit de Ia pinacoteca unde copiase toată flamanda. ziua vreo pinza |

[3] **Casa** artiştilor.
[s] Uniunea artiştilor **plastici ai Munchenului.**

Bode şi Lucian trecură pe lîngă o cafenea luminată puternic, aşezată pieptiş pe Amalienstrasse, în colţul r cu strada Thereza.

.— Asta e cafeneaua înfumuraţilor — *Cafe Grosser-ytahn,* căci toţi pictorii şi sculptorii care vin aici să-şi niarîaee friptura de porc cu cartofi ori sa-şi goleascâ bârdaceîe de bere se cred cel puţin Rubens ori Verro-chio. Eu unul prefer cafeneau *Simplicissimus* şi ai sa-ţi dai îndată seama de ce.

î ocalul se afîa pe Tiirkenstrasse, nu departe de A/eue *Pinakothek.* Cînd intră în urma lui Bode, Lucian se opri o clipă uimit. Pereţii, din tavan puia Ia canapele, erau acoperiţi cu tablouri, atîrnate de şnururi roşii; daca n-ar fi fost mesele de marmură cu farfuriile cu mîncări şi stacanele de bere, ai fi zis că ai pătruns într-o expoziţie de pictură.

— Uite, colo, o masa liberă, spuse Eode.

Se aşezară amîndoi pe canapeaua de catifea. Nu se vedea nici *o* orchestra, dar pe o estradă ridicată în-tr-un colţ se afla im pian cu coadă,

— Ce-ai vrea să mănînci ? întrebă Bode.

— Mi-e e£al. Comandă ce vrei, dar s-aducă berea
mai repede că mi-e sete.

Chelnerul îi servi numaidecît. Mîneînd, Lucian îşi arunca privirile împrejur. Femei puţine. Cei mai mulţi dintre consumatori îşi trădau îndeletnicirea artistică prin vreun amănunt al îmbrăcămintei, prin tonul emfatic cu care vorbeau, prin crîmpeiele de fraze ajunse la urechile lui Lucian şi în care cuvântul *Kunst*[1] revenea mereu ca un laitmotiv, ca o obsesie. Deodată, unul dintre ei se ridică de la masă, se urcă pe estradă, luă o chitară de pe capacul pianului şi, aşe-

[1] Artă.

zîndu-se pe un scaun, începu sa chite cu un glas cald de bariton liedul lui Heine ;

*îch dacht'an sie den ganzen Tag, Vnd daclit an sie die halbe Nacht, TJnd als ich fest im Schlafe lag Hat mich ein Tmum zu ihr gebiaht .**

Fu ascultat în tăcere. Stacanele de piatra cu baso-relieful cu leul lui Lowenbrău, cu capacele de metal coborâte, încremeniseră pe mese, fripturile cu garni-turile de *Gemuse* [2] se răceau în farfurii. Cînd ultimul vers se isprăvi, aplauzele răsunară ; apoi larma veselă, clinchetul tacâmurilor, exclamaţiile şi rîsetele răsunară din nou, ca la un semnal. Pictorul care cîntase îşi reluă locul la masa lui şi sorbi o duşcii lungă de bere.

Lucian fu izbit de înfăţişarea unui domn ce şedea] singur la o masă, lingă. uşă. Era un bărbat de vreo| treizeci şi cinci de ani, cu trăsături accentuate, cu nasul şi maxilarul inferior puternice, cu un aer de tristeţe, de copleşire ce drstona, ca şi îmbrăcămintea j lui sobră, cu aspectul artişitîlor ce populau localul. | Erich Bode urmări privirea lui Lucian.

— Ştii cine e ? Siegfried Wagner.

— De ce-o fi fiind atît de posomorit ?

— Ei, dragul meu, să fii compozitor şi să te cheme[Wagner fără să fi şi Richard e o povara ce te stri veşte. Gloria tatălui său îi taie desigur orice elan şi-ţ condamnă la mizeria morală a mediocrităţii. Sta *Bdijefischer Hof.* Pe aicea vine rar. Mai des se duce

[1] M-am gîndit la ea toată ziua şi jumătate din noapte şl **cî: am** adormit adînc un vis m-a dus la dînsa. [E] **Legume,**

ja *Kunstlerhaus,* fiind prieten cu Franz von Stuck. Apropo de Stuck, am să te duc mîine să vezi tabloul lui, *Războiul.* Oricine vede acel călăreţ sinistru pe cîmpul de tigve omeneşti se satură pentru totdeauna de pofta războiului. E drept că tabloul pare influenţat de pînza cu acelaşi subiect a pictorului rus Vereş-ceaghin. Ar trebui ca toţi bărbaţii lumii, dar mai ales iuncherii noştri, sa fie aduşi să privească tabloul ăsta, care sugerează ororile războaielor cu o putere unica.

— Mă tem că asupra iuncherilor şi fabricanţilor de arme asemenea tablouri n-ar avea nici un efect. Voi, germanii, aveţi o vorbă înţeleaptă : „Omul nu poate
ieşi din pielea lui".

Bode îi ceru Iui Lucian amănunte despre „băieţii" din atelierul lui Probst de care el se despărţise de mai bine de un an.

— Zecchi a plecat în patrie, la Castellamare. Mi-a trimis de acolo o scrisoare. Şi Hillbricli mi-a scris. Cu Scott o să mă văd la Paris. Numai de Struppe nu mai ştiu nimic.

în momentul acesta o femeie grasă aşezată îndărătul contoarului la care chelnerii veneau să marcheze consumaţiile aduse de la bucătărie se ridică, chemă o fata să-i ţină locul şi se îndreptă spre masa lui Bode şi a lui Lucian.

— Buna seara, domnule Bode. îţi place mîncarea
astă-seară ?

— Excelenta, doamnă Kobus. Ca totdeauna de
altfel.

~- Voi, hamburghezii, sînteţi mari linguşitori. Dar «ne e voinicul ăsta ? Nu I-am mai văzut niciodată. Vreun atlet angajat pentru reprezentaţiile de Ia sau vreun pictor spaniol ?

— Pictor. Dar nu spaniol. Permite-mi sa ţi-1 pre
zint : Lucian Teodoru din Homânia, Doamna Kati
Kobus, proprietara localului.

— Mă bucur, domnul meu.

-— Nu mai puţin, stimată doamnă.

— Sper ca nu vă displace la mine ?

— Dimpotrivă. Cînd am intrat am crezut c-am ni-[1] merit într-o expoziţie.

Doamna Kobus rîse.

— Adevărul este că găseşti aici tablouri mai inte resante ca la *Glaspalast,* acea cetăţuie a artei geiniane. Dar ştii dumneata ce reprezintă aceste pînze ? Uite, de pildă, acea *Vale a Isaruluî primăvara* reprezintă
vreo treizeci de şniţele vieneze şi un număr dublu de stacane de bere. Acea *Femeie torcînd,* de lîngă con-toar, înseamnă cam tot atîtea porţii de friptură de porc cu varză, plus douăzeci de sticle de vin de Neckar. Au torul tabloului este bărbosul ala cu nasul roşu de la masa de lîngă fereastră.

—• Nu-nţeîeg.

— E simplu. Foarte adesea pictorii ăştia flaminzi,
care îmi sînt toţi prieteni, mănîncă la mine pe da torie. Daca după un timp n-au bani să-mî plătească, se achită cu cîte un tablou. Partea proastă este că în curînd n-o să mai am unde să agăţ atîtea pînze.

— Iată ce-nseamnă, în adevăr, să fii prietena artişti lor, zînibi Lucian.

— Amicul dumitale Bode plăteşte cu bani peşinJ
dar dacă dumneata stai prost cu finanţele nu te sfii.J Creditul meu îţi stă la dispoziţie.

— Vă mulţumesc şi, la nevoie, am să mă folosesc oferta asta generoasă.

— Pînă atunci, să udam cunoştinţa noastră. Schwalbe* se adresă ea chelnerului care tocmai trecea pe lîngă

masă, mai adu trei stacane. Şi sa nu le pui ia socoteală l

Cînd berea fu adusă, patroana îşi goli *Krugel-ul* din trei-patru înghiţituri, mai abitir ca un bărbat. Se pregătea să spună un *Wîtz* *, cînd fu chemată de *Ober* la bucătărie.

—- Mă scuzaţi, spuse ea. O dugheană ca asta nu-ţi dă timp să răsufli

Un alt consumator se ridica de la masa, se sui pe estradă, se aşeză la pian şi începu să cînte un marş vesel, scandat cu cuţitele, cu pumnii, cu bărdacele de piatră pe marmura meselor de către toată lumea de faţă. Lucian privea scena cu un amuzament puţin aburit de cei doi litri de bere înghiţiţi într-un timp oarecum scurt.

— Doamna Kobus este o femeie foarte şireată, îl auzi pe Bode. Creditul acordat artiştilor este pentru ea o afacere straşnică. Peste cinci sau zece ani multe dintre aceste tablouri vor valora infinit mai mult decît costul a treizeci ,de porţii de mîncare cu băutura cu tot. Nu putea face un plasament mai bun, simulmd totodată că-i ajută pe artişti.

Patru zile la rînd Lucian privi îndelung fiecare pînză a celor două Pinacoteci ale oraşului. Serile şi le petrecea la *Prinzregenttheater,* cu Bode, să asculte *Tetralogia lui* Wagner. Avea acum o relativă pregătire muzicală caie-i îngădui să înţeleagă măreţia acestei opere. Marşul funebru al lui Siegfried îl copleşi. Revolta şi jalea stîrnite de moartea eroului, răpus în mod perfid, m plină tineieţe superbă, biruitoare, era rodată în accente de un patetism sfîşietor. Omenirea întreagă părea ca plînge în hohotele zguduitoare ale orchestrei. Omul

[1] Glumă.

cate compusese aceste pagini de muzica ajunsese fără îndoială aproape de limita posibilităţilor de expresie ale spiritului uman. Apoi Bode ţinu să-i arate oraşul, îl purtă pe cheiurile Isarului, îl duse la *Maximilianeum,* la *Feldherrnhalle,* la *Propilee,* la primărie, la *Englischer Garten* şi mai ales la Galeria Scliack unde se aflau *Nereida* şi *Tritonul* lui Bocklin, tablouri de Moritz Schwindt şi copiile făcute de Lehnhach după Rubens, Tizian şi Velasquez. îl mai duse şi la marginea oraşului pe *Theresienwiese.* Acolo pătrunseră în interiorul imensei statui de bronz a Bavariei, întruchipată de o femeie trupeşă şi, ajungînd pe scara în. spirală în carpul ei, priviră prin găurile pupilelor enorme întinderea vasta a livezii pe care toamna se desfăşurau tîrgul şi petrecerea populara a lui *Oktoberfest* şi, mai departe, panorama oraşului învăluită în aburul primăverii ce se trezea.

— Statuia asta nu mi se pare expresia bunului gust, observă Lucian. O, dacă naţiunea aceasta cu atîtea strălucite însuşiri n-ar avea pasiunea pentru „colosal", pentru expansiune violentă, pentru exagerări teatrale !

— Da, multe ar fi schimbate în bătrîna noastră Europă. De altfel, în neliniştea noastră răzbate con ştiinţa acestei racile înnăscute şi, după cum discutam şi la Berlin, căutam s-o atenuăm prin năzuinţa dispe rată spre măsură şi echilibru. Dar, neputînd sa le gă sim în noi, le împrumutăm de la alţii. Aşa se explică pastişarea italiană ce caracterizează Miinchenul, această *Feldherrnhalle,* imitaţie penibilă a *Loggiei dei Lanzi* din Florenţa, aceste *Propilee* care vor să transplanteze aicea proporţiile ideale, calmul spiritual al vechilor temple ale Eladei.

Bode îl tîrî pe Lucian prin diferite *Bierkeller* pe ale căror stacane citea catrenul:

***Brunnensaft** Gibt*
*wenig **Kraft**; Drum*
rat'ich dir: Trink
*gutes **Bier*.***

într-una din aceste pivniţe, pe o scenă îngustă, se producea o femeie zdravănă, cu şolduri largi, îmbrăcată în costum tirolez, pălăriuţă verde cu pană, pantaloni scurţi de piele prinşi cu pacheşti peste umeri. Cu mişcări săltăreţe îşi cînta nostalgia munţilor natali(:

***O, mein** liebes Land, Tirol,*
Land Tirol,
*Land **Tirol...***[z]

Şi de cîte ori pronunţa numele drag Tiiol îşi trăgea o palmă pe fesa uriaşă. Numărul se bucura de un succes deosebit. Cînd uita să pogoare capacul stacanei de bere, Lucian se pomenea cu altă stacană plină, adusă automat de chelner ; aşa ca, sătul de bere, de fumăraia trabucelor şi lulelelor şi de plesnetul palmei tirolezei pe fesă, se grăbi să iasă la aer curat.

— Dragă Erich, îmi pare rău că nu-mi pot prelungi şederea lîngă tine, dar mă tem c-am ajuns aici la saţietate. Mîine dimineaţă plec. însă doresc sa ne mai vedem şi sper că împrejurările nu ne vor pune piedici.

— Bine, dar nu ţii să-ţi cunoşti compatrioţii aflaţi aici la studii? Voiam ca niîine şi poimîine...

[1] Zeama de fîntînă da piitere puţină ; | t
De aceea te sfătuiesc să **bei** bere bună. !^$

* Scumpa mea ţară Tiroi

-— Mi-ar face plăcere, dar din moment ce tot trebuie să pîec,,, De-altminteri voi găsi şi mai mulţi compatrioţi la Paris.

Mai voi să adauge că puţinii ban: de care dispunea îi erau trebuincioşi Ia Paris, pentru a avea răgazul să-şi facă acolo un rost, dar tăcu.

Plecă a doua zi şi, după douăzeci şi patru de ore, în zorii zilei, coborî în Gara de Est a Parisului, îşi lăsa geamantanele mari la depozitul de bagaje şi, cu valiza de mină, ieşi din gară.

Ploua, o ploaie măruntă, prea rece pentru anotimp ; cerul scund şi plumburiu părea o continuare a fumului de sub coperişul enorm de sticlă boltit peste trenurile caie plecau ori soseau, îjucian îşi aruncă privirea dincolo de staţia metropolitanului, de omnibuze, de vagoanele de tramvai. O impresie de dezamăgire îl năpădea. Acest bulevard aî Strasbourguîui era atît de cenuşiu, de lipsit de măreţie sau fantezie, mai ales în comparaţie cu Tauenzienstrasse din Berlin, cu Kurfiir-stendamm ! Dar n-ave a timp să facă observaţii de turist. Nu dormise toată noaptea, în tren, în compartimentul de clasa a treia, cu banei de lemn ; mădularele îi erau amorţite, capul greu. Nu voia decît să doarmă şapte sau opt ore, ca apoi să se poată duce să-1 caute pe Ebenezer Scott.

De-a lungul piăvăliilor, ale căror obloane stăteau încă lăsate peste vitrine, porni în căutarea unui hotel. Nu departe găsi unul cu înfăţişarea meschină, neprimitoare, deşi pe geamuri scria *English spoken* *. Patronul, un om prizărit, îmbrăcat într-un tricou de marinat, moţăia îndărătul unui pupitru, sub becul de gaz din care se cernea o lumină murdară.

Se vorbește **englezeşte,**

._ Aveţi o cameră liberă ?

— Mi se pare că e una, Ia al treilea. Dar nu ştiu dacă o să vă placă.

_ Hai s-o vedem.

încăperea, chiar lîngă cuşca scării, era strîmtă, de formă triunghiulară; patul îngust de fier ocupa jumătate din spaţiu.

— Vă place ?

— Mi-e somn şi rt-am timp să caut alta.

Hotelierul măsură cu privirea statura călătorului şi dimensiunile patului, apoi, scărpinîndu-se la ceafă, mormăi:

— Mare mirare dacă n-o să-mi dărîmi patul. Ca mera costă un franc şi douăzeci de centime pe zi.

— Să nu-mi baţi în uşă pînă la cinci dupa-amiază, orice s-ar întîmpla.

— Chiar dacă vine domnul Loubet ?

— Nu cred că Preşedintele Republicii ar putea
fi ispitit să calce în şandramaua dumitaîe.

Lucian dormi dintr-o bucată pînă pe seară. Coborînd, îl întrebă pe hotelier :

— Caut un prieten care stă pe strada Sairtt-Jacques. Pe unde trebuie s-o iau ?

— Asta-i în cartierul latin, pe lîngă *Boul' Mich**.

— Ce-i aia *Boul' Mich*[1] *?*

— Bulevardul Saint-Michel. Trebuie să iei metroul.

•— Crezi c-am venit la Paris ca să umblu pe sub
pămînt ?

— Atunci, ia o trăsură. E cam departe.

"loaia încetase de mult, pe cerul pur începeau sa apară primele stele. Trecînd în trapul domol al calului trăsurii în Insula Cetăţii, pe lîngă Palatul de justiţie şi

*nta Capelă, văzînd, de pe podul Saint-Michel, silueta

enormă a catedralei Notre-Dame, cu cele doua turnuri masive, Lucian îşi dădea seama că impresia de pe treptele Gării de Est se schimba, Parisul începea să-şi arate măreţia, în piaţa Medicis trăsura o cîrmi pe strada Soufflot şi, deodată, Lucian avu în faţă Panteonul, cu peristilul său cu coloane corintiene, cu frontonul sculptat în basorelief, cu domul grandios. Ar ft vrut să se oprească, să-1 contemple în voie, dar se temea să nu-1 piardă pe Scott.

Acesta locuia pe porţiunea din dreapta străzii Saint-Jacques, nu departe de primăria celui de-al cincilea arondisment. Cînd sună la uşa lui, o femeie în vîrstă veni să-i deschidă.

— Doriţi ?

— Ii caut pe domnul Ebenezer Scott.

— Nu-i acasă. Dar îl puteţi găsi la ora cinei la
Taverna Panteonului.

— "Unde vine asta ?

— La cîţiva paşi, în colţul străzii Soufflot cu *Boul'* Mieh'.

— Mulţumesc.

După emblemă Lucian se aştepta sa găsească o ade* vărată taverna, cu tot ce acest cuvînt sugerează ; aşa că fu întrucîtva deziluzionat văzînd un local spaţios, cu pereţii căptuşiţi cu oglinzi în care masele de marmură neagră se răsfrîngeau la infinit. Scott nu se afla acolo. II căută prin toate ungherele, apoi se aşeză la o masă sa-1 aştepte. Consumatorii erau rari, studenţi de bună seamă, fiecare cu cîte o fată, apoi oameni de diferite vîrste, cu amănunte vestimentare identice băutorilor de bere de la *Simpticissimus,* cu acel aer visător, nebulos ori semeţ caracteristic intelectualilor rataţi ori celor ce se războiau cu arta.

~7Tn^,-

— Domnul doreşte ?

— Aştept pe cineva. Pînă atunci, dă-mi să beau ceva şi adu-mi un ziar.

I se aduse un păhărel de Dubonnet şi *Comoedia*. Sorbi din păhărel şi desfăcu gazeta, în acest moment auzi pe cineva care vorbea româneşte.

.— Ce neam de om o H găliganul care citeşte *Comoedia ?*

Tresări, Auzul limbii materne îi încălzi inima. Patru ani stătuse la Berlin fără a întîlni un compatriot, fără a schimba o vorbă românească. Aici, în -acest cartier latin, despre care auzise atîtea, legătura cu patria se tăcea din prima zi. îşi ascunse faţa după ziar spre a-şi prelungi plăcerea.

— Eu zic că trebuie să fie italian ori grec, auzi alt glas la masa alăturată.

— Mai degrabă spaniol.

— E bine tipul I Ăsta dac-ar vrea să-mi pozeze ca
model i-aş da doi franci pe zi.

— Doi franci ? Dar ce, te-ai împrietenit cu Rot-
schild ?

— Nu vezi ce torace are, ce umeri ? Straşnic
animal!

Lucian împături gazeta şi se ridică.

— Permiteţi, vă rog, animalului să se prezinte : pic torul Lucian Teodoru.

Ceilalţi doi rămaseră un moment cu gura căscată, apoi se porniră pe rîs.

—• Român E Asta-i nostim ! Ia fă-ne plăcerea să te [a]§ezi la masa noastră. Simion Gherase, pictor.

— Pândele Ţăruş, pictor cu aproximaţie.

— E o mare bucurie să dau de compatrioţi chiar în ziua sosirii mele în Paris, spuse Lucian, aducîndu-si
^ubonnet-ul şi aşezîndu-se pe un seaun dinaintea lor.

Ceilalţi stăteau rezemaţi bine de spătarul canapelei, cu ochii pe Lucian, înfăţişarea lor contrasta simţitor. Cel ce se recomandase Pândele Ţăruş era un om puţintel» de vreo treizeci de ani, cu ochi albaştri de o mare frumuseţe, cu un aer blajin şi un glas cald şi vibrator. Gherase era mai solid, cu ochi cenuşii, cu trăsături aspre, necioplite parcă, purta o barbă neagră ascuţită şi avea mîini mari, ce se aşezau mereu pe marmura mesei ca şi cum ar fi vrut sa-şi odihnească neastâmpărul.

— Cum ai nimerit din prima zi aicea ? întrebă Gherase.

—• Am în apropiere un prieten, un pictor scoţian cu care am studiat la Berlin. Nu I-am găsit acasă şi pro-prietăreasa mi-a spus să-1 caut aici la ora cinei.

— Cum îl cheamă ?

— Scott. Ebenezer Scott.

— Nu-1 cunoaştem.

—• Dacă vine o să vi-1 prezint. E un băiat talentat.

— Şi unde ai tras ? se informă Gherase.

—• Nicăieri. Adică am dormit cîteva ceasuri la hotel infect lîngă Gara de Est. Abia mîine vreau, ajutorul lui Seott, să-im caut o locuinţă,

—• Kămîi mai mult timp ?

— Un an, doi, ştiu eu ?

—• Mi se pare că-ţi pot fi de folos, interveni Ţăruş. Eu. stau pe cheiul Marilor Augustini. Alături de mine este de închiriat o odaie luminoasă, ocupată pînă mai ieri de un pictor suedez care a plecat în Italia. N-ai vrea s-o vezi ?

— De ce nu ? Cheiul asta e tot în cartierul latin ?

—• S-ar putea spune. Odaia de care-ţi vorbesc se află la doi paşi de piaţa Saint-Michel. Braţul Senei, trecînd pe dinaintea ei, creează un spaţiu destul de

din care lumina îţi dă buzna în fereastră. Mîine dimineaţa mă ocup de dumneata.

— N-aş vrea să vă fac să pierdeţi timpul.

_— Lasă formalismul. E o datorie de compatriot.

Scott îşi făcu intrarea şi, Ia vederea lui Lucian, îi întinse mîna cu calmul pe care 1-ar fi avut dacă s-ar fi despărţit de el cu un ceas în urmă.

-— Ai venit *? Very welL* Hai sa mîncam, că mi-e foame.

— Ce faci, scumpul meu Beni ?

Dar, aducîndu-şi aminte că acest diminutiv, creat de Haiis Struppe, îi displăcea Iui Scott, se corectă :

— Scumpul meu Ebenezer... ţi-aduci aminte de Probst, de Hedwiga Boltz, de băieţi ?

— Yes, mî-adue aminte, dar ţi-am spus că mi-e foame.

Faţa îi era tot atît de roşcovană şi pistruiată. Teodoru îl prezentă lui Gherase şi Iui Ţăruş şi tuspatru cercetară lista de bucate.

— Auguste, adu-mi o duzină de stridii, spuse Scott chelnerului care se apropia. Dacă sînt proaspete, bine înţeles.

— Foarte proaspete. Sosite astăzi de Ia Cancale.

Scott vorbea franţuzeşte cu acelaşi accent execrabil cu care vorbea şi nemţeşte. Gherase si Ţăruş se hotă-rîră pentru *hors-d'oeuvres,* ca şi Lucian, şi Auguste îe aduse o tipsie mare cît roata carului, împărţită în numeroase compartimente în care se aflau sardele, măsline verzi, crevete, ton marinat, ţelină cu maioneza, şuncă m aspic, sfeclă cu chiinen. Pe cînd Scott savura pulpa gelatinoasă a stridiilor peste care picura sosul de lamîie ceapă rasă, Ţăruş şi Gherase atacară gustările cu elan.

— *My dear* Teodoru, spuse Scott, presupun că vrei să stai îa mine pînă-ţi găseşti un atelier convenabil, nu-i aşa ? Dormitorul meu e încăpător, putem sa-i
adăugăm un divan.

— îţi mulţumesc, dragă Scott, dar crezi că vom
putea găsi un divan pentru dimensiunile mele ? Şi
Bode mi-a oferit un divan la Miinchen, dar a trebuit să dorm chircit. Afara de asta, mie-mi place să fiu
liber. Venind în trăsură spre locuinţa ta, am văzut pe străzi fete straşnice... înţelegi... Eu nu sînt puritan,
ca tine.

— Mă duc mîine cu dînsul să-i arat o cameră lingă mine, pe cheiul Marilor Augustini, spuse Ţăruş.

—• Cheiul Marilor Augustini ? făcu Scott. Nu e rău.

—• Cu cine vrei sa studiezi aicea ? se informă Ghe-rase. Eu lucrez cu Cormon, dacă vrei să i te prezint... Ţăruş se duce din cînd în cînd Ia Merson. Aceştia sînt maeştrii preferaţi de români, după moartea lui Gus-tave Moreau.

—• N-am mai călcat pe la Merson de cîteva luni, protestă Ţăruş. Mă plictiseşte cu subiectele lui religioase. Doar nu mai aşteptăm comenzile papilor ori ale episcopilor. Cînd pictezi scene din cărţile sfinte trebuie să te ţii de teologie şi dogma şi tremuri mereu ca biserica să nu spună c-ai călcat alături de diurnul drept. Frumosul trebuie căutat nu în cer, ci pe pămînt, a spus Reynolds.

— Nu cred c-am să mă ţin de un „maestru", măr turisi Lucian. N-am desigur pretenţia să spun ca Gauguin că tot ce-am învăţat de la alţii m-a stingherit, însă m-am săturat de mentor patru ani, la Berlin. Aici
vreau să-i văd pe toţi cum lucrează şi să pictez după capul meu. Dar ce bem ?

.— Bere, propuse Ţăruş ; şi Gherase *şi* Lucian îl aprobară.

— Pe mine mă iertaţi, nu pot suferi berea, se opuse Scott. Teodoru ştie c-aveam oroare de ea şi în Ger mania. De altfel stridiile cer vin.

îşi comandă o sticlă de Bordeaux alb.

— După părerea mea, continuă el, băutura obli
gatorie a artistului trebuie să fie vinul şi — ca varia ţie — whisky-ul. De fapt, omul este o vieţuitoare care îşi începe viaţa bînd lapte şi-o trăieşte bînd vin şi
şi-o sfîrşeşte bînd tizane.

— Aţi citit ziarele de seară ? întrebă Gherase. Se pare că războiul ruso-japonez se apropie de dezno-
dămînt.

— Pentru mine faptul cel mai grav s-a consumat, interveni Ţăruş.

— La ce vă referiţi ? îl iscodi Scott.

— La sfîrşitul Iui Vereşceaghin.

— E drept că pictorul acesta de subiecte militare, dar antimilitarist a pierit în iureşul războiului ca un erou, cu penelul în rnînă, recunoscu Gherase, bătind cu mîi-nile-i butucănoase în masă. Dar ruşilor le mai rămîn Mihail Vroubel şi Surikov, şi mai ales admirabilul Ilia Repin, care, singur, preţuieşte cît o pleiadă întreagă de mari artişti.

Lucian se informă asupra momentului artistic al Parisului şi Gherase şi Ţăruş îi vorbiră de sforţările multiple făcute de artişti după izbînda totală a impre-sionişţilor şi saturaţia de arta lor subiectivă şi analitică. Pentru Lucian, care n-avea despre mişcarea plas-hcă franceză, la acest început de secol, decît noţiuni [Va]g*> livreşti, termenii de neoimpresionism, expresio-[ni]sm erau simple etichete şi, auzindu-îe, îşi reamintea [de] vorbele Iui Probst: „Şcolile trec, arta rămîne". Din

cele spuse *âe* Gherase înţelegea, totuşi, că lupta nouă se dădea nu pentru adevărul obiectiv al naturaliştiîor, depăşit de mult, ci pentru o arta de sinteză. Numele lui Cezanne, Edward Munch, Van Gogh şi Gauguin fură pronunţate de nenumărate ori în focul discuţiei ce se încinse; însă Lucian *îşi* propunea să se lămurească în acest domeniu confuz şi lunecător în mod metodic, aşa cum făcuse *şi* cu pictura germană.

A doua zi, pe la orele unsprezece, v Lucian se duse pe cheiul Marilor Augustini, la Pândele Ţăruş. Cheiol acesta îl seduse de Ia început. Numeroase librarii, vechi probabil de zeci de ani, se înşirau la parterul imobilelor şi în pragul lor stătea cîte un librar batrîn, cu ochelari si cu tichie neagră de mătase pe cap, privind vag vrăbiile şi porumbeii care zburau printre crengile copacilor, ori veneau să ciugulească pietrele caldarîmului. In vitrinele lor modeste se vedeau cărţi îngălbenite de vreme, ediţii rare ori *princeps,* deschise la prima pagină ca să se vadă anul tiparului: 1813, 1698, 1732, in-folii cu litere ornamentale şi vi-niete naive. Lîngă Pont-Neuf şi la capătul celălalt, înspre podul Saint-Michel, rafturile cu cărţi ale anticarilor se rezemau pe parapetul Senei; cîte un domn adus din spate, cu barbişon alb, cu bastonul sub braţ, cu surtucul negru înverzit de vechime, răsfoia un tom cu scoarţe ferfeniţoase.

Pândele Ţăruş locuia Ia etajul întîi al unei case înguste şi înalte, deasupra miei măcelării ce vindea carne de cal. Firma acesteia *Boucherie chevaline* se întindea chiar sub fereastra lui Ţăruş. Lucian îl găsi pe pictor fierbînd nişte lapte pe o maşină cu spirt. —• Ia loc, te rog, cîteva minute, pînă fierbe laptele şi mergem.

Lucian se aşează pe un scaun cam şubred şi privi în jur. încăperea era mare, dar trăda prin toate amănuntele sărăcia locatarului. Şevaletul stătea între fereastră şi divan ; un covor răpănos se întindea pînă spre uşa lîngă care se afla un spălător de fier, cu un lighean şi o cana mare de faianţă. Pe masă se vedeau, într-o totală neorînduială, blocuri de desen, ulcele cu pensule, farfurii, bucăţi de cărbune, cîteva mere, un şervet de culoare îndoielnică, o cutie de brînză Brie, un cuţit de paletă. Haine spînzurau de uşă. O chitară atîrna pieziş deasupra patului. Prin toate ungherele, rezemate de pereţi, cartoane şi pînze pictate.

Ţăruş observă privirea circulară a lui Lucian.

— Interiorul meu e cam modest, spuse el, dar e
confortabil. Dacă n-ar fi şobolanii I...

— Ce şobolani ?

— Mari şi graşi, de te sperii. Vin de jos, de la mă celărie. Cum las noaptea fereastra deschisă, se caţără pe burlane şi mă cotropesc.

— De ce nu ţii pisică ?

— Pisică ? Mi-ar mînca-o. Am două curse, dar sînt prea mici.

Urmă un minut de tăcere.

— Tocmai cînd te grăbeşti, atunci fierbe mai greu, reflectă Ţăruş, cu ochii pe cratiţă, atent să nu dea lap tele în foc.

— Obişnuieşti să bei lapte, care va să zică, se miră Lucian.

— E hrana mea zilnică. Doi litri de lapte pe care îi găsesc în fiecare dimineaţă la uşa.

— Credeam că iei masa Ia...

— La *Taverna Panteonului P* Asta se-ntîmplă foarte rar, cînd turneul tenorului e rodnic.

— Care tenor ?

_ î£Ui Cînd mi se termină paralele, iau cnitara aceea, mă duc prin curţile anumitor imobile, cînt cîteva şan-sonete şi locatarii mi-aruncă pe fereastră gologani. Ieri am adunat în felul acesta patrusprezece franci şi treizeci şi cinci de centime, A fost o zi mare.

— Prin urmare, cu pictura nu poţi face faţa...

—• Cu pictura ? Mă faci să rîd... Cînd ieşim în Montmartre, la *Foire aux croutes* * sau pe stradă, obţinem pe un tablou cinci franci sau chiar mai puţin, trei sau doi franci. Şi aici la Paris, ca să trăieşti, îti trebuie cel puţin treizeci de franci pe luna... îti dai seama P Treizeci de franci! Numai chiria mă costă zece franci.

Sublinierea acestor cifre îl făcu pe Lucian să observe că Ţăruş avea gherocul ros la coate şi ghetele scîîciate. însă din trăsăturile lui regulate, din ochii ca peruzeaua şi aerul lui blajin se închega o impresie de puritate, de inocenţă.

— Şi nu te plictiseşti numai cu lapte ?

— E, cîteodată mai mîncăm şi altceva, de pildă cîrnaţi cu cartofi prăjiţi, pe stradă, total douăzeci de centime. Sau castane fierte, cîteodată un baton de ciocolată, cu pîine uscată, care-i mai ieftină : două kilograme treizeci şi cinci de centime. *Du pain rassis, mon cher*[2]. Asta-ţi oferă arta : *du pain rassis.* Dar nu vreau să te descurajez. Ah I în sfîrşit, fierbe.

Stinse flacăra lămpii, sufiînd în ea cu putere.

— Acum putem merge.

Pe trotuar Ţăruş observă :

— Sărăcia nu-mpiedică viaţa să fie frumoasă. Am plimbările la Saint-Cloud, în pădurea Clamart sau pe

[1] Tîrgul de mîzgălituri.

[1] Pîine uscată, scumpul meu.

ţvîarna, cînd mă duc să pictez peisaje... Mai este şi cîte o fată...

—• Trebuie să ai succes la femei, cu ochii dumitale albaştri şi cu glasul de tenor.

—- Aş ! Franţuzoaicelor nu le plac bărbaţii fără mustăţi. Şi-apoi... cu femeile nu trebuie sa ai portofelul gol. Dar în curînd situaţia mea se va schimba.

— Cum aşa ?

-— Aştept o sumă de bani frumuşică.

— De la cine ?

— Uite cum stă chestia : acum şase luni, la Salonul de toamnă de la Versailles, un tablou de-al meu *Sena la Bougival* a obţinut menţiune de onoare din partea juriului, împreună cu o copie după *Femeia cu mănuşă* a lui Carolus Duran 1-am trimis la Bucureşti, cu o scrisoare către ministru, ca să mi le cumpere
pentru unul din localurile Ministerului, arătîndu-i si
tuaţia precară în care mă aflu. Aştept banii din zi în zi.

— Ei, bravo I

Odaia de închiriat îi plăcu numaidecît lui Lucian. Era situată la etajul al treilea ; vastă, era despărţită în două printr-o perdea de creton : în fund se aflau patul şi garderobul, în faţă un spaţiu bun de „atelier", inundat de lumina a două ferestre largi ce dădeau spre chei. Pictorul suedez care-o ocupase înainte instalase la aceste ferestre o reţea albă, precum şi draperii mobile, pentru a putea doza după plac lumina. Lucian se învoi cu *madame* Petitpois, portăreasa, în ce priveşte chiria şi micile servicii de care avea nevoie, aşa că pancarta „de închiriat" fu luată imediat de la geam.

Singurul lucru care întuneca mulţumirea lui Lucian era chiria de cincisprezece franci; căci, după cheî-

tuîelile călătoriei şi cele cîteva zile petrecute la Miin-chen, toţi banii Iui se reduceau la o sută douăzeci de franci.

— îmi pare bine c-o să fim vecini, spuse Ţăruş.

— Şi mie. îţi mulţumesc de osteneală. Mă duc să-mi aduc bagajul. Mîine o să trec pe Ia dumneata.

în zilele următoare Scott se oferi să-i arate oraşul

şi sa-l însoţească la Luvru.

— înainte de orice, vreau să-i văd pe impresionist!, se împotrivi Lucian.

— Bine.

îl duse la *Petît-Palais* şi în strada Vaugirard, Ia muzeul Luxemburgului. Aici, lăsînd la stânga galeria de sculptură, îl introduse într-o sala în care Lucian avu deodată dinaintea ochilor pînzele renumite care răscoliseră cu treizeci de ani în urmă pictura franceza şi cea mondială. Monet, Manet, Renotr, Sisley, Pissaro îşi desfăşurau aici arta lor scăldată într-o armonie clara, strălucitoare, în care coloritul viu, diviziunea tonurilor, aerul fluid, lumina vibratoare alcătuiau o lume cromatică nouă, de un lirism exuberant. Lucian vedea că oamenii aceştia spărseseră cu cazmalele zidurile care închideau pictura în semiobscuritatea academismului şi lumina năvălise în ateliere ca un fluviu impetuos şi biruitor. Ei trăseseră de urechi pe acei artişti anchilozaţi şi miopi, pe acei *secs*[1] de Ia Academia de bele-arte, cu ai căror predecesori avusese de luptat, cu decenii în urmă şi Theodore Rousseau, „marele refuzat" al Saloanelor oficiale ; apucaseră de guler pe acei urmaşi ai „spectrelor academice", cum îi numise Baudelaire, şi-i scosese afară, la aer curat, în mijlocul naturii în care lumina exploda, pulveriza materia şi o refăcea în jerbe multicolore, vesele, scînteietoare.

Uscaţii.

— Cînd te gîndeşti cîte au avut de îndurat oamenii aceştia l observă Scott. Zeflemelile Iui Leroy în
Charto&Ti în 1874, furia potentaţilor artei care îi numeau „vopsitori în delir" şi ostracizarea oficialităţilor care nu i-au găsit demni a fi admişi în muzeul ăsta decît în 1898, adică după cincisprezece ori douăzeci de ani de la crearea operelor lor l

— Cum au fost posibile toate acestea ?

— Scumpe amice, în lumea noastră artistul are de suferit de pe urma prostiei contemporanilor mai mult decît plugarul de pe urma intemperiilor. Dar văd că impresioniştii te-au... impresionat, zîmbi Scott.

— Cum să-ţi explic ? în pofida împotrivirii mele,
instinctive, dar şi deliberate, faţă de „şcoli", de „formule", găsesc foarte interesante sforţările lor de a rezolva problema luminii. S-ar putea spune că, din punct de vedere tehnic, pictura este arta de a înfăţişa prin culori lumina.

— Să lăsam definiţiile, Teodorule. N-am izbutit să dăm decît una singură perfecta, aceea a liniei drepte. De altfel, problema luminii este a tuturor pictorilor
de o suta de ani încoace.

Chiar din zilele următoare Lucian începu să lucreze. Primăvara se însrăpînea, cu zile senine şi călduţe, cu ploi scurte ce spălau repede lespezile pavajului şi frunzele copacilor, cu miresme proaspete aduse parcă de apa molatică a Senei dinspre pădurea Vincennes. Prin ferestrele late ale odăii se vedeau braţul fluviului ce cuprindea malul stîng al Insulei Cetăţii — braţ ocolit de vapoare şi remorchere ce preferau lărgimea braţului drept — şi, dincolo de el, silueta enormă a Palatului de justiţie, cu vechiul turn medieri al orologiului, cu creasta acoperişului gotic al Sfintei Capele înalţîndu-se din patrulaterul lui şi îm-

pungînd cerul cu sageata-i aurită. Cînd deschidea aceste ferestre, reţeaua albă flutura şi se auzea ciripitul păsărilor ce se roteau în jurul coroanelor platanilor.

Deocamdată Lucian picta naturi moarte. Era de părere că un pictor trebuie să revină din timp în timp la ele, ca un exerciţiu folositor pentru rînduirea elementelor unui subiect, pentru obţinerea şi realizarea unoi raporturi inedite între volume şi între volume şi decor ; şi de altminteri momentul escapadelor la ţară, pentru peisaje, nu sosise încă. Lucra cu elan, cu febrilitate, ca şi cum ar fi simţit din ce în ce mai mult că vremea îl goneşte, că se acumulează în urma lui fără ca el sa fi dat „ceva de seamă". La prînz mînca la un birt ieftin cu preţ fix din piaţa Dauphine ; seara se întîlnea cu Scott, ori cumpăra de-ale gurii de la Felix Potin şi venea să cineze cu Pândele Ţăruş, în odaia acestuia de deasupra măcelăriei *chevaline,* un mijloc mascat de a-i veni în ajutor, deşi banii i se împuţinau mai repede decît crezuse.

Cîteodată, la aceste cine reci, venea şi Simion Ghe-rase cu prietena lui Jacqueline Langlois. Neastîmpărul acestei fete cu ochi mari, cu nasul în vînt, fardată violent, excentricitatea îmbrăcămintei şi gesturilor ei erau în total contrast cu înfăţişarea aspră, cu firea posacă şi vorba domoală a lui Gheiase, fiu de ţărani din Dolj, şi acest contrast forma în cercul lor o notă veselă, picantă. Jacqueline era model şi poza prin atelierele pictorilor şi sculptorilor si uneori la şcoala particulară de artă *La grande Chaumiere* din strada cu acelaşi nume şi Ia Academia Julien. Academia aceasta, pe îîngă sediul ei principal din strada Dragonului, rezervat bărbaţilor, avea o secţie în Rue du Cherche-Midi la care veneau să înveţe desenul şi pictura mai cu seama dile-

tanti, băieţi şi fete din „lumea bună", şi Jacqueline îl introdusese aici ca model pe Ţăruş, care găsea în felul acesta, în zilele mai grele, un mijloc de a cîştiga cîţiva franci.

__ Nu mi-am închipuit c-ai putea fi ales ca model, se miră Lucian.

— De ce ? protestă Ţăruş. Pentru că mă vezi cam pirpiriu ? Am totuşi un corp bine proporţionat şi figura mea e foarte căutată pentru „cap de expresie".

Jacqueline îi povesti Iui Lucian că într-o zi, după ce pozase trei ore, Ţăruş leşinase pe estradă. Domnişoarelor le fusese foarte greu să înţeleagă că motivul leşinului era foamea ; abia tîrziu îi aduseseră o cană cu lapte şi două cornuri.

Uneori cinele acestea frugale aveau loc la locuinţa lui Gherase, pe strada Racine. La Gherase venea cînd şi cînd un pictor originar din Provence, Olivîer Flamei, un om de vreo şaizeci de ani, pîntecos, cu o barbă neglijată, mîncăcios şi volubil şi care susţinea că fusese intim cu Sisley.

•— Am trăit în preajma lui în anii săi din urmă, între 1895 şi 1899, la Moret-sur-Loing. Ducea mare lipsă, căci dacă Pissaro şi Monet aveau oarecare clientelă, dacă Cezanne primea o sumă lunară de la taică-sau, el vindea cu mare greutate un tablou. Ultimele lui sap-tamîni, în mizerie şi cu cancerul în gît, au fost cumplite. Bietul Sisley l După ce a murit, bogătaşii s-au repezit să-i caute tablourile, a căror cumpărare promitea să devină o afacere bună.

Flamei părea foarte îegat de Gherase, cu care dezbătea îndelung problemele sociale ale momentului şi cu care se ciondănea mereu pe chestii de artă, dispute în care barba răsfirată a unuia şi cea terminată în fuior a celuilalt se înfruntau vehement. Ii dădea sfaturi teh-

nice *în* ce priveşte amestecul vopselelor pe paietă şi aşezarea pastei pe pînză cu cuţitul. Susţinea ca desenează bine, că are un *joii coup de crayon* *, dar că e stîngaci în folosirea culorilor; deosebit îl sîcîia mereu cu ideea, devenită aproape fixă Ia el, a „notei dominante".

— Tot secretul unui tablou este să ştii unde şi cum să pui nota dominantă I

Pe Jacqueline încerca s-o înveţe să prepare mîncări provensale, grase *şi* cu mult usturoi. Legătura asta cordiala dintre el şi Gherase avea rădăcini în obîrşia lor populară, în solidaritatea naturală faţă de povara alcătuirii sociale, atît de grea pentru artişti. Nu-i mai puţin adevărat însă că Flamei era un sentimental, un suflet disponibil pentru afecţiune şi devotament, ceea ce explica poate ferventa cu care căutase să aline agonia lui Sisley. Faţa de români avea o simpatie deosebită, susţinînd că ei erau provensalii Europei de mijloc. Se alipi numaidecît de Lucian, oferindu-i toate serviciile în putinţa unui *vieux rapin abruti*[2], de la a-i găti o mîn-care de melci tocaţi cu sos de tomate, usturoi, mărar şi -piper, pînă la a-1 prezenta în saloanele „simandicoase", ale pictorilor Besnard şi Jacques-Emile Blanche,

— Tinere, inima şi punga mea îţi stau la dispozi ţie, spuse el cu un gest larg, teatral, care făcea să-i fluture pelerina soioasă, cu gulerul nins de mătreaţă.

Şi, întorcîndu-se brusc către Ţăruş, adăugă :

— N-ai putea sa-mi împrumuţi cinci franci ?

—- N-am, dar daca ai nevoie, am să pornesc mîine cu chitara...

Flamei îi făcu Iui Lucian cunoştinţa lui Leon Bri-goux, un gravor bătrîn ce-şi avea atelierul pe Avenue

[1] Trăsături frumoase de creion. [s]
Zugrav bătrîn *şi* îndobitocit.

Ia cîţiva paşi de pădurea Vincennes. Era un omuleţ cu păr şi mustăţi argintii, adus din spate, dar încă vioi şi zelos Ia lucru, după cincizeci de ani de carieră.

— Fir-ar al naibii de ghinion I spunea el. Tocmai acum, cînd am căpătat puţină îndemânare, încep să
frnbătrinesc. Ah l Dac-aş mai trăi încă şaizeci, şaptezeci de ani, ce artist aş deveni l

în tinereţe luase parte cu arma în mînă la instalarea Comunei, după insurecţia din martie 1871, şi spre sfîr-şirul Iui mai al aceluiaşi an se bătuse aprig cu trupele guvernului Iui Thiers. Povestea cu amănunte vii momentele acelea de entuziasm si lupta curajoasă. Scăpase ca prin minune de tragica represiune, însă revolta şi înflăcărarea de atunci nu i se stinseseră cu totul şi răbufneau la intervale, aţîţate de necinstea politicianismului zilei, de împilarea celor de jos. Cum nu-şi ascundea de loc sentimentele şi avea legături cu organizaţiile muncitoreşti, cercurile artistice oficiale nu-î vedeau cu ochi buni, îî boicotau — ceea ce, de altminteri, nu părea a-l necăji peste măsura.

— N-am fost niciodată un lingău al celor de la pu tere, le repeta el lui Lucian şi lui Gherase. Cit timp ochii şi mîna mă vor sluji., o să am şi pîine şi satis facţie.

Ţăruş, cu Lucian, cu Gherase şi Jacqueline se duseră într-o zi să-i facă o vizită lui Serafim Bocioc, sculptor român ce locuia pe malul drept, pe Rue de la Roquette, aproape de piaţa Bastiliei, Merseră pe jos, după dorinţa lui Lucian, în piaţa Saint-Michel se ridicau palisadele construcţiei noii linii de metrou de la P°arta Clignancovirt spre poarta Orleans, trecînd sub oena, prin dreptul Insulei Cetăţii. Lucian îşi aruncă o Privire fugitivă pe fîntîna Saint-Michel, sub al cărei

arc, în stilul Renaşterii, sfîntul înaripat, cu braţul stîng ridicat spre cer, cu dreapta ţirjrncl paloşul deasupra capului, călca în picioare demonul prăbuşit pe stînca din care ţîşnea cascada de apă limpede.

Trecură în Insulă prin faţa Palatului de justiţie, apoi o luară pe sub arcadele străzii Rivoli. Din grădina Tui-leries răzbătea muzica militară a gărzii republicane. Cîte un cupeu tras de un cal venea în pas domol dinspre Hotel de Viile, un moşneag împingea un cărucior cu flori, femei se grăbeau pe 'trotoare, *tail*-îeur-uri strînse în talie şi cu umeri bufanţi, cu un bucheţel de toporaşi prins în piept; cînd traversau strada îşi ridicau cu o mînă poalele lungi ale fustei descoperind ghetele negre, înalte şi cu nasturi; şi cîte un domn cu gheroc scurt şi melon, cîte un militar cu chipiul pieziş, cu pantaloni cu vipuşti late, întorcea privirile după ele, ducîndu-si instinctiv rmna la vîrful mustăţilor blonde. La răscruci răsunau trompele autornobiliştilor nerăbdători.

— Ăştia stau mai bine cu finanţele decît noi, dragă Ţăruş, spuse Gherase. Am citit în ziar că un *landaulet* ori un *phaăton abrite* ca astea costă douăzeci de mii de franci.

— Mulţi milionari trebuie sa aibă în cazul ăsta
Franţa l Uite, maşina asta are numărul 18 346.

•— Dar mai mulţi sînt săracii care îşi strîng cureaua în cartierele Saint-Mande, Bercy sau în preajma abatoarelor de la Villette !

Serafim Bocioc îşi făcuse atelierul în fundul curţii, într-un fost şopron în care-şi instalase lada cu argilă, suporturile pentru lucrări şi numeroase oglinzi care să-i arate din diferite unghiuri vizuale bustul de lut ori compoziţia. Era un om de statură mijlocie, pleşuv, cu fălci puternice şi mi nas subţire sub care se zbîrlea o

sas

mustaţa castanie şi rară. îl găsiră lucrînd la capul unui copil ce stătea nemişcat pe un scaun, cu mîinile obosite pe genunchi, cu gîtul înţepenit. O femeie de vreo douăzeci şi cinci de ani, grăsuţă, cu fruntea încreţită prematur şi pleoapele înroşite, se-învîrtea în jurul lui şi arăta cu degetul spre lucrare:

— Uite aici, Serafim, trebuie să mai iei din gît... e prea gros în comparaţie cu capul.

— Imediat, Marie-Jeanne, imediat. Să isprăvesc întîi cu sprinceana asta, răspundea Bocioc, trecînd cu deli cateţe eboşoarul peste arcada ochiului stîng. Ţine capul mai drept, micuţule, se adresă el modelului, încă un sfert de ceas şi terminăm şi după aceea doamna Bellot îţi va da un pişcot.

Trebui însă să se-ntrerupă din lucru din cauza musafirilor.

— Ei, ce plăcere l exclamă el.

Gherase i-1 prezenta pe Lucian şi Bocioc o recomandă pe Marie-Jeanne.

— Vecina şi prietena mea Marie-Jeanne Bellot.
E
croitoreasă, dar se pricepe de minune în sculptură şi, cînd lucrez, îmi da sfaturi pline de gust şi de bun-simţ.

Femeia roşi.

— O, Serafim, tu mă măguleşti întotdeauna.
Scoase dintr-un dulap două pişcoturi şi le dădu co pilului.

—• Haide, du-te acasă, Fran9ois, şi să vii mîine dimineaţă.

O lua pe Jacqueline la ea în odaie să-i arate modelul rochiei pe care o cosea la casa de *haute cou-iure* de pe strada Rivoli, unde era angajată cu un franc PB zi pentru zece ore de lucru. Bărbaţii, după ce Bocioc 'Şi şterse pe o cîrpă degetele murdărite de argilă, se aşezară să comenteze evenimentele. Norvegia s-a despăi-

ţii de Suedia, steagul independenţei ei flutura pe cita-dela Akaraskus din Chrîstiania. Matrozii de pe *Po-, temkin* s-au răsculat şi poartă pe valurile Mării Negre -mesajul libertăţii şi al marilor prefaceri sociale inevi--tabile.

— Absolutismul ţarist pîrîie din toate încheieturile, spuse Bocioc. Războiul cu japonezii îi dezvăluie incuria şi corupţia, iar revolta acestor marinari curajoşi arata lumii că răbdarea poporului rus a ajuns la capăt.

După cum avea să afle curînd Lucian, Bocioc era Hui unui cîrpaci din Constanţa, încă de mic îi plăcuse să modeleze chipuri de oameni cu nisipul plajei Trei Papuci. La treisprezece ani, sătul de bătăile primite în şcoală şi de mizeria de acasă, fugise pe un vapor cu destinaţia Egipt. Acolo hoinărise ca cerşetor ; crescînd în vîrstă, muncise în porturi; plecase apoi în Sicilia, unde încercase fel de fel de munci şi în cele din urma ajunsese în Franţa, întâi în sud, apoi la Paris. Aici se aciuase pe lingă un sculptor spaniol din Montparnasse căruia îi ajuta la căratul blocurilor de marmură şi la dereticatul atelierului. De la el învăţase să mânuiască dalta şi eboşoarul şi talentul înnăscut îl făcuse cu vremea să îndrăznească a lucra el însuşi. Acum, chiar Bourdelle îl aprecia şi-i prezicea o carieră frumoasă, însă el era mereu cu gîndul la malurile dobrogene şi visa să se întoarcă în ţară, cu toată afecţiunea ce-1 lega de Marie-Jeanne. între timp citea cărţi de sociologie, se ducea la Cameră s-asculte discursurile lui Jaures, lua parte la adunările muncitoreşti din cartierele Aubervilliers ori Menilmontant, împreună cu Gherase.

•— Şi pe Ia noi, pe-acasă, ce mai nou ? întrebă el.

— Se pregătesc de „Expoziţia jubiliară", răspunse Gherase, posomorîndu-se. însă ce poate arăta o aseme nea expoziţie ? Lustrul de suprafaţă, sau, în orice caz,

realizări obţinute prin truda celor mulţi şi obijduiţi. Dar lipsurile păturilor de jos, ananghia ţăranilor Ie vor arăta ? Am primit alaltăieri veşti din satul meu. Oamenii nu mai pot. Biiurile şi gîrbaciul vechilului i-au adus la exasperare, între boier şi jandarm, strâng pumnii şi scrîşnesc din dinţi.

Rămase un moment pe gînduri, apoi continua : — Staţi să va spun ce-a păţit un cumătru al tatii, înainte să plec eu de-acasă. Lîngă satul nostru e moşia unuia Zorbănescu, moşie mare, şase sau şapte sute de hectare: pădure, vie, velniţa şi altele. Are un conac cît un castel, cu un parc de ulmi şi arţari, şi la conacul ăsta vin toata vara musafiri din Craiova, din capitală şi de pe moşiile vecine; vin şi benchetuiesc şi petrec zile şi nopţi în şir. Zorbănescu ăsta şi-a făcut în marginea pădurii un *heleşteu unde* prăseşte crapi; sînt mari şi graşi şi atît de mulţi ca-i poţi lua din apă cu mîna. Cu-mătrul de care vă vorbesc e un om tare împovărat, are patru copii, n-are decît două pogoane de pămînt pe care pune ceva orz şi mei şi pe care îl ară cu boi împrumutaţi. Acum, în vara aia, pe o secetă cumplită, cînd n-avea ce da de mîncare femeii şi copiilor, se-ntorcea seara spre casă şi, trecînd pe lângă heleşteu, vede un crap de-un cot #ţîindu-se aproape de ierburile nalte de la mal. Omul, amărît şi lihnit, zvîrîe coşul de răchită peste el, îl prinde şi porneşte cu el devale. Paznicul J-a văzut şi s-a dus să spună la conac. Ce face Zorbănescu ? îşi Iasă musafirii, ia cu sine pe vătaf, pe grădinar, pe rîndas, coboară în sat, trece şi pe îa post de ia jandarmul şi tabără cu toţii la casa ţăranului. Femeia, Pe prispă, curăţa crapul de solzi, înconjurată de copiii ᶜare se uitau la peşte ca Ia *o* minune.

•— Frumos crap I zice Zorbănescu ţăranului. Unde 1-ai cumpărat ?

Şi fără să aştepte răspunsul, trosc I îl plesneşte peste obraz, poc î îl loveşte ^cu pumnul în tîmplă de-i zboară omului căciula pînă-n poartă.

— Mama ta de mîrlan l E heleşteul lui tat-tu ? Ai îl bate pînă la sînge, apoi spune jandarmului:

— Umflă-1 şi fă-i actele de dare în judecată.

Omul a făcut un an închisoare şi a rămas şi sure de-o ureche.

Discuţia se prelungi. Pândele Ţăruş se uita cînd la Gherase, cînd la Bocioc ; peste albasturul dulce al ochilor lui se aşeza parcă un abur. Un sentiment comun de tristeţe, de îngrijorare, unea în momentul de faţă pe aceşti trei oameni; şi, lîngă ei, Lucian, cai e asculta şi tăcea, simţi un nod în beregată. O stînjeneala invincibilă punea stăpînire pe el. în atelierul acesta sărăcăcios se discutau stări din patrie, se dezvăluiau lucruri în mare măsură cunoscute şi de el. Deşi socotea mereu că menirea lui era în primul rînd să se sileascâ a crea o operă de care să fie satisfăcut şi care sa însemne un mic pas înainte în pictura naţională şi, poate, în pictură în genere, se mustra acum că nu se frământase mai mult pentru a înţelege condiţiile în care trăiau cei din jurul Iui, pe ce căi se îndrepta societatea asta alcătuită din contraste, contradicţii şi nedreptăţi, în ce măsură lipsa asta de zel se datorase luptei îndîrjite cu dificultăţile artei şi în ce măsură propriei lui situaţii materiale, rădăcinilor încîlcite ale obîrşiei sale sociale ? Dar acum lucrurile se schim'baseră. Avusese tăria să rupă legăturile cu clasa şi familia lui — legături ce constituiseră o stare de fapt rezultată din hazardul naşterii. Acum, în lumina experienţei proprii, iniţierii sale în problemele esenţiale ale existenţei, se socotea apt să participe din plin la zbuciumul, la lupta celor mulţi pentru o viaţa mai bună şi mai dreaptă.

r

La lei ca în aîte împrejurări morale apăsătoare, îşi căuta o liniştire a acestor frămîntări cerebrale în lucrul său, la şevalet, **în** săptămânile următoare lucră cu înverşunare, cu înfrigurare, evitîndu-şi noii prieteni, **ui**-tînd să înănînce, ori să se plimbe. Gherase şi Ţăruş care veneau să-l vadă din cînd în cînd spuneau că e cuprins de „nebunia lucrului".

—• Ce vreţi ? le ripostă el. Eu nu sînt eu decît cînd pictez. **Aş** putea spune: pictez — deci sînt

17

Olivier Flamei veni, după un timp, să-I ia să viziteze împreună expoziţia lui Albert Besnard în Galeriile Georges Petit din strada Seze. Besnard expunea un număr considerabil de lucrări, vreo patru sute de tablouri în ulei, pastele, desenuri şi acvaforte, în care dovedea o diversitate de talent uimitoare. Prin săli, lumea se îmbulzea, mai ales femei elegante în rochii cu mîneci lungi bufante la coate şi strînse în încheietura mîinii, cu gulere înalte pînă sub bărbie. Unele purtau peste bluzele negre pieptare de dantelă albă ori *creme* §i funde mari albe înnodate dinaintea gulerului. Peste

coaFuriîe bogate stăteau pălăriile mari şi circulare, încărcate cu flori sau cu păsări. Flamei observa că Lucian le privea curios.

— Te uiţi îa toaletele lor ? Ce vrei, scumpul meu, femeile au transformat simplul rol protector al veşmin telor într-un complex psihologic în care intră plăcere, vanitate, răzbunare şi voluptate.

Doamnele acestea se îngrămădeau mai mult în faţa panoului din sala pastelelor, pe care erau fixate sumedenie de portrete de femei frumoase din *haute-voUe* *, în atitudini variate la nesfîrşit, toate cu carnaţie splendidă, cu priviri languroase, ori cu surîsuri ispititoare.

— Besnard îşi împarte cu Jacgues Emile Blanclie clientela femeilor bogate, îi spuse Flamei lui Lucian. Atelierele lor sînt asaltate, pentru că amîndoi au un principiu : flatează ca sa cîştigi. Orice femeie pictată de ei apare pe pînză cu cinci sau zece ani mai tînără ; cele urîte devin frumoase, cele frumoase par divine. Asta nu-nseamnă că Besnard e un pictor lipsit de va loare. Panourile lui decorative de la Sorbonna sînt de o intelectualitate rafinată, cu nuanţe de poezie. De
altfel, la cincizeci şi şase de ani, e în culmea succesului. Uite-1 colo. Vino să i te prezint.

Aîbert Besnard se afla în salonul alăturat discutînd cu doi ziarişti, îndoiţi puţin din şale într-o atitudine respectuoasă. Era un om gras, voinic; purta o pălărie moale de fetru şi îşi sprijinea mîna dreaptă pe măciulia unui baston de bambus. Barba îi era albită sub buză.

—• A, Flamei l exclamă el, despărţindu-se de aiarişti. Ce mai faci ?

"~~ Aşa şi aşa, scumpe maestre. Felicitările mele. Expoziţia asta este o adevărată apoteoză,

[1] lumea bună.

— Voi, provensalii, aveţi o slăbiciune pentru cuvinte ^ mari. Ia spune-mi, de sucitul de Cezanne mai ştii ceva ? j

— E la Fontainebleau. L-am întîlnit acolo duminica i trecută. Tuna şi fulgera că nu găseşte o paletă a cărei i gaura să se potrivească degetului lui mare.

Besnard rîse.

J

— Şi tot mere cubice pictează şi rîpe bolovănoase ? i

— Tot. Dar da-mi voie să-ţi prezint pe prietenul *i,* meu Lucian Teodoru, un pictor român despre care se va vorbi.

— încîntat, domnule, spuse Besnard, întinzmd mîna.

— Sînt fericit că v-am cunoscut şi persoana şi opera, se înclină Lucian. N-am văzut mulţi artişti care s-arate o măiestrie egală în atîtea genuri. Expoziţia dumnea voastră este o adevărată încîntare pentru ochi.

— E î Pictînd treizeci sau patruzeci de ani ajungi cît de cît la oarecare dexteritate, înseamnă oare asta c-am descuiat porţile artei adevărate ? Cine dintre noi ar avea prezumţia să afirme aşa ceva ? Dacă rămîneţi mai mult timp la Paris, vă rog să-mi faceţi onoarea de a-mi vizita atelierul.

— Onoarea va fi pentru mine, ripostă Lucian.

în acest moment un glas de femeie rosti îndărătul lor.

— A, uite-1 pe scumpul nostru maestru...

Intorcîndu-se, văzură o femeie tînără, înaltă şi suplă, ce înainta spre ei surîzînd, însoţită de un bărbat de statură mijlocie, cam ţeapăn, cu umeri pătraţi, cu faţa intens colorată, cu mustăţi mari şi o muscă de par deasupra bărbiei.

— Doamnă Duparc, omagiile mele, spuse Besnard, scoţîndu-şi pălăria. Bună ziua, domnule Duparc.

Femeia îi întinse mîna înmănuşată.

_^ Te căutam pentru a-ţi exprima din nou admiraţia mea.

^- Şi eu gratitudinea pentru excelentul portret al soţiei mele, adăugă domnul Duparc.

_^- Sînteţi prea amabili, îngăduiţi-mi, vă rog, să vă prezint doi confraţi, domnul Olivier Flamei şi domnul Lucian Teodoru.

poamna Germaine Duparc îl privi pe Lucian printre genele închise pe jumătate şi pali uşor. Flamei îl întrebă pe soţ dacă avea ceva comun cu bicicletele Duparc.

— Doar atît: sînt produsul fabricii mele.

Flamei povesti ce păţise cînd se urcase întîia oară pe un velocîped. Conversaţia se închegă repede, graţie volubilităţii Iui. Bîdea uşor, scuturîndu-şi de mătreaţă pletele peste gulerul pelerinei; din cînd în cînd, în paroxismul rîsului, se apuca de viţele încîlcite ale bărbii ca şi cum ar fi vrut sa le smulgă. Domnul Duparc păstra în faţa glumelor lui o figură imobilă de om pletoric ce se teme ca o mişcare exagerată să nu-i producă un atac de apoplexie.

— N-ai vrea, draga maestre, să ne arăţi pînzele pe care dumneata le socoteşti cele mai... ca să zic aşa... propuse doamna Duparc.

— Cu cea mai mare plăcere.

Porniră pe lîngă pereţii cu tablouri, strecurîndu-se printre grupuri. Besnard se oprea dinaintea unei cadre Şi le dădea unele explicaţii, apoi se îndrepta către alt tablou, Germaine Duparc făcu aşa ca să rămînă mai la urmă cu Lucian,

— Sînteţi străin, domnule, dar accentul dumnea
voastră nu-mi dă nici o indicaţie din ce ţară sînteţi...

— Din România.

N —• Sînteţi în trecere prin Paris, ori intenţionaţi sa rămîneţi mai mult timp ? —- Am venit sa lucrez. •— Prietenul dumitale Flambeau...

— Flamei, doamnă,

—- Are o înfăţişare nostimă... E ceea ce noi, francezii, numim un urs lins prost.

— E provensal,

— Mi-am dat seama după vorbă **şi** după mirosul de usturoi.

— Mi-e tare simpatic... Sîntem un grup mic de artişti români de care Flamei e foarte legat.

— Unde aveţi atelierul ?

— Atelierul ? Hm I Locuiesc pe cheiul Marilor Augustini.

— Trebuie să vă-mprieteniţi cu soţul meu. E amator de tablouri. Avem, oarecum, o mica colecţie.

— După unele aprecieri pe care le-aţi făcut despre pînzele maestrului Besnard, constat ca şi dumneavoastră sînteţi o cunoscătoare în pictură.

— O, exageraţi, domnule.

Mişcarea grupurilor îi făcu să întîrzie cîteva momente şi cînd vrură să se apropie de Besnard, Duparc şi Flamei, aceştia dispăruseră în altă sală.

— Ne-am rătăcit, spuse dînsa, privindu-1 pe Lucian cu un aer echivoc. Dar nu face nimic. Cum ţi se pare *Interiorul* acesta ?

Arătă o pînză cu obişnuitul divan cotropit de perne de mătase, cu panoplia cu arme vechi şi fereastra ce lăsa să pătrundă atîta soare cît era necesar pentru a produce efectul de lumină cuvenit.

— Ca să fiu sincer mi se pare destul de banal. Dat ce gălăgie e aici ! Imposibil sa priveşti un tablou. La

t vorbind, muzica trebuie ascuîtalâ cu ochii închişi si pictura privita cu urechile astupate.

— Cu urechile astupate ? se mira ea.

Ideea i se păru atît de barocă, încît pufni în rîs.

— De ce rîdeţi! se încruntă el.

— Ştiu eu ? Mi se pare ciudat să-mi închipui oameni care-şi duc mîinile la urechi cînd intră într-o expoziţie.

El se pregătea sa-i răspundă, înţepat, însă, brusc, începu să rîdă şi el.

—• Da, ar părea grotesc, totuşi ideea nu mi se pare mai puţin îndreptăţită.

— La urma urmei se poate sa ai dreptate.

Şi îl fixă din nou, prin genele abia întredeschise. EI se simţi stînjenit sub privirea asta ce părea ca-1 evaluează, că-1 scrutează. Genele ei vibrau, şi vibrarea asta, alăturată de tremurul abia perceptibil al buzelor şi palpitarea nărilor delicate, împrăştia o vagă sugestie erotică.

•— Vreţi să-mi daţi braţul spre a-mi căuta soţul ?

îşi făcură loc prin mulţime.

— Miercuri Ia orele cinci şi jumătate primesc cîţiva prieteni la ceai, spuse ea pe un ton amical, familiar.

Vrei să-mi faci plăcerea să vii şi dumneata ? Stăm pe Avenue K16ber, douăzeci şi opt.

Invitaţia asta îl sîcîi mult a doua zi. N-avea nici o atracţie să intre în casa fabricantului de biciclete. Reticenţa îi era complexă, dacă nu confuză — antipatie principială faţă de perechea asta de bogătaşi, teama de a se simţi, faţă de ei şi de musafirii lor, într-o stare umilitoare, el a cărui avere nu depăşea cincizeci sau Şaizeci de franci, cu toate că era încă bine îmbrăcat. Insă pînă la urmă clocotul vîrstei îl îmboldi spre făgăduielile citite în ochii doamnei Duparc.

Cînd miercuii sună la ctînsa, cu un mănunchi de trandafiri însîngeraţi Napoleon, veni să-i deschidă un fecior îmbiăcat într-o vestă cu dungi verticale negre şi cenuşii şi mîneci de mătase neagră, cu barbete cărunte şi mănuşi albe de bumbac. Fu poftit să ia loc într-un salon cu draperii argintii la ferestre şi fotolii largi de catifea de aceeaşi nuanţă. Doamna Duparc nu întîrzie să apară) întinzîndu-i mîna cu un zîmbet; el i-o sărută şi-i oferi florile. Ea le mhosi îndelung cu o satisfacţie vizibilă, aproape cu voluptate. Prelungirea acestei plăceri olfactive era trădarea unui temperament, se întrebă Lucian, ori un act deliberat, o mărturisire a simpatiei pentru dînsul ? Punînd trandafirii într-o vaza de cristal, ea-1 rugă să ia loc.

— După cum văd am sosit primul, observă el.

— Regreţi ? îl întrebă ea, apropiindu-se şi privm-
du-1 în adîncul ochilor.

— Dimpotrivă.

— Hai să-ţi arăt cîteva tablouri din „colecţia" soţu lui meu.

Lucian se miră că nu spusese „colecţia noastră". Oare voia să sublinieze o separaţie de predilecţii, de gusturi, ori poate şi de altceva, mai adînc, între ea şi soţ ? O urmă în cîteva încăperi mobilate somptuos, unde atîrnau de pereţi, în cadre vechi, peisaje sumbre de Wouwerman şi de Ruysdael, scene galante de Lancret ori de *genre* de Chardin, figuri de Bonington, cu un colorit delicat şi cu o graţie aristocratică perimată.

— Care e tabloul dumitale preferat ? o iscodi el.

— A, nu ştii ? Noi, femeile, chiar dacă n-o spun, pe faţa, îi gustăm mai ales pe Fragonard, pe Wattea pe Lancret. în ei găsim tot ce ne place, tot ce ne intei seză, adică eleganţă, galanterie şi... ei, da, frivolital şi picanteria care sînt sarea vieţii noastre. Aşa se expii

de ce tablourile lor sînt atît de scumpe, căci la licitaţiile je artă tot femeia are ultimul cuvînt. Uite, acel *y&te-ă-tete* de Fragonard 1-a costat pe soţul meu o sută şaizeci de mii de franci.

.— Lăsînd Ia o parte subiectele lor, trebuie să recunoaştem că oamenii despre care îmi vorbeşti au fost adevăraţi maeştri. Desenul lui Watteau e de un realism si, în acelaşi timp, de o fineţe..,

Continuară sa vorbească despre pictură şi Lucian se convinse repede că ea exprima mai ales idei prinse cu urechea din convorbiri, probabil dintre soţul ei şi diferiţi artişti; cînd voia să emită păreri proprii se rătăcea în extravaganţe ori chiar în aberaţii; Velasquez era „fad", El Greco avea „un desen ridicol, iar compoziţiile lui erau simple halucinaţii". Ceea ce-1 supăra mai mult pe Lucian în această conversaţie „artistică" fu impresia că ea aprecia pe artişti mai cu seamă după valoarea lor actuala Ia bursa tablourilor, Ia licitaţii; cît despre soţul ei, deşi „colecţia" lui conţinea cîteva bucăţi de seama, achiziţiona probabil tablouri de preţ cu gîndul Ia plusva-loarea lor asigurată de scurgerea timpului — un fel de afacere apropiată de aceea practicată de doamna Kati Kobus, patroana cafenelei *Simplicissimus* din Munchen.

— Văd că amicii mei întârzie, aşa că srat de părere să luăm ceaiul.

Trecură într-un fel de *boudoir* alăturat salonului argintiu. Feciorul rîndui pe măsuţă serviciul de ceai şi prăjiturile şi se retrase. O canapea *Recamier,* sub un gobelin ce reproducea *Răpirea Psyche-ei* de Prud'hon, un scrin, un fel de birou femeiesc de mahon, delicat şi cu încrustaturi de sidef şi de fildeş, completau mobilierul acestei încăperi în care salăşluia o atmosferă de intimitate.

Doamna Duparc îi servi ceaiul şi conversaţia lor părăsi, spre mulţumirea lui Lucian, făgaşul picturii.

— Cum te distrezi în Parisul nostru ?

— încă n-am început sa mă distrez... sau, ca să fiu sincer, trec printr-o febră a lucrului care nu-mi dă răgaz să mă gîndesc la distracţii. Şi-apoi Parisul îţi solicita spiritul în atîtea domenii, că nu ştii încotro să-ţi îndrepţi rîvna de a descoperi, de a cunoaşte, de a învaţă, încep sa-nţeleg că orice oraş este un oraş, pe cînd Parisul este un univers.

— Cîţi ani ai, daca nu sînt indiscretă ?

— Am împlinit douăzeci şi cinci.

— Doamne, ce tînăr eşti !

Sorbind din ceaşca chinezească, ea-l privea, aşa cura avea obiceiul, ţ>rin genele apropiate. El vorbea, pri-vind-o şi el, o privire care voia să fie sigură, îndrăzneaţă, dar care trăda o tulburare stăpînită cu greu. Sub părul adus „bufant" pe frunte, faţa ei avea o strălucire mată, nările fine palpitau cînd şi cînd, iar buzele-i roşii şi pline aveau la intervale un fel de zvîcnet. Şi mai erau ochii, ochii ei căprui, care acum se ascundeau îndărătul despicăturii orizontale a pleoapelor, în umbra genelor lungi şi vibratoare, vazînd desigur fără a fi văzuţi, acum se deschideau şi apăreau mari, aburiţi parcă de vălul unor gînduri, ori dorinţe secrete. Din mişcările unduioase ale corpului ei, din gesturile uşor feline, lascive sau numai leneşe, se închega o impresie de senzualism greu reţinut de convenienţe ; şi tulburarea lui Lucian sporea, moleşindu-i jocul gîndirii, cufundîndu-î într-o aromire enervantă şi plăcută în acelaşi timp.

Insă ea menţinea conversaţia pe teme anodine, de suprafaţă, o conversaţie de salon aidoma aceleia dintre doi bărbaţi care s-ar fi întîlnit întîmplător Ia Club, înainte de ora cinei. Cu toate ca el înţelegea acum ca

,cei cîţiva prieteni invitaţi la ceai" fuseseră o pura născocire, un pretext pentru a-I putea aduce în mod decent la dînsa, discordanţa între temperamentul ei vadit arzător şi vorbele ei neutre, indiferente şi reci îl irita pe Lucian, îl înciuda. Nu cumva cochetăria era mai tare la dînsa decît inimă *şi* simţuri ? Sub impulsul acestui sentiment de sîcîială, el căută să aducă conversaţia spre aceîe fraze convenţionale ce precedă de obicei sfîrşitul unei vizite mondene. Şi, cum trecuse de orele şapte, se ridică.

— A fost pentru mine un ceas fermecător, doamnă, pentru care îţi mulţumesc. Nu ştiu cum ar primi soţul duniîtale această părere, dar afirm categoric că piesa cea mai de preţ a colecţiei sale eşti dumneata.

Ea, care se ridicase o dată cu dînsul, răspunse acestei galanterii cu un zîmbet atît de forţat, de artificial, încît, în fuga unei secYmde, figura ei apăru contractată, crispată. Şi, deodată, îşi petrecu mîinile după ceafa iui şi, atîrnîndu-se de el ca sfîrşită de orice putere, îşi alipi buzele de gura lui cu sete, cu patimă.

în zilele următoare, la întîlnirile lor, ea păru nervoasă, cu salturi bruşte de dispoziţie, neîndreptăţite, ilogice, ca şi cum izbucnirea pasiunii pentru Lucian, în loc sa-i liniştească rîvne îndelung înfrînate, s-o echilibreze, o descumpănea şi o zăpăcea. In manifestarea acestei pasiuni se arăta stîngace şi excesivă ca o fată, deşi împlinise treizeci si cinci de ani şi deşi intenţia ei era să ne prevăzătoare şi abilă spre a cîştiga şi a-şi asigura 'ninia lui. El nu percepea jocul dezordonat al stărilor ei sufleteşti, ameţit încetul cu încetul de incantaţia irezis-nbilă a ceasurilor ei de dragoste. Dîndu-şi seama totuşi C£i beţia asta îl fura de la lucru, căuta sa i se împotri-vească, să rărească vizitele în Avenue Kleber. Dar, dacă

nu se ducea două sau trei zile acolo, o vedea pe doamna Duparc apărînd în odaia Iuî7

Ca să ajungă la el trebuia să treacă pe la fereastra doamnei Petitpois, portăreasa, să fie văzută de ceilalţi locatari ai imobilului, să desfidă convenienţa, să-şi calce în picioare mîndria şi reputaţia. Cu statura ei înaltă, cu liniile unduitoare ale corpului zvelt, cu capul uşor plecat pe umăr, într-o atitudine de tristeţe şi de mustrare, rămînea un moment alipită de uşă şi, cu un glas alterat, întreba :

-— De ce n-ai venit, Lucian ?

El, în picioare dinaintea pînzei de pe şevalet, cu paleta într-o mînă, cu pensula într-alta, o privea. Fruntea încreţită arata contrarierea faţă de stăruinţa cu care dînsa căuta să pună stăpînire pe el, însă tremurul mîinilor lui şi freamătul buzelor întredeschise îi trădau dorinţa ce-1 năpădea la vederea patimei ce o mistuia. Lăsa paleta şi pensula din mîini, îşi scotea halatul de pînză şi se apropia de ea fără a spune un cuvînt. Atunci ea închidea ochii şi îi cădea la piept cu un suspin.

Pândele Ţăruş şi Simion Gherase fură aceia care îl împiedicară să se piardă eu totul în ceea ce ei numeau „nirvana ameţitoare şi stearpă a amorului". Zilele lungi de vară sosiseră, cu chemările lor îmbietoare spre crîn-guri şi costişe, cu mirajul subiectelor încîntătoare oferite de natură setei de creaţie a pictorilor. Lucian era trezit dis-de-dimineaţă de glasul de tenor al lui Ţăruş :

— Scoală-te, leneşule, şi hai cu noi!

îl luau cu sila, îi puneau la subsuoară cutia cu culori şi pensule, îi dădeau şevaletul subţire de cîmp şi scaunul pliant şi-1 înghionteau afară. Splaiul era încă pustiu. Soarele răsărea; razele lui aureolau turnul orologiului şi puneau scîntei pe săgeata aurita a Sfintei Capele ; apa Senei se încreţea ca o piele înfiorată.

plecau de obicei Ia Meudon. Luau trenul din gara jyfontparnasse şi, în jumătate ceas, după ce străbăteau suburbiile industriale Vanves şi Malakoff, ce se deş-teptau la sunetul prelung al sirenelor uzinelor, ajungeau. La Meudon găseau tot ce Ie trebuia : pădurea vastă, cu arbori bătrîni şi înghesuiţi, printre *ale* căror frunzare soarele se filtra ca o pulbere de aur, cu luminişuri vesele unde lumina dănţuia pe pajişti. Dacă voiau să picteze apă, se lăsau devale, în cîteva minute, Ia Bas-Meudon, unde Sena făcea larga cotitură ce o ducea de la cîmpul de manevre de la Issy-les-Moulineaux spre colinele înverzite ale Saint-CIoud-uIui. Cum ajun-geau în pădure se despărţeau şi, fixîndu-şi ca punct de întâlnire terasa castelului, la ora prînzului, se înfundau în desişuri, care încotro. Lucian o lua pe lîngă heleşteul Fonceaux, înspre răscrucea Labei de gîscă. îşi rotea mereu privirile în căutarea unui colţ pitoresc. Pe o colină, un copil aşezat pe o buturugă, păzind cîteva capre ce păşteau printre copaci, cînta subţire şi tără-gănat ; şi gîasul Iui se broda parca pe ghergheful de sonorităţi potolite şi variate alcătuit de foşnetul liniştit al frunzelor, de ciripitul păsărilor şi zumzetul melodios al insectelor. Gherase se-ndepărta spre răsărit către balta de la Trivaux, iar Ţăruş, mai nehotărît, începea să rătăcească înspre Cîamart. Perechi de tineri se plimbau pe poteci ţinîndu-se de mînă, oprindu-se din timp în timp spre a se săruta ; cîte doi sau trei pa-rizieni pîntecoşi, cu canotierele pe ceafă, cu mustăţi vercingetoriene, înaintau ştergîndu-şi sudoarea de pe frunte, cu undiţele pe umăr, spre baltă ori spre ţărmul kenei. O veveriţă sărea pe o cracă şi se făcea nevăzută Printre foi.

[c]a să aibă variaţie în subiecte, coborau în altă zi tustrei p[e] malul Senei. Fluviul se bifurca aici, îmbră-

ţişînd două mici ostroavd turtite, cu vegetaţie rara, în dreptul celui mai mare — insula Seguin — se ridica funicularul spre Bellevue. Departe, dincolo de «apătul ostrovului, se vedeau arcadele podului de la Sevres, durat în veacul al optsprezecelea. Un abur diafan, trandafiriu, plutea peste Sena; apa ei molcomă şi galbenă se acoperea cu solzi aurii şi, în tăcerea odihnitoare, zbucnea deodată, ca un muget de vită înjun-gheată, sirena unui remorcher ce pornea la drum lung spre Rouen şi Le Havre, trăgînd după sine două sau trei şlepuri de cherestea ori cărbuni.

Aici, pictînd unul lîngă altul, se întrerupeau cînd şi cînd spre a privi lucrul celuilalt. Chiar din primele săptămîni Gherase şi Ţăruş, văzînd tablourile lui Lucian, îşi exprimaseră întîi surpriza, apoi admiraţia, în viziunea lui era o lărgime, un ritm somptuos, aproape o măreţie, care transfigurau orice peisaj, creau parcă legături noi, nebănuite, între aspectele naturii şi truda şi sentimentele omului ce trăia în sînul ei, proclamau dragostea de viaţă, înseşi procedeele lui tehnice erau îndrăzneţe, răscolitoare : alterna tonurile calde cu cele reci, punea tuşele repede, grase, ca să le lase întreaga capacitate de vibraţie ; folosea o scară vastă de valori şi de jumătăţi de valori şi, deşi nu se preocupa să obţină culoarea prin reunirea unei infinităţi de tonuri, ca impresioniştii, în tablourile lui coloritul era evident liric, exuberanţa fluidă a luminii făcea parcă să palpite pînza.

— Dragă Teodorule, ne laşi mult în urmă, constata Ţăruş, cu un ton de resemnare.

Simion Gherase privea tabloul, răsucindu-şi cu &• getele butucănoase vîrful bărbii şi făcînd mereu : Hm' Hm! Spre deosebire de Ţăruş care era spontan Ş deschis, el îşi reţinea impresiile, se închidea într-un f[e]

,je mutism ţărănesc, prevăzător, temător. Cu trăsatu-j-jlc-i aspre, cu sprîncenele-i stufoase, sub care lucea neliniştea ochilor prepuielnici, avea în momentele astea ceva mai mult decît rustic, ceva agrest, de faun enervat.

_- Da, ne laşi în urmă, repeta Ţăruş. Fără-ndoială. dumneata ai să fii adevăratul pictor al generaţiei noastre.

__- De ce spui asta ? protesta Lucian. Tot ce pictez mi se pare atît de naiv, atît de neîndemînatic !

.—• Neîndemînatic tabloul ăsta atît de bine realizat cu efecte dozate cu atîta precizie ? izbucnea în cele din urmă Gherase. Dacă crezi în adevăr asta, atunci e o dovadă că Ţăruş are dreptate şi că eşti un artist veritabil. Căci numai marele creator de artă uneşte inspiraţia abia conştientă a profetului cu precizia lucidă şi rafinată a meşterului cizelator.

— Nu pronunţa, te rog, cuvîntul precizie, de care am, în arta, o repulsie. Dacă aş avea căderea să dau sfaturi unui artist, i-aş spune : fereşte-te de precizie I Dar, să lăsăm sentinţele. Sînt mişcat de părerea voastră despie încercările mele, părere nemeritată fără-ndoială. Ce găsiţi în ele ? Notaţii, reuşite poate, momente în-cîntătoare ale naturii, prinse cu oarecare iscusinţă şi, daca vreţi, chiar cu vervă coloristică. Dar mă-ntreb adesea... cu asemenea pînzc pot înlănţui, mişca pe cel ce le va privi, îl pot face să adeie la gîndirea, la ideea, la emoţia mea ? Uite... chiar acum îmi reînvie în minte imagini surprinse de ochiul meu în cursul anilor... O curte mărginită de cocioabe, cu femei aplecate asupra aibiilor, cu copii ferfeniţoşi -— copiii cu care mă jucam pe maidan — sau uliţele tăcute prin care hoinăream, Piaţa de mahala în care bărbierul îşi scoate scaunul 111 sl:radă şi-şi bărbiereşte muşteriul sub ochii trecători-r> perechile de îndrăgostiţi înlănţuite sub castanii

bulevardului, nituitoriî de la cazanele rafinăriilor de lîngă gară străbătînd băltoacele de păcură. Se găseşte oare în tablourile mele ceva din atmosfera acestor scene, din palpitarea acestor oameni, din ceea ce ft frămîntă ? Unde este realismul profund la care aspir, pe care-l caut de ani de zile cu ferventă, viaţa din jurul nostru cu ce are ea mai dramatic, mai semnificativ ? Nu, nu merit laudele voastre...

înainte de a porni să dejuneze la văduva Magot, îşi strîngeau şevaletele şi coborau să-şi spele pensulele în apa fluviului.

Văduva Magot avea un birt în piaţa Rabeîais, renumit pentru tocana ei picantă de viţel şi spinarea de iepure împănată, în sos de trufe, care-i plăcea grozav lui Gherase.

— O porţie de pisică împănată ! striga el bătrînei, de cum sosea.

Se aşezau să mănînce la o masă de pe trotuar, sub umbrarul de pînză, de unde priveau bustul lui Rabeîais, sculptat de Trupheme. Autorul lui Gargantua, cu buzele lui groase de mîncăcios şi privirile-i pehlivane, părea că le spune :

— Da, aveţi dreptate, tocana văduvioarei e buna
şi nici vinul ei de Chablis nu-i de refuzat!

La văduva Magot îl întîlneau uneori pe Amedee Suard, un pictor de vreo patruzeci de ani, îndrăgostit şi el de costişele împădurite ale Meudon-ului şi cu care Ţăruş se împrietenise în Place du Tertre, 5n Montmartre, cînd veneau să vîndă cîte un tablou trecătorilor. Suard era negviu, uscat, cu un aer bolnăvicios şi îşi trăgea piciorul stîng, urmare a unui accident din copilărie. Pe umărul lui se cocoţa veşnic o mică maimuţă, de fel din Congo, cu blană cenuşie, coada lungă şi un cap neverosimil de uman ; ai fi zis miniatura vie a unei H"

«urî de batrln viclean şi râu. Se numea Eugenie, Suani comanda pentru ea alune sau migdale şi o învăţase să soarbă dintr-un pahar cu vin pe a cărui margine dinţii ei ascuţiţi clănţăneau. Cu toată vârsta serioasă şi infirmitatea lui, Suard era glumeţ şi poznaş. Cînd se afla în tramvai sau în tren, pişcă maimuţa de coadă ca s-o facă să scandalizeze călătorii cu sunetele ei guturale si cu reacţiile-i agresive. Lucian se amuza straşnic cînd îl vedea pictînd, şezînd pe scaunul pliant dinaintea şevaletului înfipt în iarba prelucii, pe cînd Eugenie, în picioare pe umărul lui, îi căuta purici în plete, cu atenţie şi meticulozitate.

Plimbîndu-se pe terasa lungă şi largă din faţa castelului, susţinută de un zid de piatră uriaş, Lucian fu izbit de adîncimea şi frumuseţea priveliştii ce se oferea ochilor : jos, la picioarele zidului terasei, casele Meu-don-ului îngrămădite cuminte în jurul bisericii, la dreapta noul cartier de vile albe Val-Fleury, culcat pe clina blajină ce pogora spre pădurea Clamart; în faţă, spre nord, micul cimitir din preajma liniei ferate cu buchetele lui de copaci de un verde vînat, şi mai departe, devale, funicularul, pîlcul căsuţelor de la Bas-Meudon înşirate de-a lungul Senei, cele două ostroave Şi, în sfîrşit, dincolo de braţele fluviului, pierzîndu-se în ceaţa vaporoasă a depărtării, Billancourt cu funicularul lui industrial, din care se înălţau siluetele subţiri Şi roşii ale coşurilor de fabrici. Ah ! Daca ar putea fixa pe pînză priveliştea asta vastă şi minunată care reunea ^pectele încîntătoare ale naturii cu cele ale străduniei [u]mane şi care punea atîtea probleme de perspectivă, "e succesiune şi alternanţă de planuri, de distribuire [a] luminii, de degradare a tonurilor !

~- Eu n-aş avea curajul să atac un asemenea subiect, [s]Puse Suard, cînd Lucian îi împărtăşi gîndurile sale.

"— Cîi despre mine, şi mai puţin, recunoscu şi Ţăruş, -— Curaj poate c-aş avea, mărturisi Gherase, dat sînt sigur că aş eşua lamentabil, însă tu, Teodorule, poate că...

Lucian începu, în săptămîna următoare, să lucreze la tablou. Ceea ce-1 sîcîia mai mult erau curioşii proptiţi alături de şevalet spre a-1 privi cum pictează, nu atît dintre localnicii ocupaţi fiecare cu treburile lui, cît dintre turiştii ce veneau să viziteze castelul şi parcul. Duminica nici un pictor nu îndrăznea să vină cu şevaletul pe aici, căci pe toate cărările, în toate desişurile foiau parizieni ahtiaţi de aer curat şi de colţuri atragă-toare ; pădurea întreagă părea locul de întîlnire al tuturor îndrăgostiţilor din cartierul latin şi al rentierilor şi burtăverzilor din Vaugirard, Grenelle şi Montpar-nasse.

Ebenezer Scott venea cînd şi cînd sa-1 ia la Luvru şi prin celelalte muzee. Admiraţia lui Lucian pentru im-presionişti, din primele săptămîni se atenuase. Ceea ce începuse să le reproşeze era faptul că-şi concentrau toată atenţia asupra efectelor pur picturale, asupra inovaţiilor lor strălucite în înfăţişarea ambianţei fizice. Era evident că, vrînd să combată coloritul ponderat, sumbru al academicilor, cădeau în cealaltă extremă, abuzau de tonurile izbitoare, violente: portocaliu, albastru, galben, violet; afara de asta tratau eu uşurinţă, ori chiar evitau problemele psihologice şi sociale. La judecata asta mai dreaptă ajunsese şi meditînd asupra observaţiilor unora dintre criticii de artă, care susţineau că impresionismul e mai mult o artă o aparenţelor de-cît a realităţii, că el înfăţişează aspectele nestatornice ale lumii exterioare şi că tehnica lui întemeiată pe notaţii repezi şi labile produce o incertitudine a planurilor

compoziţiei, uneori cu desconsiderarea legilor perspectivei.

însă aprecierea Iui luă un caracter categoric ostil faţă de epigonii mişcării, faţă de „doctrinarismul optic" al neoimpresioniştilor şi mai ales faţă de „punctilismul" lui Seurat şi Signac, de tehnica lor ce-i apropia de arta mozaicului. Şi expresionismul creat de Hodler în Germania şi lansat cu zgomot în *Gil Blas* de criticul de artă Vaux-celles îl nemulţumi tot atît de mult. Căci dorind ca, prin modificarea excesivă a formelor naturale, să dea o expresie mai intensă unui simţământ, expresioniştii ajungeau la alegorie ; şi pe Lucian nu-1 interesa alegoria, ci viaţa.

— Pe mine mă contrariază faptul că aceşti artişti sînt preocupaţi numai de virtuozitatea formală, îi spunea el Iui Scott I-aş compara cu acei muzicieni pe care nu-i interesează decît să scoată dintr-un instrument arabescurile sonore cele mai surprinzătoare, să învingă dificultăţile tehnice legate de posibilităţile limitate ale acestui instrument, să flateze urechile ascultătorilor cu variaţiile cele mai ingenioase şi mai agreabile. Conţinut uman ? Exprimarea a ceea ce face să se bucure sau să sufere omul ? Zbucium sufletesc, rîvna spre mai bine ? Puţin le pasă. Totul e să producă strălucirea superficială, scînteierea rece şi uimitoare a unui costum de paiete ce poate părea de aur numai sub lumina artificială a unei petreceri, a unor momente de beţie.

— Toate aceste încercări trădează goana după originalitate cu orice preţ, recunoştea Scott. Este evident CS nici pe departe nu vor putea să însemne în istoria artelor o revoluţie ca aceea a lui Giotto, care, cu şase sute de ani în urmă, a scos pictura ţeapănă din bolţile afumate ale bisericilor bizantine şi a împins-o în realitatea vie, în viaţa clocotitoare a Renaşterii,

Ca şi in Germania, Lucian nu obosea să caute realismul în nenumăratele tablouri pe care le vedea în muzee şi colecţii. Acum ochiul său artistic era mai pătrunzător, puterea sa de discernămînt sporită ; afară de asta pictura franceză îi oferea un cîmp mai bogat. Găsea că preocupările realiste începeau să se întrevadă chiar la artiştii ce se străduiseră să se opună şcolii de un clasicism teatral a lui David, că *Lăcătuşii din Cor-reze* reliefau nobleţea muncii şi că scenele de fabrică ale lui Bonhomme erau o redare autentică a vieţii de toate zilele. Socotea că *Pluta Meduzei* a lui Gericault fixa un fapt real, iar pînzele lui Millet arătau truda vlăguitoare a ţăranului; însă îşi dădea seama că la aceşti pictori realismul nu apărea ca o preocupare esenţială şi că ei căutaseră de fapt teme „noi", subiecte de un dramatism inedit, fără a se ridica la probleme şi semnificaţii. Pe acestea i se păru că le descoperă abia în Courbet în *Spărgătorii de pietre,* în acei *Ţărani din Flagey întorcîndu-se de la tîrg,* pînze în care viaţa contemporană, legile sociale şi influenţele lor asupra sufletului omenesc sînt realizate sobru şi veridic.

Legătura lui Lucian cu Germaine Duparc continua. Ca să fie mai mult timp împreună cu el, doamna Duparc îl invita o dată sau de două ori pe săptămînă la cină, în Avenue Kleber, cine la care — pentru a salva aparenţele — îl poftea şi pe Flamei şi încă doi, trei artişti, pe un sculptor breton Ernest Ginain, pe un poet-fiîozof Georges Matout, boem îmbătrînit prematur, gras, pleşuv, cu nasul roşu — un Silon beat —, afară bineînţeles de invitaţii domnului Duparc cu nevestele lor, industriaşi şi oameni politici cu care avea interese comune.

Matout era mare admirator al lui Dostoievski, ale cărui romane traduse de curînd în franţuzeşte stimeau senzaţie în lumea literară.

r

La aceste cine se discutau zgomotos subiectele cele mai variate. Roger I>uparc, interesat de evoluţia mijloacelor de locomoţie, ca fabricant de biciclete, comenta recenta cursă de automobile numită Circuitul Auvergne si care contase ca probă eliminatorie franceză în cupa Gordon-Benet.

— învingătorul acesta Thery, cu media Iui orară de şaptezeci şi doi de kilometri şi cinci sute, a bătut un adevărat record, spunea el, cu un oftat; căci, fără s-o mărturisească, se întreba daca progresele acestea ra
pide ale automobilismului n-aveau să prejudicieze fa bricarea bicicletelor.

Buzele i se contractau, strîmbîndu-i mustăţile mari şi orizontale şi musca de păr de deasupra bărbiei; şi, cum se rezema mai tare de spătarul scaunului, umerii îi apăreau mai .pătraţi sub redingota neagră. La *homard â l'americaine* Germaine Duparc deplîngea victimele cu-treirmlui de pămînt din Calabria, iar îa *poulet ă l'cstragon*[1] conversaţia ataca politica.

— La Cameră, stînga devine din ce în ce mai îndrăz neaţă, mai impertinentă, spunea bancherul Faye, un
omuleţ cu bărbia în proră de corabie, ce trona în cîteva concerne industriale. Jaures ăsta îşi ia pur şi simplu
nasul la purtare.

— Asta dă curaj lucrătorilor mei să vină mereu cu aşa-zise „revendicări", îl susţinu Duparc. Vor salarii mai mari — Ia mai puţină muncă. Dacă nu-i satisfaci,
te-ameninţă cu greva. Ah ! Democraţia asta ! Mă-ntreb unde-o sa ajungem...

Quost, senator de Girdone, era îngrijorat de pregătirile de război germane. Pentru 11 septembrie se anun-

[1] Pui cu tarhon.

ţaseră mari manevre îa Homburg şi Coblentz, la care aveau sa ia parte corpurile de armată şapte şi opt şi care trebuiau să fie urmărite de însuşi kaiserul.

— Nemţii vor folosi în aceste manevre noul lor tun cu tir rapid, se înfierbînta Quost. Sîntem într-o inferioritate evidentă, numai orbii din Comisia apărării naţionale a Camerei nu vor să vadă. Pînă la sfîrşitul lui 1908, germanii vor avea o sută patruzeci şi patru de tunuri Ia un corp de armată, pe cînd noi n-avem decît nouăzeci şi şase. în loc să fie preocupaţi de aceste probleme de care depinde existenţa Franţei, oamenii noştri politici, în cap cu iubitul nostru preşedinte Loubet, se ţin de festivităţi şi de petreceri. Sînt încîntaţi că la vînatoarea de la Rambouillet, în cinstea vizitei Iui Alforis al XÎII-lea, s-au adunat opt sute douăzeci şi nouă de piese de vînat.

Ceilalţi îi dădeau dreptate şi atmosfera se încărca. Insa doamna Duparc, care trei sferturi din timp era cu ochii pe Lucian, căuta să aducă vorba despre artă. La apropiatul Salon de toamnă se pregăteau expoziţiile retrospective ale lui Ingres şi Manet.

— Am aflat astăzi că pentru gruparea operelor lui Manet se va recurge la criticul Theodore Ducret, spuse sculptorul Ginain.

— Sînt în măsură să vă dau şi eu o noutate, interveni Olivier Flamei, care la aceste mese îşi lepăda nelipsita pelerină, dar a cărui consideraţie pentru doamna Duparc nu mergea pînă la pieptănatul bărbii. Tot la acest Salon vor expune lucrările lor o seamă de peisagişti japonezi.

Matout fu de părere că influenţa acestor artişti de îa Soare-Răsare se şi vădea în lucrările unui pictor despre care se vorbea tot mai mult, un anume Henri Matisse.

— Da, dragă Matout, recunoscu Ginain. Dar în ace eaşi măsură acest Matisse mi se pare înrîurit şi de arta musulmană. Pînzele Iui au un ritm atît de leneş... în
atitudinea figurilor Iui străbate parcă un fatalism...

— Dumneata, domnule Teodoru, nu vei expune ni mic la Salon ? se informă Duparc.

— Nu, domnule. Nu cred că m-am realizat într-o
măsură care să-mî permită să figurez onorabil printre atîţîa artişti de seamă.

—• Realizare, mormăi Matout. V-a omorît Cezanne cu obsesia asta a autoreahzării. Trebuie să îndrăzneşti, tinere. Dacă te-ai realizat sau nu, asta o vor spune alţii, nu dumneata.

— Te rog să mă crezi, domnule Matout, că nevoia de a mă găsi pe mine însumi, de a-mi afirma perso nalitatea am avut-o fără să ştiu că ea îl obseda pe
Cezanne.

Doamna Duparc îl silea s-o însoţească pe ea şi pe soţul ei îa spectacole, la manifestări sportive. ÎI tîra la *Parc des Princes* unde aveau loc meciuri de fotbal între echipe de jucători mustăcioşi ^i bărboşi, îmbrăcaţi în veste de lina, cu mîneci şi pantaloni scurţi, încheiaţi cu un nasture deasupra genunchilor. La unu! din aceste meciuri, arbitrul purta favoriţi roşii care se zburleau cînd sufla în fluier, îl duse la Comedia Franceză, la premiera piesei lui Paul Hervieu *Deşteptarea,* în care jucau doamna Bartet şi domnii Mounet-Sully Şi Le Bargy.

Uneori, după-amiază, în aceste zile calde de septembrie, dorea pur şi simplu să hoinărească cu el pe bulevarde, să se uite Ia vitrine, să bea cu el un *bock* [1] pe trotuar, la Pousset sau Gruber. De curînd Compania

[1] Tap.

omnibuzelor pariziene lansase primele omnibuze-auto-mobil, între Bursă şi Cours-la-Reine, prin bulevarde, Piaţa Concordiei şi Champs-EIysees. Germaine se urca în ele, îl trăgea pe Lucian după sine sus, pe imperială, unde, ţinîndu-şî cu mîna pălăria mare cu rîndu-nele sau deschizîndu-şi umbrela de soare, privea amuzată fuga vertiginoasă înapoi a faţadelor imobilelor, forfota pietonilor pe trotuarele largi. In Piaţa Concordiei călăreţi înmănuşaţi, femei tinere în costum de amazoane se îndreptau, pe armăsari roibi ori pe iepe sure, spre Bois. Pe Champs-EIysees tracţiunea mecanică lupta încă timid cu cea animală; cîteva automobile se pierdeau în sumedenia de birje, cupeuri, fae-toane, landouri, cabriolete şi tilbury. Strîngîndu-se de Lucian, Germaine rîdea de orişice, ca o grizetă.

— Uite, Lucian, priveşte colo...

Se părea că legătura cu el o cumpănise în sfîrşit; de la o vreme era într-o permanentă efervescenţă veselă. Ajunsa, trupeşte, în acel moment suprem de strălucire ce precedă la femeie începutul decăderii fizice, era întinerită sufleteşte de iubirea aceasta de maturitate, care-i umplea acum viaţa dîndu-i un sens şi un ţel. Lucian însă nu mai împărtăşea însufleţirea ei. După aceste cîteva luni de beţie erotica, sătul de îmbrăţişările ei frenetice îi lăsa putinţa s-o judece. Ii dragostea ei era ceva excesiv şi nepotrivit, un noiai de cuvinte pasionale, un ton oarecum afectat şi răsfăţ amoros care ar fi şezut poate bine unei fetişcane dar care la dînsa obosea şi plictisea. Pe lingă ast£ conversaţia cu ea, după ceasurile de iubire, îl sîcîia Lucian prin gusturile şi ideile exprimate. Deşi nu-cunoştea trecutul, deşi bogăţia în care trăia făcea iml presia că are rădăcini vechi, lui Lucian i se părea d ghiceşte în ea o mentalitate de parvenită. Foar«

puţine lucruri în afară de propria-i casă şi mai ales de propria-i persoană îi plăceau ; îşi ascundea prin-tr-o serie de fraze superficiale de salon, neutre şi abile, vidul intelectual ; cînd intra într-un local exprima cu superioritate : „Ce lume amestecată !" şi avea un dispreţ absolut pentru masele mărunte, laborioase şi nevoiaşe, înseşi relaţiile ei şi ale soţului ei cu unii artişti n-aveau în mod vădit altă raţiune decît a da oarecare lustru zilelor ei de primire şi cinelor lor mondene, în Lucian nu vedea decît bărbatul pentru care simţise întîia oară în viaţă *le coup de foudre*[1] şi pe care-l iubea cu o patimă ce-i covîrşea celelalte elemente aîe existenţei ; faptul că era pictor îi era cu totul indiferent, dacă n-o contraria chiar prin ascendentul pe care arta putea s-o aibă în spiritul lui asupra sentimentelor pentru dînsa. Cît despre camera lui sărăcăcioasă, despre starea lui materială precară pe care o ghicea în ciuda hainelor lui elegante şi a florilor ce-i aducea uneori, părea că le trece cu vederea cu un aer îngăduitor, vag mărinimos.

Lucian putea să-i suporte cu atît mai greu concepţiile de viaţă, cu cît, prin înrîurirea observaţiei realităţii înconjurătoare, a lecturilor şi a contactului cu Gherase, Bocioc şi Ţăruş, şi mai ales prin ce-i rămăsese în minte despre viaţa ţăranilor din patrie şi prin tot ce trăise şi văzuse la Berlin, ideile lui înaintau din ce în ce mai mult într-o direcţie opusă. Aici, Ia Paris, deşi într-o republică, îşi dădea mai bine seama decît în orăşelul natal, ori chiar în Berlin, de racilele sociale, îl vedea pe acest Roger Duparc care-şi exploata cei şase sute şi cincizeci de lucrători, iritat de revendicările lor fireşti şi zeflemisind democraţia; îi vedea la

[1] Dragoste subită.

Maxim's pe potentaţii finanţelor benchetuind cu şampanie Veuve Gliquot; vedea în lojile operei sau la *Casino de Paris* pe marii latifundiari, veniţi la Paris pentru sesiunea parlamentară ori sezonul monden, din castelele lor din Bretania, din Franche-Comte, din Languedoc, cu nevestele lor încărcate cu giuvaeruri • dar în acelaşi timp vedea, înghesuiţi în metrou şi omnibuze, pe amploiaţii cu haine ponosite, palizi şi scofîîciţi, aduşi din spate de munca abrutizantă deasupra pupitrelor sau îndărătul tejghelelor magazinelor universale ; vedea prin pieţe gospodinele privind consternate preţul prohibitiv al legumelor şi al fructelor şi seara, la ieşirea din uzine, alaiul posomorit, încruntat al muncitorilor subnutriţi şi istoviţi.

Da. Aspectele acestor extreme izbitoare îi sporeau iritaţia pricinuită de concepţiile doamnei Duparc. N^avea naivitatea să încerce a i le schimba ; ele îi erau desigur intrate în sînge.

Faza aceasta a legăturii lor se caracteriza printr-o sforţaie continuă, deşi discretă, a lui Lucian de a scăpa pe cît era posibil de tirania ei amoroasă, sforţare de care Germaine Duparc nu-şi dădea ori nu voia să-şi dea seama. Pe motivul, întemeiat de altfel, că trebuie să profite de aceste saptămîni de toamnă, spre a ieşi din oraş şi a picta peisajele după care avea să tînjească pînă la primăvară, îşi rărea vizitele la dînsa ; şi, ca s-o împiedice să vină la el. în zilele cînd ploaia îl silea să rămînă acasă, îl chema lîngă el pe Pândele Ţăruş, să lucreze împreună.

ft

Ţăruş venea, dar, cum trecea printr-o perioadă în care n-avea chef de pictat, prefera să privească lucrul lui Lucian. Trîntit pe divan, cu ochii pe pînza şi pe pensula lui Lucian, îi povestea acestuia crîmpeie din viaţa lui, copilăria lui săracă de băiat de frînar la căile

ferate, anii petrecuţi la Şcoala de bele-arte din Bucureşti, unde era numit „lampagiul" pentru că venea la atelier întîiul şi pleca ultimul. Ca şi alţi elevi prînzea pe vremea aceea acolo, la şcoală, pe masa cu vopsele, cu doi safalagi care costau douăzeci de bani şi pe care îi frigea trecuţi prin sîrma de umbrelă ce-i servea la măsurat; îşi încheia masa cu halva de zece bani. îi mai vorbea de talentul lui la vals *şi* Ia cotilion şi de glasu-i de tenor cu care dădea gata fetele din Sfinţii Voievozi şi din jurul pieţii Matache Măcelarii.

— Ia spune, Ţăruş, nu-ţi pare rău că te-ai făcut
pictor ?

— Nu. Ţi-am mai spus că viaţa pe care o duc e fru moasă şi-mî place grozav. Acum avem pădurea, apa
Senei, bîlciurile. La iarnă, ai să vezi, vom coborî şeva letul pe chei şi vom picta trecătorii zgribuliţi. Vom îm prumuta cărţi de la Biblioteca Naţională şi seara, după orele zece, cînd se stinge în imobile gazul aerian, vom citi pe stradă, la lumina felinarelor.

— Ce s-aude cu banii pe care tiebuie să ţi-i trimită ministrul pentru tablourile expediate la Bucureşti ?

—• Azi, mîine, vor sosi. N-am nici o grijă în privinţa asta. De altminteri, găseşti că duc lipsă de ceva ?

în ochii lui albaştri era atîta candoare, optimismul lui făcea un contrast atît de înviorător cu hainele-i vechi şi loase, încît Lucian lăsa paleta din mînă şi-1 îmbrăţişa.

— Să ştii că diseară ne-aşteaptă Gherase, spunea
Ţăruş.

La Gherase, în strada Racine, la cîţiva paşi de Odeon, se aduna cîteodată o bandă întreagă : Serafim Bocioc cu Marie-Jeanne Bellot, Suard cu maimuţa Eugenie pe umăr, Olivier Flamei, Ţăruş. Lucian îl introduse şi pe Georges Matout, poetul-filozof cu care

se împrietenise îa cinele doamnei şi domnului Duparc. Matout îşi aducea şi metresa, pe Josephine Dubray, o fată gălbejită, cu obraji scobiţi, cu un păr cînepiu şi cu ochii mari, febrili, tăcută pînă la sugerarea muţeniei, un tip de femeie descins parcă din cărţile lui Dostoievski, pe care Matout îl admira atîta. Jacqueline Langlois, prietena Iui Gherase, abia prididea să facă faţă îndatoririlor de gazdă. Avea pregătite o tipsie cu crevete de Saint-Malo şi o cratiţa de midii cu orez piperat pentru care se bătea Flamei. Lucian, din puţinii bani pe care îi mai avea, aducea cîte ceva, de la Felix Potin, Matout cîteva sticle de vin, Flamei o creangă de banane, Marie-Jeanne un carton cu prăji-turele cu anason făcute de mîinile eî. Se aşezau îa masă flămînzi şi veseli, într-o larmă grozavă.

Matout aflînd că Bocioc e sculptor îi vorbi despre prietenul său Ernest Ginain, care lucra acum la o statuie colosală a Comerţului pentru primăria din Cherbourg.

— Am văzut unele sculpturi ale lui, spuse Bocioc,
trecîndu-şi o mînă pe fălcile-i puternice, îi place să
facă lucrări mari, monumentale.

— Adevărat, însă el pierde din vedere că monumen talul nu este o problemă de scară metrică, ci de viziune^

— Dă-i mai multe midii îui Flamei, Jacqueîine, îndemnă Gherase. Doar ştii cit îi plac.

— Cu tine nu vorbesc, făcu ea, îmbufnată.

— Ce s-a întîmplat, Jacqueline ? întrebă Luciai

— Am văzut la *Printemps* nişte jartiere cu fund(Hte roz şi n-a vrut să mi le cumpeie.

— Dar bine, scumpa mea, mai ai vreo trei perechi Poţi să te plîngi de mine ? Ce-ţi lipseşte ?

— Ei, draga Gherase, interveni Bocioc. Poţi
femeii din plin esenţialul., dar dacă nu-i oferi nimicuri

rile care îi flatează feminitatea nu preţuieşti nimic în ochii ei.

— Ai dreptate, întări Flamei. Pe lîngă alte avan
taje, femeile au asupra bărbaţilor şi pe acela de a-şi
putea realiza bucuria şi chiar fericirea cu fleacuri.

— Lasă că se-mpacă ea.

Jacqueline se strîmbă la el, apoi îi dădu cu tifla. Figura ei prea fardată, cu nasul în vînt, cu ochii rotunzi, avea ceva de subretă din teatrul de păpuşi; ceilalţi izbucniră în rîs, obişnuiţi cu ciondănelile perechii.

—• Nu ştiam că-ţi place să cleveteşti femeile, îl mustră Maiie-Jeanne pe Bocioc.

El zîmbi şi se întinse peste masă să-i sărute mina.

— O, Marie-Jeanne, exclamă el cu oarecare tristeţe, iarăşi îţi sînt degetele înroşite de împunsăturile acului.

— Dar e natural, dragul meu, la o cusătoreasă.

— Priviţi, domnilor, această mînă respectabilă. N-aş schimba-o pentru nimic în lume cu mîna paifumată,
cu unghii lăcuite, dar leneşă şi inutilă a unei contese din Auteuil.

— Ce mai pictezi, Suard ? se informă Flamei, care
golise două farfurii cu midii şi îşi trecea şervetul peste buzele-i unsuroase, Cîteva boabe de orez îi stăteau
aninate de barba-i încîlcită.

— De trei luni n-am pus mîna pe o pensulă.

— Vreo femeie, desigur, mormăi Matout.

Amedee Suard şi-o mută pe umărul celălalt pe
Eugenie, care îşi purica blana pîntecelui.

— Nu, din păcate nu-i asta... Trec printr-o criză de scepticism.

-— Cum adică ?

— Mă-ntreb dacă pictura n-are în ea ceva ireme diabil decorativ. Oare cea mai bună „compoziţie" de

poate in£$Şa altceva decît un moment pitoresc , sentimental "ori "dramatic ? Atunci — mobilul psirio-1 logic, procesul conştient, subconştient, ori inconştient[1] al actului ?

— Hm ! Poate că/ai dreptate, consimţi Matout. Va putea oare„mefge, un pictor atît de departe, atît de â-dîric ca un Pestoievski ?

"•^-^^ *văd* că ori de cîte ori e vorba de profunzime în artă revii la Dostoievski, dragă Matout, observa Flamei, cu gura plină. Scriitorul ăsta bolnăvicios te-a fascinat.

— Se poate, însă eu ţin la convingerea mea. Ceilalţi romancieri dau tîrcoale sufletului omenesc, înfaţişîndu-ni-1 superficial, adică aşa cum îşi închipuie ei că trebuie să fie, judecîndu-i după manifestările exterioare. De ce nu coboară ei atît de adînc ca Dostoievski ? Pentru că n-au puterea lui de pătrundere, ori poate pentru că li-e frică, frică umană şi frică artistică de ceea ce ar putea descoperi.

— Ce înţelegi prin frică artistică ? se încruntă Flamei.

— Frica de adevăr. Probabil că ei se întreabă ca *şi Nietzsche : Cit* adevăr poate suporta omul ? Dai, *ă propos,* mă iscodeşte zilele trecute un tip de *vteux beau*[1] în salonul baroanei de Houdan : „Ia spune-mi, Matout, ce-i cu Dostoievski ăsta de care zbîrnîie cafe-, nelele. Merită să-1 citesc ?" „El merita să-1 citeşti, n| răspund, dar mă-ndoiesc dacă meriţi dumneata să-| citeşti", Ha-ha-ha I

Matout întinse mîna şi mîngăie un obraz al Jose-phinei Dubray.

— Ia priviţi-mi drăguţa. N-aţi zice că e Sonia din *Crimă şi -pedeapsă* P

[1] Bătrîn spilcuit.

Josephine, cu un surîs docil, dar f^â^c*5*©ai4j^a un cuvînt, ca de obicei, ridică spre e^'ocf^jM *care* făceau ca obrajii să-i apară mai scooiţi, mai pa

Discuţia despre pictură se generaliza, /trecîndu-se în j-evista tablourile mai de seamă "expuse în ultimul tinarp.

Lucian sublime superficiaiitateV^dţîlceeăria multora dintre ele.

— în definitiv, stărui el, sînt

care societatea actuala, vreau să spun marii moşieri *şi* burghezii bogaţi, le poate tolera. I-aţi vedea pe aceştia îucuiajînd vreun artist care le-ar critica şi le-ar ataca puterea ?

— Ai dreptate, recunoscu Flamei. Sînt totuşi şi pictori care dau o atenţie tot mai mare realismului.

— Da, Flamei. Dar mulţi dintre ei confundă rea lismul cu anecdoticul.

După brînză şi banane, după golirea sticlelor de vin, Georges Matout se ridică în picioare. Pleşuvia îi lucea ca întotdeauna, nasul gros de Silen îi era mai roşu ca niciodată. Recită un poem ai său, confuz şi grandiloc-vent, pe care Jacqueline şi Marie-Jeanne îl ascultară cu gura căscată. Nici nu coborîse Matout braţul ridicat emfatic în aer la strofa finală, că Suard îşi pişcă maimuţa de coada făcînd-o să scoată sunetele-i ner-voase şi guturale, aşa că aplauzele se amestecară cu rîsete. Imediat Jacqueline îşi înfăşură mijlocul cu un şal roşu şi, acompaniată la chitară de Ţăruş, dansa *Seguidilla* din *Carmen;* apoi Ţăruş cîntă şansoneta lansată de curînd pe bulevarde :

J'ai peuf de** vous **aimer'.
***Pourquoi** m'avoir ainsi giise •'...*
J'ai ***peuf de căuş** aimer.*

[1] Mi-e teamă să te iubesc. De ce m-ai ameţit astfel ?

Şansoneta asta părea că zămisleşte melancolie, reflectată mai ales pe figurile femeilor; însă numaidecît armosîera se schimbă, masa fu împinsă la perete şi Pândele Ţăruş atacă un vals.

Matout o invită la dans pe Josephine, Flamei cu-pnnse mijlocul Marie-Jeannei, Jacquelme făcu o reverenţă în faţa lui Lucian, care se ridică de pe scaun cu o grabă galantă. Chitara zbîrnîia sub mina lui Ţăruş, în ritmul larg al dansului. Acum numai Gherase rămăsese pe soaun, sorbindu-şi ultimul pahar, Bocioc, urmărind cu o duioşie greu stăpînită mişcările domoale ale Marie-Jeannei şi Suard, care, ascunzîndu-şi sub masa piciorul beteag, curăţa o banană pentru Eugenie.

La plecare, Gherase îi luă de braţ pe Lucian şi pe Ţăruş :

— Mîine seara să nu lipsiţi de la reuniunea din strada Danton, de la Societes *Savantes.* Se va comenta Congresul socialist german şi în special semnificaţia cuvîntărilor lui Bebel, Volmar, Pfankuch şi Singer, Va lua parte şi Jaures,

— Ştiţi, 1-ain văzut pe Bebel la Berlin, 1-am ascultat la o întrunire muncitoiească, spuse Lucian. Ce om extraoi dinar ! Cita clăi viziune, cîtă forţa în expunerea ideilor lui! Convingerea lui în izbînda proletariatului te cucereşte...

în drum spre casă, Lucian, fără să vrea, compara, staiea sa do spirit la cinele acestea boeme de la Gherase sau de îa Bocioc cu aceea de la dineurile soţilor Duparc. La aceştia, cu toată politeţea rafinată a comesenilor, Lucian era iritat, se retracta sufleteşte în faţa preocupărilor lor de un egoism hrăpăreţ pe plan particular şi de un reacţionarism feroce pe plan ge-

neraî.]2i nu urmăreau pe de o parte decît acumularea 'de bunuii, străduindu-se cu nesaţ să traducă în fapt lozinca venită de „sus" : *Enrichissez-vous**, şi, pe de altă pai te, sa înăbuşe orice mişcare a poporului care ar fi putut să le pericliteze privilegiile. Bocioc, Gherase şi prietenii lor îl cucereau prin dispreţul lor faţă de banul cîştigat prin exploatare, ori turpitudine ; ei gustau bucuriile mici ale existenţei umane şi ei au chinuiţi de marile îndoieli *şi* dureri ale creaţiei artistice. Totul îl mişca şi îl amuza la ei; de la mîinile mari ţărăneşti, neliniştite ale lui Gherase şi degetele înroşite de împunsăturile acului ale Mariei-Jeannei, pînă îa chitara lui Ţăruş, cîrcota comică a Jacquelinei şi ghidu-şule lui Suard cu maimuţa în spate... ' Leon Brigoux, fostul comunard, î! luă într-o duminică împreună cu Ţăruş, Gherase şi Bocioc la cimitirul Pere-Lachaise, la „zidul federaţilor". După ce se descoperiră, Brigoux le spuse, cu un glas ce tremura de emoţie :

—• Aici au fost masacraţi îa 28 mai 187L cei din urma apărători ai Comunei. Tinereţea mi-e îngropată alături de ei. Dar mă consolez cu gîndul că nu se poate ca ei să H murit în zadar.

După un minut de reculegere, adăugă :

— Eu am participat la Comună în avîntul tinereţii, dar Courbet i s-a alăturat în anii chibzuiţi ai vîrstei înaintate. Pentru asta i s-au adus acuzaţii infame şi a fost închis. A fost un adevărat artist-cetăţean I

Nevoia de muzică, sădită în Lucian îa Berlin de către Konrad Hillbrich, îl făcea să meargă la Trocadero sau Chatelet, la simfonicele Colonne şi Pasdeloup şi uneori la concertele Touche în bulevardul Strasbourg.

[1] Imbogăţiţi-vă.

Matout, meloman, de$i cu pregătire mai puţin terrei-nică decît a lui Hillbrich, îl însoţea uneori. Privind parterul înainte de sosirea dirijorului, poetul-filozof, care, după spusa lui, cunoştea lumea literară si artistica a Parisului „ca propria Iui palmă", sublinia nu-mărul mic de scriitori şi artişti din sală.

— Eu unul, spunea el, dacă aflu că un romancier nu merge la teatru, la concerte şi la expoziţiile de artă, nu-i mai citesc cărţile...

18

în saptămîna următoare lumea artelor plastice fu foarte agitată. Salonul oficial se deschise şi Lucian se grăbi să vadă în primul rînd retrospectiva lui Edouard Manet. Theodore Duciet îi rînduise în adevăr operele cu o deosebită competenţă. Lucian se opri îndelung dinaintea *Concertului la Tuileries sub imperiul al ll-lea,* cu numeroasele sale persoane în picioare sau şezînd sub copaci. Lumea de la 1860 se oglindea pe pînza asta cu o viaţă şi o autenticitate remarcabile, însă ceea ce Lucian admira mai mult fu îndrăzneala şi fineţea de executare. Lucrările peisagiştilor japonezi îi reţinură de asemenea atenţia şi fu bucuros să afle că statul francez

â cumpărat pastelul *La pian al* compatriotului sau Nicolae Gropeanu.

Ceea ce răscoli însă atelierele şi cafenelele artiştilor fu ofensiva „fiarelor", a aşa-numiţilor *fauves.* Gherase, Bocioc şi Ţăruş ştiau din auzite că aceşti cîţiva pictori încă în pragul maturităţii, trecuţi unii prin atelierul lui Gustave Moreau, alţii, ca Matisse şi Aîbert Marquet, prin Şcoala de arte decorative, erau de fapt destul de chibzuiţi şi de ponderaţi; inconformismul lor strigător, cu arabescurile desenului şi violenţa coloristica, era de suprafaţă. Dar tineretul artistic, în veşnica fierbere, era entuziasmat. La *Taverna Panteonului,* la *Cafeneaua Cluny,* la *Cofe Bonaparte* din colţul străzii Bonaparte cu bulevardul Saint-Germain, cafenea a cărei firma de deasupra intrării îl arăta, în mărime naturală, pe Napoleon călare, ca şi în Montmartre, la *Chat Noir,* la *Bar d'Achille,* nu se vorbea decît de Matisse, Vlaminck, Duffy, Van Dongen. Gazetele şi revistele „serioase" ca *Le Temps, Le Gaulois* al lui Arrhur Meyer, *Le Figaro,* condus de Calmette, *L'lllustration* se arătau destul de rezervate, daca nu ostile. Artiştii gravi ca Besnard, Camere, Jacques-Emile Blanche dădeau din umeri, ironici. Steinlen, Veber, Adolphe "Willette, grupaţi în Societatea *umoriştilor* îi luau în tărbacă cu creionul în *Le Rire* şi *Le Mirliton.*

Lucian le privea lucrările cu seriozitate şi atenţie. El, care dibuia si căuta încă, simţea mai mult decît interes, o adevărată simpatie pentru aceste încercări de reînnoire a artei. „Fiarele" nu formau o şcoală — şi aceasta, cu atît mai bine ! Ele erau o simplă manifestare de „grup" şi Lucian socotea că sforţările lor, după acelea ale lui Cezanne, Gauguin şi Van Gogn, aveau să lase urme durabile, vor înlesni găsirea anumitor soluţii, în măsura în care în artă pot exista

soluţii. Mişcarea aceasta nouă formă obiectul multor discuţii Ia întîlnirile *lui* cu Gherase, Pândele Ţăruţ *şi* Serafim Bocioc.

Intr-o dimineaţă, pe cînd se afla la Ţăruş, poştaşul Ie bătu în uşa. Plicul alb, cu înfăţişarea oficială, cu mărci poştale româneşti şi peceţi, aprinse o lumină în ochii lui Ţăruş.

— Cecul! exclamă el. Cecul ministrului pentru
tablourile trimise !

Desfăcu plicul cu degete înfrigurate. Insă abia îşi aruncă ochii pe scrisoare şi figura i se întunecă.

— Ce s-a. întîmplat ? întrebă Lucian.

— Citeşte.

Scrisoarea cuprindea aceste două TÎnduri:

Vă aducem la cunoştinţă că din lipsă de fonduri
ministerul nu vă poate cumpăra tablourile trimise.

Lucian râmase cu hîrtia în mînă, în timp ce Pândele Ţăruş se lasă să cadă pe un scaun.

— Lipsă de fonduri! Şi eu sînt dator chiria pe trei luni şi laptele pe cincisprezece zile. Hainele mă lasă
şi cămăşile,., N-am mai putut vinde un. tablou *de* trei săptămîni.

îşi îndreptă ochii albaştri spre fereastra deschisă prin care se auzeau ciripitul vrăbiilor şi uguitul porumbeilor, fereastra prin care, noaptea, năvăleau la el şobolanii lacomi ai măcelăriei de la parter. Apoi, privirile, împînzite de ananghie, i se rotiră pe covorul răpănos, spre spălătorul de fier de lîngă uşă, spre divanul cu droturi stricate şi masa cu ulcele, cu pensule, bucăţi de cărbune şi farfurii nespălate. Manile îi stăteau culcate pe genunchi ca secătuite de orice vlagă.

Lucian se ridică,

~~~ Dragul meu Ţăruş, nu- mai am decît doisprezece «Anei, dar te rog să primeşti jumătate din eL
~~~

_ Nu vreau să trăiesc din pomana semenului, se îm potrivi celalalt.

_ Nu e vorba de pomana, ci de un împrumut. Şi-apoi, eu nu sînt un semen oarecare. Considera-ma un frate.

— Nu. Nu pot. De altfel,., peste două ceasuri voi avea bani.

— De unde ?

Pândele Ţăruş oftăs veni lînga divan şi privi lung chitara atîrnata de perete. O luă jos din cui.

— Mă scuzi, dragă Lucian. Am treabă.

Cînd se aflară pe splai, îi dădu mîna şi se depărta repede înspre Pont-Neuf. Aici, în acest capăt de apus al Insulei Cetăţii, arborii se înghesuiau cu coroane bogate, stufoase. Ajuns lînga pod, Ţăruş o luă la stingă, pe strada Dauphine, şi intră în gangul unui imobil cu cinci etaje. Se opri şi bătu la fereastra portăresei.

— Va rog, *madame,* vreţi să aveţi amabilitatea de a-mi da voie să cînt cîteva şansonete în curte ? Sînt
un artist pictor strîmtorat.

Portăreasa scoase capul de ferestruică şi-1 măsură de sus pînă jos.

— Bine, domnule, intraţi şi cîntaţi.

Ţăruş înainta pînă în mijlocul largii curţi interioarei a imobilului, îşi înstrună chitara şi începu să cînte :

Potir *aller ă Suresnes,*
Ou bien ***â Charenton,***
Tout le îong de la Seine On
passe sous Ies ponts...[1]

Vocea Iui, cu timbru cald, urca spre zidurile cenuşii şi înalte ce-1 înconjurau din patru părţi. Pe la jumătate

[1] Pentru a merge Ia Suresnes sau Charentcm, cle-a lungul *Senei,* treci pe sub poduri.

cintecuiui terestrele începură sa se deschidă ; tinere cli părul despletit, băieţi bălani apărură în pervazurile lor, avînd în spate bătrîni, copii urcaţi pe scaune, ademeniţi cu toţii de melodie,

Ţăruş rnai cîntă o şansoneta *Mimi Pinsonette* şi se opri. Glasuri de fete strigară :

— încă un cîntec ! încă un cîntec I

Atunci el atacă bucata lui de bătaie, de al cărei succes era sigur : *Quand Ies papillons*[1]

On s'est rencontrâ le coettr pî&in de flet-ie,
Leş yeux egares de r&ces charmants. Le tnenie
baiser vous uenait aux Idvres
*Dans l'enchantement des premiers serments**.

De la ferestre începură să cadă gologanii înfăşuraţi în hîrtie. Cădeau de la toate caturile, la intervale variate, cu un zgomot mai stins sau mai tare după greutatea şi numărul monezilor, şi se adunau în jurul lui Ţăruş care le privea cu un aer trist. Ştia că mîinile care îi aruncau aceşti gologani erau mîîni de oameni nevoiaşi, lucrători bătrîni cu pensii de mizerie, ucenice cu salarii neîndestulătoare şi dărnicia lor îl întrista şi-1 înduioşa. Vibraţiile glasului lui creşteau, înălţînd spre coperişuri refrenul:

Quand Ies papillons -fermeront leurs ailes
Leş coeuis d'amants sewnt fideles...'[1]

Şansoneta s-a terminat. El îşi puse chitara la umăr, îşi adună banii şi, scoţîndu-şi pălăria, făcu un salut

[1] Cînd fluturii.

[2] Ne-am întîlmt cu inima înfrigurată, cu ochii tulburaţi de vise fermecătoare. Aceeaşi sărutare îţi venea pe buze în vraja primelor jurăminte.

" Cînd fluturii îşi vor închide aripile, Inimile amanţilor vor fi credincioase.

circular înspre toate ferestrele. Cîte o fată îi trimitea bezele. Cînd ajunse în dreptul lojei portăresei;, aceasta îi spuse :

— Puteţi să mai veniţi, domnule. Aveţi o voce fru moasă. Cîntaţi tot atît de bine ca Ponson, de la *Gaiţe Lyrique.*

— Vă mulţumesc, *madame.*

Şi trecu în imobilul alăturat.

Peste două zile *madame* Petitpoîs, portăreasa, ieşea din odaia lui Lucian bombănind. Trecuseră două luni de cînd Lucian nu-i plătise chiria, amînînd-o sub diferite pretexte , de data asta ea îi acordase un ultim termen de zece zile, ameninţîndu-l că în caz de neplata se va vedea silita „spre viul regret" să lipească din nou la fereastră biletul de închiriat. Lucian se simţea umilit că nu-si putea respecta obligaţiile faţă de *madame* Petitpoîs, mai mult decît de faptul că de Ia un timp ei au zile cînd n-avea ce mînca si trebuia să se împrumute de la Ţăruş, ori de la Gheiase cu doi sau trei franci. De cînd banii i se împuţinaseră renunţase la una din mesele zilei; lua o mică gustare la orele unsprezece, după ce picta cîteva ore, apoi nu mai mînca nimic pînă seaia. Dar şi cu sistemul acesta banii tot se isprăiseră.

Abia ieşise portăieasa, că Lucian auzi glasul Iui Ţăruş intonînd o lomanţă. Ţăruş nu urca niciodată treptele scării lui Lucian fără a cînta.

— Bună dimineaţă, Lucian.

— Buna dimineaţa. Frumos sună romanţa asta !

— Dar mai frumos sună astea, ripostă celălat, făcînd să zornăie în palme cîteva monede de argint.

— Nu cumva s-a răzgîndit ministrul de la Bucureşti Şi ţi-a trimis banii pe tablouri ?

— Aş ! Şansonetele mele...

Lui Ţăruş nu-i scăpa aerul împovărat al lui Lucian, figura lui trasă.

— M-am gîndit să-ţi las ţie jumătate din banii ăştia, că altfel îi cheltuiesc prea repede. Ţine opt franci.

0 sa mi-i înapoiezi mai tîrziu.

Lucian se încruntă :

— Pune-i la Casa de depuneri...

— Ce pictezi acolo ? îl întrebă Ţăruş, arătînd cu capul spre şevalet.

.— Nimic important... Sînt plictisit...

— Ia să mai mă uit la pînzele tale.

începu să ia unul după altul tablourile neînrămate rezemate de pereţi, pnvindu-le cu o mimică de chibzuinţă.

— Ce-ai zice sa luăm acest *Chei al Senei la Pont-Neuf* şi *Anemonele* astea şi să mergem în Montmartre să le vindem ?

Lucian ridică din umeri.

— Haidem, stărui Ţăiuş. Ca să ajungi pictor cele bru trebuie să trăieşti şi ca sa trăieşti trebuie să mănînci.

înfăşură pînzeîe în ziare. Coboiîra.

Soarele dădea parcă o viaţă nouă vechiului Montmartre, îngustelor străzi ale colinei, Strada Sălciilor, Strada Adăpătoarei, Strada Sfîntului Vincenţiu, cu căsuţele lor îmbăhînite şi micile grădini ale căror frunze aveau un tremur intermitent şi sfios. Cîte *o* femeie gîr-bovită venea dinspre biserica Sfîntului Petru de pe Strada Muntelui Cenis, unde se închinase, de bună seamă, Christ-ului din lut ars din „capela miracul^să" ; midinete cu cutii mari de carton coborau cu paşi sprinteni spre clientele bogate din bulevardul Clichy, petrecute cu privirile de domni vîrstnici îmbrăcaţi cu o eleganţă desuetă ; artişti cu surtucuri de catifea şi cu berete piezişe, cu pipa în gură, cu un tablou sub braţ,

orî o statuetă în mină, se plimbau de colo pînă colo în căutarea unui amator de arta ; un precupeţ îşi împingea căruciorul cu zarzavaturi şi fructe, în piaţa Tertre cîţiva băutori îşi sorbeau absintul la mesele de pe trotuaiul din faţa unei cîrciumi. Un pictor îşi sprijinise de trunchiul unui copac un tablou şi, mergînd în sus şi în jos pe lîngă el, aştepta un cumpărător.

Ţăruş rezemă de zidul unei case cele doua pînze ale lui Lucian. Cîte un trecător se oprea, se uita la tablouri şi pleca mai departe. Două femei tinere priviră lung *Anemonele,* apoi se depărtară chicotind.

— Le-aş prefera naturale, într-o glastră, pe măsuţa mea de noapte, spuse una din ele.

— Gînd vine la tine Jean, nu-i aşa ? rîse cealaltă.

Lucian stătea deoparte cu un aer sumbru şi iritat. Ai fi luat-o Ia fugă, s-ar H dus să rătăcească în neştire prin oraş, dacă nu s-ar fi temut că-1 va supăra pe Ţăruş. Tntorcînd capul îl văzu pe acesta tocmindu-se cu un domn bărbos în jachetă şi cu un baston negru sub braţ.

— Trei fianci şi cincizeci acest *Chei al Senei,* opera asta magistrală ? întrebă Ţăruş.

— Asta-i oferta mea. Pînă la prînz pot cumpăra în Montmartre o duzină de pînze mai bune şi mai ieftine.

— Mai bune oa asta ? Nu vedeţi ce efecte de lumină, ce tonuri delicate ? Merită cincizeci de fianci,
dar vi-o las cu zece.

— Patru franci e ultimul meu cuvînt, spuse ritos
bărbosul. Doar nu-i un Corot sau un Millet. Cine a
auzit de pictorul Teodoru ?

— Asta nu-i un criteriu. Sînt unii care n-au auzit
nici de Pinturicchio. Nouă franci ! Poşte cîţiva ani
muzeul Luxemburg o să vă ofere pentru pînza. asta o suma fabuloasă.

— Patru franci şi cincizeci.

— Regret.

— Bună ziua, domnule.

Bărbosul porni devale, învîrtind bastonul între degete ca o morişcă.

— Dă-mi tablourile. Le duc înapoi acasă, se oţărî Lucian.

— Potoleşte-te. Nu cumva te simţi degradat ? Sute de pictori, unii mai mari ca tine, îşi vînd tablourile pe stradă. Dar ăsta nu-i amicul nostru Brigoux ?

In adevăr Brigoux îi zărise de departe şi venea repede spre ei. Sub braţul stîng avea o mapă de carton.

—• Ce plăcere I făcu el, întinzîndu-le mma.

Era acelaşi omuleţ adus din spate, cu părul şi mustăţile argintii, dar cu aceeaşi vioiciune în gesturi *şi* priviri, cu toţi cei şaptezeci de ani.

— Frumoase tablouri î exclamă el, cu ochii pe car toanele Iui Lucian. O să-mi permit să-mi desfac şi eu mapa. Nu vă fac concurenţă, gravurile mele sînt mult mai modeste.

— Ne bucuram sa te vedem, spuse Lucian.

Pînă către orele trei după^amiază, Brigoux reuşi sa-şi vîndă doua gravuri înfăţişînd nişte pescari cu năvodul, cu doi franci bucata, iar Lucian îşi dădu *Cheiul Senei* pentru şase franci şi douăzeci şi cinci de centime.

— Mă uit La colina asta, zise la un moment _dat Brigoux. în mai 1871 aici se afla artileria noastră, a comunarzilor, adică a gărzii naţionale care era cu noi. Pe Sena, lîngă Pont-Neuf, în locul înfăţişat de dum neata, Teodoru, în tabloul vîndut adineauri, numeroase canoniere aşteptau să intre în acţiune în ajutorul nostru. Comuna părea aproape de biruinţă. In acea zi de 18 mai, guvernul trădător al lui Thiers a trimis regimen-

tul 88 să ne ia tunurile, dar soldaţii au trecut de partea noastră. Alte trupe guvernamentale s-au unit cu noj şi în cartierele Belleville şi Menilmontant. Atunci Thiers a fugit la Versailles de unde a cerut sprijinul lui Bis-marck pentru a „restabili ordinea". Da, dragii rne] Comuna a fost înfrînta cu ajutorul lui Bismarck, care i-a trimis lui Tliiers un mare număr de prizonieri francezi, mărind armata Parisului pînă la o sută de mii de oameni. Reacţiunea din Franţa şi din Germania şi-au dat mîna ca să zdrobească Comuna...

în săptămînile care urmară Lucian îşi mai vîndu. şi alte tablouri, în Montmartre sau în piaţa Dauphine, dar nu putea încropi niciodată o sumă de bani care să-i ajungă pentru chirie, mîncare şi tuburile cu culori. Ţăruş îl „invita" la eî uneori, la ora prînzului, si împărţea cu el cele două sticle de lapte care îi constituiau în mod obişnuit hrana zilnică, îşi tăiau cîte o felie din pîinea aproape uscată, vîndută de brutar mai ieftin, Lucian bea laptele cu lăcomie, foamea prelungită îi lua gustul şi puterea de a lucra ; câteodată, plimbîndu-se pe bulevarde, simţea o uşoară ameţeală la vederea celor ce înfulecau de zor Ia mesele cafenelelor.

— N-o să vină niciodată vremea cînd noi ăştia, care nu facem nici afaceri, nici politică demagogică şi venală, o să avem ce ne trebuie şi o să putem trăi şi lucra în condiţii demne de rîvnele noastre ? întreba Ţăruş.

— Sînt convins că vremea asta va veni, îl încredinţa Lucian. E ridicol şi tragic în acelaşi timp ca tu, pictor talentat, să-ţi cîştigi bucata de pîine uscată cîntînd şansonete prin cuiţile oamenilor şi eu să nu pot pi^ pentru că ochii mi se-ntunecă de foame. O societate ale cărei temelii sînt nefirescul şi nedreptatea nu poate dăinui. Ceea ce e monstruos nu e viabil.

e Petitpois, încasîndu-şi chiria-de la Lucian, [j spuse într-o zi:

_— Merge greu cu pictura, ai ? Erai mai gras cînd ai venit. Şi ce tablouri frumoase faci I Cînd intru la dumneata, parcă m-aş afla într-una din camerele mu-zeului Luvru, unde am fost acum treizeci şi cinci de ani, într-o duminică, în luna de miere, cu răposatul bărbatu-meu.

Ofta şi îşi sufla nasul.

— I-am vorbit vărului meu Topinard, spiţerul, des pre dumneata, urmă dînsa. Treci pe la dînsul, în strada Mazarine. Mi se pare că vrea să-ţi dea ceva de lucru.

Lucian avu un zîmbet amar. Ce-o fi vrînd să-i dea de lucru un spiţer ? Doar nu pentru asta venise la Paris ! îi mulţumi totuşi portăresei, promiţîndu-i ca va trece neapărat pe La domnul Topinard.

Farmacistul acesta era un om slăbănog, cu un ten de culoarea cerei şi cu un cioc cărunt. Cînd Lucian deschise uşa cu clopoţel, el apăru din. odaia dindărăt a spiţeriei, în halat alb şi cu o tichie neagră pe cap.

— Cu ce-1 putem servi pe domnul ?

— Sînt pictorul Teodoru şi doamna Petitpois mi-a spus să trec pe la dumneavoastră.

— Aha! încîntat. Verişoară-mea mi-a povestit ce
greu o duceţi la Paris şi, cum eu aveam tocmai nevoie de un artist, m-am gîndit...

— Despre ce e vorba ? îl opri, rece, Lucian.

• Iată în două cuvinte : sînt gata să lansez pe piaţă u& produs miraculos, nişte pilule care slăbesc şi care P°t transforma femeia de două sute de kilograme de
k hîlci într-o silfidă.

• Vă felicit... însă nu văd cum eu...

"~~ Un moment. Dumneata ştii — cred — că cea importantă descoperire nu poate avea succes fără

reclamă. Ce-ai zice de un afiş mare în culori, lipit p$ toate zidurile Parisului, înfăţişînd într-o parte o f_e. meie teribil de grasă, în cealaltă parte aceeaşi femeie, cu o talie de viespe şi — în josul afişului — aceste cuvinte lapidare: *Pilulele Topinard. înainte şi după întrebuinţare.*

Lucian rămase un moment perplex, apoi începu să rîdă.

— Găseşti ideea mea ridicolă ? se încruntă spiţerul.

— De loc. îmi închipui că în lupta cu concurenţa sînt necesare mijloace tari.

— Concurenţa I Asta este I Ai atins buba l Nici nu ştii cu cîţi şarlatani avem de luptat în profesia noastră. Iţi ofer pentru afişul ăsta cincizeci de franci.

— Primesc, cu o condiţie. Afişul nu va fi iscălit.

— Aha, înţeleg. Socoteşti opera asta mai prejos de,.,

— Nicidecum. Şi Toulouse-Lautrec făcea afişe...

— Lautrec ? Vorbeşti de farmacistul Lautrec dia
piaţa Vaugirard, acela cu unsoarea pentru bătături ?

— Ăăă... aşa precum spuneţi.

— Va să zică nu vrei sa-1 iscăleşti. Mă rog — mo tivul ?

— Vedeţi... aş putea spune că în oarecare măsură genul meu e mai degrabă altul.

— Se poate. Dar mă tem că un afiş fără semnatară n-are acelaşi efect comercial...

— Dimpotrivă, publicul poate să creadă ca e opera unui artist celebru... Rafael... sau Murillo...

— Se poate să ai dreptate...

Afişul acesta, făcut într-o zi, îi dădu lui Lucian posi-bilitatea să trăiască şi să lucreze doua luni. Apoi, zilei de mîine, foamea reveniră. Dar, deşi sănătatea se resimţea şi sforţările artistice îi erau îngreuiate tulburate de lipsurile îndurate, niciodată nu se

tîiai mulţumit de sine. Trecuseră abia cîteva luni de cînd se despărţise de ai săi şi viaţa îndestulată, fără tfriji, pe care o dusese pînă să vină la Paris, î se părea pierdută în adîncul timpului, daca nu chiar aparţinînd altuia. Mesele de acasă, cu icre negre şi cegă, cu claponi, cu cantalupi de la gheaţă şi vinuri alese, ca şi suficienţa şi emfaza de oameni bogaţi ale tatălui său şi ale prietenilor săi politici, îi apăreau în minte estompate pînă la ireal. Acum mizeria îl făcea să sufere, îl supunea umilinţelor, dar îşi spunea cu mîndrie că e un om independent, stăpîn pe sine, scăpat de ingerinţele familiale, de constrîngerile mediului, de tirania morală a clasei din care se născuse.

Cum într-o zi, reflectînd la viaţa dusă la Berlin, îşi reamintise de modul afabil în care-l găzduiseră soţii Winter, le scrise cîteva rînduri cordiale. Emil Winter îi răspunse numaidecît, bucuros, cerîndu-i amănunte despre felul cum trăia la Paris şi dîndu-i noutăţi despre familie. Adelaida avea acum trei copii şi un altul pe drum. „Intre 17 şi 23 septembrie ara fost la Jena să asist la congresul nostru socialist, continua el. Păcat că n-ai fost şi dumneata, să vezi ce însufleţire a domnit l Şedinţele au avut loc la *Casa Poporului,* dinaintea bustului lui Karl Marx înconjurat de steaguri roşii şi flori. Bebel, Singer, Pfankuch şi Auer au fost la înălţime. Am votat rezoluţii privind organizarea grupărilor, politica electorală, greva generală, internaţionalismul. Congresul viitor va avea loc la anul, la Manheim. Hans Brausewetter, contramaistrul, îţi trimite salutări. Şi-a-niinteşte cu plăcere de seara cînd am fost împreună la ^trunirea muncitorească din strada Pfliiger şi de acea Duminică în care ai dejunat la el, cu mine şi Helene.,,"

19

Ningea cu fulgi subţiri şi rari ce se topeau o dată ce atingeau caldarîmul ori parapetul Senei. Lucian, Ia fereastra, privea. Cerul era sur şi coborît. Apa gălbuie a fluviului venea umflată, prihănită de pete de păcură. Copacii cheiului îşi întindeau ramurile goale de un cenuşiu întunecat, cele groase, ţepene, cele subţiri sinuoase, capricioase, cu bifurcări delicate, desenate precis, alcătuind arabescuri smprinzătoare. Departe, îndărătul lor, săgeata aurie a Sfintei Capele împungea norii joşi. Palatul de justiţie îşi ridica peste agitaţia oraşului turnul orologiului, ce împărţea de secole timpul într-o cadenţă imperturbabilă.

Lucian -găsea că atmosfera asta mohorîtă, apăsătoare se potrivea cu starea lui sufletească. Ceea ce simţea de cîteva zile era ceva nelămurit: un fel de • indiferenţă, de plictiseală, de lipsa desăvîrşita de iniţiativa ori de dorinţi şi, pe plan mai larg, o dezorien-tare tulbure, vechiul sentiment de descurajare ce-I năpădea la răstimpuri.

Acum tablourile se grămădeau în odaia lui, şasiuri de diferite mărimi, aşezate pe muche unul în spatele altuia, pe parchet şi rezemate de pereţi. Pe pînza lor, bine întinsă de penele înfipte în colţuri, erau fixate strădaniile lui de un an de zile ; petice de pădure în care lumina se hârjonea cu umbra reavănă, margini de baltă cu păpuriş şi sălcii, cu suprafaţa verzuie cotropita de cerga zdrenţuită a mătăsii-broaştei şi a lintiţei, apa Senei la Bas-Meudon, Charenton ori la Su-resnes, cu penişe priponite de ţărm sau cu pensionari aşezaţi pe iarba malului cu ochii pe capătul undiţei; pîlcuri de muncitori istoviţi ieşind pe înserat din uzinele de la Levallois-Perret şi Boulogne ; scene de mulţime în foiala matinală a halelor; portretul doamnei Petitpois, portăreasa, a cărei faţa rotundă şi încreţită ca un măr lăsat pe plită şi ai cărei ochi mici, jucăuşi şi şireţi îi trădau atît de bine curiozitatea perversă cu care spiona intimitatea locatarilor şi dîrzenia cu care apăra interesele proprietarului.

Da, munca fusese intensă, sforţările penibile. Dar rezultatul ? Se găsea în ţoale aceste tablouri ceva care să se deosebească de ceea ce făcuseră ceilalţi, ceva *lui,* numai al lui şi cai e să împingă arta măcar cu pas înainte ? Fără îndoială, nu. Atunci de ce sa mi trudea ? De ce-şi mai frămînta mintea cînd um-Wa pe stradă, cînd străbătea, cu tîmplele înfierbîntate dumbrăvile, cînd luneca, pe vapor, pe sub podurile

de piatră veche, ori chiar oînd se lungea sa se odihnească ?

Iată această *Terasă de la Meitdon,* gata de mult. Pînza, largă de un metru şi cincizeci, înaltă de un metru şi douăzeci, stătea în cadra ei neagra, fixată pe şevalet; şi el, în mersul lui în lung şi în lat prin încăpere, se oprea cînd şi cînd dinamte-i. în ce măsură izbutise sa prindă în spaţiul acesta atît de marginii tot ce vasta privelişte oferea ochilor, tot ce voise el să înfăţişeze şi, cu osebire, acea armonie impresionantă dintre generoasa dăruire a naturii, fermecătoare în variaţia şi frăgezimea ei, şi opera omului, durată în timp, în năzuinţa şi osîrdia lui spre propăşire. Era pînza asta altceva decît o încercare mediocră, ratată ? O privise de atîtea ori, încît nu-şi mai putea da seama de ce avea bun şi ce avea râu. Ah ! îndoiala asta chinuitoare I... Să nu poţi răsufla în voie, cu fruntea sus, cu ochii limpezi spre cer, cu certitudinea că, în sfîrşit, ai înfăptuit şi tu o fărîmă de frumos, de frumos adînc, răscolitor şi fecund l

In stările acestea nu mai voia să vadă pe nimeni. Ca să fie lăsat în pace trimitea vorbă doamnei Du-parc ca lipseşte din oraş o săptămînă sau două, că pleacă să picteze peisaje de iarna la Fontainebleau sau Samt-Germain-en-Laye. îi evita şi pe Gherase şi pe Bocioc, iar cînd Ţăruş venea să bată la uşă, nu răspundea. Se izola „să-şi rumege neputinţa, ciuda, nimicnicia", după cum îşi spunea sieşi. Cînd rămînea fără o lescaie, se ducea sa-şi vînda singur cîte o pînza, pe cheiuri, ori în piaţa Tertre; învăţase sa se tocmească cu amatorul zgîrcit, cu misiţii de tablouri ce căutau să cumpere pe nimic opere de-ale pictorilor talentaţi şi săi aci ca să le revînda, cu un preţ întreit negustorilor de artă din strada Saint-Honore.

încerca să citească o carte de arta ori de sociologie, dar după cîteva pagini azvîrlea cartea pe covor, îlu-*giQBXea*- de stup enorm a oraşului, ce pătrundea la dînsul cu toata uşa încuiată şi ferestrele oblonite, şi gîndul la multiplele şi freneticele manifestări de muncă & recreere ale acestui uriaş conglomerat de oameni îl enervau; ar fi vrut să se găsească undeva, singur, jntr-un sat răsfirat pe creasta unui munte, dacă nu pe o insulă pustie.

Apoi venea reacţia, nu sub forma unei înviorări, a zămislirii unei încrederi — chiar şi firave —, cît a unei remuşcări faţa de Ţăruş, Gherase şi Bocioc, care-i arătaseră atîta afecţiune. Ca sa-1 smulgă din marasmul moral în care se cufunda, ei uzau de altfel de o stratagemă veche, puneau în hnie de bătaie femeile. Cînd Jacqueline şi Marie-Jeanne veneau să-i ciocănească la uşă, politeţea elementară îl silea pe Lucian să le deschidă. Ele îl îmbrăţişau, îl certau, îl făceau sălbatic, ţărănoi de la Dunăre, viezure ursuz şi singuratic, îl băteau cu pernele de pe divan ; şi el sfîrşea prin a rîde şi a-şi cere iertare. Atunci, împreună cu Ţăruş, îl trăgeau după ele prin oraş, îl duceau la *Palais de Glace,* lînga Champs-Elysees, să-I înveţe să patineze, ori seara, cu Gherase şi Bocioc, la teatru, Ia *Gaietâ Montparnasse,* unde se jucau piese vesele şi picante, vodeviluri soldăţeşti, comedii bufe, posade de un umor popular, gras şi irezistibil. Parterul şi balcoanele erau înţesate cu studenţi şi midinete, cu amploiaţi, cu mici negustori cu nevestele lor corpolente şi împopoţonate, cu lucrători; toată lumea asta rîdea, aplauda, îi încuraja pe actori în timpul jocului, îi îmboldea, îi zeflemisea, ori le striga bravo I Cîteodată răsuna şi un fluierat de nemulţumire şi ceilalţi spectatori care erau [d]e altă părere se înfuriau; de Ia scaun la scaun se

schimbau apostrofe, înjurături, în tot parterul trecea parcă un vînt de încăierare ; însă o glumă decoltata de pe scenă stîrnea un hohot de rîs general care pa. cifica sala, o solidariza într-o veselie zgomotoasă şi naivă.

în acest început de an, cafenelele mari: *Cofe de la Paix, Glacier Napolitain, Pousset* sau, in cartierul latin, *Soufflet, Chope latine,* ca şi îndeobşte mesele teraselor de pe bulevarde, încălzite de sobele descoperite cu jeratic, aşezate pe trotuare, fură agitate de alegerea Preşedintelui Republicii. Dar grosul populaţiei se sinchisea puţin dacă cel care avea să reuşească, în sforăriile ultimului tur al scrutinului, va fi Paul Dou-mer sau Fallieres ; ştia că alegerea unuia sau a altuia nu va aduce schimbări în problemele de seamă, nu-i va uşura cu nimic viaţa grea şi plină de lipsuri. Succesul lui Armând Fallieres, la 17 ianuarie, se pierdu în indiferenţa cartierelor populare.

Ţăruş şi Gherase nu se mulţumeau numai să-1 distreze pe Lucian, ci îl şi îndemnau să lucreze. Trebuiau să treacă totuşi săptămîni pînă să izbutească. Era, în piaţa Dauphine, nu departe de birtul unde Lucian prînzea cînd vindea un tablou, o cîrciumă cu emblema A *la Pedale,* în care dimineaţa intrau lucrători, în drum spre locul de muncă, să bea un pahar de vin. Lucian venea şi el aici cîteodată, nu atîta să bea, cît să facă schiţe. Ii venise ideea să picteze interiorul acestui cabaret şi se amuza desenîndu-1 pe cîrcîumar, pe băutorii de la mese, pe cei ce stăteau în picioare în faţa tejghelei ciocnindu-şi paharele. Dar el nu voia să înfăţişeze aspectele de suprafaţă ale localului, sa facă un simplu tablou de „gen", un tablou în care „realitatea să fie înlocuită prin anecdotă", ci să dezvăluie pe pînza lui substratul social al subiectului.

Chibzui îndelung pînă ce hotărî în amănunţime toate elementele compoziţiei care să contribuie la realizarea temei, în cele din urmă, fbîosindu-se de nenumăratele crochiuri luate la faţa locului, începu tabloul care avea sa fie intitulat *Un coup de blanc* (Un pahar de vin). Jn planul din fund se înălţa raftul cu băuturi „aperitive" şi lichioruri — sticle colorate, lungi şi subţiri, ori scurte şi pîntecoase, cu etichete ispititoare menite sa le vândă mai uşor conţinutul de otravă. Intre raft şi tejgheaua de zinc — cîrchimarul, cu obrajii buhăiţi, cu nasul conabiu, cu mînecile cămăşii suflecate si şorţul întins peste rotunjimea abdomenului; în ochii lui se citeşte satisfacţia de a-şi spori în fiecare zi avutul din alcoolizarea, din îndobitocirea cartierului. Dinaintea tejghelei, în picioare, doi lucrători. Poartă bluză cenuşie şi, peste umărul stâng, şi-au petrecut cureaua lădiţei în care-şi duc uneltele şi mîncarea pentru prînz; pîine, cîrnat şi o bucată de Camembert, desigur. Trebuie să fie tinichigii de acoperişuri, ori nituitori la podurile de drum de fier şi viaducte. Au sorbit înffia duscă şi acum stau de vorbă. Dar despre ce vorbesc ei ? Faţa lor uzată, fruntea posomorită, mimica lor spun limpede despre ce. Despre lucrul greu. şi prost plătit, în bătaia arşiţei sau sub şiîchiui-rea vîntului rece de iarnă, la înălţimea ameţitoare în care orice mişcare le primejduieşte viaţa, despre mizeriile de acasă, despre nevasta deşelată de sarcini şi de roboteala din zori pînă seara, despre copiii gălbejiţi de lipsa de aer a mansardelor sau a subsolurilor umede şi de hrana neîndestulătoare. Da, despre asta vorbesc. Şi despre teama, despre obsesia că într-o zi unul din ei va cădea de pe acoperiş, ori de pe schelă, se va stîlci de caldarîm şi va muri, sau va rămînea

schilod pentru tot restul vieţii, iar nevasta şi copiii vor fi siliţi să iasă pe uliţe şi pe poduri să cerşească)

Toate acestea trebuiau să reiasă din tablou clar, neîndoios, zguduitor. Pînza asta trebuia sa arate limpede concepţia lui de viaţă sau, mai bine zis, rolul pe care înţelegea sa-l acorde acestei concepţii în creaţia lui viitoare. De cîte ori se apropia de ea cu pensula în ramă, Lucian simţea greutatea sarcinii ce-şi asumase si emoţia îl făcea să şovăie ; însă ambiţia si, mai mult decît ea, sentimentul unei datorii morale îi dădeau curaj.

Cu Germaine Duparc continua să se întâlnească, mai rar decît ar fi dorit dînsa. Ea trebuia să recunoască, în cele din urma, în dezbaterile ei lăuntrice, că arta învingea în Lucian rătăcirea simţurilor şi, în-spăimîntată de ideea că l-ar putea pierde cu totul printr-o hărţuiaîă amoroasă prea asiduă, îşi schimbase tactica şi-i îăsa scurte răgazuri de libertate, în care de altminteri ea se perpelea pe jarul dragostei. Căci pasiunea pentru el sporea prin aceste piedici care o îndepărtau zile întregi de dânsul; şi, în îmbrăţişările ei înfocate, voluptatea i se împletea acum cu tristeţea, cu teama, dîndu-le o frenezie de paroxism, de disperare.

Petrecerile moderne n-o mai puteau distra. Nimic în afară de Lucian n-o mai interesa; atitudinea ei prin saloane sau chiar acasă, tăcută, cu priviri vagi, surprindeia, începea să stîraească comentarii. La masă, între două feluri de mîncare, domnul Duparc, rezemat de spătarul înalt al scaunului, cată la ea lung, cu cutele frunţii adîncite, tragmdu-şi nervos musca de păr de deasupra bărbiei.

O întâmplare neaşteptată o făcu să-si caute puţină liniştire într-o îndatorire de circumstanţă. La Courrieres,

în departamentul Pas-de-Calais, se produse în zilele acestea o catastrofă minieră îngrozitoare, cu o mie şi două sute de victime. Presa de stînga profită de prilej pentru a dezvălui încă o dată condiţiile neomeneşti în care lucrau minerii şi a cere Parlamentului promulgarea unei legi care să oblige pe proprietarii minelor să ia o serie *de* măsuri spre a asigura viaţa muncitorilor şi a le permite să lucreze după imperativele igienei. Guvernul fu interpelat în Cameră si silit să facă unele promisiuni, împotmolite îndată în inerţia centrului şi în sabotarea mascată, perfidă a deputaţilor de dreapta, din care unii erau interesaţi direct în exploatările miniere din nord-estul ţării şi care se temeau că asemenea legiferări s-ar putea extinde în fabrici şi uzine, micsorîndu-le dividendele acţiunilor. Toţi aceşti politicieni se grăbiră să afişeze o compătimire platonică, dar spectaculară pentru victimele de la Courrieres, votară o pensie meschină pentru văduve şi orfani, organizară reuniuni mondene şi serbări cu chete pentru familiile îndoliate. Doamna Duparc luă o parte foarte activă la aceste manifestări.

Olivier Flamei îl duse pe Lucian prin atelierul cîtorva celebrităţi ale paletei, Besnard, Camere, La-touche. Besnard îşi reaminti cu plăcere că făcuse cunoştinţa lui Lucian la expoziţia sa de anul trecut în Galeriile Georges Petit. Gaston Latouche, fost prieten al lui Manet, îşi arătă tablourile frivole cu întîîiuri în parc — subiecte în care relua temele favorite ale lui Watteau — sau cu scene de bal sau mascarade. La sfîrşitul vizitei îi pofti să vină într-o seară la cafeneaua *Nouvelles-Ath&nes* pe care o frecventa şi unde „îi va face plăcere să discute cu domnul Teodoru despre pictura română".

— Va fi pentru mine un prilej pentru a mă apropia de ţara dumitale; căci cel mai bun *mijloc de* a cu-' noaste adevăratul caracter al unei societăţi este acela de a vedea în ce mod i s-a manifestat arta.

Lucian îi .făgăduí că va veni, dar nici nu se gîndi să-si ţină făgăduiala. Latouche nu-I interesa; temele Iui uşuratice îi displăceau ; prea era vădit că pictorul acesta îşi punea arta în slujba potentaţilor banului, care doreau ca aceste tablouri ce infăţisau o senină-tate, o voie buna de suprafaţă, să mascheze putrega-iul social de dedesubt.

Eugene Carriere îşi avea atelierul în ultimul etaj aî unei case din strada Hegăsippe Moreau. Deşi în vîrstă de abia cincizeci şi şapte de ani, era îmbătrînit; pe faţa lui boala, suferinţa săpaseră urme adînci. Pînzele lui, acoperite toate de un val *hn ce* estompa obiecte şi figuri, reţinură mult atenţia lui Lucian. Valul acesta le dădea un fel de poezie inefabilă, dar stîrnea în acelaşi timp în cel ce le privea un sentiment de me-lancolie, de tristeţe, sugestia incertitudinii şi caduci-tăţii destinului uman.

— Cum se face, maestre, îl întrebă el pe Carriere, ca Bonington şi Turner, trăiai *în* pîcla umedă a Angliei, şi-au umplut pînzele cu lumină şi soare, pe cînd dum neavoastră, artist francez, putînd gusta în voie dul ceaţa Provence-i însorite şi seninătatea strălucitoare a Coastei de Azur, vă-nfăşuraţi subiectele în ceaţă ?

— Probabil pentru că nu punem în tablouri soa rele ori negura de-afară, ci soarele şi negura din su fletele noastre.

Flamei se informă de sănătatea Iui şi Carriere îi răspunse cu un glas coborît:

— Dragă Flamei, foarte curînd mă vei petrece îa cimitirul Montparnasse.

— De ce vorbeşti aşa, maestre P

— E l Sînt un om sfîrşit, nu se vede ? Dar nu
moartea e îngrozitoare, ci felul cum ajungi îa ea.

Primăvara veni. *Un pahar de cin* era aproape gata ; Lucian lucra la el zi de zi, cîte o ora, dimineaţa ; de fiecare dată cînd îl privea, găsea că omisese ceva, ca nu subliniase îndeajuns cutare intenţie, că nu pusese în valoare cutare efect. Trecea, de altfel, printr-o adevărată febra intelectuală. Atzt cît îi îngăduiau puterile slăbite de lipsa de hrană bună, lua din nou la rînd — împreună cu Scott — muzeele, se ducea să citească după-amieze întregi la Biblioteca Naţională.

Cu Ţăruş şi cu Gherase se vedea acum în fiecare zi. Şi unul şi altul îi priveau lucrările cu tot mai mult respect. Rezerva taciturnă a lui Gherase, de la începutul cunoştinţei lor, se topise cu încetul; admiraţia lui nu se mai <x>dea să se exprime. Deşi amîndoi mai vîrstnici ca Lucian, cînd priveau o pînză aşteptau cu aprehensiune sentinţa lui. Pândele Ţăruş nu picta de-cît peisaje. Gherase, deşi nu le evita, prefera capetele „de studiu" şi „de expresie" şi mai cu seamă florile.

— Ce părere ai ? îl întreba el pe Lucian, punîndu-i înainte un tablou.

Lucian înţelegea să fie sincer.

— Draga Gherase, eşti indiscutabil un artist.

— Stai, îl întrerupea Gherase. Ce numeşti artist ?

Lucian rămînea o clipă pe gînduri,

— Calificarea de artist nu i-o dă cuiva faptul că scrie versuri sau proza, compune un cîntec, pictează ori sculptează, ci — pe îîngă darul creaţiei — o atitudine adecvată faţă de gravele probleme ale artei
şi ale vieţii. Dar de ce mă-ntrerupi ? Eşti indiscutabil un artist... însă pictezi cu timiditate şi foloseşti numai o parte din resursele pe care le avem la dispoziţie.

Lucrezi cu trei sau patru culori, tuşa ta e săracă, drămuieşti efectele. Ţie ţi se potriveşte vorba lui Di-derot: pictezi cum se vorbea în Sparta. Să se datoreze acest fapt temperamentului tău, ori unei concepţii ? Eu, unul, cred că-n artă, ca şi-n viaţă, e bine să fii econom, clar nu zgîrcit. Asta nu împiedică florile tale să aibă o gingăşie, o prospeţime fermecătoare ; ele sînt smulse parcă de pe plaiurile noastre. Uite, ele îmi aţîţă nostalgia, dorul de cîmpul din jurul oraşului meu, cu florile lui sălbatice peste care bărzăunii şi bondarii zumzăie îmbătaţi de soare, ele mă fac sa simt mirosul cald al gliei noastre, răcoarea umbrei stogurilor de fin si a salcîmilor, în care-mi îmbrăţişam iubita. Sînt sigur că, atunci cînd o să revăd peisajul acesta natal$_s$ o să-rni reamintesc de florile astea ale tale. Gherase tăcea posomorit.

— Mă simt stmjenit să-ţi dau sfaturi, continua Lu cian, căci eu însumi nu sînt decît un învăţăcel care bîjbîie; însă sînt de părere sa-ţi lărgeşti gama tonu-,
rilor şi să pui vopseaua pe pânza cu mai multă îndraz- j neală şi dărnicie.

Gherase îl îmbrăţişa.

— Tot ce spui este adevărat.

Sosiră iarăşi zilele calde cu lucrul în plin aer, la Meudon, la Bougival, pe Marna, la Nogent. Cum Lucian avusese în ultima lună norocul sa vîndă cîteva tablouri, pe un preţ mai bun, unui client recomandat de spiţerul Topinard, îşi îngăduia să meargă uneori, seara, cu prietenii săi şi cu Jacqueline, cu Marie-Jeanne si Josephine la *Bal Buîlier* sau în Montmartre, la *Moulin de la Galette,* pe strada Lepic. Localul acesta în care se bea şi se dansa sub copaci îl atrăgea pe Lucian prin reminiscenţa lăsată pe pînza lui Auguste Renoir, pînza de o mare veracitate, populată de

zeci de oameni aşezaţi Ia mese, ori înlănţuiţi la dans *şi m* care izbeau nu numai virtuozitatea redării jocului luminii, ci şi ceea ce Baudeîaire subliniase la desenul marilor maeştri: adevărul mişcării.

în săptămînile astea Ţăruş era într-o dispoziţie de lucru rară : picta cîntînd. Chiar şi Gherase părea mai vesel si-şi răsucea mai puţin vîrful bărbii.

împreună cu Serafim Bocioc se duseră cu trenul în-tr-o duminică de iunie Ia Croisset, lingă Rouen, să asiste la inaugurarea muzeului lui Gustave Flaubert Cînd ajunseră acolo, lumea, în cap cu oficialităţile, era adunată la micul pavilion stil Ludovic al XV-Jea, din dreapta spitalului în care locuise chirurgul Flaubert, tatăl scriitorului. Un domn cu cioc alb ţinea un discurs.

— Acum după moarte, îl laudă, îi şopti Lucian Iui Bocioc, Cînd trăia î-au dat în judecată pentru atentat Ia moralitate,

i

în mijlocul încăperii stătea masa rotundă la care romancierul îşi scrisese întreaga operă şi fotoliul cu spătar gotic în care murise fulgerat, cu pana de gîscă în mina. Numeroase asemenea pene se vedeau în vitrinele cu scrisori şi hîrtii. Un Buda aurit zîmbea cu scepticismul său oriental, ce vrea să atragă mereu atenţia asupra zădărniciei tuturor lucrurilor; dar pe poliţa de sticlă a vitrinei, paginile manuscrise ale *Doamnei Bovary* dezminţeau surîsul bustului şi proclamau posibilitatea sforţării umane de a atinge eternitatea.

Lucian voi să profite de vecinătatea oraşului Rouen pentru a lua cîteva schiţe din marele port fluvial şi ceilalţi consimţira cu o voioşie de şcolari în vacanţă. Umplură o seiie întieagă de cartoane cu siluete *de* docuri şi elevatoare, cu catarge, cu remorchere pri-

ponite cu parîmele de chei; se urcară *la* Bon-Secours unde Serafim Bocioc luă cîteva crochiuri după statuia de marmură albă a Ioanei d'Arc, mîndră şi candidă în acelaşi timp, în picioare, îmbrăcată în zale, cu mîi-nile împreunate în faţă, într-un gest de aşteptare încrezătoare.

înapoiaţi Ia Paris, Bocioc şi Simion Gherase veniră să-1 ia pe Lucian de acasă. Obţinuseră un permis de intrare la Cameră, unde se dezbătea politica generală a cabinetului Sarrien, atitudinea Iui faţa de problemele acute externe şi interne. Pe Lucian feluritele interpelări care se succedară îl cam plictisiră, însă interesul lui prinse viaţă cînd începu duelul oratoric dintre Clemenceau, ministrul de interne, şi Jaures. Lupta parlamentară dintre aceşti doi *leader-i* dura mai demult ; niciodată însă nu ajunsese la intensitatea ciocnirii din această după-amiază. Jaures, cu ochelari *pince-nez,* cu barba cărunta, impulsiv, ataca fără cruţare, cu o elocvenţă tăioasă, sclipitoare, irezistibilă; glasul lui urca pînă la tribune :

—• Dumneavoastră, domnule Clemenceau, sînteţi contradicţia însăşi l

Celalalt, cu craniul turtit şi pleşuv, cu mustăţile albe căzute peste buze, se împotrivea cu stăpinirea de sine, cu tenacitatea-i îndărătnică de vandeean :

— Vă sînt dator adevărul. Vi-1 voi spune fără înconjur.

Dar adevărul ăsta îl spunea oare tot, fără nici o reticenţă ? se întreba Lucian ascultm.du-1.

Clemenceau îl acuza pe Jaures că e „abil în a evoca, cu bagheta sa, palate de feerie, din care orice mizerie e gonită". Sub o „bonomie" de suprafaţa 51 ironiza, îl înţepa pe adversar, căuta să-i discrediteze ideile so-

dale, sa i îe ridiculizeze, sigur pe sîne, ştiind ca aţe în spate marea burghezie ce deţinea puterea.

Dar Jaures îi riposta cu spirit;

-— Urc Ia tribună împuns de săgeţile aruncate de contrazicătorul meu veşnic îndemînatic şi tînar...

Cuvintele lui nu-şi pierdeau pasiunea si strălucirea în demascarea demagogiei guvernamentale : se vedea bine că şi el simţea că se sprijină pe o putere, puterea muncitorimii şi a păturilor sărace ale ţării. Care dintre aceste două lumi ce se înfruntau prin aceşti doi oameni va fi lumea viitorului ? se întreba Lucian. Şi socotea ca răspunsul nu poate fi îndoielnic.

Cînd ieşiră din Palais Bourbon era noapte. O luară pe strada Royale. Noctambuli în frac şi cilindru, cu floare albă la butonieră *şi* baston cu măciulie de aur sub braţ, intrau la *Maxim's* şi Ja *Lame*; cîte o femeie de stradă în rochie cu paiete păşea domol pe trotuar, lăsînd în urma o dîră de parfum, Lucian, Gherase şi Bocioc trecură pe lînga coloanele de templu grec ale bisericii Madeleine şi o luară pe Bulevardul Capucinilor. Traversară Piaţa Operei, unde era încă forfotă şi unde un sergent de strada călare dirija circulaţia. Se aşezară la o masă de berărie afară şi comandară trei lialbe. Omnibuzele-automobiî, cu imperiala înţesată de lumea ce ieşea din teatre, grăbeau spre Concorde şi Cours-la-Reine.

—• Ascultă, Lucian, spuse deodată Gherase, e timpul să te gîndeşti să prezinţi ceva la Salonul din acest an. Cred că *Terasa de la Meudon* şi *Un pahar de -cin* au toate şansele sa fie remarcate.

— Nu, dragul meu, nici prin gînd nu-mi trece.

N-am să prezint nici o lucrare.

— De ce ?

— Pentru că nu sînt încă mulţumit de mine.

două pînze de primul ordin, după cate mă pricep, stărui şi Bocioc. Ar fi o prostie să le ţii acasă rezemate de pereţi. N-ai venit la Paris ca să te faci cunoscut, să-ţi faci un nume ?

— Am venit să-nvăţ.

— Lasă-l în pace, Bocioc. E încăpăţînat ca un catîr. Degeaba ne stricăm gura. In definitiv, treaba lui l
N-are decît să-şi lase să mucezească pînzele pe cheiul Marilor Augustini şi să tragă la nesfîrşit mîţa de
coadă.

— Vă propun să *mai bem cîte o* halbă.

Cîteodată, seara, Lucian rămînea acasă şi scria mamei sale, lui Milotin, lui Konrad Hillbrich sau Luizei Linnemann. N-avusese niciodată predilecţie pentru corespondenţă şi acum mai puţin ca oricînd. Ce făcea Luiza ? O revedea în închipuire în odaia ei de lîngă gara Anhalt, noaptea, istovită după ceasurile de „ta-pare" în orchestra hotelului *Fiirstenhojf,* ori într-unele dimineţi ploioase cîntînd „pentru sufletul ei" la pianina Schiedmayer sonatele lui Beethoven, sub masca mortuară a compozitorului. Mai simţea dînsa ceva pentru el ? Scrisorile ei erau rare şi impregnate cu acea intelectualitate subtilă, cu acea îngăduinţă supe-rioaiă şi enigmatică ce caracterizase şi legătura lor efemeră de dragoste. Acum, după doi ani de despărţire, chipul ei, cu pletele castanii, căzute pe umeri, cu trăsături fine şi priviri de o cerebralitate ce nu se lisipea decît în îmbrăţişare, îi apărea mai suav, mai îmbietor. Dar dînsa era departe şi probabil că nu se vor mai vedea niciodată.

Ca sa-şi lărgească sfera subiectelor, el, Gherase şi Ţăruş se hotărîră să-şi adune, din puţinul ce aveau, o sumă cu care să plece împreună o săptamînă la mare şi una la munte.

— Mai mare ruşinea I spunea Lucian. Cogeamite pictorul si n-am văzul încă marea !

Bocioc se scuza că nu putea veni cu ei, şi Lucian ştia de ce. Marie-Jeanne rămăsese însărcinată şi Bocioc, fericit, nu se îndura sa se depărteze de *ea* cincisprezece zile.

Plecară la Honfleur şi apoi cu vaporul Ia Trouville şi Ia Dinard. Descoperirea mării îl tulbură pe Lucian mai ales prin complicarea problemei luminii. Reflectată de suprafaţa cînd imobilă ca un lac, cînd frămîn-tată de valurile spumoase, aci de un albastru de cobalt, aci verzuie ca smaraldul care dăduse de altfel numele coastei, lumina avea ceva mai rece şi totuşi mai intens, mai unduitor, mai capricios, ca lustrul schimbător al anumitor mătăsuri somptuoase, cu nuanţe potolite, dar şi cu străluciri orbitoare. Ochiul artistului, înregistrând acest joc permanent, avea de luptat, ca să-I redea pe pînză, cu precizia categorică si imuabilă a culorilor. Chiar şi casele de pe ţărm, bătute de brizele sărate şi de acest soare în aparenţă şăgalnic, dar de fapt corosiv, aveau o patină specială, tot aşa cum pielea mateîoţilor, tăbăcită de vîntul din larguri, căpăta o culoare caracteristică.

Lucian atacă aceste subiecte noi cu oarecare sfială; cînd, împreună cu *prietenii săi,* ie veni Ia Paris, cu patru sau cinci pînze fiecare, putu rnai puţin ca despre oricare alte tablouri ale sale să-şi dea seama dacă reuşise să redea ceva din ceea ce intenţionase.

Apoi plecară în Munţii Jura, unde rătăciră din sat în sat, cutreierînd întreaga regiune dintre Saint-Lau-rent şi Les-Bouchoux, cu sacul în spate şi şevaletul subsuoară. Aici, din vreo prispă, priveau obişnuitul tablou de munte : pe planul întîi şoseaua mărginită de o parte de şirul de case albe cu acoperişuri de ţigla roşie, stră-

iuite de brazi, de cealaltă parte de pajişti coborînd lin spre vale, cu vaci roşcate pascînd în sunetul tălăngilor atîrnate de greabănul galben ; pe planul al doilea, pante împădurite, de un verde gras, căzînd repede unele spre altele şi, în sfîrşit, pe planul al treilea, amfiteatrul grandios al culmilor de piatră, din care amnarul soarelui scotea pe alocuri scurtei, ca dintr-o cremene uriaşă. Aici rămaseră peste două săptămîni, pictînd cu elan pe cline, pe tăpşanuri şi prin preluci, întrerupîndu-se să prînzească pe iarbă, la umbra molifţilor vineţi, cu ouă răscoapte şi brînză de capra, cumpărate la cîte o fermă solitară. Cînd coborau osteniţi şi îmbătaţi de aerul tare al brădetului, Pândele Ţăruş cînta voios, acompaniat prin cătune de lătratul clinilor mari şi laţoşi.

Acum venise toamna, o toamnă mohorîtă, cu ploi ne-sfîrşite care biciuiau arborii de pe chei, rupîndu-Ie frunzele şi aruncîndu-le pe caldarîm, ori peste parapet, în apa pămîntie a Senei. Vrăbiile nu mai ciripeau prin crengi, iar porumbeii se făcuseră nevăzuţi, în Lucian, zborul foilor îngălbenite plămădea un sentiment de oboseală şi tristeţe. Avîntul muncii din timpul verii i se stinsese brusc; recădea în stările de inerţie, de abatere morală care puneau stapînire pe el cînd şi cînd.

Afară de asta lipsurile îl copleşeau din nou. Acolo, la mare, şi la munte, trăise uşor ; dormise cu prietenii săi prin poduri şi sure ; făcînd portretul unui pescar ori al unui copil de ţăran, îşi putuse umple cu merinde sacul de drum. Aici centimele pentru pîînea uscată cu care să bea litrul de lapte oferit de Ţăruş erau o problemă zilnică, îşi chinuia creierii cum să găsească de-ale gurii. Cumpăra uneori de la un mezelar de , lîngă liceul Michelet o bucată de cîrnat de berbec, î uscată şi mucegăită, iar cofetarul din piaţa Dauphine *}*

îi vindea resturile şi fărîmaturile ce rămîneau din bucăţile de plăcintă cu cremă cînd le tăia muşteriilor. Hainele i se uzaseră, ghetele i se scîlciau. Se eschiva de la întîlnirile cu doamna Duparc nu numai din saţietate de îmbrăţişările ei, ci şi din stinghereala înfăţişării sale sărăcăcioase; căci nu ar fi suportat nici compătimirea ei, nici vreun gest de ajutor din parte-i. Oricît se silea să se îmbărbăteze, mizeria asta îl descuraja, îl demoraliza, nu atîta prin suferinţa fizică, cît prin lipsa unei speranţe de scăpare; în acelaşi timp, ura lui împotriva acestei orînduiri sociale ce făcea posibilă o situaţie ca a lui creştea. Să se întoarcă în ţară, nu avea nici un rost — după ruptura de ai săi; şi, de altfel, socotea că stările de lucruri din patrie nu-i ofereau nici o perspectivă. Şi acolo îl aştepta aceeaşi sărăcie; protipendada care stăpînea, cerea artei -— ca şi aici — s-o slujească, s-o flateze. Şi în Paris ce spera ? Oare va continua la nesfîrşit să iasă în stradă spre a-şi vinde, pentru o bucată de pîine, lucrările elaborate cu atîta cazna şi atîta ardoare ?

într-o asemenea dispoziţie îl găsiră într-o zi Bocioc, Ţăruş şi Gherase. Cînd Lucian Ie deschise uşa, fu mirat oarecum de atitudinea lor, mai reţinută, mai sobră ca de obicei, aproape solemnă ; s-ar fi zis nişte martori care veneau sa pună Ia punct amănuntele unui duel. Conversaţia se închegă totuşi pe teme mărunte, curente şi cu un ton cordial, deşi lui Lucian i se părea ca acest ton era cam forţat şi ca cei trei prieteni îşi aruncau din timp în timp anumite priviri. Deodată Gherase se propti înaintea lui.

— Ascultă-mă, Lucian, sînt ultimele zile cînd se mai primesc lucrări pentru Salon. Trebuie să împachetezi chiar astăzi *Paharul cu vin* şi *Terasa* şi să le trimiţi.

—- Aha l De-aceea aveţi mutreîe astea de circumstanţă I

— N-ai să laşi sa-ti scape şi anul acesta prilejul de a te afirma. Ar fi o crimă faţă de cariera ta întregă.

Lucian, care se învîrtea nervos de la un capăt la altul al odăii, se opri şi-1 privi dîrz :

— Nu trimit nici un tablou.

— De ce ?

—- Pentru că, după cum v-am spus, nu sînt încă mulţumit de mine.

— Eşti un maniac I Un nebun ! Te legam de mîini şi de picioare şi ducem noi pînzele. Pe el, Ţăruş I Pe el,
Bocioc î

Lucian se retrase într-un ungher de unde-i privea întunecat, cu pumnii strînşi, ca pe nişte vrăjmaşi ce veniseră să-i facă un mare rău.

•— Nu încercaţi să-mi forţaţi mina, să-mi impuneţi punctul vostru de vedere, pentru că din toată prietenia am să-ncep să vă urăsc.

Se părea că vrea să se repeadă asupra lor. însă pe neaşteptate, pumnii i se desiacură, fruntea i se descreţi. Un minut rămase cu gmdurile pierdute parcă ; apoi, cu o voce uşor tremurată, rosti :

— Vă cedez... Dar nu de frica,..

— Cred şi eu, rîse Ţăruş. Sînt sigur că pînă Ia urma, ne-aî fi legat tu pe toţi trei.

— Vă cedez, continuă Lucian cu privirile coborîte, pentru că sînt sigur că, chiar dacă voi mai lucra cincizeci de ani, tot nu voi fi mulţumit de mine.

Deschiderea Salonului de pictură fu amînată de cîteva ori anul acesta, ceea ce produse o mare nervozitate printre unii expozanţi şi crea o atmosferă de aşteptare încordată în lumea artelor plastice. Vernisajul nu avu loc decît în decembrie. Lucian nu luă parte la el; în ziua respectivă

eî nu fu găsit de Ţăruş şi Gherase acasă şi doamna Pe-titpois, portăreasa, le spuse că-I zărise plecînd în zori, cu gulerul pardesiului ridicat, cu borul pălăriei adus pe ochi.

In adevăr, Lucian rătăci toata ziua prin oraş cu un aer distrat, cu paşii domoli, ţepeni de somnambul. Paşii aceştia îl duseră în. grădina Luxemburgului şi prin Răspîntia Observatorului spre Leul din Belfort, pe la Azilul Sfintei Ana, apoi în parcul Montsouris. Aici rămase un timp îndelungat, cu ochii pe suprafaţa întunecată a lacului, în care se oglindeau — răsturnaţi — arborii negri cu ramurile goale, ridicate ca braţele unor imense sfeşnice de cărbune.

Rătăcirea asta nesfîrşita, inconştientă aducea cu aceea din Berlin, în ziua cînd distrusese portretul Luizei Linne-manri. însă de data aceasta ea era întrerupta de minute lungi de luciditate. De ce fugise ca un sălbatic de acest vernisaj ? Pentru că nu-i plăceau festivităţile oficiale. Da, dar mai era fără îndoială şi altceva. Ce se petrecea de fapt ? El trimisese acolo două lucrări care erau o parte din inima, din creierii, din sîngele lui. „Critici" numeroşi vor lua aceste bucăţi din trupul şi din sufletul iui şi le vor privi, măsura, cîntări, pipăi; oameni cu anumite gusturi, idei şi, poate, interese se vor căzni sa le facă să încapă în cutiile rigide ale formulelor şi dogmelor lor şi-] vor lăuda sau nega în măsura în care opera sa va putea intra în aceste cutii. Dar el, creînd, nu se gîndise Ia formule, teorii şi doctrine, călăuzit numai de ceea ce i se părea un postulat, şi anume că arta este exprimarea estetică a condiţiei umane. Din fericire, aprecierile lor nu vor avea asupra lui nici o îmîurire. Laudele lor nu i-ar putea potoli frămîntarea cerebrală, îndoiala cu care-şi va privi întotdeauna realizările, după cum osînda lor nu-1 va împiedica sa se străduiască mai departe pe Jinia vocaţiei *şi* menirii lui.

Pe seară ajunse la marginea oraşului, la fortificaţiile întretăiate de caîea ferată ce ducea spre Sceaux, Nu mîn-case toată ziua, dar nu-i era foame. Setea încercase să şi-o potolească de vreo două sau trei oii intrînd în cîte o circiumă şi dînd pe gît, de-a-n picioarele, cîte un pahar de absint. Nu se întoarse acasă decît tîrziu, după miezul nopţii şi numaidecît căzu într-un somn adînc.

Fu deşjteptat de lovituri puternice în uşă.

— Cine-i ? strigă el, buimăcit încă de visele agitate şi absurde.

— Noi! auzi glasul lui Simion Gherase.

— Scoală-te, puturosule, răsuna şi vocea de tenor a lui Ţăruş. Gloria îţi sună din trîmbiţă la fereastră şi tu dormi.

Se uită la ceas. Nouă şi jumătate, îşi vîrî picioarele în papuci şi ciufulit, încruntat, îşi îmbrăcă halatul de casă şi se duse de răsuci cheia.

Ţăruş şi Gherase dădură buzna înăuntru cu un teanc de gazete pe care le azvîrliră pe pat. Ţăruş se repezi sa-1 sărute, în timp ce Gherase îl buşea cu pumnul în spate, în coaste.

— Ai învins, gogomanule, ai învins ! Şi cînd te gîndeşti c-a trebuit să te împingem cu ţăpoiul ca pe un taur în dărătnic I

—• Ce vreţi sa spuneţi ? întrebă Lucian, puţin palid.

— Succesul întrece orice aşteptare. Citeşte aici.

Ţăruş desfăcu *L'EcJio de Paris* şi arătă cu degetuî cîteva fraze subliniate de el în foileton cu creionul roşu : *„Revelaţia acestui Salon 1906 este fără îndoială pictorul Lucian Teodorii.* Nu *ştim ce vîrstă are* artistul. Dar modul *fericit în care a biruit dificultăţile de analiză si în acelaşi timp de sinteză a peisajului de o varietate şi amploare extraordinare al Terasei de la Meudon arată că avem de-a face cu un maestru".*

W

!\\

Le Petit Parisîen, era tot atît de categoric ; „Ce/c *două pînze semnate Lucian Teoâoru au reţinut, pe bună dreptate, atenţia unanimă — ceea ce constituie un succes Tar cină alăturea sînt expuse tdblurile unor artişti ca Charles Lenoii; Miller, Albert Guillawne, Besnard şi Alberi Lau-rens. Atît* Terasa de la Meudon *cu măreţia viziunii şi abilitatea de execuţie, cit şi* Un pahar de vin, *care concentrează în spaţiul unei cadre analiza psihologică şi înfierarea socială a cinci sute de pagini âintr-un roman deZola, dovedesc de ce mijloace artistice dispune acest tînăr artist".*

Aprecieri asemănătoare se găseau în *Journal des Debats,* în *Comoedia,* în *Le Gaulois* şi *Le Temps.*

Lucian se aşeza pe marginea patului, cu privirile pe covor. O vagă schiţă de surîs îi flutură fugitiv pe buze, apoi faţa îi căpătă o seriozitate chinuită.

— Toate aceste laude sînt cu mult exagerate şi ne meritate, spuse el. Văd în ele curtoazia franceză
faţă de un oaspete străin.

—• Eşti un ageamiu ! rînji Gherase. Cei ce semnează aceste articole nu prea obişnuiesc asemenea curtoazie. Sînt bucuroşi mai degrabă sa aibă pe cine sfîşia.

Lucian tăcu un moment *dus* parcă pe gînduri.

— La ce te gîndeşti ? îl întreba Ţăruş.

— La domnul Milotin, profesorul meu de desen
de la liceu, care mi-a pus întîia oară pensula în mina. De ce nu-i aici ? S-ar simţi atît de fericit!

După un timp, adăugă :

— Persist să consider cele două tablouri ca nişte
simple încercări. N-am dat în ele nimic personal. In
tot cazul, vă mulţumesc. Daca este vorba de un succes, voi aţi contribuit în mare măsură la el, nu pentru ca m-aţi silit să mă prezint Salonului, ci prin emulaţia
dată de prezenţa voastră şi de propriile voastre lucrări.

Această „modestie absurdă", după expresia lui Gherase, spori a doua zi, cînd Lucian se duse să vadă, *Salonul,* al cărui nivel general i se păru „mediocru", în afară de cîteva tablouri de un realism valoros, ca *O brutărie din Bretania* de Băii, *Plecarea bărcilor* de Henri Roger şi *Parisul sub Comună* de Devambez, se vedeau o sumedenie de dulcegării, de alegorii, de ficţiuni idilice. Titlurile multora dintre tablouri vorbeau de la sine : *Imn lui Baccus, Centauri, Boschete înflorite* etc...

Dar presa de specialitate străină fu categorică faţa de Lucian. *The Studio,* magazinul lunar ilustrat de bele-arte, ce apărea la Londra, nu precupeţea elogiile. *The Graphic* spunea: „Salutăm în Lucian Teodoru apariţia unui artist de primul ordin". *The lllustrated News* reproducea cele două tablouri pe care le socotea „demne de a figura în orice colecţie de seamă". Şi apoi veni dovada concretă, materială a succesului. Statul francez cumpără amîndouă pînzele.

Germanie Duparc păru fîstîcită. Abia consacrarea asta oficială o convinse că Lucian era un artist de merit, căci, chiar dacă s-ar fi priceput mai bine în pictură, tulburarea amoroasă cu care îi privea lucrările ar fi împiedicat-o să le judece bine. îşi stapîni mulţumirea la vederea nainelor lui noi, tot aşa cura îşi stăpînise iritaţia snobă produsă de înfăţişarea lui de boem nevoiaş din ultimele luni.

Mergînd cu dinsa şi cu soţul ei la Opera Comica să asiste la premiera pariziană a operei lui Puccini *Madame Butterfltj,* creată cu doi ani înainte de Scala din Milano, Lucian fu înştiinţat de Roger Duparc că în vinerea următoare dădea un dineu în cinstea succesului său, dineu la care aveau să ia parte cîteva personalităţi de seamă din artele plastice. El îi muî-

ţumi, deşi ştia că într-o asemenea împrejurare nti se putea simţi decît rău.

Totuşi, cu faţa lui de o seriozitate prematură, cu tenul oacheş, cu mustaţa neagră şi subţire ce-i umbrea buzele tinere, strînse uşor ca spre a-i sublinia cumpătul şi detaşarea, el fu, la această cină, ţinta privirilor pline de interes ale bărbaţilor şi de curiozitate echivocă a femeilor. Douăzeci şi patru de persoane erau adunate în jurul mesei, printre care membri ai *Societăţii artiştilor francezi,* ai *Societăţii artiştilor independenţi,* vicepreşedintele *Pasteliştilor francezi* şi prezidenta *Uniunii femeilor pictori şi sculptori,* precum şi secretarul *Societăţii naţionale de bele-arte.* Toţi avură cuvinte binevoitoare la adresa lui. îi puseră diferite întrebări despre profesorii avuţi şi maeştrii cu care lucrase, se interesară de copilău'a şi mai ales de ţara sa, despre care unii aveau noţiuni vagi, dacă nu eronate.

— Ce proiecte de viitor aveţi după acest frumos
succes ?

— Să lucrez ca şi pînă acum.

— Eu unul, te rog să mă iei£i, domnule Teodoru, dacă în atmosfera sărbătorească a acestei cine o să
pun o notă oarecum discordantă, se scuză vicepre
şedintele pasteliştilor. Găsesc firesc faptul că Comisia de achiziţii artistice a statului a cumpărat *Terasa de la Meudon,* care se poate spune că este o capodoperă. Sînt însă mai puţin de acord cu cumpărarea celuilalt tablou, deşi e tot atît de reuşit din punct de vedere artistic, pentru că poartă un mesaj inacceptabil, în
fizionomia, în privirile celor doi muncitori din pînza dumitale, se citeşte îndîrjirea împotriva unei stări vi trege, un protest violent împotriva societăţii noastre.
Tabloul dumitaîe e de-a dreptul subversiv, revoluţio-

nar. Repet: statul a făcut d greşeală cumpărîndu-1, afară daca n-a vrut, prin acest gest, să-l scoată din circulaţie,

— Recunosc că în tabloul meu este un mesaj de
protest. Asta a fost intenţia mea şi mă bucur că am realizat-o. Dar îmi permiteţi să vă întreb : pîna cînd veţi continua să învinuiţi şi să condamnaţi pe artist
că reflectă în opera sa intolerabilele racile sociale şi ia atitudine împotriva lor, în loc să remediaţi aceste racile ?

întrebarea, aceasta răci brusc „atmosfera sărbătorească" ; pe feţele unora dintre comeseni se zugrăvi nemulţumirea, fruntea secretarului *Societăţii naţionale de bele-arte* se încruntă. **Fu** nevoie de îndemînarea mondenă a doamnei Duparc pentru a restabili superficialitatea cordială a conversaţiei.

Jean-Paul Laurens, cu ochelari, cu barba argintată de cei 68 de ani, cu gravitatea autorităţii sale de mare pictor de scene istorice şi de profesor Ia Academiile de Bele-Arte şi Julien, îi reproşa lui Lucian că nu-1 vizitase niciodată.

— După moartea eminentului Gustave Moreau, ar tiştii români îmi fac onoarea de a veni în număr mare să lucreze la mine. Sper că voi avea plăcerea să te văd într-o zi la Academia Julien şi să stăm de vorbă. Sînt acolo în fiecare marţi şi sîmbătă după-amiază.
Vezi numai să nu greşeşti şi să intri la parter, la con fratele meu Luc-Olivier Merson ; eu sînt cu eroii isto riei, el cu viaţa sfinţilor.

— Sînt foarte măgulit de invitaţia dumneavoastră,
maestre.

Albert Besnard îi promise că săptămîna viitoare îl *va* vizita ca să vadă ce mai lucrase.

— Va **fi** pentru mine o mare cinste.

Doamna Duparc strălucea de plăcere. Era foarte frumoasă în seara asta, în rochia de mătase *lie de vin*[1], care-i lăsa descoperiţi umerii rotunzi şi albi, şi răspundea cu siirîsuri indulgente curţii făcute de preşedintele *Pictorilor orientalişti,* un bătrîn cu barba lungă, venerabilă, dar cu obrajii stacojii şi ochi poftici oşi. Cînd oamenii se ridicară să bea cafeaua şi să-şi aprindă ţigările în salonul alăturat, dînsa, rămînînd mai în urmă cu Lucian, îi spuse, fără să se jeneze de musafiri, ori de soţ:

— Roger a cumpărat ieri un Van Gogh, Vrei să
vii să ţi-1 arăt ?

Intrară într-o încăpere mobilată *Empire* şi ea îi arăta tabloul.

Abia apucă Lucian să-şi arunce privirea asupra operei stranii în care vopseaua era pusă direct din tub pe "pînză, că dînsa îl luă de braţ.

— Am să-ţi dau o veste mare, Lucian. L-am con vins pe Roger să încerce să-ţi obţină cetăţenia fran ceză, cu dispensă de stagiu. Cu relaţiile îui şi cu suc cesul tău de la Salon, sînt sigură că va reuşi.

El o privi perplex.

— O, scumpul meu, vei deveni un adevărat fran cez. Vei cuceri Parisul şi, o data cu el, bogăţia, gloria. Dar... de ce ai rămas pe gînduri ? Nu te bucuri ?

— îţi mulţumesc, Germaine, însă nu pot primi.

— Pentru ce ?

— Pentru că ţara mea are mai multă nevoie de mine decît Franţa.

Ea-şi petrecu braţele după ceafa lui, aşa cum făcuse la sfîrşitul întîiei lui vizite, dar nu-1 săruta ca atunci, ci, alipindu-se toată de el, îl privi adînc în

[1] Culoarea drojdiei de vin.

r

ochi, o privire grea de pasiune, promiţătoare de bucurii secrete, de voluptate nesfîrşită.

_ Fa asta pentru mine, Lucian... pentru dragostea noastră.

O sărută pe gît, apoi o îndepărtă uşor :

— Haide, fii cuminte, Germaine. In orice moment poate intra cineva. Să mergem la ceilalţi, absenţa noastră va stîrni comentarii.

Ea, dezamăgită de tonul lui, ridică din umeri:

— Comentarii ? Mă Iasă rece... ca de altfel totul în afară de tine.

Albert Besnard îşi ţinu făgăduiala şi veni, peste câteva zile, în splaiul Marilor Augustini.

— Sînt foarte mişcat, domnule, că aţi binevoit să veniţi în odaia sărăcăcioasă a unui debutant, îl mtîrnpină Lucian.

— Debutant ? Pînzele dumitale de la Salon au do vedit ca eşti demn să stai alături de cei mai aleşi dintre noi.

Lucian îi oferi un fotoliu şi, după un schimb de fraze despre diferite manifestări recente ale vieţii pariziene, Besnard îl rugă să-i arate ce pictase în ultimul timp. Lucian îi puse în faţă, pe rind, portretul doamnei Fetitpois, peisajele de la Trouville şi Honfîeur, de la Bas-Meudon, din împrejurimile Saint-Cîoud-ului, din Jura, nişte strungari de la uzinele din Billancourt şi alte multe pînze.

Sprijinindu-şi bine spatele lat în fotoliu, Besnard se uita la ele cu ochiul profesionistului, care, cu o privire, îmbrăţişează efectul ansamblului, dar scrutează şi amănuntele execuţiei. Pe faţa lui trecea cînd umbra unei nedumeriri, ori contrarieri, cînd o lumină de satisfacţie. La urmă, spuse cu \m ton simplu, amical •.

— Ritmul tonal al peisajelor dumitale, trăsăturile viguroase de penel, spiritul de observaţie sînt pe linia celor mai buni artişti realişti ai noştri din secolul trecut, cu o mare atenţie acordată omului şi operei manilor sale. însă tablourile dumitale prezintă cîte-odată trăsături excesive. Uite, de pilda, acest portret al portăresei dumitale. Aplecarea capului, cu urechea ciulită parcă spre bîrfelile ce le aude printr-o fe reastră întredeschisă, este exagerată, atinge şarja. Cu cît ar fi fost mai puternică ideea pe care vrei s-o sugerezi, dacă mişcarea era mai uşoară, mai reţinută *l* Sau, lucrătorii aceştia care se-ntorc, seara, de la fa brică, spre locuinţele lor din Bas-Meudon. Dumneata ai vrut s-arăţi în atitudinea, în mersul lor, oboseala unei zile întregi de trudă. Dar impulsivitatea te-a fu rat, te-a tîrît prea departe, oamenii aceştia sînt întu necaţi şi încovoiaţi, parcă ar urma coşciugul unei fiinţe iubite în drum spre cimitir. Clocotul din dum neata te-a împiedicat să te gîndeşti că, oricît ar fi ei de enervaţi şi istoviţi de munca în condiţii grele, fiecare se îndreaptă spre nevasta care-1 aşteaptă cu cina pregătită, pe masa aşternută sub lumina lămpii, spre copiii care-i vor sări de gît îndată ce va apărea în prag. Arta are nevoie de elan, dar şi de măsură.

— Obiecţii asemănătoare mi-a făcut şi Waldemar Probst, la Berlin, mărturisi Lucian,

Besnard zîmbi:

— Noi, francezii, spunem că marile spirite se în-tîlnesc. Aş mai observa că, pe ici-colo, culorii dumi tale îi lipseşte oarecare supleţe, pe care de altfel sînt sigur c-o va căpăta cu timpul.

Se ridică din fotoliu şi începu să umble prin odaie cu mîinile la spate.

—- Am crezut că cele două tablouri expuse sînt o excepţie fericita, dar văd că ele se integrează într-un prelungit efoit artistic, de aceeaşi calitate.

— Va mulţumesc pentru aceste aprecieri, care —
\enite de la dumneavoastră — au pentru mine o
deosebită greutate.

— Nu trebuie sa-mi mulţumeşti. Nici nu bănuiam anul trecut cînd nebunul de Flamei mi te-a prezentat că am înaintea mea un artist care va fi mîndria ţării sale.

Nu numai Besnard îl vizită, începură să vină la dînsul unii ziarişti, cronicarul artistic de la *L'Tttustra--tion,* care-i ceru voie să fotografieze cîteva pînze. Cîte un negustor de tablouri din strada Saint-Honore sau din piaţa Vendâme apărea şi, după ce se uita la peisaje cînd cu un ochi, cînd cu altul, cînd cu amîn-doi, de aproape şi de departe, îşi propunea preţul.

— Nu sînt de vînzare, răspundea Lucian invariabil* Dacă au cumva vreo valoare oarecare, prefer să le
duc în patrie.

îşi putea permite refuzul acesta căci banii obţinuţi de la statul francez pentru cele două tablouri de la Salon îl puneau pentru un timp la adăpost de nevoi. Totodată, atitudinea asta semeaţă îl răzbuna de ceasurile înjositoare în care, spre a-şi putea vinde un tablou în Montmartre, trebuia să se tocmească asemenea unui precupeţ.

Lucian oferi un prînz prietenilor săi la un restaurant din preajma Esplanadei Invalizilor, lăudat de Olivier Flamei pentru modul cum servea friptura: un bucătar îmbrăcat în alb şi cu mînecile suflecate, cu felurite cuţite atîrnate la cingătoare, plimba printre mese, pe un fel de cărucior de nichel, un sfert de bou fript, din care tăia fiecărui consumator ce parte îi

plăcea şi în ce cantitate dorea. Din acest sfert de bou nu rămăseseră decît ciolanele Ia prînzul ăsta la care, în afară de Lucian şi Ţăruş, luară parte şi Gherase, Bocioc, Georges Matout, cu prietenele, precum şi Ebe-nezer Scott, Olivier Flamei şi Amedee Suard cu maimuţa Eugenie. Marie-Jearme, din cauza sarcinii înaintate, fu foarte cumpătată ; însă Jacqueline şi Jose-phine se îmbătară. Beţia acesteia din urmă era paşnică, manifestată prin psalmodierea unor crîmpeie din liturghia la care lua parte în fiecare duminică la *Sacre-Coeur;* însă Jacqueline deveni turbulentă, cerînd ca toată lumea de la mesele înconjurătoare să fie dată afară, căci voia să danseze, pe o masă, dansul pîntecu-lui, văzut de curînd la *Tabarin.* Flamei, ameţit bine şi pe a cărui barbă încîlcită se putea citi felul mîncăru-rilor servite, o încuraja. Simian Gherase era dezolat şi cerca s-o potolească pe Jacqueline, dezmierdîndu-î părul cu mîinile-i butucănoase. Cum, pe la orele trei, celelalte mese se goliră, Jacqueline putu să-şi facă de cap. Birtaşul îi privea cu oarecare aprehensiune arta coregrafică şi cu stupoaie evoluţiile Eugeniei, care, scăpată de pe umărul lui Suard, sărea printie farfurii, îşi purica blana şi făcea gesturi obscene. Gura lui se căsca atunci cînd Matout începu să declame ultimul său poem, parodiat în mişcări de către maimuţă. La aplauze, Matout îl sărută pentru a cincea oară pe Lucian.

— Te proclam prinţ al pensulei, după cum eu sînt prinţul lirei. Da, adevăratul prinţ al poeziei sînt eu şi nu Paul Fort, cum susţin cretinii.

La plecare, Jacqueline ţinu morţiş să meargă cu loţn în monom, în cap cu Suard cu Eugenie pe umăr, pînă în Piaţa Operei; şi Lucian izbuti numai cu mare greu-tate s-o facă să renunţe.

EI şi cu Pândele Ţăruş porniră spre Quai d'Orsay pentru a o lua, de-a lungul Senei, spre casă. Âjungînd în faţa palatului Bourbon, asistară la o scenă neprevăzută, dar pe care amîndoi o socotiră semnificativă pentru atmosfera socială a momentului. Un grup de femei de felurite vîrste venea pe podul Concordiei spre Camera deputaţilor, ducînd pancarde pe care scria: *Vrem dreptul la vot!* Deodată, nu se putea şti de unde, se iviră agenţii de poliţie, întîi trei, apoi zece, douăzeci, treizeci, cu bastoane de cauciuc în mînă şi se postară dinaintea palatului, unii în faţa porticului cu coloane corintiene, lîngă cele două statui enorme ale Justiţiei şi Prudenţei, alţii pe treptele de la intrarea de după colţ, în strada Bourgogne. Un domn bătrîn şi elegant, descins probabil de Ia Âutomobil-Club, cu trabucul aprins într-o mînă, ajungînd în clipa asta pe pod, începu să strige femeilor:

•— La bucătărie, sufragetele naibii! La bucătărie, nu la vot l

Vorbele i se opriră în gît, căci Lucian se repezi, şi-l apucă de beregată :

— Ţine-ţî gura, tîmpitule.

Un sergent de stradă sări să-i despartă :

— Circulaţi I

Domnul cu trabuc nu aşteptă să i se spună de doua) ori şi se făcu nevăzut, înfricoşat deopotrivă de perspectiva vreunei lovituri din partea lui Lucian, ori de explicaţie la comisariat.

Lucian şi Ţăruş priviră cum femeile ajungeau la intrarea Camerei, cum agenţii le respingeau, încercîncU să le împrăştie în grupuri răzleţe, în cele din urma, la larma iscată, un domn înalt, însoţit de un ofiţer, apăru în uşa de la intrare şi una dintre femei îi în-mînă o hîrtie.

— Mă-ntreb de ce li-e teamă de votul femeilor,
spuse Ţăruş, pornind mai departe cu Lucian.

— E simplu ca bună ziua. Pentru că femeile, care simt mai greu povara nedreptăţilor sociale, le-ar putea primejdui — prin aportul votului lor — menţinerea
unei orânduiri din care ei trag atîtea foloase.

Peste cîteva zile, muncitorii care făceau parte din *Confederaţia muncii* şi din *Uniunea sindicatelor Senei* manifestară pe străzi pentru respectarea repausului legal, cu toată interzicerea Ministerului de Interne şi a lui Lepine, prefectul de poliţie. Lucian trecea pe Bulevardul Magenta. Ajungînd la intersecţia cu strada Château-d'Eau, văzu cum agenţii forţei publice atacară pe manifestanţi pe terasa cafenelei *Baîthazar*. Muncitorii ripostară, azvîrlind în agenţi cu farfuriile, carafele şi scaunele găsite la îndemîna. De la Gherase Lucian află a doua zi că ciocniri între manifestanţi şi poliţie se mai produseseră şi dinaintea Bursei Muncii şi la barul *Chatel*.

Presimţirea lui Eugene Carriere se realiză în acest an şi Olivier Flamei şi Lucian îl petrecură — împreună cu toţi artiştii plastici ai Parisului — în cimitirul Mont-parnasse, aşa cum le spusese el cu cîteva luni în urmă. Acum suferinţa artistului se curmase. Ochii Iui încercănaţi de boală nu vor mai privi niciodată lumea prin pîcla diafană ce estompa viaţa ; dar taina, poate drama viziunii sale, va rămîne pe pînzele sale de-a pururi.

In zilele următoare vizitele în odaia lui Lucian con-tinuară. Erau îndeobşte exemplare din fauna artelor plastice, împinse de curiozitate, gazetari ducînd lipsa de material pentru articolele ce trebuiau să umple coloanele ziarelor, „amatori de artă" pedanţi şi plicticoşi, rataţi ai paletei ce-şi tîrau inutilitatea îngîmfată prin cafenelele malului sting ori prin cabaretele din Mont-

maitre. Lucian îi suporta din ce în ce mai greu. I se-părea ca devenise pentru ei un fel de atracţie de bilei' şi iritaţia creştea în el, îl îmboldea, uneori sa-i ia de guler şi să-i poftească afară. De altfel, izbînda Iui, departe de a-i da o mulţumire de sine, dacă nu un sentiment de fericire, plămădea în el o enervare confuză şi în mod paradoxal, în loc sa fie pentru el o dovadă că mersese pe drumul bun, îi crea o impresie de dezorientare, de nesiguranţă, crescută şi din rezerva intuitivă, dar şi deliberată faţă de o aprobare unanimă. Poate că o asemenea aprobare arătase ca lucrase pe gustul public, că sforţările lui de „a se aşeza pe propriile-i picioare", după cum îşi amintea că se exprimase-Goetne, nu reuşiseră. Şi îşi spunea că un insucces 1-ai fi oţetit mai bine în lupta grea a realizării de sine.

îndoielile astea erau însoţite de o totală lipsă de poftă de lucru. Ceea ce i se părea mai grav, nu mai avea mei răbdarea de a citi, de a-şi lărgi sfera cunoştinţelor ; şi pentru el, pierderea foamei lui intelectuale insaţiabile era întotdeauna o dovadă de „criză" morală serioasă.

Cum starea aceasta de spirit îi devenea intolerabila, îşi împacheta într-o noapte cele necesare şi, în zori, luă trenul spre Saint-Laurent. în hoinărelile lui de astă-vară prin Jura, remarcase între Saint-Laurent şi Morez, îa cîţiva kilometri de Morbier, un cătun răsfirat pe o coamă împădurită de munte, o mînă de case cu ferestruicile îndreptate spre clopotniţa micii biserici de piatră.

Cînd ajunse acolo, zăpada învelea totul, drum, acoperişuri, arbori, rîpe ; cerul era pur ca un cristal albăstrui. Scrise Iui Ţăruş, cerîndu-şi iertare Iui, Iui Gherase şi Bocioc că fugise fără ei, împins de nevoia de <i se reculege în singurătate.

O femeie bătrîna, mătuşa Triquet, primi să-l găzduiască într-una din cele două odăiţe cu podea şi tavan de grinzi de brad şi cu perdeluţe galbene la geam, şi să-i dea de mîncare. Sacul de făină era doldora, îi spuse ea, în pod spînzurau şuncile şi slănina de la Crăciun ; şi apoi mai erau şi cele patru capre, aşa că nu va duce lipsă de lapte şi de brînză.

Acum Lucian se scula tîrziu şi ramînea să leneveasc㠄 în pat cu mîinile căpatîi, cu trupul încălzit de pilota groasă, fără să se gîndească la nimic, cu o sen-•zaţie dulce de destindere şi pace. Gînd i se făcea foame, mătuşa Triquet îi aducea bărdaca de lapte fierbinte şi pîinea mare şi rotundă. Mînca, apoi se uita lung pe fereastră. Dincolo de drumul troienit, panta cu molifţi ninşi luneca spre prăpastia ghicită, după care începea să se ridice amfiteatrul de cremene cu piscuri teşite, pe care soarele le acoperea cu scufe de aur. Din loc în loc, pe clinele nude de piatră, petice mari de zăpadă, ca nişte cearşafuri întinse să se zbicească sub raze. Nici un pas de om nu se auzea, nici un lătrat de •cîine ; o tăcere desăvîrşită ce părea că e fără început si fără sfîrşit. Zvîcnetul sîngeluî se ostoia în artere în liniştea asta, mintea ţi se uşura, se limpezea. Tot ce era zgură se depunea în suflet, lăsîndu-I curat şi transparent ca o lumina.

Cînd şi cînd îşi lua şevaletul şi cutia de culori şi pleca să picteze vreun colţ al peisajului de iarnă. Trecea pe lîngă biserica mică, smerită, cu frontispiciul triunghiular de piatră în care stăteau săpate literele negre: *Sub tuum praesidium confugimus Sancta Dei Genitrix*[1]. Nu întîlnea pe nimeni; bărbaţii tineri erau

[1] Sub protecţia ta ne refugiem, Sfîntă Născătoare de Dumnezeu.

plecaţi la lucru, la fabrica de hîrtie din Morez, ori la joagărele de lîngă Bellefontaine, înspre graniţa elveţiană ; cei mai în vîrstă şedeau Ia măsuţa de la fereastra odăii şi pileau rotiţe de ceasornic ori şlefuiau lentile pentru ochelari; femeile stăteau lîngă focul vetrei, cu ochii pe oala în care fierbea supa cu varză şi slănină pentru prînz.

Cînd, departe de ultima casă a cătunului, Lucian îşi găsea „subiectul", fixa picioarele şevaletului în stratul gros de omăt şi începea să lucreze.

Dar, fie că gustul lucrului nu-i revenise, fie că albul acesta infinit şi monoton constituia pentru el o problemă picturală nouă, n-avea spor. Cum să redai masele acestea mari de zăpadă, fără a întrebuinţa albul precis din tubul de vopsea, căci albul absolut, ca şi negrul absolut, nu există în natură ? Cînd încerca diferite amestecuri pe paletă, pensula punea pe pînză pete cenuşii şi el se gîndea la sentinţa lui Delacroix : „Cenuşiul este duşmanul picturii". Dacă adăuga albului o cîtime infimă de uîtramarin, de ocru, ori de cinabru, partea respectivă a tabloului căpăta o înfăţişare ireală de decor teatral, ori şi mai rău, de cromolitografie romantică. Dificultatea îl îndîrjea, ambiţia clocotea în el; încerca combinaţii noi de culori, căuta să găsească albului echivalenţe cromatice, să-1 obţină prin fărîmi-ţarea tonurilor înrudite, prin contrastul cu cele antagoniste, învingerea acestor dificultăţi tehnice îl pasiona ca şi realizarea conţinutului spiritual al operei. Ştia că numai stăpînind în mod absolut linia şi culoarea, volumele şi lumina, supunîndu-le cu uşurinţă voinţei lui, putea da viaţă ideii. „Trebuie să desenezi cu uşurinţa cu care scrii" îi spusese cu ani în urmă Waldemar

probst Şi Lucian mai înţelegea că trebuie să redea pe pînză jocul armonic sau contrastant al culoiiloi naturii cu aceeaşi uşurinţă cu care îl percepea pe retină. Se silea să ajungă ca ochiul şi mîna sa să realizeze firesc, aproape inconştient, elementele materiale ale lucrării., pentru ca sforţarea cerebrală să-i rămîna întreaga disponibilă pentru adîncirea şi punerea în valoare a ideii sau a sentimentului care constituia sufletul operei, îşi repeta în minte că trebuia să reuşească; aici nu mai era pictorul care se remarcase în capitala aitistica a lumii, ci un simplu ucenic, eternul ucenic.

Şi la Dinard şi la Honfleur, vinde avea de umplut trei sferturi din pînză cu albastru ori cu verde, trebuise să dea o luptă analogă, însă acolo hîrjoana continuă dintre soare şi mare, jocul în necurmată prefacere al luminii, mişcarea capricioasă a valurilor, alternînd între zbenguire şi furie, îngăduiau, în limitele celor două culori, o gamă largă de nuanţe, o adevărată policromie, Dar aici, cum să exprimi poezia candidă şi teribilă a acestor întinderi de un alb compact, egal, încremenit şi mut ? Alb, alb, alb pînă la obsesie, pînă la persecuţie. Ar H trebuit să picteze în zori sau în amurg pentru ca pe albul acesta neîndurător să joace unele răsfnngeri albăstrii, argintii, trandafirii.

De multe ori, înciudat, înfuriat, îşi întrerupea luciul şi pornea înapoi, în sat.

Acuma, la întoarcere, se întîmpla să-i iasă în cale vreun moşneag cu securea pe umăr sau vreo femeie cu povara de găteje în spate ; şi el îi saluta ca pe nişte prieteni.

Cîte o săptămînă nu mai punea mîna pe pensulă. Ieşea din cătun, se îndrepta spre albia Biennei, a cărei

r

apă şerpuitoare şi repede, ţîşnită din scorbuiile îngheţate ale masivului Fier, grăbea spre vale, pentru ca, *unindu-se cu* undele pftfului Ain şi cu cele ale Romi-lui, să ajungă mai repede la miresmele călduţe de pe ţărmul mediteranean. Lucian pornea de-a lungul malului, calmat de curgeiea clocotitoare. Cîte o cioară cîrîia pe neaşteptate şi-şi lua zborul de pe creanga unui brad, fîlfîind din aripile a căror umbră se proiecta fugitiv pe zăpadă.

Alteori, luînd-o spre nord, Lucian urca pe o colină albă de unde privea valea ce i se surpa la picioare, cu un izvor subţiratic zbucnit dintr-un perete, ori cu o cascadă mica ce se prăbuşea pe trepte de piatră, ca un şuvoi de spumă irizată de soare, în adîncuî unei asemenea văi, vedea adesea un Iac circular cu luciu metalic, semănînd cu o tipsie de cositor scăpată acolo de o gospodină neîndemînatică. Frigul era intens; nici *o* scamă de nor, nici un fulg nu păta imensitatea limpede, vibratoare de lumina, a cerului. Şi Lucian mergea mereu, contemplînd fără preget peisajul ce-1 înconjura vast, alb, tăcut şi grandios.

Dar el nu piivea numai împrejurul său, ci şi în sine. încerca să-şi cuprindă cu mintea viaţa de pînă acum, să-şi facă socoteala strădaniilor. Peste cîteva luni va împlini douăzeci şi şapte de ani; *şi, în* pragul nmtu-ritaţii, simţea nevoia de a face unele constatări şi a trage unele învăţăminte pentru ceea ce avea de îndeplinit de aici înainte, însă tot ce savîrşise i se părea confuz *şî* neconcludent, deşi nu putea să nu recunoască unele rezultate reuşite în sforţările lui neobosite de a înfăţişa cît mai realist şi cît mai artistic viaţa din jurul Iui, De un singur lucru era sigur : ca

ge va străduí şi mai departe cu aceeaşi înflăcărare d aceeaşi dîrzenie să se apropie cît mai mult de ţel.

Vremea trecea încet, uşor, acumulîndu-se în urma lui ca unul din mormanele pufoase de zăpadă pe lîngă care păşea; însă el, care percepea întotdeauna CVL o strîngere de inimă trecerea ireversibilă a timpului, acuma nu o regreta ; socotea că pentru un artist a contempla şi a medita înseamnă a lucra.

Seara, obosit, dar împăcat cu sine, se aşeza la masa pe care mătuşa Triquet punea blidul cu varză fumegîndă şi felii de şuncă, bucata de *chevret,* brînza de capră cu care localnicii se rnîndreau, şi cana de vin de Arbois. în timp ce vîntul începea să şuiere în horn, să spulbere neaua de pe acoperiş şi să hîţîne obloanele ferestrelor, asculta cu un interes candid sporovăială bătrînei. Avea o fată măritată cu un morar din Morez şi un băiat care lucra la turbariile din Longchaumois. Morăreasa, Gilberte, era cam necăjită pentru că bărbatu-său bea peste măsură, însă avea patru copii, care de care mai rotofei şi mai poznaşi. Cît despre băiat, Claude, se topea pe picioare după fata unui meşter-Iacă tuş, dar aceasta iubea pe altul, pe fiul primarului. Şi batrîna vorbea, vorbea mereu. Faţa smochinită, viţele albe ce-i ieşeau de sub basma *şi* mîmiîe noduroase şi uzate îi trădau viaţa de muncă necurmată, în căsuţa asta cramponată parcă cu gheare nevăzute de coama pietroasă de munte.

Germaine Duparc îi trimetea scrisori lungi în care " mustra pentru ,,fuga asta de neconceput de lîngă dragostea ei" şi-1 implora să se înapoieze numaidecît. £* îî răspundea politicos şi evaziv. Nu, nu se grăbea Sa se înapoieze. De mult nu mai simţise o asemenea

cumpănire fizica. Trupul, istovit de lucrul excesiv, de distracţiile obositoare ale marelui oraş şi Je lăco^ mia senzuală a doamnei Duparc, îşi refăcea, zi de zi, puterile; nervii, încordaţi îndelung de întrebările şi îndoielile ce-l frămîntau şi de sforţarea cerebrală per-manentă a creaţiei, i se destindeau. In ei se raspîndea o linişte amplă, ca aceea a unui cîmp primăvăratic în care se ghiceşte încolţirea seminţelor ce vor da recolta viitoare.

20

Nu reveni în Paris decît pe la jumătatea lui fe-bruaiie. Aduse prietenilor săi mici daruri, obiecte lucrate cu îndemînare şi migală de bălrînii meşteri ai şalelor şi tîrgurilor prin care trecuse. Marie-Jeannei îi cumpără din Saint-Laurent toată lenjeria trebuincioasă copilului aşteptat. Fu primit cu multă bucurie Şi sărbătorit la Gherase în strada Racine şi la Bocioc m Rue de la Roquette, ca fiul risipitor întors acasă.

Araîndoi îl puseră la curent cu ultimele evenimente. *Lock-out-ul* patronilor fabricilor de încălţăminte din Fougeres încetase după trei luni de sufe-[r]riţe şi mizerie a celor douăsprezece rnii de lucrători

care nu făcuseră altceva decît sa-si exprime revenii-căule. Lucian află de fierberea orăşelului, de ade-ziunea întregii populaţii la cauza muncitorilor, de aju-torul dat de femeile ce împarţeau, la *Bourse du Tra~ va\l}* o supa şi pîine celor flămînzi. Dar nici şomajul şi nici foamea nu-i făcuseră pe muncitori sa cedeze şi patronii, loviţi crunt în interesele băneşti, fuseseră nevoiţi să le satisfacă cererile şi să redeschidă fabricile. Gherase stărui asupra însufleţirii ce domnea în muncitorimea pariziană faţă de succesul din Fougeies. Doamna Duparc, după o scena de reproşuri vehemente, îl „iertă" pe Lucian. I se arunca în braţe cu o învăpăiere ce voia parcă să recîştige timpul pierdut, începu sa vie la el în fiecare după-amiază ; dar, nemulţumită numai cu atît, căută să-l aibă alături şi în alte ceasuri ale zilei, într-o dimineaţa îi spuse că vrea să viziteze locuinţa lui Balzac *în* strada R nouard; însă, odată ajunsă acolo, fu cu ochii mai* mult pe Lucian decît pe relicvele romancierului, toliu, manuscrise, mulajul mîinii ilustre. Intr-alte zile f îi ceru s-o însoţească la *Hotel des Ventes* în strada' Rossini şi în strada Drouot, lingă bulevarde, sa vadă[1] dacă nu erau ceva piese valoroase de cumpărat si *$* Lucian hebui să plivească acolo cînd splendide mo-biîe de stiluri variate, cînd zdrenţe aurite, vasărie, tablouri mai mult sau mai puţin interesante, dantelărie de Bruges şi de Malines, trăsuri demodate, cărţi legate în piele de Cordoba, stampe japoneze şi pene de struţ. Seara, îl tîra la spectacole, la Teatrul An-toine, unde Gemier juca în *Anna Karenina,* dramatizarea romanului Iui Tolstoi, Ia teatrul reconstruit anul trecut al doamnei Rejane şi la teatrul Sarah Bernard, unde marea tragediană îl interpreta pe Jacasse din noua piesă *Bufonii,* a Iui Miguel Zamacoi's. Sarah

Bernard era aclamată zgomotos chiar de la apariţia ej pe scenă — o manifestare de simpatie a publicului pentru numirea ei, cu cîteva zile înainte, ca profesoară la conservator, adevărat eveniment în învăţămîntul artistic francez, căci pînă la dînsa nici o femeie nu mai ocupase o asemenea catedră.

Fierberea pasiunii doamnei Duparc creştea; făcea proiecte pe teimen lung, jalona viitorul cu intenţii şi planuri, avînd toate în centiul loi ceasuri nesfîrşite de dragoste cu Lucian, aprinse şi inepuizabile. Revenea stăruitor la propunerea ca Lucian să renunţe la cetăţenia lui pentru a o primi pe cea franceză.

— Prin relaţiile mele vei căpăta o clientelă nume roasă ; tot ce are Parisul mai distins va trece prin atelierul tău. Afară de asta, Roger, care la alegerile viitoare îşi va pune candidatura de deputat de Seine-et-Oise, va avea putinţa să-ţi procure şi comenzi de stat. Te vei îmbogăţi.

— Dragă Germaine, dacă doream să ajung un om bogat, aveam altă cale, mai simplă şi mai uşoară decît cariera de pictor.

— Vrei să spui că viaţa de belşug şi lux, cu toate satisfacţiile şi plăcerile pe care ţi le poate oferi, nu te interesează ?

Lucian reflectă că, Ia mii de kilometri distanţă, tatăl său şi doamna Duparc aveau aceeaşi optică şi se foloseau de aceleaşi argumente. Peste circumstanţe, situaţie geografică, rasă, temperament şi condiţii de viaţa specifice, precumpăneau interesele, legea de clasă.

—Pe mine mă interesează lucrul meu, arta mea, spunea el, ritos. Nu cred că averea Iui Rotschild i-ar putea înlocui bucuria creaţiei.

Ea se supăra, plîngea, îl acuza CA n-o- iubeşte. ca este ingrat, egoist, lunatic. EI încerca s-o potolească. Intransigenţa i se menţinea într-o politeţe afectuoasă, cu vorbe galante şi surîsuri, însă departe de ea stăruinţa ei neobosită şi copleşitoare reîncepea sa-1 sîcîie. Se revolta împotriva ingerinţei în ceea ce constituia însăşi raţiunea lui de a ti ai şi împotriva intenţiei ei de a-i sechestra viitorul cu peceţile patimei ei tiranice.

Ca şi înainte de a pleca în munţi, se eschivă sub diferite pretexte de la întîlnirile cu dînsa. Dorea să fie mai mult timp împreună cu Ţăruş, cu Gherase, cu Bocioc, lîngă care inima i se simţea în larg şi a căror conversaţie era hrănită cu singurele probleme ce aveau preţ pentru el. Chiar şi serile prefera să şi ta petreacă cu ei. Bocioc nu prea ieşea din casă, ră-mînînd lîngă Marie-Jeanne care trebuia să nască în cimnd. Dar îi lua în oraş pe Gherase şi pe Ţăruş cu Jacqueline ; uneori îi invita pe Flamei, pe Scott şi pe S nard. Acum, cit mai avea bani, voia să se revanşeze i faţă de ei, pentru ajutorul moral şi material ce găsise j Ia ei, artişti săraci, în lungile lui luni de mizerie. Carnavalul nu se isprăvise; mergeau la *Bal Tabarin,* în strada Pigalle, unde se desfăşurau cadriluri excentrice, ori la balurile mascate de la Bullier, la Răspîn-tia Observatorului, să vadă nebuniile studenţeşti, „tablourile vii" de o picanterie ingenioasă, cortegiile alegorice groteşti şi trepidante.

Atmosfera studenţească şi artistică redeştepta în el dorinţa de lucru. Sătul de numeroasele peisaje, îngrămădite în atelier, se ţinu în luna asta numai de portrete. Le făcu pe acelea ale Iui Ţăruş şi Gherase. Pe Ţăruş - îl înfăţişă pe divan cu chitara lîngă el şi cu ochii pe şevaletul de alături; Ia Gherase stărui asupra mîinilor mari şi expresive şi asupra privirilor

în care se lăsfrîngea nostalgia ogoarelor natale şi îngrijorarea provocată de stările de lucruri de pe ele.

Apoi picta o *femeie în rom,* care nu era alta decît Jacqueline înfăşurată în şalul cărămiziu cu care dansase într-o seară *Seguidilla.* în acest tablou, Jacqueline, ostenită de dansul de-abia isprăvit, stătea cufundată într-un fotoliu, cu coapsele destinse, cu călcîiele sprijinite în covor; o mînă era dusă înapoia cefei, alta se odihnea pe braţul fotoliului, pieptul îi palpita parcă, buzele i se între deschideau într-un zîmbet de mulţumire pentru aplauzele prietenilor.

Ţăruş, entuziasmat, spuse că aveau în faţa o p!esă de muzeu, ceea ce îl înfurie pe Lucian.

— Dacă mai pronunţaţi despre mine asemenea vorbe, îi spun doamnei Petitpois să nu vă mai lase să intraţi aici.

însă o dată sau de doua ori pe lună era silit să cineze în Avenue Kleber. De cînd se hotarîse să candideze la viitoarele alegeri parlamentare, domnul Roger Duparc îşi lua în conversaţia sa, de altfel redusă, aproape laconică, un aer de suficienţă gravă. Avea mari speranţe să reuşească ; primise încurajări şi chiar vagi promisiuni de susţinere din partea lui Aristide Briand şi a lui Pichon, cu care se înrudea. Fabrica îi mergea strălucit, cifra de afaceri îi sporise simţitor în acest an, în urma unei mari comenzi a Ministerului de Război. Cu două luni înainte îşi cumpărase o vila la D&auville, nu atît pentru el, care nu putea părăsi fabrica nici vara, foarte grijuliu de interesele sale în luptă cu concurenţa, ci pentru Germaine, care urzea planul secret al unei vilegiaturi de dragoste cu Lucian.

Ca de obicei, la aceste cine, discuţiile îl enervau pe Lucian. Dacă domnul Duparc comenta prima trans-

ft\\\\\\\\\\\flYffl

misiune telefotografieă — la l februarie — fotografia preşedintelui Fallieres pe circuitul Paris-Lyon-Paris şi conferinţa inventatorului, inginerul Korn din Miin-chen, venit special la Paris cu acest prilej —, bancherul Faye, cu bărbia-i repezită înainte şi buzele hrăpăreţe, se bucura de „insuccesul" socialiştilor la alegerile din Berlin pentru noul *Reichstag*.

— Au pierdut treizeci si şase de locuri, spunea el, frecîndu-şi mîinile: din totalul de treisute nouăzeci şi şapte de deputaţi, nu mai au decît patruzeci şi cinci.

— Da, îi riposta Lucian, însă dacă aţi citit cu atenţie gazetele, aţi putut vedea ca e vorba de o scădere a numărului aleşilor şi nicidecum de numărul alegătorilor. Ştiţi bine că, în starea actuală a lucruri lor, repartiţia inegală a districtelor electorale în Ger mania face ca patru alegători socialişti sa obţină ceea ce obţine un singur alegător conservator sau liberal.

Afară de asta nu trebuie să pierdem din vedere pro babilele „corectări" de calcule făcute în aceste ale geri de Ministerul de Interne cu binecuvîntarea dom nului cancelar von Biillow.

— Pe noi, domnule Teodoru, ne interesează rezul* ţaţele, nu mijloacele prin care s-a ajuns la ele.

'-]

Soţia senatorului Quost ironiza apariţia pe străzile Parisului a primelor şase femei-birjari.

— Nu, zău, cocoţate pe capra în haină bărbătească, cu nasturi mari de alamă, cu canotierele negre pe cap şi cu biciul în mînă, sînt pur *şi* simplu caraghioase,

O ocupaţie mai femeiască nu şi-au putut găsi ?

însă soţul ei revenea la politică, la politica ce-lj preocupa.

— Nu-mi plac de loc evenimentele de la Petersburg, mărturisi ei, punîndu-şi şervetul pe masă, cu un gest energic, oarecum protestatar,

Era vorba de deschiderea, la 5 martie, în palatul Taurida, a primei sesiuni a noii Dume. Ţarul nu luase parte la şedinţă, cum se obişnuise pînă acum, trimi-ţînd să-l înlocuiască pe „consilierul secret" Golubov. La ieşire, deputaţii îşi putură face loc numai cu mare greutate, în mici grupuri, prin lumea ce înţesa străzile înconjurătoare. Unii deputaţi de stînga fuseseră ridicaţi pe umeri şi purtaţi în triumf ; se înalţaseră steaguri roşii şi autorităţile aduseseră în graba cîteva plutoane de soldaţi călări ca să împrăştie mulţimea.

— Venite după revolta marinarilor de pe *Potemkin* şi după omorîrea la Tver, cu două luni în urmă, a con telui Ignatiev, unul din cei mai de seamă sprijinitori
ai regimului, aceste manifestări populare mi se par in tolerabile şi mai ales îngrijorătoare în cel mai înalt
grad, perora senatorul.

Un domn Moustier, principal acţionar al şantierelor de la Saint-Nazaire, şi altul Costignac, preşedintele consiliului de administraţie al uzinelor metalurgice din Armentieres, îşi exprimară aceeaşi nelinişte.

Aşezată, ca totdeauna, lîngă Lucian, doamna Duparc, obseivnid pe faţa lui seninele iritării ori ale plictiselii, îi apăsa cu pantoful piciorul pe sub masă, gest care voia să zică : „Ce-ţi pasă de pălăvrăgeala asta, dacă mă ai pe mine alături ?". Asta nu-l împiedica însă pe el sa aştepte cu nerăbdare sfîrşitul cinei — cină ce-i făcea din ce în ce mai mult impresia unei corvezi.

în zilele acestea, Lucian se duse la Tuileries, în pavilionul Marsan, unde erau expuse tablourile donate statului, luna trecută, de către Etienne Moreau-Neîaton si care aşteptau acolo momentul în care să fie mutate

în gloila oficială a Luvrului. Lucian nu-şi putu stăpmi admiraţia pentru varianta. *Cuceririi Constantinopolului de către cruciaţi* a lui Dekcroix, pentru *Visul* lui Puvis de Chavannes, pentru *Biserica de la Morissel* a lui Corot, *Stavilarul de la Bougival* de Sisley, pentru în-diazneţul *Dejun pe iarba* al îm Manet, Şi celelalte pînze erau de altminteri de o valoare iară şi Lucian reveni să *le* privească trei sau patru zile de-a rîndul, cu respect, cu smerenie, pînă ce i se întipăriră pe retina, în ultima zi îi aduse cu sine şi pe Ebenezer Scott, pe Gherase şi pe Ţăruş.

Ieşind cu ei de la Tuileries, cum după-aimaza era blajină, se plimbară un ceas sau două sub arcadele străzii Rivoli, pe bulevardul Sevastopol şi pe Ia poarta Saint-Denis, apoi pe şirul marilor bulevarde ce duceau spre opera. Noaptea se lăsase, dar vitrinele rămîneau întunecate, felinarele stinse ; în ziua asta se proclamase greva generală a electricienilor. Sub portalurile teatrelor şi Ia intrarea în sălile de concert afişe mari anunţau *Relâche,* La masele de pe trotuare ale cafenelelor şi berăriilor, domni cu cilindru si cu paltoane îmbrăcate peste fracuri, lăsînd să li se vadă gulerele scrobite şi cravata albă, femei cu blănuri scurte de samur, ori cu un boa în jurul gîtului, îşi sorbeau păhărelele sau răsfoiau reviste, la lumina luminărilor înfipte în gîtul sticlelor, însă dincolo de aceste localuri însăşi viaţa, bulevardelor părea ca se stinge în întunecimea neobişnuită, trecătorii erau rari şi grăbiţi, cu un aer plictisit sau neliniştit, copitele cailor bocăneau straniu pe pavaj, iar trompele automobilelor sunau prelung, a panică.

Intr-una din serile următoaie Lucian primi acasă un bilet de la Gherase;

„Vino mUne dimineaţă la ***mine,*** *la orele zece, pentru o chestiune gravă",*

Biletul îl îngrijoră ; şi a doua zi, la ora indicată, urca în graba cele cinci etaje din strada Racine. îl găsi acolo şi pe Ţăruş; şi acesta şi Gherase păieau preocupaţi, întunecaţi,

— *Ce s-â întâmplat ?*

— Trebuie sa mergem Ia Bocioc, spuse Gherase.

L-am chemat şi pe el aici, dar, noaptea tîrziu, mi-a trimis un biJet, scuzîndu-se ca n-o să poată veni şi

rugîndu-ne, dacă e vorba de ceva important, să ne

ducem noi la el. Haidem.

— Te-am întrebat ce s-a-ntîmplat, stărui Lucian.

— O să-ţi spun acolo. Nu vreau să vorbesc de

două ori.

— Harpagon I

Cînd ajunseră la Bocioc, în Rue de la Roquette, acesta se învîrtea în atelierul lui din fundul curţii, cu mîiniJe în buzunare, strîngînd din spete din cauza fagului ce nu putea fi biruit de focul din soba de tuci dintr-un ungher. Avea iată trasă şi ochii înceică-naţi; muslaţa-î castanie *şi raia* părea mai zburlită ca oricînd şi numeroasele oglinzi din pereţi îi răsfrîngeau mersul agitat, in jurul postamentului de lemn pe care stătea un bust de argilă, acoperit cu o cîrpă uda.

—• Ce-i cu tine ? îl iscodi Gherase. De ce mi-ai scris că nu poţi veni la mine ? Eşti bolnav ?

Bocioc se opii *şi* brusc începu să rida".

— Dimpotrivă, sînt mai mult decît sănătos.

— Cum adică ?

— Marie-Jeanne a *născut un* băiat

— Cînd?

— La cinci dimineaţa. Moaşa a plecat adineaori.

N am dormit toată noaptea.

— Să vă trăiască, spuse Lucian.

— Bravo I exclamă Ţăruş. Trebuie să ni-1 arăţi.

— Staţi sa văd dacă Marie-Jeanne nu doarme şi
s-o întreb dacă vă poate primi.

Ieşi şi se făcu nevăzut în odaia din fund a corpului de casă de alături de atelier; însă numaidecît reapăru.

— Veniţi.

Marie-Jeanne, palidă, îi primi cu un surîs ostenit, dar prietenos şi ei trecură pe rînd să-i sărute una din mîinile ce stăteau culcate peste plapumă, în odaia răscolită de evenimentul din zoii, cineva pusese oarecare rînduială, Bocioc, ori poate moaşa înainte de plecare. Copilul dormea într-o albie de rufe, aşezată pe o ladă, lîngă pat.

Se aplecară cu toţii să-1 privească. Era înfăşurat de sus pînă jos în scutecele şi fesele aduse de Lucian de la Saint-Laurent; sub scufa albă, faţa îi era roşie, cu buzele strînse, cu un nas mic şi rotund ca un bob de năut fiert; şi ei se uitau la el cu ochi mari, cu o seriozitate foarte atentă, captivaţi parcă şi uimiţi în acelaşi timp, cu dulcea stupefacţie dată de un miracol, în ochii lui Bocioc, lucea o bucurie înduioşată.

— Ce nume să-i dăm ? îl întrebă Marie-Jeanne.

— Ion.

— Ion ? Ce fel de nume e ăsta ?

— Un nume care de azi înainte îţi va deveni foarte scump, draga mea.

— Mă reped s-aduc vin şi prăjituri, spuse deodată \
Lucian, îndreptîndu-se spre uşă.

Gherase îl apucă de haină.

— Stai aici, avem de vorbit. Haidem în atelier. \
Bocioc, ţi-am admirat îndeajuns odrasla.

O s-aduci prăjiturile şi vinul alta dată, Lucian, a a spus că Marie-Jeanne nu are voie să bea azi decît o supă.

în acest moment „odrasla" începu să ţipe şi să se răsucească în albie. Ţipa cu o vigoare puţin obişnuită, faţa i se încreţea, devenea vînătă.

.— S-o fi udat, spuse Marie-Jeanne. Aduceţi-mi-I să-i schimb scutecul.

Bocioc îl ridică din albie cu precauţie, ca pe un porţelan scump şi fragil, şi-1 puse pe pat, alături de lăuză.

— Să-ţi ajut, Marie-Jeanne. Nu trebuie să te obo seşti.

— Aş I Voi bărbaţii sînteţi atît de neîndemmateci! Ieşiţi. Am lîngă mine tot ce-mi trebuie.

în atelier Bocioc zvîrli o lopată de cărbuni în sobă. Ţăruş ridică de pe bustul de lut cîrpa udă.

— E un cap de bătrîn, după cum vedeţi, pe care 1-am lucrat fără să insist asupra detaliilor, în felul
acesta va fi mai de efect cînd îl voi turna în bronz. Dar veniţi aici, lîngă sobă.

îşi luară cîte un scaun şi se aşezară.

— Ei, acum vrei să ne spui ce s-a-ntîmplat ? îl
întrebă Lucian pe Gherase.

— Am primit veşti de-acasă, răspunse acesta, sco-
ţînd o scrisoare din buzunarul lăuntric al gherocului. Veşti rele.

— Vreun necaz în familie ? se informă Lucian.

— Ceva mai grav. în ţară e răscoală. Ţăranii revol taţi au pus nuna pe furci şi pe topoare şi s^au repezit asupra conacelor.

O expresie de consternare se zugrăvi pe figura celorlalţi, Gherase continuă :

— Se pare că mişcarea a început în Moldova, apoi a trecut în şesul Dunării şi acum a ajuns şi la mine, în Dolj. Fratele meu îmi scrie că cerul e învăpăiat
de conacele incendiate, Ţăranii distrug liniile telefo
nice, ocupa primăriile, dau foc arhivelor cu tocmelile agricole. Ei cer anularea acestor tocmeli şi vor să
capete pămmt „cu douăzeci şi cinci de lei falcea"
cum zic moldovenii. Guvernul a dat ordin trupelor sa tragă în săteni. Sînt sute de morţi, poate mii...

K!

O tăcere grea urmă acestor cuvinte. Gherase vîrîse scrisoarea la loc în haină şi acum îşi riammta mîinile mari ca şi cum se căznea să ia o hotărîre. Bocioc avea un aer de contrarieie chinuitoare. Ţăruş îşi coborîse privirile pe podea, părînd că se gîndeşte, ori urmăreşte cu închipuirea desfăşurarea dramei. Şi în faţa lor, Lucian rammea nemişcat, surprins, nedumerit totodată, de parca îi era greu sa înţeleagă bine ceea ce i se adusese la cunoştinţă de Gherase. Acesta, frămîntîndu'Şi mîinilo, adăuga :

— în răzvrătirea lor, sătenii nu sînt singuri, în scri soare mi se spune că la Paşcani muncitorii de la căile ferafe, împreună cu ţăranii,, au atacat trenul ce trans porta pe răsculaţii arestaţi la Ruginoasa şi au leuşit să elibereze pe unii dintre ei. Se zice că la fel s au pe trecut lucrurile şi pe linia Dolhasca-Fălticeni.

Se ridica de pe scaun, îşi trecu mîinile peste ochi şi începu să stiăbata atelierul în lung şi în alt.

— M-am gîndit mult la cele ce se întîmplă acasă... de cînd am primit scrisoarea nu m-am gîndit de cît la asta. Şi am ajuns la concluzia că n-aş mai putea rămîne aici cu gândurile astea. Simt nevoia porunci
toare sa mă întorc în ţara, printre ai mei. Le-as fi poate de vreun folos... ori... în tot cazul nu pot sta aici, ne păsător faţă de ceea ce se petrece acolo.

— Şi Jacqueline ? întrebă Ţăruş.

Gliei ase ridică din umeri.

— Mă doare despărţirea de ea, dar ce să fac ?...

Ţăruş veni lîngă dînsul.

— Plec şi eu cu tine.

Glasul îi era ferm, deşi privirile învăluite ale ochilor l"[1] albaştri, îndreptaţi cînd într-o parte, cînd în-tr-alta, arătau că hotărîrea asta îl descumpănea. Se obişnuise oare cu viaţa asta do sărăcie veselă, în mijlocul indiferenţei glaciale a imensului oraş, cu şobolanii măcelăriei de la parterul locuinţei, cu zilele de foame cînd ieşea la Neuilly sau în Montmartre să vîndă un tablou pe stradă, ori se ducea cu chitara sii-şi cînle şansonetele în curţile îmobileîor din strada Dauphine sau Monsieur-le-Prince ?

— Plec şi eu cu tine, repetă el.

însă numaidecît adăuga cu glas coborît:

— Dar n-am bani de drum.

— Am să-ţi dau eu, spuse Gherase, In aceşti trei ani de cînd sînt la Paris, mi-am pus deoparte două sute de franci... o rezervă pentru caz de boala sau vreo nevoie neprevăzută. Un bilet pînă la Bucureşti, costă şaizeci şi cinci de franci. Ne rămîne destul şi pentru vizele paşaportului.

— Eu nu... nu primesc pomana semenului.

— Mă plictiseşti cu sloganul ăsta. De altfel, nu te silesc.

Gheiase părea furios pe el, dar, vazînd cît de în-cuicat era, îl bătu afectuos pe spate.

— Primesc, spuse Ţăruş, însă numai cu împiumut Şi dacă accepţi din partea mea o chitanţă în regulă.

Serafim Bocioc stătea mai departe pe scaun, cu pe genunchi şi fără a-i privi.

— Eu n-am sa pot să *va* urmez. Nu pot s-o părăsesc pe Marie-Jeanne în starea asta. Şi apoi, *va* trebui, peste două sau trei săptămîni, sa mă cunun eu ea şi sa recunosc copilul.

— Te-nţelegem, Bocioc. Da, e bine să faci cum spui, recunoscu Gherase. Acum să mergem, se adresa el celorlalţi. Du~te lîngă Marie-Jeanne, draga Bocioc, poate că are nevoie de ceva. înainte de a pleca în ţară, am să vin, firește, să-mi iau rămas bun.

îi strînseră cu toţii mîna şi plecară. Pe stradă, porniră în tăcere spre Piaţa Bastiliei. Lucian privi lung columna cu statuia de bronz aurit a „Geniului libertăţii", ca şi cum n-ar mai fi văzut-o de nenumărate ori. De fapt, nu vedea nimic. Tot timpul, mergînd alături de Ţăruş şi de Gherase, retrăia scena de adineauri, din atelieiul sculptorului. De ce nu făcuse şi el un gest, de ce nu scosese o vorbă ? Rămăsese pe scaunul lui ca paralizat. Ce puteau gîndi ceilalţi despre el ? Totuşi, atitudinea lor îl consterna şi mai mult, Nici Gherase şi nici Ţăruş nu-l întrebaseră ce avea de gînd să facă, nu-i aruncaseră măcar o privire ; în dezbaterea poziţiei ce, trebuiau s-o ia imediat faţă de evenimentele din patrie, nu-i făcuseră nici un loc, discutaseră ca şi cum el nici nu era acolo, ca şi cum n-ar fi existat. Lucian îşi simţea obrajii aprinşi de parcă ar fi fost pălmuit, însă era adevărat ca mai mergeau încă împreună şi că Gherase îi putea spune ceva la despărţire.

Cînd ajunseră pe bulevardul Saint-Michel, în dreptul Muzeului Cluny, unde începea strada Racine, se opriră.

— Noi o să plecăm poimîine dimineaţă, Lucian. Mîine, mai poţi trece pe la noi.

Lucian îl privi în adîncul ochilor ca spre a lămuri echivocul acestei fraze, înţelegea Gherase prin aceasta o vizită banală de rămas bun, ori îi lăsa o poartă deschisă, posibilitatea unei hotărîri de ultimă oară ? Ar fi vrut să prelungească privirea asta scrutătoare, dar Gherase îi strînse repede mîna şi lui şi lui Ţăruş şi se depărta cu paşi grăbiţi.

— Mergi spre casă ? îl întrebă Ţăruş pe Lucian.

•— Nu, răspunse acesta, cu un ton uscat. M-aş-teapta Scott.

— Atunci, la revedere.

— La revedere, Ţăruş.

Acum era singur, îşi lăsă privirea să lunece de-a lungul bulevardului — acestui *Boul' Mich',* scump prin amintiri ori numai prin închipuire atîtor mii şi mii de studenţi din întreaga lume. Grupuri iniei de asemenea studenţi intrau, cu servietele în mînă, în restaurantele cu preţ fix, pentru a îmbuca, la repezeală, meniul modest, înainte de a se înfunda în sălile bibliotecilor ori în amfiteatrele vechi. Amiaza era rece şi umedă, copacii stăteau încă desfrunziţi, trişti.

Lucian îşi reaminti întîile lui impresii, cînd, cu doi ani în urmă, trecuse în trăsură pe aici, în căutarea locuinţei lui Ebenezer Scott. Cîte se petrecuseră în aceşti doi ani! Experienţa mizeriei materiale, limpezirea orizontului său politic, revelaţia noii picturi franceze, descoperirea universului proteiform al Parisului, legătura cu Germaine Duparc, lucrul înfrigurat în atelier şi în plin aer în împrejurimile oraşului, la mare Şi în munţi, căutările şi găsirea realismului — şi „succesul", marea consacrare ! Coborîse din tren, în Gara "e Est, în acea dimineaţă ploioasă, rece şi ostilă — unul dintre sutele de mii de tineri necunoscuţi, neînsemnaţi, neinteresanţi, veniţi an după an, decenii

după decenii, In metropola asta fascinantă să înveţe, ori sa-şi încerce norocul; şi acum numele său figura în marile reviste de artă, critici din diverse *ţari îl* priveau ca pe o speranţă nouă *a* picturii. Şi, cu toate acestea, sufletul îi era mohorât; se simţea împovărat şi nemulţumit, copleşit de o melancolie confuză şi invincibilă.

Porni mai departe spre *locuinţa lui* Scott, clar, ajuns în piaţa Medicis, se opri. Cu riscul ca Scott să se supere nu se va duce *la el.* N-avea chef de conversaţie, nu putea suporta pe nimeni în momentul de faţă. Pătrunse în grădina Luxemburg, pe aleea mărginită de statuile lui Lecomte de Liste *şi* George Sand şi ocoîi bazinul. Cu toată asprimea anotimpului, cîte un bătrîn încotosmănat şedea ici, colo, pe un scaun, cu o carte în mîna, o bonă plimba căruciorul unui copii îîîspre Fintîna Medicişilor şi băieţaşi guralivi îşi lansau pe apa verzuie si adormita a bazinului corăbiile de hîrtie.

Lucian începu să umble pe sub arbori, cu mîinile Ja spate, cu trăsăturile fixe, cu privirile coborîte. Prin urinare, în ţara izbucnise răscoala, îşi reamintea cuvintele tatălui sau, în ziua cînd îl însoţise în casele sale din Piafa Poştei, cînd chiriaşii se împotriviseră unei ridicări a chiriei; „Ţara trece printr-o criză serioasă, oamenii lupta din greu să se menţină la suprafaţă". Semne ale acestei crize *le observase el însuşi* în oraş ; cunoştea şi starea de lucruri de la sate — sărăcia cumplita a oamenilor încovoiaţi de biruri şi siliţi să se spetească muncind pentru alţii în schimbul unui ,codru de mămăligă.

Şi-aducea aminte de Sultana, *femeia* care Ie aducea lapte din Goroveni, la şase kilometri de oraş, şi pe care *o găsea* uneori, în duminicile copilăriei, în bucătărie ; vorbele ei îi sunau în urechi. De ce trebuise

ci sa moara în puterea vîistei, înnebunii d» pelagră, de ce trebuise să se hrănească patruzeci de anî numai cu ceapa şi mălai, şi acela uneori încins ? pe ce nu putea văduva Iui să cumpere copilului ei un cojoc şi opinci, să-l poată trimite la şcoală, pe viscol, pînă în preajma izlazului ? Apoi, alte imagini prindeau viaţă, ţăranii aceia veniţi Ia bîJIciuI de toamnă al oraşului să-şi vîndă vaca ce-i hrănise şi le trăsese Ia }'ug> scroafa căreia nu-i mai puteau da nimic de mîncare, ori mîrţoaga ogîrjita şi răpciugoasa. Zeghele IOT zdrenţătoase, feţele brăzdate şi mohorîte, ochii lor stinşi sub căciuli, erau *mai* grăitori decît cele mai documentate anchete, ori monografii. Tot aşa i se întruchipau parca aievea feluritele episoade din satul Iui Gherase, povestite de acesta şi care îl impresionaseră nespus. Şi acum, oamenii aceştia, despre care se credea ca vor răbda la nesfîrşit foamea fi obida, puseseră mîna pe securi, aşa cum cu doi ani în urmă, la Suhuleţ, în Moldova, puseseră mîna pe pari şi pe furci. Amănuntele povestite de Dîdă îi erau încă limpezi în minte, sătenii veniţi la primărie să ceara cîte o palmă de pămînt din necuprinsele moşii din preajma, represiunea armată, sunetul de corn de pe dealul Su-huîeţuhii, risipirea oamenilor prin codru, arestaţii duşi pe jos, între puşti, prin noroiul adînc pe drumul Ne-grestilor si Vasluiului, în închipuirea lui Lucian, răscoala actuală se proiecta în scene vizuale, în tablouri plastice — acoperişuri de conace înfăşurate în fum ?J scîntei, zare înroşită de văpăi, grupuri de ţărani năvălind pe şosele cu coase, cu furci, cu topoare, trasuri boiereşti şi care încărcate cu lucruri de preţ go-n'nd să se salveze în siguranţa oraşelor. In •urechile toi suna ropotul şarjelor călăraşilor, pocnetele focurilor de armă, gemetele celor căzuţi...

Era tîrziu cmd, cu mădularele ţepene de frig, ieşi din grădină, Cîte ceasuri umblase de colo pînă colo pe sub copaci ? Două, trei. Ca întotdeauna în acesto rătăciri devenite obişnuite în stările lui de descumpăni^ pierduse noţiunea timpului, îşi dădu seama că nu prîn-zise şi intră într-o cafenea unde bău o *cofe creme* cu un corn şi ceru ziarele. Insa nu putea citi; rîndurile îi jucau sub ochi, nu înţelegea nimic. La ora asta, cafeneaua era aproape goală. Rămase o bucată de vreme pe canapea cu privirea în ceaşcă, ori uitîndu-se vag prin geamul mare de la stradă la trecătorii grăbiţi, la birjele şi cupeurile ce mergeau Ia trap înspre Răspîntia Observatorului. Dar sub aspectul acesta de apatie, aproape de abrutizare, gîndurile i se frămîntau febril.

Cînd ajunse acasă, portăreasa îi ieşi înainte,

— Doamna e sus. Vă aşteaptă de jumătate de oră.

Urcă, cu fruntea încreţită, treptele celor trei caturi. O găsi pe doamna Duparc stînd în picioare la fereastră şi privind cheiul prin reţeaua subţire a perdelei.

— A, iată-te în sfîrşit, exclamă ea. Eram atît de în grijorată I

— Bună ziua, Germaine. îngrijorată ? De ce ?

— La ora asta ştiu că eşti întotdeauna acasă. Mi-a spus portăreasa că ai plecat de la zece şi presupun că pe asemenea vreme nu se poate picta afară.

El îşi scoase paltonul şi ea veni să-1 sărute — un sărut lung, însoţit de o înlănţuire a braţelor, ca un fel de reluare în posesie.

— La drept vorbind, ori de cîte ori eşti departe
de mine, sînt îngrijorată.

— Nu văd ce motiv ai avea.

— Tot timpul îmi spun că eşti cu altă femeie, Palisul acesta e plin de ispite.

— Am observat că voi, parizienii din... sa zicem
lumea bună, nu vă cunoaşteţi oraşul, îi ştiţi anumite aspecte de suprafaţă, frivolitatea, viaţa de noapte din Montmaitre, petrecerile destrăbălate din anumite lo
caluri, dar ignoraţi cu desăvîrşire munca măruntă, se rioasă şi stăruitoare a grosului populaţiei, strădania
atttor cercetări în toate domeniile tehnice ori spirituale, strălucitele realizări în industrie şi artă. Am stat de
vorbă zilele tiecute cu o doamnă care, născută şi trăită la Paris, n-a călcat niciodată pragul Luvruîui.

— Citi ani are doamna aceasta ?

El o privi serios, crezând că vrea să tragă din întrebare o concluzie de ordin general; însă cum o vedea încruntată, neliniştită, înţelese că era vorba de altceva.

— Haide, ce taci ? E tînără, frumoasă, nu-i aşa ? îmi vorbeşti de tehnică şi arta- La vîrsta ta, pe un bărbat nimic nu-1 interesează mai mult decît o fustă,

— în ce mă priveşte pe mine „cugetarea" ta nu e valabilă, răspunse el, cu un surîs ironic. Pe mine, da, mai mult clecît o fustă, mă interesează altceva.

Pronunţase „altceva" apăsat, iritat. Cum se depărta de dînsa, îndreptîndu-se spre fereastră, ea îî urmă şi-i petrecu un braţ după grumaz.

— Scumpul meu, spune-mi drept, nu vii de la altă femeie ? Uite, contrarierea ta mi-e suspectă... eşti în curcat...

— Ascultă, Germaine, n-aş putea spune că sînt în cea mai nimerită dispoziţie pentru a putea suporta o scena de gelozie.

Ea îi luă obrajii în mîini şi, săltîndu-se în vîrful picioarelor, îl sărută din nou, prelung, cu ochii închişi, cu o expresie de încântare pe faţă, ca şi cum ar fi sorbit o licoare savuroasă, îmbătătoare, însă în săru-

tarea asta ghici pasivitatea lui, nepaiUciparea la plăceiea care pe ea o ameţea, o făcea să se piardă.

— la-mă în braţe, îi şopti ea.

— Fii cuminte, Germaine, Uite, vino şi şezi frumos aici în fotoliu. Sînt enervat, mă doare capul.

— Fii cuminte,... fii cuminte... cuvintele astea le fo loseşti cam des de Ia un timp încoace, observa ea, învîrtindu-se de colo pînă colo prin încăpere, frămîntîndu-şi batista mică scoasă dintr-o mînecă, E limpede ca încep să-ţi devin indiferentă. Mă ocoleşti, cauţi să lip seşti sub toate pretextele de la întîmirile noastre.,, şi, cînd ne vedem, te porţi rece... abia politicos.

— Nu. crezi ca exagerezi ?

— Unde este înflăcărarea ta de la început ? S-ar
zice că te plictisesc,., că mă detesti,

— Dar eşti absurdă, Germaine.

— Te rog... Noi, femeile, avem în privinţa asta un iei de-al şaselea simţ. Vorbele nu ne pot înşela... inima ne-o spune numaidecît,..

Cura glasul ei căpătă o inflexiune de tristeţe, el se apropie de dînsa şi-i dezrm'erdă o mîrui.

— Te asigur, Germaine...

— Lasă-mă. Ţi-am spus că simt. Şi eu care te iubesc atîta I... La nimic nu mă gîndesc, nu mă mai pot gîndi, în afara de tine. Uite, dacă Roger a cumpărat vila de la Deauville, a făcut-o îndemnat de mine, ca să putem sta acolo o luna împreuna... singuri, amîndoi, nestin
gheriţi...

— Dar bine, ţi-am spus eu că Ia vară voi mai fi
în Paris ?

Ea tresări.

— Cum ? Plănuiesti iarăşi vreuna din stupidele voastie escapade aşa-numite artistice ?

— Poate asta, poate mat mult.

— Ce vrei sa spui ?

— Vreau să spun că cel mai bun lucru pe eare-1 poli face acum este să-mi permiţi să-ţi îmbrac blana *şi* să le conduc pîna acasă. Sîntera araîndoi nervoşi astăzi.

— Vrei să nu mă mai vezi în ochi. Ti-am devenit
odioasă.

— Draga mea... Cum poţi vorbi astfel ?

— Lasă, înţeleg. Umbli după altă femeie... mori
după ea.

— Iarăşi ?

— Eu ţi-am devenit o povară de care nu ştii cum să scapi. Daca m-ai iubi, ai căuta să fii toată ziua cu mine, n-ai avea alte preocupări, alt gînd deeît dragos tea mea.

— Dar bine, Germanie, uiţi arta mea?.,,

— Puţin îmi pasă de ea ! Da, ăsta e adevărul, dacă rn-ai iubi, nimic altceva n-ar exista pentru tine, în afară ele prezenţa, de îmbrăţişările meîe, de mulţumirea şi
fericiiea mea.

El se opri dinaintea ei, o fixă în adrncul ochilor şi rosti cu fermitate :

— Ei bine, dacă asta înţelegi prin iubire, atunci da, nu te iubesc.

Ea-şi duse mîna la inimă ca şi cînd ar fi simţit acolo o lovitură şi se lăsă să cadă în fotoliu, începu să plîngă. Era un plîns zgomotos, convulsiv, penibil de văzut; dar el, lînga fereastră, cu ochii la ploaia ce de cîteva minute biciuia geamuiiie, nu se mai uita Ia dînsa. In discuţia de pînă adineaori, cu toate că intrase în casă abătut, copleşit, căutase să-i vorbească pe un ton blajin, să-i cruţe simţămintele, să *n-o* rănească, însă fraza imprudentă, nenorocită : „Puţin îmi pasa de arta ta" îl făcuse să se retracteze în sine, să se revolte ; si acum se sim-

tea cu totul detaşat de dînsa ca şi cum s-ar fi aflat alături de o străină. Era în el mai mult decît o crispare a amorului propriu, un fel de revelaţie bruscă şi definitivă a naturii acestei femei cu care trăia de doi ani. Luiza Linnemann, o intelectuală fină, ea însăşi o artistă, dacă nu pe plan creator, cel *puţin pe* cel al interpretării, deşi îndrăgostita, se învîrtise cu un tact subtil şi făiă greş în jurul arfei lui, silindu-se nu numai sa nu-i aducă vreun prejudiciu, ci chiar s-o potenţeze, printr-o atitudine de încurajare afectuoasă. Cît despre Brînduşa Mirmţ, după ce făcuse pentru el întîiul sacrificiu pe care-1 poate aduce o femeie, îl făcea şi pe ultimul, adică îşi rata, îşi nimicea viaţa (abia acum pricepea), se culca Ia pămînt ca el să poată trece peste ea, trîmfător, spre ţelul lui artistic, însă această Germaine Duparc dovedea că nu se putea ridica pînă la înălţimea unor consideraţii superioare. Linia cercului ei pasional pleca de la epidermă şi se întorcea la ea. Fusese atrasă fiziceşte de el *şi* acordul lor trupesc îi satisfăcea toate valenţele sufleteşti şi-i da impresia fericirii. Dar ea putea obţine asta, de bună seamă şi de la alt bărbat, de la un bărbat de rînd, banal, dacă nu chiar de la o lichea, ori o secătură.

— Mă vezi ca plîng, că sufăr şi nu-mî spui o vorbă", o auzi.

Şovăi un moment dacă să rămînă aici, la fereastră, ori să se apropie şi sa facă, cel puţin de formă, un gest de mîngîiere. Da, îşi dădea seama de suferinţa ei, dar era o suferinţă la care nu putea adera şi pe care n-ar fi putut s-o consoleze. Amintirea ceasurilor lor de dragoste îl făcu totuşi să vie lîngă fotoliul ei si, asezîndu-se alături, pe marginea patului, începu, ca şi adineaori, să-i dezmierde o mîna, de altminteri cu privirile destul de distrate. Ei gestul acesta păru a-i trezi o speranţă

nouă. îşi şterse pleoapele cu batista şi, lăsîndu-se să lunece din fotoliu, căzu pe covor, la picioarele lui.

— O, dragul meu... te iubesc atit de mult l Nu se poate să uiţi ce a fost între noi... nu, asta nu se poate uita niciodată. Nu trebuie să mă părăseşti... am să fac tot ce vrei tu,,. n-am să te mai cicălesc.,. n-am să te mai supăr cu gelozia mea... îţi promit, ţi-o jur... am să fiu servitoarea, roaba ta, numai să mă iubeşti mai departe.

îşi culcase capuî pe genunchii Iui şi ridica mîinile spre braţele lui de care se agăţa, se crampona, ca şi cum voia sa nu-I lase sa fugă, să-1 lege de dînsa pentru totdeauna.

— Tu eşti totul. Nu pot trăi fără tine... După ceea ce mi-ai dat, viaţa mi s-ar părea cenuşie, insuportabilă. Trebuie să mă iubeşti mereu, dragul meu,... scumpul meu,,, viaţa mea.,.

Cînd şi cînd vorbele îi erau întretăiate de un suspin, ele o zvîcnire a întregului corp, de parcă plînsul încerca s-o podidească din nou sau era în iminenţa unei crize de nervi.

Lui scena asta i se părea penibilă, dacă nu chiar uşor ridicolă.

— Haide, Germaine, ridică-te, fii rezonabilă.

— Dragostea mea... inima mea...

— JRidică-te, Germaine. Linişteşte-te.

In glasul Iui era atîta răceală, o asemenea iritaţie ostilă, încît ea se ridică brusc şi, cu capul înainte, cu genele abia întredeschise, îl privi lung, tremurînd toată şi strîngîndu-şi pumnii...

— Asta e tot ce poţi să-mj spui ? Toată suferinţa, ţoala tortura mea te Iasă de gheaţă... Te-am înălţat pînă la dragostea mea,,, *şi* acum. cînd re-ai saturat de mine, te porţi infam, mă umileşti, mă calci în picioare,

vrei să te descotoroseşti de mine ca de o umbrelă vc clie... Ticăloşiile l Zugrav îngîmfat! Mitocanule I Ai merita să te păîmuiesc, să te scuip l

Devenise roşie de furie, cu fruntea brăzdată, cu trăsăturile răvăşite, aproape urîta. Nu mai semăna de loc cu eleganta şi frumoasa soţie a marelui industriaş Du-parc, care strălucea la cinele din Avenue Kleber şi atrăgea privirile întregului parter cînd, în rochia somptuoasă de mătase şi cu cerceii grei de briliante, pătrundea în loja operei, Acum era o femeie oarecare, atinsa în vanitatea ei esenţială şi care se dezîănţuia primar, ca şi nevasta unui pălărier din mahalaua Bercy,

— Mitocanule... mitocanule... mitocanule...

Repeta maşinal cuvîntul, cu bustul repezit înainte,

cu ochii injectaţi, în aceeaşi atitudine vulgară şi agresivă, scăpată cu totul de sub controlul raţiunii. Liniştea surîzătoare a lui Lucian o întărită, o exaspera : ajunsese la paroxismul furiei, cînd deodată se potoli, îşi şterse buzele de salivă, îşi rectifică ţinuta, trecînd spre cealaltă extremă, spre o înţepeneală aristocratică, cu şira spinării dreaptă, cu capul sus, cu privirea dispreţui-, toare si, întorcîndu-i spatele, porni spre vestibul şi-şi' luă blana din cuier. Lucian se grăbi spre dînsa, să-i' ajute s-o îmbrace.

— Să nu m-atingi, rosti ea, glacial, ferindu-se de el.

îşi îmbrăcă mantoul şi, dinaintea oglinzii, îşi puse

pălăria cu gesturi surprinzător de calme şi de lente, o încetineală ce prin prelungirea ei dădea vag impresia că ar putea fi intenţionată. Apoi veni rîndul mănuşilor. La un pas de ea, Lucian aştepta fără să facă o mişcare, făia sa spună un cuvînt. Abia cînd văzu că ea se îndreaptă spre uşă, înainta să i-o deschidă.

însă înainte să apese ivărul, ea se rezema cu spatele *de* tăblia uşii şi, fără a-1 privi pe Lucian, rosti cu un o-îas coborît şi alterat:

— Mă laşi să plec. Aşadar, totul s-a terminat..

Cum el tăcea, repetă :

— Totul s-a terminat. Am să mă omor.

— Nu, Germaine, nu trebuie să te omori. Şi, de alt fel, sînt convins că nu te vei omorî, în orişice dragoste există şi puţină mitomanie.

— într-un asemenea moment ai calmul, nepăsarea
care-ţî permit să formulezi maxime... observă ea, cu o grimasă dureroasă. Totuşi... există femei care se omoară din dragoste.

— Da, există. Dar tu nu eşti dintre acelea. Eu nu sînt pentru tine totul, aşa cum spui şi cum ţi se pare chiar cîteodată. Sînt doar o completare — poate im portantă — a vieţii tale, totuşi o simplă completare.
Fără mine şi — presupunînd că n-aş putea fi înlocuit — îţi rămîn averea, luxul, petrecerile, satisfacţia de a străluci în vîrtejul monden al Parisului, adică lucrurile cele mai de preţ pentru o femeie cu educaţia şi con cepţiile tale. O asemenea femeie „de lume" care mai are aceste lucruri nu se omoară. Te rog din nou să ai bunătatea de a-mi permite să te conduc pînă acasă.

Ea îi aruncă o ultimă privire — o privire fixă, stranie, lipsită de orice expresie — şi ieşi trîntind uşa.

Lucian mai stătu un minut în vestibul, cu un aer dezorientat, nehotărît, apoi reveni în odaie şi se aşeză în fotoliul în care cu jumătate oră înainte se zbuciumase Şi plînsese doamna Duparc. După scena agitată şi zgomotoasa care se isprăvise, tăcerea părea mai adîncă, mai odihnitoare în încăpere ; ploaia încetase afară, se pierduse în noaptea ce începea să coboare. Fără să tragă Perdeaua şi fără să aprindă lumina. Lucian rămase în

fotoliu un ceas sau două, cu capul dat pe spate cu ochii închişi; cineva care J-ar fi văzut în starea asta n-ar fi putut spune daca doarme sau se gîndeşte. Probabil ca se gîndea, căci, din cfnd în cînd, îşi schimba poziţia picioarelor şi a braţelor şi, mai ales, îşi încreţea mereu fruntea...

A treia zi, la orele opt dimineaţa, Simion Gherase şi Pândele Ţăruş îşi rînduiau geamantanele în plasa unui compartiment de clasa a treia a trenului tras pe prima linie a Gării de Est.

— Hai să mai dăm puţin din picioare pe peron, căci pînă la Bucureşti o să amorţim, propuse Ţăruş.

— Hai.

Lumina dimineţii însorite pătrundea cu greu prin geamurile imensei cupole afumate, înghesuiala pe peron era grozava ; larma alcătuită din pufăitul zgomotos al locomotivelor, din exclamaţii, încrucişări de fraze în felurite limbi, din strigătele vînzătorilor de ziare, te asurzea. Gherase îşi cumpăra o revistă ilustrată şi, împreună cu Ţăruş, se sili să facă prin mulţime cîţiva paşi în sus şi în jos, de-a lungul vagoanelor. Deodată, deasupra capetelor călătorilor, văzură figura lui Lucian. Surprinşi, îşi făcură loc cu coatele spre dînsul.

— Lucian I

— A, iata-vă I

Era îmbrăcat în paltoim-i negru, cu şapca de voiaj, cu un fular în jurul gîtului. în fiecare mînă ţinea o valiză doldora, pe care, la vederea lui Ţăruş şi Gherase, le aşeză pe lespezile peronului.

— Nu, Lucian, tu *nu* trebuie sa pleci, spuse Gherase, dînd din cap cu un ton mustrător.

Rămase un moment pe gînduri, rasucindu-şi vîrful bărbii de faun.

Lucian, încruntat, îl apucă de umeri, privindu-1 în luminile ochilor.

— Atunci cînd, în atelierul lui Bocioc, aţi hotărît să plecaţi pentru a participa la gravele evenimente din
ţară, pentru ce pe mine m-aţi ignorat, ca şi cum n-aş fi existat ? Pentru ce ?

Gherase repetă, cu ochii plecaţi:

— Pentru că tu nu trebuie să pleci, Lucian. Noi
n-avem nimic de pierdut aici, dar tu... nu trebuie sa-ţi întrerupi cariera în plină ascensiune. Cu talentul tău
excepţional ne vei servi patria mai bine rămînînd aici şi văzîndu-ţi mai departe de artă.

— I-ascuItă, nu cumva te crezi tutorele meu ? La
1877 marele nostru Grigorescu n-a părăsit Parisul pentru a se-napoia în patrie ?

— Da, dar atunci era vorba de lupta ţării pentru
independenţă.

— Şi-acum e vorba de lupta ţării pentru dreptate.

Gherase îl privi cîteva clipe posomorit, apoi zîmbi şi deschise braţele. Se îmbrăţişară. Ţătuş îi dădu un ghiont lui Lucian.

— Haide, urcă-ţi mai repede geamantanele. Trenul pleacă peste cinci minute.

Sfîrşit